

Het Russisch Buitenlands Beleid

Casus Iran

Promotor: Prof. Dr. R. Coolsaet.

Tim Lagrange
Universiteit Gent

Scriptie voorgelegd aan de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen,
voor het behalen van de graad van het Licentiaat diploma in de politieke wetenschappen,
optie Internationale Betrekkingen.

Academiejaar 2006-2007.

Inzagerecht in de scriptie/masterproef (*)

Ondergetekende,

geeft hierbij toelating / geen toelating (**) aan derden, niet-
behorend tot de examencommissie, om zijn/haar (**) proefschrift
in te zien.

Datum en handtekening

.
.

Deze toelating geeft aan derden tevens het recht om delen uit de scriptie/
Masterproef te reproduceren of te citeren, uiteraard mits correcte
bronvermelding.

() Deze ondertekende toelating wordt in zoveel exemplaren opgemaakt als het aantal
exemplaren van de scriptie/masterproef die moet worden ingediend. Het blad moet ingebonden
worden samen met de scriptie onmiddellijk na de kaft.
(**) schrappen wat niet past*

Voorwoord

Ten eerste wil ik mijn promotor, prof. Dr. Rik Coolsaet, danken voor de mogelijkheid die hij me geboden heeft om dit onderwerp te mogen bestuderen. Zijn advies en tips (actoren, belangen en trends) waren richtinggevend.

Daarnaast moeten nog een aantal mensen in the spotlights worden geplaatst: mijn moeder en haar partner voor hun jarenlange financiële, materiële en emotionele steun. Mijn vriendin Valerie, voor haar taalkundige bijdrage en zoveel meer natuurlijk.

Een bijzonder woord van dank gaat ook naar prof. Muriel Atkin van de George Washington University voor haar historiografische hulp. Daarnaast wil ik prof. Koen Schoors danken voor zijn lessen die mijn interesse voor Rusland opwekten.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	pg.7
2. Status Quaestionis en theoretisch invalshoek	pg.10
3. Voorgeschiedenis	
3.1 Voor de Russische Revolutie van 1917	pg.21
3.2 Rusland in crisis: revolutie	pg.42
3.3 Wereldoorlog II en de Koude Oorlog	pg.69
4. Geschiedenis	
4.1 De Iraanse (Islamitische) Revolutie van 1979	
4.1.1 <i>De Revolutie, Inval in Afghanistan en Iran-Irak oorlog</i>	pg.91
4.1.2 <i>Andere bazen, andere wetten? Exit Breznev</i>	pg.100
4.1.3 <i>Gorbatsjov, het ‘Nieuwe Denken’ en Iran</i>	pg.101
4.1.4 <i>De Golfoorlog</i>	pg.107
5. De Sovjet-Unie is dood, leve de Russische Federatie?	
5.1 <u>Binnenlands beleid van president Jeltsin</u>	
5.1.1 <i>Een rijk stort in</i>	pg.109
5.1.2 <i>Economische toestand</i>	pg.109
5.1.3 <i>Politieke instabiliteit</i>	pg.113
5.2 <u>Buitenlands beleid van president Jeltsin.</u>	
5.2.1 <i>Wie vormde het buitenlandse beleid?</i>	pg.116
5.2.2 <i>Determinanten van het post-Sovjetijdperk</i>	pg.117
5.2.3 <i>Convergerende en divergerende elementen binnen de ‘nieuwe’ relatie</i>	pg.121
5.2.4 <i>De rol van Kozyrev (’90 – ’96)</i>	pg.138
5.2.5. <i>De Primakov era (’96-’98): de geknipte man voor Iran?</i>	pg.145

6.	Vladimir Vladimirovich Poetin aan de wankele stuur.	
6.1	<u>Binnenlandsbeleid van Poetin.</u>	
6.1.1	<i>Verschijsning op het politieke toneel: Who is Mr. Putin?</i>	pg.151
6.2	<u>Balans van twee termijnen binnenlands beleid.</u>	
6.2.1	<i>‘Verticalisering van de macht’</i>	pg.152
6.2.2	<i>Tsjetsjenië, een binnenlands probleem?</i>	pg.156
6.2.3	<i>Strijd leveren met oligarchen (?)</i>	pg.157
6.2.4	<i>Het economisch beleid</i>	pg.162
6.2.5	<i>Populariteit?</i>	pg.171
6.2.6	<i>Mission Accomplished?</i>	pg.173
6.3	<u>Buitenlands beleid van Poetin.</u>	
6.3.1	<i>Theoretische duiding</i>	pg.175
6.3.2	<i>De invloed van het militair-industrieel complex</i>	pg.176
6.3.3	<i>De nucleaire samenwerking: een balans</i>	pg.180
6.3.4	<i>Gevolgen 9/11 voor het beleid versus Iran</i>	pg.185
6.3.5	<i>President Mahmoud Ahmadinejad</i>	pg.187
6.3.6	<i>Het Russische vox populi</i>	pg.189
6.4	<u>Algemene toekomstperspectieven</u>	pg.190
7.	Conclusies	pg.192
8.	Bibliografie	pg.197
9.	Bijlagen	

“Russian Politics is like Russian Roulette”¹

(Boris Berezovsky)

1. Inleiding

Het citaat van oligarch Boris Berezovsky (vroeger de Godfather van het Kremlin²) kan ons veel vertellen over Rusland maar ook iets over Iran. Doorheen mijn thesis zal ik aanduiden wat dit citaat dan wel verraadt.

Beide landen (Rusland en Iran) baden, voor mij, in een mystiek en dit om verschillende redenen. Rusland zit nog altijd deels verscholen achter zijn sluier van het IJzeren Gordijn; wat er zich in de gangen van het Kremlin afspeelt, wat er zich in de archieven bevindt, blijft een open vraag. De oude sovjetsfeer is nog niet helemaal verdwenen. Ook Iran kent zo'n sluier; het regime, eens zo (relatief) open ten tijde van de Pahlavi-dynastie heeft zich na de Iraanse Revolutie van 1979 deels afgesloten van de “Grote Satans”³ en de rest van de wereld.

Mijn ambitie is om toch een beetje de sluier op te lichten omtrent een relatie die verschillende facetten van het politiek systeem bestrijkt en die al een geschiedenis met zich meedraagt. Ik zal in mijn onderzoek vooral mijn pijlen richten op de Russische kant van de relatie; m.a.w. het buitenlands beleid van Rusland t.a.v. Iran komt centraal te staan. Meer specifiek zal ik kijken hoe president Jeltsin en Poetin en hun administraties zich verhouden tot Iran, gegeven de binnenlandse omstandigheden.

In mijn status quaestionis zal ik kort een overzicht geven van de verschillende theoretische invalshoeken van het buitenlandsbeleid. Dit zal dan uitgebreid worden in deel

¹De oligarchen, deel 1: de opgang. Panorama van 29 januari 2006 van Canvas om 20u00. Quote van Boris Berezovsky.

²KLEBNIKOV, P., Godfather of the Kremlin: Boris Berezovsky and the Looting of Russia. Hartcourt, 2000.

³(ano.) Iran marks 20th anniversary of Islamic revolution. In: CNN.com 31 januari 1999. <http://www.cnn.com/WORLD/meast/9901/31/iran.20th/>, laatst geconsulteerd op 13/04/06. Zowel U.S., het Westen, als het ‘Oosten’ de Sovjet-Unie, werden als beiden ‘slecht’ aanschouwd.

3 waar ik de voorgeschiedenis van deze relatie zal analyseren. Dit deel behandelt een relatief groot stuk van de 18de en 19de eeuw en vele jaren van de 20^{ste}(1917-1979).

Hoofdstuk 4 gaat over geschiedenis. Waarmee ik de vrij *nabije* geschiedenis bedoel ('79-'89). In deze periode volgen richtinggevende gebeurtenissen zich in een razend tempo op. Om u kortweg een (chronologisch) idee te geven: de Iraanse Revolutie van '79, de gijzeling van de Amerikaanse ambassade ('79) in Teheran, de Sovjet inval in Afghanistan ('80), begin en einde Iran-Irak oorlog ('80-'88) en '89 (dood Ayatollah Khomeini en terugtrekking Sovjets uit Afghanistan), enz. Stuk voor stuk, fundamentele veranderingen die zowel de perceptie als de realiteit van de onderlinge relaties gewijzigd hebben. De binnenlandse gevolgen van Gorbatsjovs *glasnost & perestrojka* komen niet aanbod, zij zullen echter wel aanleiding geven tot de vorming van een aantal determinanten in de Iraans-Russische relatie ten tijde van Jeltsin (die wel besproken worden).

Op 9 november 1989 viel de Berlijnse Muur en op 25 december 1991 stierf de Sovjet-Unie een stille dood. In deel 5 bekijk ik dieper dan bij de vorige stukken, het binnenlands beleid van Jeltsin waarna het beleid jegens Iran wordt belicht. Voor het eerst in de honderden jaren geschiedenis is Iran, Rusland als buur kwijt. Wat nu?

In deel 6 behandel ik het beleid van president Poetin. Eerst bespreek ik kort de merkwaardige opkomst van Vladimir Poetin van 'zero to hero'. I.v.m. zijn binnenlands beleid stel ik een aantal zaken centraal. Ten eerste probeer ik aan te tonen dat er een verticalisering is doorgevoerd onder Poetin. Ten tweede behandel ik 'de Tsjetsjeense kwestie'. De Tsjetsjeense kwestie is technisch gezien een binnenlands probleem (het is een deel van het Zuidelijk Federaal District als republiek binnen Rusland) maar het probleem kent zijn gevolgen voor het buitenlands beleid van het land met betrekking tot Iran. Hierin zal ik aantonen hoe belangrijk Tsjetsjenië is (geweest) voor de bilaterale betrekkingen. Ten derde bespreek ik de (al dan niet vermeende) strijd die Poetin heeft gevoerd met de oligarchen en de komst van een nieuwe elite: de silovarchen. Daarna verschuift mijn focus naar het economisch beleid van de president om te eindigen met een poging tot antwoord of Poetins *missie* is voltooid. Daarna worden de meer recente ontwikkelingen van het buitenlands beleid van Poetin belicht. Ik zal pogen aan te duiden

dat het buitenlands beleid van Poetin, enerzijds duidelijk verder bouwt op dat van Jeltsin maar anderzijds toch een aantal veranderingen met zich meebracht.

Tenslotte zal ik, in deel 7, overgaan tot het formuleren van een aantal conclusies. Hopend u de sluiers ietwat te hebben opgelicht.

2. Status Quaestionis.

2.1. Algemene theorieën over buitenlands beleid.

Over het buitenlandsbeleid van landen bestaan er een aantal fundamenteel verschillende benaderingen. Grofweg worden deze theorieën van internationale betrekkingen ingedeeld in het realisme/confrontatie, samenwerkingsmodellen/transnationalisme, dominantiemodellen en postpositivistische/constructivistische modellen.⁴

Deze algemene modellen krijgen voor bepaalde landen specifiek een aantal vertakkingen. Zo zullen we voor Rusland zien dat er verschillende onderverdelingen te ontwaren zijn. We bekijken er een aantal en vergelijken deze. We zullen ook pogen Poetin in dit geheel te plaatsen.

2.2. Specifieke theorieën over het Russisch buitenlands beleid.

Men veronderstelt dat de eerste maal dat over geopolitiek of buitenlandsbeleid werd gesproken dit was ten tijde van Ivan IV of Ivan de Verschrikkelijke (16de eeuw). Tijdens zijn regeerperiode stelde hij twee zaken centraal, ten eerste toegang verkrijgen tot de onstabiele gebieden, van vroegere vijanden, die grensden aan het rijk en deze aldus naar zich toe trekken. Ten tweede het verwerven van toegang tot de oceanen.

In de 20ste eeuw kwam vooral de Euraziatische school naar voren. Deze school van o.m. Trubetskoy, Vernadskiy en Savitskyi geloofde dat Rusland een aparte entiteit was, een ‘mainland’ waar het Westen, de westelijke grens van vormt. Rusland was de link tussen Azië en Europa en zonder Rusland zouden andere landen zich verloren voelen. Deze ‘natuurlijke’ karaktertrek van Rusland resulteert volgens deze school in twee belangrijke principes, het imperiale karakter van het buitenlandsbeleid en het gevoel van ‘grootmacht’ te zijn (=velikoderzhavnost). In de sovjetperiode had de Zjdanov-doctrine een belangrijke plaats; later hierover meer.

⁴ COOLSAET, R., Anarchie, orde, dominantie. Inleiding tot de theorie van de internationale betrekkingen. Academia Press, 2006, pg. 329.

Gedurende de laatste jaren van die 20ste eeuw komt er meer en meer verscheidenheid in het denken over buitenlandsbeleid en dit vooral na de implosie van de Sovjet-Unie. We zullen proberen een aantal hedendaagse scholen te ontdekken die ons een interpretatie kader geven voor de gebeurtenissen op vlak van buitenlandsbeleid. We zullen gebruik maken van twee verschillende onderverdelingen (van Tsyganko en Light, Malcolm/Jackson), ons wel realiserend dat er nog andere zijn (zoals bv. Isakova,...).⁵

1. Onderverdeling van Jackson.

Voor Rusland specifiek wordt er gesteld dat er 3 sleuteloriëntaties zijn: **liberaal westernisme, pragmatisch nationalisme** en het **fundamentalistisch nationalisme**.

Liberaal Westernisme

In deze eerste oriëntatie wordt geopperd dat de Russische identiteit (=wie Russen zijn op het internationale toneel) gelegen is binnen de grenzen van de Russische Federatie, als een 'civic state'. Men kan voor het bouwen van nieuwe politiek, niet steunen op het Tsaristisch of sovjetverleden. Tevens zal men de implosie van de Sovjet-Unie als iets positief gaan opvatten. De voornaamste doelen die men hier vooropstelt zijn: democratie, markthervormingen en het geven van prioriteit aan de relatie van het Westen. Men verwerpt het Euraziatische idee (=Rusland als brug tussen Europa en Azië) en het nationalistische idee dat er een Russische 'goddelijke missie' zou zijn. Rusland is voor de aanhangers van deze zienswijze een 'normale' staat. Het wereldbeeld is er één waar er vrede heerst, er gemeenschappelijke doeleinden bestaan, waar er gelijkheid is tussen de naties.

De politici die deze strategie volgen, zullen dus vooral met het Westen willen samenwerken en hun positie t.a.v. de vroegere sovjetstaten zal gebaseerd zijn op de principes van gelijkheid, non-interventie in binnenlandse zaken en wederzijdse voordelige samenwerking. Het grootste gevaar voor Rusland, volgens deze benadering, is een terugkeer van communisme of groei van communisme in Rusland 's buurlanden. ⁶

⁵ ISAKOVA, I., Russian Governance in the twenty-first century. Geo –strategy, geopolitics and governance. Cass Contemporary Security Studies Series, 2004, pp. 1-16.

⁶ JACKSON, N.J., Russian Foreign Policy and the CIS. Theories, debates and actions. Routledge, 2003, pp.

Pragmatisch nationalisme

De tweede benadering, **het pragmatisch nationalisme** is een andere mening toegedaan. De Russische identiteit is voor de pragmatische nationalistes linguïstisch bepaald. Deze pragmatisten verdedigen dan ook sterk de belangen van de Russisch-sprekenden in de ‘Near Abroad’. Men stelt ook dat men het Tsaristisch en Sovjet-verleden niet mag vergeten, dat men dit verleden niet kan verloochenen. De implosie wordt als iets negatief ervaren en het verloren gegane prestige moet worden hersteld. Ze delen de doelen van het liberaal westernisme maar willen dat de transitie (van centrale economische planning naar markteconomie,...) rekening houdt met de specifieke Russische condities. Men ziet Rusland als een grootmacht met een eigen agenda, een agenda die gebaseerd is op zijn geopolitieke positie tussen het Oosten en het Westen. Men streeft dus naar een uniek maar niet-expansionistisch buitenlandsbeleid. Militaire kracht inzetten wordt aanvaardbaar geacht om zijn belangen in de CIS-landen te garanderen. De politici die deze benadering hanteren zijn in essentie politieke realisten (zie ook ‘algemene theorieën’) in de zin dat ze een rationele analyse maken van wat het nationaal belang is en hoe deze belangen te beschermen. Hun wereldvisie is er één waar het machtsevenwicht de centrale regulator is, waar sterke staten hun belangen verdedigen. Verschillend van de vorige benadering is dat ze als grootste bedreiging, de NAVO-uitbreiding en de gevolgen van de Russische diaspora zien.

Fundamentalistisch nationalisme

De laatste benadering, **het fundamentalistisch nationalisme**, definieert ‘de Russen’ in termen van etniciteit. Rusland wordt alras gezien als een beperking want niet alle Russen bevinden zich op het territorium van de Russische Federatie. De aanhangers van deze zienswijze bevestigen dat bepaalde elementen uit hun verleden significant zijn voor de Russische toekomst. De implosie die als iets negatief wordt gezien, is te wijten aan het Westen. Ruslands prestige moet gered worden opdat Rusland zijn historische en goddelijke missie zou voltooien om tot een ‘organieke samenleving’ te komen. De internationale omgeving waarin Rusland aan prestige en macht inboet, wordt als vijandig

aanschouwd. Binnenlandsbeleid moet anti-democratisch en antiarkthervormingen zijn. Hun doel op buitenlands gebied is dus niet om Rusland te integreren in de wereld maar om een groter Rusland uit te bouwen. Velen die deze benadering aanhangen zullen dan ook pleiten om te komen tot een herstel van het sovjetterritorium. De grootste bedreiging voor Rusland komt van het Westen en de Turken.⁷

De termen die **Jackson** gebruikt haalt ze uit het boek 'Internal factors in Russian Foreign Policy' van **Malcolm N.** en **Margot L.** van 1996.⁸

Ook **Donaldson** verwijst naar deze termen waarbij hij Kozyrev als een Atlantist of Westernist gaat aanschouwen. Kozyrevs strategie zou gebaseerd zijn op het 'liberaal internationalisme' van het 'Nieuwe Denken' van Gorbatsjov. Ook merkt de auteur op dat de oude traditie van het uitspreken/publiceren van principes van beleid in een programma of statement nog altijd van toepassing is.⁹ **Bobo Lo** zal dit fenomeen 'Potemkinization' noemen, waarbij hij stelt dat door het expliciet formuleren van de 'doctrine' men de illusie creëert van coherentie en visionair denken.¹⁰ Hierbij kunnen we nog verwijzen naar 'The Foreign Policy concept of the Russian Federation' van 2000.¹¹ Als tegenpool van deze oriëntatie stipt hij het pragmatisch nationalisme aan of het Euraziatische standpunt. Een belangrijke vertegenwoordiger van deze visie is Evgenii Primakov maar ook Sergei Stankevich. De laatste benadering, is dezelfde die **Jackson** gebruikt namelijk het fundamentalistisch nationalisme. De combinatie van communistische en nationalistische partijen ('roodbruin') hangt deze benadering het sterkst aan. Een aantal actoren die deze 'view' aanhangen zijn Vladimir Zhirinovskii, leider van de Liberal Democratic Party (een vrij misleidende naam voor een partij met neofascistische tendensen) en Gennadii Zyuganov (leider van de Communistische Partij), Prokhanov A. en Viktor Alksnis (leider van de reactionaire Soiuz- fractie).

⁷ Ibid.

⁸ MALCOLM, N., LIGHT, M., Internal Factors in Russian Foreign Policy. Oxford University Press, 1996.

⁹ DONALDSON, R., NOGEE, J.L., The Foreign policy of Russia. Changing Systems, Enduring Interests. M.E. Sharpe Inc., 1998, pp.113 –125.

¹⁰ BOBO, L., Russian Foreign Policy in the Post – Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking. Palgrave Macmillan, 2002, pg.66.

¹¹ Federation of American Scientists. <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, laatst geconsulteerd op 31 maart 2006.

2. Onderverdeling van Tsygankov.

Een ander onderscheid vinden we bij **Tsygankov**, hij heeft het over integrationisten, ‘balancers’, neo- imperialisten en de ‘grootmacht’- normalisten.

Integrationisme

De ‘**integrationisten**’ leggen de nadruk op de elementen die Rusland met Europa gemeen heeft. Vroeg-integrationisten proberen Rusland voor te stellen als een lid van de Europese familie van monarchieën. Dit integrationisme verdween niet helemaal tijdens de sovjetperiode, waarbij sommigen (oa. Gorbatsjov) stellen dat Rusland toen niet zover stond van de Europese sociaal-democratische ideeën. De post-sovjet integrationisten, geïnspireerd door de liberale theorieën van ‘interdependentie’, stelden dat Rusland, een ‘natuurlijk’ affiniteit zou hebben met het Westen die zou gebaseerd zijn op een aantal gedeelde waarden zoals democratie, mensenrechten,Als ‘frontman’ van deze benadering kunnen we de eerste buitenlandse minister van de Russische Federatie bekijken, Andrey Kozyrev. Andere steunpilaren waren de zakenklasse en de liberale media van Rusland.

Balancers

De ‘**balancers**’ zijn diegenen die de overtuiging hebben dat Rusland een soort ‘tegengewicht’ moeten vormen voor het Westen; Rusland zou een geopolitieke en culturele ‘aparte’ entiteit vormen. Als belangrijke voorstander van deze benadering geldt Yevgeni Primakov, de tweede minister van buitenlandse zaken van de Russische Federatie. Hij drukte erop dat Rusland er moest naar streven om een onafhankelijke macht te worden binnen een multipolaire wereld. Het doel van deze grootmacht zou het behartigen zijn van zijn eigen belangen en niet om deel te worden van het westen. Op 3 verschillende manieren zou Primakov er proberen voor te zorgen dat Rusland een tegengewicht zou worden van het Westen, voornamelijk van de Verenigde Staten. Ten eerste door allianties aan te gaan met niet -Westerse mogendheden (China, India, Iran?), ten tweede door de eigen Russische

economie te moderniseren en tenslotte door het versterken van zijn organisatie- en controlemogelijkheden van de ex-sovjetlanden. Een samenwerking met sterke landen (USA, Frankrijk, Duitsland,...) was mogelijk maar moest beperkt blijven en deze samenwerking moest gebeuren op basis van gelijkheid onder de landen. Deze visie kreeg de steun van industriëlen uit de militaire sector, het leger en de veiligheidsdiensten. De reden voor hun steun was diffuus, ofwel waren ze ontgoocheld door het prestige verlies na de implosie van de Sovjet-Unie, ofwel was men ontgoocheld door het mislukken van een 'partnership' met het Westen in de jaren '90 dat zou geleid hebben tot betere levensomstandigheden. Anderen hoopten inkomsten te halen uit het ontwikkelen van nieuwe technologie en wilden zo meer conventionele wapens exporteren.

Neo-imperialisme

De meer extremere benadering, het '**neo-imperialisme**', is ervan overtuigd dat Rusland 's culturele identiteit volledig verschillend is van de Westerse en zelfs antiwesters. Sommige aanhangers van deze visie streven naar het herstellen van een 'Russisch rijk', ze ondersteunen ook een expansionistische buitenlandse politiek. Deze benadering, die o.a. wordt vertolkt door Gennadii Zyuganov, leider van de Russische communistische partij, stelt dat Rusland zijn plaats in het wereldsysteem moet herstellen. Rusland moet een onafhankelijk, socialistische beschaving zijn die autocratisch van inslag is, een zelfbedruipende economie heeft en geïsoleerd is van Westerse invloeden. Deze benadering is evenwel geen 'mainstream'-benadering maar leeft veeleer een gemarginaliseerd bestaan.

De competitie tussen benaderingen kent nog één grote speler namelijk '**grootmacht**'-**normalisten**, die vooral een kritiek vormde op de evenwichtsgerichte buitenlandse politiek van Primakov. Men bestempelde deze politiek als te ambitieus en vooral te antiwesters. Integrationisten zullen kritiek hebben op Primakovs prioriteiten (nadruk op CIS, verdere uitbouw van de militaire samenwerking met Iran, ...). Het uitspelen van China of Europa tegen USA en het niet duidelijk kant kiezen van het Westen is weinig lonend op buitenlandspolitiek vlak. Sommige van Primakovs vroegere voorstanders zullen dan ook deze nieuwe visie ondersteunen en verdere diepgaande samenwerking met de CIS landen

als verlieslatend beschouwen. De normalisten blijven qua ideologie vrij dicht bij de ‘balancers’ maar toch zijn verschillen waarneembaar.

3. Vergelijking tussen beiden

Als we beide benaderingen naast elkaar plaatsten kunnen we duidelijke gelijkenissen opmerken. **Margot Light/N. Jacksons** benadering van ‘liberaal westernisme’ valt sterk samen met wat **Tsygankov** een ‘integrationistische benadering’ noemt. Beiden ervaren een samenwerking met het Westen als iets noodzakelijk, zijn geïnspireerd door het liberale gedachtegoed en stellen dat bepaalde waarden gemeenschappelijk zijn voor het Westen en Rusland: democratie, mensenrechten, markteconomie. De ‘integrationistische benadering’ gaat wel een stap verder wanneer men de natuurlijkheid van de Europese-Russische relatie benadrukt. Men ziet in deze laatste, dat Rusland al altijd deel is geweest van Europa.

Wanneer **Donaldson**, ook op basis van de geschriften van **Light**, Primakov als pragmatisch nationalist omschrijft, kunnen we kijken naar de omschrijving van diezelfde Primakov als ‘balancer’ door **Tsygankov**. Allebei zien ze Rusland onafhankelijker van het westen dan vorige visie, waarbij Rusland nood heeft aan een eigen, unieke agenda los van die van het Westen. Men zal ook veel hogere prioriteiten geven aan hun relatie met de CIS – landen en dus aan de ‘Near Abroad’. **Tsygankov** gaat terug een stapje verder en stelt dat ‘balancers’ vinden dat Rusland een tegenmacht moet vormen voor het Westen.

Tenslotte kunnen we nog een derde gelijkenis ontdekken als we het ‘neo-imperialisme’ van **Tsygankov** en het ‘fundamentalistisch nationalisme’ van **Light** naast elkaar zetten. De type persoonlijkheden die deze auteurs aanhalen zijn niet toevallig dezelfde namelijk, Zyuganov en Zhirinovskii. Gezamenlijk pleiten ze voor een beleid los van het Westen en hanteren hierbij een anti – westers discours. Tevens zijn ze niet tegen een Russisch expansionistisch beleid maar moedigen ze dit aan.

4. Waar situeert zich Poetin?

Het kaderen van huidig president Vladimir Vladimirovich Poetin in één van deze kastjes is een zéér gevaarlijk iets en dit te doen. Vooral omdat het nog altijd te vroeg is om aan te geven welke richting Poetin heeft gekozen of indien hij al bij al een richting zal kiezen. Na 2008 kunnen we dit misschien beter (indien Poetin de Russische Grondwet op dit vlak niet wijzigt want na 2008 moet er een nieuwe president komen volgens deze grondwet).

Wat men uiteindelijk wel met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kan stellen is dat Poetin geen fundamentalistisch nationalistische koers vaart en zal varen. Poetin heeft al meermaals blijk gegeven van interesse in samenwerking met het Westen en van zijn liberale standpunten wat natuurlijk niet overeenstemt met wat de communistisch-nationalistisch blok vooropstelt.¹² Beide standpunten liggen te ver van elkaar.

Poetin zou eerder kunnen bestempeld worden als diegene die een soort middenweg tussen de overige benaderingen zoekt. **Tsygankov** noemt dit een ‘**pragmatische consensus**’, waarbij Poetin eigenlijk het great-power normalizers – standpunt wijzigt om er zijn eigen benadering van te maken. Deze benadering zorgt voor een soort van consensus.

Volgens **Tsygankov** wordt die nieuwe pragmatische consensus samengevat in het invloedrijke ‘Council for Foreign and Defense Policy ’s’ ‘ Strategy for Russia: An Agenda for the President’ van 2000¹³. Zowel integrationisten (bv. A. Adamishin) als ‘balancers’ (bv. K. Zatulin) hielpen bij de opbouw van dit document. Men verwierp Primakovs visie op de wereld als zijnde een multipolaire wereld en introduceerden het concept ‘selectief engagement’.

Tsygankov constateert dat Poetin zich, in zijn eerste vier jaar aan de macht zich vrij wel hield aan deze pragmatische consensus of ‘grootmacht’-pragmatisme. Hij stelt dat Poetin als Primakoviet begon aan zijn ambtstermijn maar al snel hij het Westen in zijn agenda

¹²Federation of American Scientists. <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, laatst geconsulteerd op 31 maart 2006.

¹³Federation of American Scientists. <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine>, laatst geconsulteerd op 17 april 2006.

begon in te schrijven. Poetin blijft in vergelijking met Gorbatsjov wel verknocht aan het idee dat Rusland een grootmacht is. Deze transformatie (van sceptisch t.a.v. het Westen naar pro-westers) is mogelijk geweest, volgens **Tsygankov**, door hervormen van de binnenlandse belangengroepen en hun visies op Ruslands identiteit maar ook door veranderingen op het interstatelijk toneel.¹⁴ Wat deze hervormingen zijn en welke directe gevolgen deze hebben komen later aan bod.

Als grootste bedreiging voor Rusland onderkent Poetin twee centrale issues: achterop geraken ivm economische ontwikkeling én terroristische activiteiten. Dit laatste ziet hij, zoals vele Westerlingen, als een bedreiging voor het systeem van de moderne internationale relaties zelf. Deze nadruk op ‘terrorisme’ heeft een binnen -en buitenlandse dimensie. Op binnenlandsgebied heeft dit oa. betrekking op de oorlog in Tsjetsjenië, meer specifiek de actoren Basayev en Khattab en hun bezetting in augustus 1998 van delen van Dagestan (maar ook het drama van Beslan en de gijzeling in het Dubrovka- theater)¹⁵. Op buitenlands gebied heeft dit te maken met de aanvallen van 9/11.

Consensus?

Er is wel degelijk sprake van een consensus (min of meer) over de gekozen buitenlandse koers. De commerciële elite ziet wel graten in goede relaties met het westen, terwijl militaire top en elite uit de veiligheidsdienst het ‘balancing’-idee genegen zijn. (daar Poetin een achtergrond heeft als medewerker van de veiligheidsdienst en zijn bekommernis voor een sterke staat, krijgt hij van deze militaire top steun). Deze alliantie in de persoon van Poetin wordt ook wel de alliantie tussen oligarchen and siloviki (=machtsmensen) genoemd. Over deze groepen volgt nog veel meer.¹⁶

¹⁴ TSYGANKOV, A.P., New Challenges for Putin 's Foreign Policy. In: Orbis, A journal of world affairs, vol. 50, December 2005, issue 1., pp. 153 – 165.

¹⁵ HUNTER, T.S., Islam in Russia. The politics of identity and security. M.E. Sharpe, 2004, pp.85-86.

¹⁶ TSYGANKOV, A.P., Vladimir Putin 's Vision of Russia as a Normal Great Power. In: Post-Soviet Affairs, vol. 21, no.2, 2005, pp. 132 –158.

2.3. Onderzoeksvraag en methodologie.

2.3.1. Onderzoeksvraag.

Binnen dit kader van de verschillende scholen van het buitenlands beleid zal ik specifiek Ruslands relatie met Iran belichten. Omtrent deze relatie is heden ten dage veel te doen, vooral sinds het aantreden van Iraanse president Ahmadinejad, die wel voor enige opwinding zorgt op het internationale toneel.

Hoe verhouden deze twee landen zich tegenover elkaar? Zijn het medestanders of tegenstanders? Indien medestanders op basis van wat gaan ze betrekkingen met elkaar aan? Welke zaken zijn voor beiden belangrijk en op welke issues staan ze lijnrecht tegenover elkaar? Is deze relatie iets nieuws? Wanneer ontstond deze eventueel? Hoe is deze relatie geëvolueerd?

Hoe valt deze relatie te beoordelen tegen een achtergrond van pragmatisch-nationalistisch of een ‘balancing’ achtergrond van de respectievelijke ministers en verantwoordelijken van het buitenlands beleid van Rusland?

We zouden de relatie kunnen zien vanuit het ‘balancing- perspectief’ van o.a. Primakov en in het begin, Poetin. De link met Iran zou dan als een soort tegenmacht kunnen gezien worden ten aanzien van het Westen. (=aangaan van niet-westerse allianties). Maar indien **Tsygankov**, Poetin niet als een pragmatisch – nationalist/ balancer ziet maar wel eerder als een ‘great-power normalist’ wat betekent dit dan voor deze relaties met Iran? Wordt deze dan volledig irrelevant?

We zullen proberen aan te tonen hoe de relatie tussen beiden ineenzit en hoe belangrijk ze is voor de identiteitsvorming van de Russische ‘natie’. Wat zal de invloed zijn van de commerciële elite en de veiligheidsdiensten(twee centrale actoren binnen dit ‘great –power normalizer’- perspectief) in deze relatie? ¹⁷

¹⁷ Ibid.

Hypothese

Mijn hypothese is dat vroegere samenwerking (Sovjet-Unie – Iran) en het ‘balancing’ – perspectief van Primakov leidde tot zulke voordelen van deze relatie, dat Poetin, al ging hij een ander ‘wereldbeeld’ aan, hij niet deze voordelen wil laten schieten. Dit zou dan een onderdeel zijn van het vermijden van zijn grootste vrees nl. economisch achterop geraken en van het bereiken van zijn grootste doelstelling nl. Rusland terug groot maken. Ik zal doorheen deze thesis pogen deze hypothese te toetsen en dit dan resumeren in mijn conclusies.

2.3.2. Methodologie.

Ik heb mijn onderzoek via een literatuurstudie opgebouwd. Over de periode voor en net na de Russische Revolutie van 1917 is vrij veel informatie te vinden. Echter het Sovjet buitenlands beleid met betrekking tot Iran is mijns inziens zwaar onder gedocumenteerd. De boeken over Iran en Rusland afzonderlijk zijn talrijk maar over hun relatie is bitter weinig geschreven. Ook over het sovjetbeleid tegenover het Midden-Oosten keuze genoeg, echter de bijdragen met betrekking tot Iran zijn klein, te algemeen en vaak dus onbruikbaar. De meeste informatie gaat over de periode '79 tot heden, wat vrij evident is.

Dit had een aantal gevolgen voor mijn onderzoek. Doordat ik uit weinig verschillende bronnen kon putten heb ik deze vaker moeten gebruiken dan vooraf de bedoeling was. Ik ben voor mijn onderzoek, vrij ver teruggekeerd in de geschiedenis. En dit in de overtuiging dat “the character and significance of Soviet aims and policies with respect to Iran can only be deduced from the history of the past two centuries” zoals **Kelly** het stelde.¹⁸ In april 2007 sloot ik mijn onderzoek af.

¹⁸ SICKER, M. *The Bear and the Lion. Soviet Imperialism and Iran.* Praeger, 1988, pg. 3.

3. Voorgeschiedenis.

3.1. Voor de Russische Revolutie 1917.

3.1.1. De Romanov dynastie (1682 – 1917): Russisch imperialisme?

De Russische interesse in Perzië voor de Oktober Revolutie van 1917 kan volgens **Rezun** onderverdeeld worden in drie verschillende fases: een commerciële fase, een politiek-militaire fase en een laatste fase waar de economische en politieke dominantie over Perzië door Rusland, centraal stond. We moeten opmerken dat volgens **Keddie** de Russische (en Britse) invloed pas startte sinds de Napoleontische Oorlogen terwijl **Rezun** stelde dat de Russische interesse al veel vroeger startte.

a. De commerciële fase

Het afwerpen van het Tataarse juk in Rusland onder het regeerschap van Ivan De Verschrikkelijke in 1553, zorgde voor een commercialisering van de relaties tussen Perzië en Rusland. De reden hiervoor was dat Rusland zich in zijn handelsrelaties met Europa vooral als toeleverancier van grondstoffen gedroeg. In de moslimslanden vond het echter een markt, die wel openstond voor de in Rusland gemaakte goederen. Daarnaast was het ‘Nabije Oosten’ een handelsverbinding met de rest van Azië. De eerste ambassadeurs die het Moskovische koninkrijk richting het Perzische hof zondde, waren dan ook meestal vooraanstaande handelaars.

De periode tot de troonsbestijging van Peter De Grote werd gekenmerkt door een totale vrijheid voor commerciële ruil, waarbij de handel dus geschiedde volgens de ruilprincipes en niet was gereguleerd door verdragen of officiële conventies. Ondanks het feit dat deze economisch relatie bestond op basis van onderlinge gelijkheid was er een trend waarneembaar waarbij het Moskovische Rijk probeerde de Perzische handel te monopoliseren (door bv. een verbod voor Perzische handelaars om doorheen Russische grondgebied te reizen om hun producten buiten het Russische grondgebied te verkopen).

b. De politiek-militaire fase

Met de opkomst van de Russische Romanov-dynastie begon een tweede fase. Deze fase valt samen met de regeerperiode van o.a. Peter De Grote (1682 – 1725), Catherina De Grote (1762 – 96) en Nicolas I (1825 -1855)... En met aan Perzische zijde, het aan de macht komen van de Kadjaren dynastie (1779 – 1925). En kende zijn hoogtepunt van interactie in de Verdragen van Gulistan van 1813 en van Turkomanchai van 1828.

Deze periode in de Russische geschiedenis werd gekenmerkt door militaire expansie in de noordelijke gebieden van het Perzische Rijk. Peter De Grote was gedreven in het zoeken naar een ijsvrije haven voor zijn toekomstige Russische Rijk met de bedoeling om Indië te bereiken en te veroveren (volgens hem was Indië de schatkamer van de wereld). Hij kon, weliswaar tijdelijk, bepaalde gebieden van sjah Tamasp van Perzië verkrijgen (met o.a. Shirvan, Dagestan, Gilan, Mazanderan, Gorgan en de steden Baku en Resht). Na zijn dood echter, deed Anna Ivanovna (de dochter van Peter De Grote, die regeerde van 1730 tot 1740), afstand van deze gebieden en gaf ze aan Nadir sjah via het **Verdrag van Resht** van 1732.¹⁹

Catherina de Grote die beschermster was van het Christelijke Georgië, had de verplichting om het land te beschermen tegen de invallen van de moslimkrachten in de regio, nl. de Perzen en de Turken. Het was tijdens haar regeerperiode dat de Russen ten strijde trokken tegen Agha Mohammed Khan die in 1795 Tiflis had veroverd. De Russen vielen de hele Kaukasus binnen en bezetten Georgië, Baku, Derbent, Dagestan en Shirvan. Een jaar later stierf Catherina en Georgië viel terug in Perzische handen nadat de Russische troepen zich terug trokken. Het was echter zo dat kort voor zijn dood (in 1800) de Georgische koning George XII zijn kroon afstond aan de Tsaar van Rusland. Zo werd Georgië op het einde van de 18de eeuw een deel van het Russische Rijk.²⁰

Op 8 december 1800 had Tsaar Paul daarenboven een decreet ondertekend ter bevestiging van de inlijving van Georgië in het Russische Rijk. Het gebied was reeds vele jaren onder

¹⁹ REZUN, M., *The Soviet Union and Perzië. Soviet Policy in Perzië from the Beginning of the Pahlavi Dynasty until the Soviet Invasion in 1914.* Sijthoff & Noordhoff International Publishers BV, 1981, pp. 1-5.

²⁰ *Ibid.*, pp. 1-5.

de Perzische soevereiniteit geweest en werd de provincie Gorjestan genoemd. In een brief van Tsaar Paul aan de Perzische koning Fath-Ali sjah stelde hij dat het hele gebied van de Karu en de Aras rivieren een zone vormde dat reeds onder Russische invloed was, om Georgië te kunnen beschermen. Rusland had dus soevereiniteit over één grote Perzische provincie verondersteld en om deze te kunnen beschermen, vroeg het bijkomend territorium. Het gevolg hiervan was oorlog tussen beide landen. Er volgde een onsuccesvolle Russische aanval op Erivan (Jerevan) in Armanestan (Armenië). De aanval veranderde in een bezetting maar op 8 augustus 1804 moesten de Russen de aftocht blazen. Enkele jaren later waren ze succesvoller.²¹

Verdrag van Gulistan

De Kadjaren waren eigenlijk slechts geïnteresseerd in verdragen uit het verlangen om Georgië terug te verwerven. Tijdens de eerste Russisch-Perzische oorlog was hiervoor gevochten geweest en werd de zwakte van de Perzische troepen aangetoond. Het **Verdrag van Gulistan** van 1813 maakte een einde aan de (heilige) oorlog die duurde van 1804 tot 1813. Door dit verdrag verwierf Rusland belangrijk Kaukasisch gebied en het exclusieve recht om oorlogsschepen te laten varen op de Kaspische Zee.²² De Kaspische Zee werd een Russische meer (art. 5 van het verdrag).²³

Oorlogen met het Westen en hoge militaire uitgaven brachten economische problemen voor Perzië met zich mee. Tijdens de oorlog van Fath Ali sjah (regeerde van 1797 tot 1834) tegen Rusland werd dit al duidelijk.²⁴ Daarenboven werd Perzië verplicht om aan Rusland 20 miljoen roebels te betalen voor de kosten van de oorlog.²⁵ Wat de financiële situatie er niet op verbeterde.

²¹ MOKHTARI, F., No One Will Scratch My Back: Persian Security Perceptions in Historical Context. In: *The Middle East Journal*, vol. 59, no. 2, april 2005, pg. 213.

²² KEDDIE, N.R., *Modern Perzië. Roots and Results of Revolution*. Yale University Press, 2003, pp. 37-38.

²³ REZUN, M., o.c., pp. 1-5.

²⁴ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 37-38.

²⁵ MOKHTARI, F., o.c., pg. 213.

Administratieve problemen.

Door de veroveringen in de Transkaukasus en in Perzië had de Tsaristische regering af te rekenen met administratieve problemen. De vraag rees hoe men deze nieuwe grensgebieden onder de centrale administratie van St. Petersburg kon plaatsen. Dit probleem werd steeds manifester door de constante rebellieën in de geannexeerde gebieden. In de eerste jaren van de 19de eeuw waren alle administratieve functies met betrekking tot de Kaukasus in handen van het stafhoofd van de Russische troepen die gestationeerd was in deze regio. Het was de taak van de militaire stafchef om Ruslands politieke relaties met Perzië, maar ook met Turkije te onderhouden. Maar omdat zijn verantwoordelijkheden vergrootten (door gebiedsuitbreidingen) en de afstand met St. Petersburg niet kleiner werd, kende het militaire hoofd aanzienlijke autonomie. Om een verspreiding van dit fenomeen te vermijden vaardigde Tsaar Alexander in april 1819 een decreet uit dat leidde tot de oprichting van een ‘Aziatische departement’ in het ministerie van Buitenlandse Zaken. Men wenste de Russische autoriteit over al zijn gebieden te centraliseren met het oog op verdere veroveringen oostwaarts.²⁶

Verdrag van Turkomanchai

De Russen hadden Perzië tot het uiterste geprovoceerd door een omstreken gebied (tussen Erivan en het Gochka Meer) aan de gezamenlijke grens te bezetten.²⁷ Daarnaast waren de territoriale afspraken in het verdrag van Gulistan zo onduidelijk en wraakgevoelens zo legio dat een nieuw conflict niet uitgesloten was. Beïnvloed door delen van de ulama (=geloofsgemeenschap of de clerus), pushten fracties binnen de Perzische regering om een heilige oorlog tegen Rusland te beginnen. Fath Ali sjah gaf toe aan de druk en viel Rusland aan in 1826.²⁸ Het was dus Perzië dat, ondanks de nederlaag enkele jaren terug (zie verdrag van Gulistan), de oorlog daadwerkelijk begon. **Rezun** en **Kapur**²⁹ zijn het hier echter niet mee eens. Zij stelden dat Rusland unilateraal de regio Gochka bezette.

²⁶ REZUN, M., o.c., pp. 1-5.

²⁷ LASSCHE, H.-P., Perzische Perikelen, De moord op de Russische missie in Teheran. Oost - Europa Verkenningen. Juni 2000, pp. 73 -81.

²⁸ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 40-41.

²⁹ KAPUR, H., Soviet Russia and Asia. 1917-1927. Imprimerie Genevoise, 1965, p. 144.

Volgens Lassche was een van de redenen voor deze gedurfde Perzische aanval het Brits-Perzisch Verdrag van Teheran uit 1814. Dit verdrag bevatte een artikel dat, in geval van oorlog, voorzag in Britse steun aan Perzië, maar deze steun gold niet in geval van Perzische agressie. Teheran beschouwde de Russische bezetting als een oorlogsverklaring, maar de Britten oordeelden dat er sprake was van Perzische agressie en waren dus niet verplicht om steun te geven. Een tweede reden voor de agressie was het gerucht van de Dekrabisten-opstand in Rusland waardoor Teheran verwachtte een verzwakt Rusland te treffen. De oorlog begon voor Rusland desastreus omdat het zich liet verrassen ondanks de eigen provocaties. Na een vervanging van de Russische militaire top begon het Russische leger het pleit te winnen. Het duurde echter nog een tijd voordat Perzië inzag dat de situatie uitzichtloos was en er moest Britse bemiddeling aan te pas komen om beide partijen aan de onderhandelingstafel te krijgen.³⁰

Pas toen Rusland eind oktober 1827 grote delen van Perzisch Azerbajdzjan (o.a. Tabriz) had veroverd, bleken de Perzen wel bereid tot serieuze onderhandelingen. Ook de Russen waren op dat moment bereid om enkele toegevingen te doen, daar er net een nieuwe oorlog met het Ottomaanse Rijk was uitgebroken. Uiteindelijk tekenden beide landen in februari 1828 in het Perzische plaatsje Turkomanchai een vredesverdrag. Het werd een zeer pijnlijk verdrag voor Perzië maar natuurlijk milder dan bij een complete Russische overwinning.

Concreet verkreeg Rusland definitief de provincies Jerevan en Nachitsjevan. De grens die in dit verdrag werd vastgelegd is de definitieve grens gebleven (enkele zeer kleine wijzigingen daargelaten) tussen de Sovjet-Unie en Perzië en tussen Armenië en Azerbajdzjan en Perzië heden ten dage. Daarnaast moest Perzië een enorme schadevergoeding betalen waarvoor als zekerheid enige vruchtbare gebieden in het noorden van Perzië door Rusland werden bezet.³¹ Maar ook de soevereiniteit van Perzië werd ingeperkt. Er werd een systeem van extraterritoriale rechten en privileges voor de Russen ingesteld. Later zou deze praktijk vaker worden gebruikt en bekend worden onder de term ‘capitulatie’.³²

³⁰ LASSCHE, H.-P., o.c., pp. 73 -81.

³¹ Ibid.

³² REZUN, M., o.c., pp. 1-6.

Gevolgen Turkomanchai

Hoewel de economische effecten van dit verdrag op zich lieten wachten, was dit niet het geval voor de politieke. De twee nederlagen tegen Rusland leidden tot regionale en tribale onlusten, al dan niet opgejut door de eigen regering. Een Russische diplomatieke missie, waar de schrijver Griboyedov hoofd van was, werd naar Perzië gezonden in 1829 om de Perzen het gesloten verdrag te laten respecteren. Deze Griboyedov kreeg een rapport in handen waarin stond dat Armeense of Georgische vrouwen werden gedwongen om zich tot de islam te bekeren. Daarna zouden deze vrouwen in harems van prominente Perzen worden vastgehouden. De Russische missie onderzocht deze harems van verschillende prominenten en ondervroeg de vrouwen waar zij wensten te verblijven. Het Perzische publiek kon dit gegeven niet aanvaarden en nadat de Russische Kozakken een jongen hadden doodgeschoten werden Griboyedov en zijn gehele gezelschap op één uitzondering na, uitgemoord. Het was het eerste serieuze incident met religieuze inspiratie tegen buitenlanders.³³ Later volgden er nog...

Een belangrijk gevolg van het verdrag van Turkomanchai en het verdrag van Adrianopel (met Turkije) was dat Rusland de ultieme mogendheid werd in de Transkaukasus, de Zwarte en de Kaspische Zee.³⁴

c. De fase van economische – politieke dominering.

De derde fase valt grofweg samen met de aanstelling van Lord Palmerston in 1830 als Engelse minister van Buitenlandse Zaken en een periode waar de Russisch-Britse relaties begonnen te verslechteren. Dit was het gevolg van de Britse perceptie op het Russisch doorstoten in Centraal Azië. De Britten zagen de Russische opmars meer en meer als een directe bedreiging voor Indië.

Rusland was nog niet 'klaar' om de politiek van militaire expansie direct stop te zetten. Integendeel. De tsaristische regering deed verschillende pogingen om zijn positie in de Transkaukasus te consolideren (bv. bezetting van het eiland Ashur-Ada). Een verdere en

³³ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 42-43.

³⁴ REZUN, M., o.c., pp. 1-6.

blijvende opmars zou geleid hebben tot een conflict met de Britten waarvoor de Russen op dat moment slecht voorbereid waren. Rusland kon zich (economisch) ook niet meten met het ontwikkelde Britse kapitalistische systeem, laat staan met zijn militaire macht.

Desondanks was er een sterke onderstroom binnen de Russische elite (o.a. Witte, Zinoviev en tsaar Nicolas I) die vond dat Perzië uiteindelijk moest worden toegevoegd aan het Russische Rijk. De meerderheid van de Russische ministers wilde geen compromissen sluiten met de Britten betreffende Perzië omdat dit de absorptie van het land in het Russische Rijk in de weg zou staan. Het land begon echter door de constructies van spoorwegen, delen van landen aan het Rijk toe te voegen. In St. Petersburg werd ook zo'n plan bedacht met betrekking tot Perzië. Het project, de Trans-Perzische Spoorweg, zou starten in de Kaukasus, langs de Kaspische Zee naar Resht, Teheran, Isfahan en zou de haven van Bandar Abbas in de Perzische Golf bereiken. Het is echter nooit gerealiseerd geweest door een gebrek aan fondsen.³⁵

Na de Russische nederlaag in de Krimoorlog, stelde Staatskanselier Aleksander Gorchakov een 'concentratie'-koers voor in het Tsaristisch buitenlands beleid. Na het Parijse vredesverdrag van maart 1856 adviseerde Gorchakov Tsaar Alexander II dat gezien de nieuwe omstandigheden (de nederlaag), Rusland zich moest blijvend focussen op de realisatie van zijn binnenlandse ontwikkeling en dat het gehele buitenlands beleid hieraan ondergeschikt was. Zo'n beleid zou slechts tijdelijk zijn en nadat de binnenlandse basis terug zouden zijn opgebouwd, zou Rusland terug in de mogelijkheid zijn om veranderingen af te dwingen volgens zijn grootmacht status.³⁶

Algemeen moeten we stellen dat Rusland zijn houding tegenover Perzië had gewijzigd, deels uit noodzaak. Men had nog steeds de ambitie om Perzië te domineren, economisch en politiek, maar nu zonder de onafhankelijkheid van het land te willen schaden. Letterlijk werd dit beleid als volgt geformuleerd door Graaf W. N. Lamsdorff, Tsaristisch minister

³⁵ REZUN, M., o.c., pp. 6-7.

³⁶ TSYGANKOV, A. P., *Russia's foreign policy. Change and continuity in national identity*. Rowman & Littlefield Publishers inc., 2006, pp. 95 -96.

van Buitenlandse Zaken: "... our task is to make Persia politically an obedient and useful ally, a sufficiently powerful instrument in our hands."³⁷

Volgens **Rezun** beschikte Rusland over een drietal instrumenten om zijn politieke en militaire invloed in Perzië te behouden.

I. De Trans-Kaspische Spoorweg.

Deze spoorweg werd gefinaliseerd in 27 mei 1888 onder leiding van Generaal Annenkoff. Het was de eerste grote spoorweg die in Azië werd gebouwd. Deze spoorweg liep meer dan honderd kilometer parallel met de Perzische grens en lag er bovendien zeer dicht bij. Vanuit strategisch oogpunt stelde Lord Curzon dat de spoorweg een zwaard van Damocles was boven het hoofd van de sjah. De tsaristische regering kon nu op gelijk welk moment duizenden troepen laten strijden tegen de sjah zonder potentiële problemen met voorraden. Daarenboven waren de commerciële effecten van de spoorweg niet min en leidde het ongetwijfeld tot grotere handel tussen de twee landen.³⁸

Dit instrument kunnen we vergelijken met een instrument dat Rusland in zijn huidige strijd om de grondstoffen van de Kaspische Zee aanwendt. Het bouwt pijpleidingen voor de transport van olie en gas wat Rusland een bepaalde invloed geeft in die landen waardoor de leidingen lopen (bv. problemen met Wit-Rusland...). De spoorwegen van gisteren zijn de pijpleidingen van vandaag.

II. De Perzische Kozakken Brigade.

De Kozakken Brigade werd in 1879 opgericht op vraag van de sjah. Aan het hoofd van de bevelstructuren stonden echter enkel Russen. Ze kregen hun orders niet van Perzische officials of van de sjah maar rechtsreeks van het ministerie van Oorlog in St. Petersburg. Ze ontwikkelden, hoewel ze Perzisch waren, een sterke 'esprit de corps' en waren de enige troepen in Perzië die hun volledige loon kregen. Dit

³⁷ REZUN, M., o.c., pp. 6-7.

³⁸ KAPUR, H., o.c., pp.146-147.

gegeven zorgde ervoor dat ze loyaal waren aan hun Russische officiers en dus een belangrijk instrument voor Russisch beleid waren. Wanneer in 1890, na de dood van Nasir-ud-Din sjah, een machtsstrijd uitbarstte was het de Brigade die een crisis afwendde en de rechtmatige troonopvolger aan de macht bracht.³⁹

III. Het economisch belang van Rusland voor Perzië.

Door de geografische nabijheid van de twee landen en de pover ontwikkelde transportfaciliteiten in Perzië waren de noordelijke provincies afhankelijk van Rusland voor de verkoop van hun goederen. Daarenboven was het noorden één van de productievriendelijke, vruchtbaardere streken van Iran. Om de Perzische handel nog meer afhankelijk te maken sloot de tsaristische regering zijn grenzen voor transit goederen naar Perzië en richtte het zijn eigen bank en handelsagentschappen om zulke handel te financieren.⁴⁰Rond de eeuwwisseling steeg de handel tussen beide landen nog: 65% van de Perzische import was van Rusland afkomstig en zelf voerde het voor 55% Perzische goederen in.⁴¹Wanneer de Russische roebel zich stabiliseerde op basis van de goudstandaard was het hek helemaal van de dam. Westers kapitaal (ook Belgisch)⁴² stroomde naar de ontluikende industriële ondernemingen van Rusland, wat leidde tot de ontwikkeling van Ruslands eigen 'finance kapitaal'. Dit kapitaal werd aangewend in Perzië voor het verkrijgen van spoorwegconcessies (Djulfat-Tabriz-Urumia lijn), rechten om kaviaar aan Perzische zijde van de Kaspische Zee te vissen, koolmijnconcessies en concessies om olie te extraheren. Tegen 1902 had Rusland voor 32 miljoen roebels bij Perzische handelaars en de sjah gekocht.

De Russische expansie was niet langer gericht op militaire verovering, het werd imperialistisch ten aanzien van Perzië. Imperialisme vrij strikt worden geïnterpreteerd, want Rusland werd een exporteur van zowel goederen als van kapitaal. Deze geavanceerde

³⁹ KAPUR, H., o.c., pp.146-147.

⁴⁰ REZUN, M., o.c., pp 8-9.

⁴¹ KAPUR, H., o.c., pp.146-147.

⁴² COOLSAET, R., België en zijn Buitenlandse politiek. 1830 -2000. Uitgeverij Van Halewyck, 2006, pg. 167.

vorm van economische expansie zorgde ervoor dat de tsaristische regering de politieke overhand kreeg en behield in Perzië.⁴³

3.1.2. De Kadjaren of Qajaren dynastie(1779 - 1925) en imperialistisch Rusland.

Perzië werd in 651 na Chr. veroverd door de Arabieren. Voorheen heersten o.a. de Grieken met name Alexander de Grote over deze streek. Deze verovering is van belang omdat zij de Islam godsdienst met zich mee bracht. Maar het was pas in de 18de eeuw dat Perzië, verzwakt door burgeroorlogen en nieuwe dynastieën, een nieuwe regionale rivaal ontdekte nl. imperialistisch Rusland.

Politiek leiderschap in Perzië: de Kadjaren dynastie.

Agha Mohammed Khan werd in 1779 hoofd van de Kadjaren familie en tegen 1794 had hij al zijn rivalen voor de troon uitgeschakeld. Hij zorgde ervoor dat de Perzische autoriteit over delen van Georgië en de Kaukasus herbevestigd werd. In 1796 werd hij officieel tot sjah (= Gods schaduw op aarde) gekroond, maar het jaar daarop werd hij vermoord.

Zijn opvolger, Fath Ali sjah, die regeerde van 1797 tot 1834, kon deze gebieden (Georgië,...) niet weerhouden van de steeds toenemende Russische druk. In deze periode is Perzië een aantal keer in botsing gekomen met Imperialistisch Rusland. Deze conflicten eindigden in het verdrag van Gulistan van 1813 en het verdrag van Turkomanchai van 1828 (zie supra).

Eerste invallen tijdens het heersschap van Fath Ali sjah.

Tijdens de heerschappij van Fath Ali sjah gebeurden de eerste grote Europese invallen in Perzië, als een bijproduct van de Napoleontische Oorlogen. Napoleon wilde, net als de Russische tsaar Paul, India binnenvallen dat zelf ook bedreigd werd door de Afghanen. Om dit te vermijden zonden de Britten in 1801 Kapitein John Malcolm vanuit India om een verdrag te sluiten met Perzië. Hierin beloofde de Britten militaire uitrustingen en

⁴³ REZUN, M., o.c., pp 8-9.

technici in ruil voor Perzische hulp indien Afghanistan of Frankrijk zich naar India of Perzië zouden keren. Maar door een Britse-Russische toenadering tekende Perzië het verdrag van Finkensteen met Frankrijk in 1807.

Perzië was op zoek naar een alliantie tegen Rusland dat Georgië uit Perzische controle had genomen. Frankrijk beloofde om hulp te bieden bij de herovering van Georgië en om militaire uitrusting en training te geven indien Perzië de oorlog uitriep tegen de Britten. De Fransen zouden de Perzen helpen indien ze India wilden binnenvallen.

In hetzelfde jaar echter sloten Napoleon en Tsaar Alexander de 'Vrede van Tilsit'. Dit zorgde ervoor dat Perzië terug met de Britten een alliantie moest vormen in 1809, gevolgd door twee andere verdragen tegen 1814. Perzië kreeg van de Britten financiële en militaire garanties tegen aanvallen van Europese machten. Dit betekende dan ook het einde van de banden tussen Perzië en Frankrijk.⁴⁴

Naser od-Din sjah: modernisering en revoltes.

In 1834 volgde Mohammad, Fath Ali op en regeerde tot aan zijn dood in 1848. Hij werd opgevolgd door zijn zoon, Naser od-Din Sjah die regeerde tot in 1896. Deze werd gezien als één van de meest nobele koningen van de Kadjaren-dynastie. Hij introduceerde westerse technologie om zo Perzië in de moderniteit te brengen. Het gevolg hiervan was echter een stijgende invloed van het Westen in Perzië. Tijdens deze 19de eeuw is Ruslands invloed bepalend geworden doordat het zich vaak inmengde in lokale politiek en doordat Rusland erin slaagde om Perzië bepaalde handelsverdragen (of concessies) te laten afsluiten. (zéér voordelig voor Rusland.) Maar Rusland was echter niet de enige die zo'n invloed had opgebouwd, ook Groot-Brittannië was een kaper op de kust bv. de concessie waarbij Baron de Reuter een spoorwegconcessie in monopolie-vorm kreeg voor een periode van 70 jaar is hiervan het bekendste voorbeeld. Door bureaucratische fracties die de Eerste Minister (die deze concessie afsloot) tegenwerkten, werd deze concessie echter teniet gedaan.⁴⁵

⁴⁴ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 37-38.

⁴⁵ Encyclopedia Britannica Online, History > The Qajar Dynasty, <http://www.britannica.com/ebi/article-225444>, laatst geconsulteerd op 18/10/06.

Rusland en Groot-Brittannië kenden een militair en technologische overwicht op Perzië en konden zo de zwakke Perzische centrale macht aantasten. De interne problemen van Perzië waren velerlei: het land kende te weinig inkomsten om zijn hofhouding, bureaucratie of leger te onderhouden; de eliteklasse was verdeeld en bovendien corrupt; en de bevolking leed onder de uitbuiting van de leiders. Leningen vanuit Rusland en Groot-Brittannië moesten zorgen voor de beoogde modernisering.⁴⁶

Door ‘ongelijke’ verdragen hadden Russen en Britten voordelen bekommen die ervoor zorgden dat men bv. geen interne douanerechten moest betalen of aan de Perzische havens heel weinig douanerechten werden gevraagd, terwijl dit voor de gewone Perzische handelaar niet gelde. Perzië was economisch afhankelijk van Westerse machten, was politiek en militair zwak, was opzoek naar advies en goedkeuring vanuit het Westen en had nood aan bescherming vanwege de Russen en de Britten ten tijde van de Kadjaren-dynastie tegen revoltes. Kortom, Perzië had heel weinig onafhankelijkheid. De Perzische interne politiek in de Kadjaren-periode was vaak schaduwpolitiek, waar de echte politiek gevoerd werd in andere landen.⁴⁷

Russische en Britse economische en strategische belangen stonden op spel.

Naast de Europese belangen in handel met Perzië en later in concessies voor Europese economische activiteiten (zie hierboven), hadden Rusland en Groot-Brittannië strategische en politieke belangen in Perzië. De Britten waren vooral uit op controle over de Perzische Golf. Ze wilden de Golf vrij houden van buitenlandse inmenging (hun handelsroute) en het zuiden en oosten van Perzië beschermen om India te kunnen behouden. Rusland wilde, zeker nadat Trans-Kaukasische gebied op Perzië werd veroverd, van het noorden van Perzië een Russische invloedzone maken. Daarenboven wilde het, net als de Britten, de centrale overheid zoveel mogelijk controleren. Bepaalde groepen in Rusland hadden zelfs de ambitie om de Russische invloed tot aan de Golf te

⁴⁶ Library of Congress Country Studies, Perzië, The Qajars. [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0020\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0020)), laatst geconsulteerd op 18-10-06.

⁴⁷ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 35-36.

verspreidden.⁴⁸ Ghods stelt echter dat de bescherming van zijn zuidelijke grenzen door Perzië (en dus de Kadjaren) te laten functioneren als een bufferstaat tussen het Ottomaanse Rijk en Brits Indië, dé Russische doelstelling was in deze periode. De Kadjaren dynastie werd beschermd door de Romanovs, besluit hij.⁴⁹

Noch de Britten noch de Russen wilden dat één van beiden meer territorium zou krijgen of Perzië tot een protectoraat zou maken. En het wederzijdse verlangen de invloed van de andere partij te verkleinen zorgde voor het in stand houden van Perzië's onafhankelijkheid. Deze onafhankelijkheid was vaak enkel formeel, omdat Perzië geen stappen durfde zetten die ofwel de Russen ofwel de Britten zouden misnoegen. De Russische regering van toen gaf subsidies uit om exporteurs aan te moedigen om handel te drijven met Perzië. Ook promoveerde die regering het bankier-en spoorwegenwezen om in Perzië te investeren om zo de Russische politieke invloed te consolideren. Maar ook de Britten stelden soortgelijke daden.⁵⁰

De eerste protesten.

Deze stijgende invloed van buitenlanders werd pas in 1890 de inzet van een betoging. Dit protest kwam er wanneer Naser od-Din een monopolie beloofde aan een Britse firma voor de productie, verkoop en export van tabak. De mensen revolteerden, boycotten de tabak en dreigden met stakingen. Er werd zelfs een fatwa (= religieuze banvloek) uitgesproken tegen het gebruik van tabak. Al verbrak hij enige tijd later het contract, het publieke ongenoegen bleef en leidde tot vele samenzweringen tegen hem, die uiteindelijk Naser fataal werden in 1896.⁵¹

Op deze manier werd een relatief stabiele en rustige periode afgesloten waarin het land zich als één gedroeg. Echter de laatste jaren van Nasers bewind werd gekarakteriseerd door groeiende koninklijke en bureaucratische corruptie, verdrukking van de landelijke

⁴⁸ Ibid., pp. 34-35.

⁴⁹ GHODS, M.R., Iran in the twentieth century. A Political History. Lynne Rienner Publishers, 1989, pg. 17.

⁵⁰ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 34-35.

⁵¹ Encyclopedia Britannica Online, History > The Qajar Dynasty, <http://www.britannica.com/ebi/article-225444>, laatst geconsulteerd op 18-10-'06.

bevolking en onverschilligheid van de sjah ten aanzien van de problemen in zijn land. De belastinginning stakte en chaos verspreidde zich over de verschillende provincies. Nieuwe ideeën en een oproep tot hervormingen waren het gevolg.⁵²

De sterke politieke invloed die Rusland uitoefende op Perzië zorgde er dan ook voor dat politieke gebeurtenissen in Rusland spill-over effecten kenden in Perzië.⁵³ Een schoolvoorbeeld hiervan wordt in het volgende deel beschreven.

3.1.3. *Revolutie! Bumok ! دوران گل، انقلاب !*

3.1.3.1. *De Russische Revolutie van 1905*

De kiemen van een revolutie: de binnen -en buitenlandse factoren.

In oktober 1894 werd Nicolaas II tot keizer gekroond. Zijn grootste doelstelling was zijn vaders werk (Alexander III) verder te zetten d.w.z. het werk van zijn grootvader teniet te doen. Deze laatste stond bekend als Tsaar-Liberator en zorgde voor een periode van ‘Grote Hervormingen’. Net als zijn vader was Nicolaas overtuigd voorstander van autocratie en dacht hij dat hij een door God gegeven functie bekleedde. Maar terwijl zijn vader tijdens zijn regering te boek stond als een sterke en vastbesloten vorst was Nicolaas dit niet. Hij bleek uiteindelijk totaal ongeschikt om de immense maatschappelijke en politieke problemen op te lossen waarmee zijn land werd geconfronteerd.

Binnenlands politieke factoren

1. De immense inkomenskloof tussen de gewone Rus en de hoogste klasse was altijd al een feit geweest maar met de industrialisatie werd een nieuwe industriële middenklasse gecreëerd. Deze mogelijke politieke hervormers waren echter te onervaren, te zeer afgesneden van West-Europa om een duidelijk doel te kunnen nastreven. De kloof tussen

⁵² Library of Congress Country Studies, Perzië, The Qajars. [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0020\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0020)), laatst geconsulteerd op 18-10-06.

⁵³ REZUN, M., o.c., pp 8-9.

deze nieuwe klasse en het volk bleef enorm.⁵⁴ De snelle industriële ontwikkeling aan het einde van de 19de eeuw werd gevolgd door een ernstige economische crisis in de eerste jaren van de nieuwe eeuw, die leidde tot werkloosheid en verlaagde lonen. Dit verergerde de al gespannen verhouding tussen kapitaal en arbeid en leidde tot een golf van stakingen door het hele land en tot industriële onrust die bijna elke tak van de economie aantastte. Vele stakingen volgden, vaak uit economische overwegingen maar soms ook met een algemener en meer politiek karakter, waar revolutionaire partijen een rol speelden. Daarenboven breidde deze arbeidsonrust zich ook uit tot de boeren en zelfs tot studenten.

2. Door het eerder gesloten karakter van hemzelf en van zijn vrouw, Alexandra Fjodorowna, was Nicolas II zeer vatbaar voor de invloeden van de obscure Grigori Raspoetin. Het steeds belangrijker word van deze persoon in de adviesraden rond de tsaar, betekende een 'reductio ad absurdum' van de autocratie. Alle macht was geconcentreerd in de handen van één man en die macht bleek ter beschikking te staan van de eerste de beste charlatan die erin slaagde het vertrouwen van de dictator te winnen.⁵⁵

3. Ondanks de genadeloosheid waarmee elk spoor van politieke oppositie werd onderdrukt, werden de liberale en revolutionaire critici van het tsaristische regime tegen het einde van de eeuw in toenemende mate actief.

4. De officiële politiek van St. Petersburg (toen het politieke centrum van het land) was er één van Russificatie van de vele volkeren die onder Russische heerschappij leefden. De maatregelen ten voordele van deze Russificatie leidden tot een nationalistische oppositie tegen het bewind van de tsaar.⁵⁶

Beryl is hier echter niet volledig mee akkoord. Hij stelt dat de voornaamste reden voor de revolutie net het verbeteren van de situatie van de gewone burger was. De landbouw was niet in crisis want de output steeg. Tevens paste de boerenbevolking zich vrij goed aan de industrialisatie. Beryl volgt de gedachtegang van De Tocqueville over revolutie wanneer

⁵⁴ FLOYD, D., Rusland in opstand. 1905, de eerste barst in de tsarentroon. A.W.Sijthoff 's Uitgeversmaatschappij N.V., 1970, pp. 5-6.

⁵⁵ FLOYD, D., o.c., pp. 29 -39.

⁵⁶ Ibid., pp. 29 -39.

hij stelt dat revoluties gebeuren op momenten wanneer men erop vooruitgaat en niet wanneer men zich in een absoluut verpauperde situatie bevindt. Echter, de snelheid van de sociale veranderingen door bv. de industrialisatie leidde tot problemen. **Beryl** sluit zich wel aan bij **Floyd** wanneer deze stelt dat de economische groei niet iedereen ten goede kwam, 'de kloof tussen kapitaal en arbeid'.⁵⁷

Buitenlands politieke factor.

De afkalverende macht op het Europees politieke toneel zorgde ervoor dat verdere uitbreiding van de Russische invloed in Europa onwaarschijnlijk leek en men zich ging richten op het Verre Oosten. Dit liep echter desastreus af: de oorlog met Japan verloren de Russen, wat in het verdrag van Portsmouth van 1905 werd vastgelegd. Rusland was de eerste Europese mogendheid die een oorlog had verloren tegen een Aziatisch land, een vernedering voor het 'machtige' Rusland.⁵⁸

Gevolgen van de revolutie voor het buitenlands beleid.

De nederlaag van Rusland tegen Japan in 1905, de 'mislukte' revolutie van datzelfde jaar en de instabiliteit van de Russische binnenlandse situatie had aanleiding gegeven tot een terugkeer naar autocratie onder tsaar Nicolaas en minister Stolypin. De limieten op industriële bronnen en militaire macht die ontstonden, strekten de Russen tot de noodzaak om tot een overeenkomst te komen met de Britten betreffende Azië. Want in Perzië zelf groeide een nationalistische beweging die zowel voor Britten als Russen een probleem vormde. Tevens moest er rekening worden gehouden met de opkomst van Duitsland en zijn expansie in het Nabije Oosten.⁵⁹ In september 1906 stelde de minister van Buitenlandse Zaken van Rusland, Izvolskii, een verdeling van Perzië voor.⁶⁰

Een nieuwe *modus vivendi* tussen de Britten en de Russen werd dan uiteindelijk vastgelegd in de **Anglo-Russische Conventie van 1907**. Deze Conventie verdeelde Perzië de

⁵⁷ BERYL, W., Russia 1905. In: History Today, mei 2005, vol. 55, issue 5, pp. 44-51.

⁵⁸ FLOYD, D., o.c., pp. 39-48.

⁵⁹ REZUN, M., o.c., pp. 8-9.

⁶⁰ KAPUR, H., o.c., pp. 150-151.

facto in drie invloedssferen: de Russen verkregen het noorden, de Britten het zuiden en een neutrale bufferzone in het midden.⁶¹ Volgende figuur toonde de toestand in Iran: ⁶²

THE ANGLO-RUSSIAN CONVENTION OF 1907

Ondanks het feit dat deze overeenkomst de Russen controle gaf over de dichtstbevolkte en meest bloeiende steden, was men niet tevreden over de zelf opgelegde restricties. Het ging op zoek naar een mogelijkheid om zijn invloed in geheel Perzië te vergroten. Met de aanstelling van de Amerikaan Shuster diende zich er een opportuniteit aan...⁶³.

Met het sluiten van de Conventie van 1907 kwam er een (voorlopig?) einde aan 'The Great Game' zoals Rudyard Kipling (in 'Kim') de Brits-Russische rivaliteit in Centraal-Azië omschreef. ⁶⁴

3.1.3.2. De Perzische Constitutionele Revolutie van 1906.

De kiemen van een revolutie

De redenen voor de revolutie werden hierboven reeds beschreven. Samenvattend had de steeds verdergaande Russische en Britse invloed bij de bevolking een bepaalde reactie opgeroepen: de algemene staking van 1905 in Teheran, de sterke stijging van de prijs van

⁶¹ REZUN, M., o.c. , pp 8-9.

⁶² COSSA, R. A., Iran: Soviet interests, US concerns. Institute for National Strategic Studies, 1990, pg. 18.

⁶³ KAPUR, H., o.c., pp.150-151.

⁶⁴ EDWARDS, M., The New Great Game and the new great gamers: disciples of Kipling and Mackinder. In: Central Asian Survey, 2003, vol. 22, issue 1, pp. 83-84.

suiker als gevolg van een verbod op invoer vanuit Rusland seinden het startschot van de Constitutionele Revolutie. De repressieve maatregelen die de sjah uitvaardigde, leidde tot een tweede, hevigere staking in juni en juli van 1906. De revolutie kwam tot zijn hoogtepunt met het ontslag van de regering en het toestaan van een grondwet in augustus van datzelfde jaar.⁶⁵

Er werd reeds gesteld dat de politieke invloed van de Russen in Perzië groot was. Terwijl de hofhouding van de sjah beïnvloed werd door conservatief Russisch denken, werden de Perzische constitutionalistena geïnspireerd door het Westers liberale denken. (net zoals hun Russische tegenhangers). Zo kwamen ook revolutionaire ideeën uit Rusland Perzië binnengesijpeld via Perzische jongeren die aan Russische universiteiten studeerden en Perzische werknemers in de Trans-Kaukasische olievelden actief waren (bv. in Baku, Grozny) of in de bedrijven in Novorossisk, Erivan, Derbent.

De Perzische Revolutie van 1905 en de aankondiging van grondwet door de sjah in 1906 was deels het gevolg van de impact van de Russische Revolutie van 1905 op de Perzische middenklasse.⁶⁶

Gevolgen van de revolutie

De Perzen waren er dus in geslaagd hun zwakke monarch Mozaffar al-Din Sjah tot de instelling van een grondwet (=mashruteh) te dwingen.⁶⁷ Het was pas in 1909 dat deze grondwet (gebaseerd op de Belgische) werd veranderd. De majles (=parlement) vertoonde al snel zijn patriottistische inslag door een nieuwe Russische lening te weigeren en plannen te ontwerpen voor een eigen nationale bank. De verworven persvrijheid leidde tot het verschijnen van nieuwe kranten. Ook werden er revolutionaire gemeenschappen (= anjomans) gevormd. Zij werden voor de eerste keer politiek actief. Deze anjomans werden ook 'Enzhumene' genaamd in oudere geschriften.^{68 69}

⁶⁵ Ibid., pp.148-149.

⁶⁶ REZUN, M., o.c., pp 8-9.

⁶⁷ MOKHTARI, F., o.c., pp. 213-214.

⁶⁸ REZUN, M., o.c., pp 8-9.

⁶⁹ KAPUR, H., o.c., pp.148-149.

In januari 1907 stierf de ineffectieve Mozaffar ad-Din sjah en werd opgevolgd door zijn zoon.⁷⁰ Mozaffar had de rol van de monarchie doen verzwakken en de concessierace tussen de Britten en de Russen nieuw leven ingeblazen.⁷¹

Mohammad Ali sjah verzette zich tegen deze grondwet, wat leidde tot een burgeroorlog.⁷² Nadat de koning werd verslagen en naar Rusland werd gezonden, probeerde de constitutionele regering de Russische en Britse tussenkomsten in hun interne politiek te counteren door zich naar de Verenigde Staten te keren.

De regering duidde William Morgan Shuster als hoofd van het ministerie van Financiën aan, samen met een team van Amerikaanse adviseurs. Aanzienlijke (fiscale) hervormingen werd vrij snel geïntroduceerd en de populariteit van Shuster en parlementaire steun voor zijn acties, verhoogden.⁷³ Perzië had namelijk vooral problemen met de financiën. Doordat de controle van het centraal gezag in Teheran ten aanzien van de regio's zo zwak was, werd er dito belastingen betaald.

De Britten en Russen zagen Shuster echter minder zitten. Minder dan een jaar nadat Shuster toegekomen was in Perzië stelde Rusland een ultimatum waarin het de uitzetting van Shuster uit Perzië werd geëist.⁷⁴ Daarnaast mochten de Perzen geen buitenlandse adviseurs meer aanstellen zonder instemming van de Russen. In plaats van het ultimatum te aanvaardden, nam de zittende Perzische regering ontslag. Gebruikmakend van de crisis viel Rusland Perzië binnen.⁷⁵

De militaire inval begon in Enzeli (wat nu Bandar-e Anzali heet) en voorts bezette men de Qazvin.⁷⁶ Verschillende constitutionalisten werden tijdens de Russische militaire interventie vermoord. Shuster werd verplicht Perzië te verlaten (1911) maar de Russische troepen bleven ter plaatse.⁷⁷ De troepen onderdrukten de nationalistische oprispingen in Tabriz, bezetten Azerbeidzjan en beschadigden de graftombe van Imam Ali Reza, het

⁷⁰ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 68-69.

⁷¹ GHODS, M.R., o.c., pg. 28.

⁷² MOKHTARI, F., o.c., pp. 213-214.

⁷³ MOKHTARI, F., o.c., pp. 213-214.

⁷⁴ Ibid., pp. 213-214.

⁷⁵ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 70-71.

⁷⁶ KAPUR, H., o.c., pp.150-151.

⁷⁷ MOKHTARI, F., o.c., pp. 213-214.

heiligste schrijn in Perzië. Kolonel Liakoff van de Perzische Kozakken Brigade vernietigde de tweede majles (Perzische parlement) in 1908 met de volle steun van de tsaar. Deze acties waren typerend voor de manier waarop Rusland zijn beleid in zijn invloedzone invulde.

De vondst van het zwarte goud.

In 1901 verkreeg een Britse onderdaan, William Knox D'Arcy, een olieconcessie voor geheel Perzië, met uitzondering van de vijf noordelijk provincies. Een Russische reactie hierop werd voorkomen door gebruik te maken van een handige list. De Perzische tekst over de concessie werd voorgelegd aan het Russisch gezantschap op een moment wanneer de Russische vertalers niet aanwezig waren.⁷⁸ Zonet bespraken we de Anglo-Russische Conventie die Perzië verdeelde in drie stukken. De ironie wil dat de eerste olie in 1908 net in die neutrale zone werd gevonden, in het zuidwesten van het land. De Anglo-Perzische Oliemaatschappij werd in 1909 opgericht. Tegen 1914 had de Britse regering een meerderheid van de aandelen verkregen in de onderneming die de olieconcessie in handen hield. Britse troepen stationeerden zich in de neutrale zone en in het zuiden controleerden de Britten hun gebied zoals de Russen dit in het noorden deden.⁷⁹ De Russische aandacht voor Perzië verslaptte daar er zich een nieuwe Russische Revolutie aandiende ...

3.1.4. De Eerste Wereldoorlog.

De Britten waren gealarmeerd door deze gebeurtenissen en probeerden de Russen te overtuigen om zich terug te trekken uit Perzië. Toch bleef het gesloten verdrag van 1907 in voege. Het uitbarsten van de Eerste Wereldoorlog en de openlijke pogingen vanwege de Turken en Duitsers om de Perzische publieke opinie tegen Rusland en Groot-Brittannië op te zetten waren de redenen voor de blijvende samenwerking. Perzië verklaarde zich strikt neutraal maar was te strategisch gelegen om uit het conflict te kunnen blijven. Maar liefst vier verschillende mogendheden bezetten het land en gebruikten het als oorlogsgebied.⁸⁰ Er werd een verbinding, een liaison, gelegd tussen het Russische leger in Perzië en het

⁷⁸ KEDDIE, N.R., o.c., pg. 72.

⁷⁹ Ibid., pg. 72.

⁸⁰ Ibid., pg. 73.

Britse leger in Mesopotamië. Beide landen kwamen zelfs (in het geheim) overeen op 12 maart 1915 dat de Britten de Russische belangen in Constantinopel (Istanbul) zou aanvaarden indien de Britten over het neutrale gedeelte van Perzië zouden mogen beschikken. Deze nauwe samenwerking tussen beide landen duurde voort tot het begin van 1917 wanneer de Februari revolutie de situatie danig wijzigde.⁸¹In het volgende deel komt dit aan de orde.

⁸¹ KAPUR, H., o.c., pp.150-151.

3.2. Rusland in crisis: revolutie.

3.2.1. De Russische Revolutie van 1917.

Bij het bespreken van de Russische Revolutie van 1917 zal ik niet ingaan op de effectieve gebeurtenissen van dat turbulente jaar. De grondoorzaken en de uiteindelijke gevolgen van de revolutie zijn in het kader van deze scriptie van een groter belang. Zij bepaalden hoe het eerste buitenlands sovjetbeleid tegenover Iran eruit zag.

De kiemen van de revolutie.

In april 1917 werd aan de, in Zwitserse ballingschap levende, Russische revolutionaire leiders de kans geboden om doorheen het door de Duitse legers bezette gebied te komen naar Rusland. Het was de Duitse regering niet ontgaan, dat de Bolsjeviki verklaarden dat zij zich niet meer door de verbintenissen van het tsaristisch Rusland gebonden achten. Vladimir Oeljanov Lenins 'Aprilthesen' werden zodoende als een 'revolutionaire tijdbom' achter de Duitse-Russische gevechtslinies gedropt: vanaf mei 1917 begonnen de sovjets (= revolutionaire raden) hun acties in fabrieken, in het leger en in de steden tegen verdere Russische deelname aan de Eerste Wereldoorlog en tegen de voorlopige regering-Kerenski.

82

Wade stelt dat er drie elementen waren die de basis vormden waarop een revolutie kon groeien. Ten eerste de autocratie. Rusland was de laatste Europese mogendheid waar de monarch als een autocraat regeerde. Wanneer Nicolaas II onverwacht aan de macht kwam was hij zeer slecht voorbereid. (zie 'De Russische Revolutie van 1905'). Daarenboven was de structuur van de regering zo opgevat dat ieder lid persoonlijk en direct verantwoording verschuldigd was aan Nicolaas. Censuur en een beperking op de vorming van organisaties waren schering en inslag. Zoals eerder gesteld was Nicolaas incompetent.⁸³ Het 'Oktober Manifesto' had ervoor gezorgd dat er voor het eerst een Doema (=parlement) werd ingericht, onder druk van de revolutie van 1905. Deze vernieuwing had echter de politieke

⁸² VAN DE MEERSSCHE, P., Internationale Politiek 1815-1945. Overzicht en interpretaties. Acco, 2001, pg. 139.

⁸³ WADE, R.A., The Russian Revolution, 1917. Cambridge University Press, 2006, pp. 1-3.

vrijheid niet opgeleverd. Integendeel, Nicolaas zorgde ervoor dat de Doema een steunpilaar werd van zijn beleid. De Doema werd geen instrument om de economische en sociale problemen van toen op te lossen.⁸⁴

Ten tweede waren er de socio-economische omstandigheden. De *boeren* hadden tijdens de ‘Grote Hervormingen’ van Alexander II reeds een deel van het land dat ze bewerkten verkregen maar wensten meer. Deze claim werd tijdens 1905 en 1917 vaak naar voren gebracht. De snelle groei van de bevolking samen met een gebrek aan evenredige productiegroei zorgde voor verdere moeilijkheden. Armoede onder de landbouwbevolking, ongelijkheid in land, rijkdom en privileges tussen boeren en grootgrondbezitters waren verdere katalysatoren voor agitatie. Vanaf 1880 stimuleerde de regering industriële ontwikkeling. Ondanks de goede resultaten van deze evolutie, was het niet de bevolking die er beter van werd. Hogere prijzen, hogere belastingen duwden de levensstandaard van de gewone mensen nog verder naar beneden. Uit deze industrialisering ontstond een nieuwe ‘klasse’: de *fabrieksarbeiders*. De sociale spanningen die inherent waren aan industrialisering werden nog versterkt door de miserabele levens –en arbeidsomstandigheden van de arbeiders (lange uren, ongezonde werkplaatsen, ziekten en alcoholisme waren immer aanwezig). Het contrast met de elite in deze steden was groot en zorgde dan ook voor de ‘lage klasse’ versus ‘hoge klasse’ mentaliteit die een belangrijke rol ging spelen in 1917.⁸⁵

Een derde kiem was de frustratie omtrent de Eerste Wereldoorlog. De oorlog zorgde voor nog verdere belasting van de bevolking (voedseltekorten), wat de ontevredenheid (stakingen) nog deed toenemen. De discipline van het leger en de mogelijkheden van de regering om geweld te gebruiken tegen de mistevreden bevolking, namen af. Rusland was politiek, militair en industrieel slecht voorbereid op de oorlog. Dit leidde tot situaties waarin “unarmed men had to be sent into the trenches to wait till their comrades were killed or wounded and their rifles became available.” De oorlog verliep dan ook desastreus voor de Russen. Tegen het einde van 1916 hadden 5,7 miljoen Russen het leven gelaten. De eerste reactie van de bevolking op het uitbreken van de oorlog was van patriottische

⁸⁴ WADE, R.A., o.c., pp. 13-15.

⁸⁵ WADE, R.A., o.c., pp. 3-9.

inslag maar dit wijzigde snel. Kortom de oorlog zorgde ervoor dat een derde groep van misnoegden opstond namelijk de *soldaten* en dat de bevolking nog meer leed.⁸⁶

Tegen 1917 waren de condities voor revolutie aanwezig: een incompetentere regering, een monarchie die alle krediet had verloren, een verdeelde politieke elite, een verslechterende economische situatie die leidden tot spanningen en stakingen en tenslotte een revival van revolutionaire partijen.⁸⁷ We kunnen concluderen dat de kiemen van de revolutie van 1905 niet zo verschillend waren van diegene in 1917.

Gevolgen van de revolutie voor het binnenlands beleid.

a) Politiek

Politiek buitenspel gezet door de Bolsjeviken grepen hun tegenstanders (de tsaristische ‘Witten’ en de nationalistische partijen) in mei 1918 naar de wapens, nauwelijks twee maanden na het afsluiten van de vrede van Brest-Litowsk. De militaire leiding van de Witte Beweging was in handen van Lavr Kornilov. In maart 1919 werd hij opgevolgd door Kozakkenleider Anton Denikin. Tegen november van dat jaar was Alesandr Koltsjak opperbevelhebber van de Witten. De militaire overwinningen van de Witten bedreigden het net gevestigde Bolsjewikische bestuur onder Lenin in grote mate. Maar toch overleefde het regime van Lenin. De verdeeldheid binnen het Witte kamp, het gebrek aan coördinatie bij de militaire operaties, het verlies aan krediet bij de bevolking voor de Westerse steun voor hun zaak en de uitstekende organisatie van het Rode Leger door Lev Trotski waren de voornaamste oorzaken van de nederlaag van de Witten.⁸⁸

b) Economisch

De economische toestand was als gevolg van oorlog en burgeroorlog plus communistische hervormingen catastrofaal. De productie was gedaald tot 1/7de van het vooroorlogse

⁸⁶ WADE, R.A., o.c., pp. 9-28.

⁸⁷ Ibid., pg. 28.

⁸⁸ DETREZ, R., Geschiedenis van Rusland, Syllabus. Onuitgegeven cursus, Universiteit Gent, Faculteit Oost-Europese Talen en Culturen, pp. 148-149.

niveau. De Bolsjewieken nationaliseerden hierop de hele economie. Maar na de droogte van 1921 kwamen ca. 16 miljoen mensen om van honger, ziekten, ontbering en door terreur. De boeren werden gedwongen voedsel te leveren aan de steden en het leger. Lenin achtte een economische liberalisering noodzakelijk. Die kwam er met de Nieuwe Economische Politiek (=NEP). Het was een heel controversiële politiek omdat de aanmoediging van het privé-initiatief indruiste tegen de ideologische grondslagen van de sovjetmaatschappij. De NEP leidde wel tot een economisch herstel: in 1925 had de economie weer het vooroorlogse peil bereikt.⁸⁹

c) Institutioneel

Aangezien staten gedoemd waren te verdwijnen, hechtte Lenin meer belang aan partijorganisatie -ook internationaal- dan aan staatsorganisatie en internationale relaties. De partij was belangrijker dan de staatsinstellingen; in feite nam de partij alle staatsinstellingen- en verantwoordelijkheden over.⁹⁰

Op het 10de Partijcongres in 1921 werd fractievorming in de toekomst verboden, hierdoor werd de Partij een zeer hiërarchische, piramidaal gestructureerde organisatie. Binnen deze organisatie hadden de partijsecretarissen de belangrijkste functie. Vanaf 1922 werd Stalin secretaris-generaal.⁹¹

Vier ministers van Buitenlandse Zaken dienden tijdens de regeerperiode van Lenin en Stalin. Georgi Tsjitsjerin (1918-1930), Maksim Litvinov (1930-1939) en V. M. Molotov (1939-1949). Andrei Vyshinsky was van '49-'53 voor deze post verantwoordelijk.⁹²

Een aantal instellingen werden opgericht die specifiek betrekking hadden op het buitenlands beleid van de Sovjet-Unie:

⁸⁹ DETREZ, R., o.c., pp. 150-151.

⁹⁰ Ibid., pp. 152-154.

⁹¹ Ibid., pp. 152-154.

⁹² DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., *The Foreign Policy of Russia. Changing Systems, Enduring Interests*. M.E. Sharpe, 1998, pp.

- Instellingen met betrekking tot het buitenlands beleid.

- Narkomindel

Reeds een week na de Russische revolutie werd de Narkomindel (= Volkscommissariaat voor Buitenlandse zaken) opgericht.⁹³ Deze stond op puur diplomatiek vlak, in voor de uitvoering van het buitenlands beleid. Aan het hoofd hiervan stond de Commissaris voor Buitenlandse Zaken. Deze had eveneens inspraak in het beleid dat gevoerd werd door de ‘*Narkomtorg*’ of het Volkcommissariaat voor Handel. De beslissingen van deze organen waren echter onderworpen aan de controle van het ‘Politbureau’ van het Centrale Uitvoerende Comité van de CPSU (=Communistische Partij van de Sovjet-Unie).⁹⁴ Het opgerichte orgaan werkte in zijn begindagen allesbehalve professioneel, ter illustratie werd het verdrag van Brest-Litowsk ondertekend zonder het vooraf te lezen. Tsjitsjerin zou 10 dagen na het afsluiten van dit verdrag aan het hoofd komen te staan van de organisatie. Hij transformeerde het Commissariaat tot een professioneel en competent geheel waar $\frac{3}{4}$ van de werknemers uit de middenklasse kwam. Deze transformatie liep niet van een leien dakje omdat de Bolsjewieken niet over voldoende competente mensen beschikte. Slechts enkele diplomaten uit het tsaristische verleden werden bereid gevonden om voor de Bolsjewieken te werken⁹⁵ (bv. Karl Bravin).⁹⁶

Vanaf het begin van de Sovjet-Unie was echter het duidelijk dat de sovjetminister van Buitenlandse Zaken niet de belangrijkste vormgever was van het extern beleid. Hij adviseerde, implementeerde maar behalve wanneer hij een toppositie bekleedde binnen de partij, was zijn rol in het besluitvormingsproces tweederangs.⁹⁷ Lenin controleerde nauwgezet de formulering en uitvoering van het buitenlands sovjetbeleid. Tsjitsjerin en anderen gaven zeker advies maar de doorslaggevende stem was die van Lenin. Wanneer Lenin fysiek niet meer in staat was deze controle uit te voeren, kwam die in handen van het triumviraat Zinovjev, Kamenev en Stalin.

⁹³ (ed.) JOHNSTON, R.H., *Soviet Foreign Policy 1918-1945. A guide to Research and Research Materials*. Scholarly Resources, 1991, pp. 6-10.

⁹⁴ REZUN, M., o.c., pp. 34-39.

⁹⁵ (ed.) JOHNSTON, R.H., o.c., pp. 6-10.

⁹⁶ REZUN, M., o.c., pg. 13.

⁹⁷ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., *The Foreign Policy of Russia. Changing Systems, Enduring Interests*. M.E. Sharpe, 1998, pp.

Terwijl in '26 de Narkomindel drie departementen ('nabije' oosten, 'midden' oosten en 'verre' oosten) kende met betrekking tot het 'oosten' waren er tegen '30 wanneer Litvinov aan het hoofd kwam van de Narkomindel slechts twee departementen (verre 'oosten' en 'nabije en midden' oosten).⁹⁸ Blijkbaar werd het 'oosten' (en dus ook Perzië) van minder belang.

Daarnaast was het Ministerie niet de enige besluitvormer. De rivaliteit tussen het ministerie (een instrument van de traditionele diplomatie) en de Communistische Internationale (of Komintern) en zijn opvolger het Internationaal Departement van het Centraal Comité Secretariaat die als instrumenten van wereldrevolutie dienden, was legendarisch.⁹⁹

- Komintern

In maart 1919 werd de *Komintern* (of Derde Internationale) opgericht. Dit orgaan werd officieel ontworpen om een arena te zijn van theoretisch debat. Officieus werd het echter een instrument van het 'Politbureau'. De Perzische afdeling van de Komintern (= Iraanse Communistische partij), waarover later meer, was dus ideologisch gelinkt met Moskou.¹⁰⁰ De Komintern moest zorgen voor het aspect 'wereldrevolutie' in de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie. De rol van de Komintern in het buitenlands beleid heeft verschillende fases gekend. In de eerste jaren van zijn bestaan kreeg de organisatie veel steun van het Politbureau. Revolutionaire agitatie en propaganda werden nodig geacht om de wereldrevolutie te lanceren. Naarmate die wereldrevolutie uit bleef, werd de organisatie ingeschakeld om de diplomatieke belangen van de Sovjet-Unie te ondersteunen.¹⁰¹

Zoals op economisch vlak men met de NEP de pragmatische weg had moeten inslaan was dit voor het buitenlands beleid van 'wereldrevolutie' niet anders. De economische omstandigheden noopten de Sovjet-Unie ertoe om een minder ambitieus beleid te voeren. (ondanks het revolutionaire verbalisme en sommige daden van de Komintern). Onder de

⁹⁸ (ed.) JOHNSTON, R.H., o.c., pp. 6-10.

⁹⁹ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., *The Foreign Policy of Russia. Changing Systems, Enduring Interests.* M.E. Sharpe, 1998, pp.

¹⁰⁰ REZUN, M., o.c., pp. 34-39.

¹⁰¹ (ed.) JOHNSTON, R.H., o.c., pp. 6-18.

slogan ‘geen avonturisme’ werd bijna altijd de voorkeur gegeven aan een eerder conventionele buitenlandse politiek om de werkelijk gigantische economische belangen te behartigen. De verpersoonlijking van deze pragmatische koers was Georgi Tsjetsjjerin.¹⁰²

De duale instrumenten van buitenlands beleid verbeterde de coherentie van het beleid allerminst. Terwijl Tsjetsjjerin aan de wereld verklaarde dat een beleid van ‘vreedzaam samenleven’ werd gevoerd, riep de Komintern op tot wereldrevolutie.¹⁰³

- Instellingen met betrekking tot veiligheid.

Op 20 december 1917 ontstond de ‘Tsjeska’ (= Buitengewone Commissie voor de strijd tegen counterrevolutie en sabotage) door toedoen van Dzershinsky. In ’22 werd het ‘omgevormd’ tot de GPU (= Politieke Staatsdienst). Een jaar later sprak men van de OGPU (= de Unificeerde Politieke Staatsdienst). Dit instituut kende een specifiek departement ‘Buitenland’ (I.N.O. of Inostrannyi Otdel) waarin gekende en geheime agenten de contacten in het buitenland verzorgden. Deze OGPU had vrijwel onbeperkte macht. Dit zorgde ervoor dat diegene die het daar voor het zeggen had, de toon zette van het beleid. Het was dus de secretaris van de partij die het hoofd was van de OGPU. In ’34 werd OGPU opgeslorpt door de NKVD (=Narodnõi Komissariat Vnutrennikh Del).¹⁰⁴ In maart 1954 werd het orgaan omgedoopt tot de KGB (= Comité voor Staatsveiligheid).¹⁰⁵ Ook deze instellingen speelden, met de regelmaat van de klok, een rol in het buitenlands beleid.

Gevolgen van de revolutie voor het buitenlands beleid.

Algemeen.

Toen de Oktoberrevolutie (november 1917) een einde stelde aan het Kerenski-regime en vanaf 8 november 1917 de staatsmacht aan een Raad van Volkscommissarissen behoorde

¹⁰² VANDEN BERGHE, Y., De Koude Oorlog. 1917-1991. Acco, 2002, pp. 34-35.

¹⁰³ (ed.) JOHNSTON, R.H., o.c., pp. 6-18.

¹⁰⁴ REZUN, M., o.c., pp. 34-39.

¹⁰⁵ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., The Foreign Policy of Russia. Changing Systems, Enduring Interests. M.E. Sharpe, 1998, pg. 146.

(met Lenin als voorzitter) werd vrij snel een wapenstilstand gesloten met Duitsland (15 december 1917). Volgens Lenin was de Russische deelname aan de oorlog tegengesteld aan zijn eigen belang. De Raad van Volkscommissarissen had er alle belang bij om zo snel mogelijk een akkoord te sluiten teneinde zich op de revolutionaire situatie in Rusland zelf te kunnen concentreren. De Raad wilde het bij een wapenstilstandsakkoord houden en een formeel vredesakkoord uitstellen om aan harde vredesvoorwaarden van de Centrale mogendheden te ontkomen. Maar Duitsland hernam op 18 februari 1918 de vijandigheden om de sovjetregering tot een vredesakkoord te dwingen. Op 3 maart 1918 werd aldus het voor de Sovjet-Unie nadelige **Vredesakkoord van Brest-Litowsk**¹⁰⁶ gesloten: de Sovjet-Unie werd tot afstand gedwongen van de Poolse en Baltische territoria. Door dit Vredesakkoord schonden de Sovjet het Akkoord van Londen wat ervoor zorgde dat de Geallieerde mogendheden militaire steun verleenden aan de tegenstanders van de sovjetregering, de aanvoerders van de Witte Legers (zie supra).¹⁰⁷

Ideologisch uitgangspunt: een wereldrevolutie.

Dus het eerste gevolg van de revolutie was het vredesakkoord van Brest-Litowsk, de Sovjet-Unie verliet het buitenlands slagveld. Op ideologisch vlak hadden de Bolsjewieken een geheel nieuwe visie met betrekking tot het buitenlandse beleid: de theorie van de ‘wereldrevolutie’. (zie ook ‘Komintern’) Het idee van de ‘wereldrevolutie’ was dat de socialistische revolutie ook in West-Europa zou uitbreken. (Volgens het boekje van Marx moest ze immers in de meest geïndustrialiseerde landen beginnen.) Daarenboven zouden de Russische communisten door hun ervaring een leidende rol spelen.¹⁰⁸ De Komintern moest het kapitalisme bestrijden. Het waren vooral Lenin en Trotski (“permanente revolutie”) die speculeerden op zo’n wereldrevolutie. Stalin vond ‘socialisme in één land’ wenselijker en mogelijk.¹⁰⁹

Deze fundamentele veranderingen hadden hun implicaties voor het beleid naar Perzië toe.

¹⁰⁶ The Peace Treaty of Brest-Litovsk, Harold B. Lee Library, Brigham Young University Library, <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/1918/brestlitovsk.html>, laatst geconsulteerd op 22/03/07.

¹⁰⁷ VAN DE MEERSSCHE, P., o.c., pg. 139.

¹⁰⁸ DETREZ, R., o.c., pp. 152-154.

¹⁰⁹ Ibid., pp. 152-154.

De betrekkingen met Perzië.

Met het aan de macht komen van de Bolsjewieken gebeurde er een transitie van Ruslands beleid ten aanzien van Perzië. Sovjet Rusland had gebroken met zijn tsaristisch verleden. Zonder deze gebeurtenissen zou een annexatie van de Kaspische provincies die in Perzië lagen een logisch iets geweest zijn. Logisch als gevolg van de eeuwenlange tsaristische expansie in Perzië. Tijdens de eerste drie jaar van het Bolsjewikische bestuur streefde het sovjetbeleid twee doelstellingen na. Ten eerste het beschermen en behouden van de veiligheid van de sovjetstaat. Ten tweede het uitroepen en verspreiden van de wereld revolutie, waarvan de Iraanse nationalistische revolutie een integraal deel van zou uitmaken.¹¹⁰ Ondanks deze doelstellingen was er in deze beginjaren geen echt uitgewerkt beleid jegens Perzië. Daarvoor was het regime teveel bezig met zijn eigen overleven. Daarnaast schatte men Perzië in als een land van enig strategisch belang doch niet vitaal voor het overleven van het sovjetregime.¹¹¹

Terwijl de Eerste Wereldoorlog woedde ten noorden van Perzië oa. in Koerdistan (wat een deel was van het Russisch-Turkse front) waren Duitse agenten actief in het zuiden van Perzië om Iraanse stammen tegen de Britten op te zetten. Maar het was het Russische front ten zuiden van de Kaukasus dat de eerste tekenen van desintegratie vertoonde als gevolg van de Februari Revolutie van 1917. Ongehoorzaamheid en een totaal gebrek aan discipline heersten onder de Russische troepen die in Perzië gestationeerd waren. Daarenboven had de Voorlopige Regering de grootste moeite om de militaire operaties in Perzië te financieren door een tekort aan buitenlandse munten en de drastische depreciatie van de waarde van de roebel. Het gevolg was dat de Perzische bevolking weigerde de munt nog als betaalmiddel te aanvaarden.¹¹²

Met het aan de macht komen van de Bolsjewieken na de Oktober Revolutie ontstond er chaos in zowel Perzië als de Transkaukasus waar het Russische front volledig ineenstortte. De drie Kaukasische staten (Armenië, Azerbeidzjan en Georgië) verklaarden zich onafhankelijk van de Centrale Regering te Petrograd (St. Petersburg). Ze vormden eerst

¹¹⁰ REZUN, M., o.c., pp. 11-14.

¹¹¹ KAPUR, H., o.c., pp. 153-154.

¹¹² REZUN, M., o.c., pp. 11-14.

een Trans-Kaukasische Federatie maar later, na het Verdrag van Brest-Litowsk, verdeelde de Federatie zich in drie onafhankelijke staten in mei 1918. Ondertussen was het noodzakelijk geworden voor de sovjetregering om de overgebleven Russische troepen terug te halen uit Perzië. (noodzakelijke troepen tegen de Witten) De wapenstilstand (zie supra) van december 1917 tussen de Centrale mogendheden en Rusland had ook betrekking op Perzië. Zowel Turkije als Rusland kwamen overeen om hun troepen terug te trekken uit het Iraanse territorium. Een machtsvacuüm ontstond, wat de Britten met plezier opvulden. Het sovjetleiderschap trof dus een versterkte Britse aanwezigheid in noordelijk Perzië aan, dat daarnaast voorbereidingen maakte om zijn steun aan de Witte Legers, in hun strijd tegen de Bolsjewieken, op te voeren.¹¹³

Zich ervan bewust dat de grootste steun aan de Witte Legers kwam van Britse basissen in Perzië en van de ernst van de situatie, zond het sovjetleiderschap een speciale vertegenwoordiger naar de Perzische Regering. Zijn opdracht was om diplomatieke relaties met het land aan de knopen op geheel nieuwe basis (totaal ander politieke oriëntering, weg van het tsarisme). De eerste vertegenwoordiger Karl Bravin deelde vanwege Lenin aan de Perzische regering mee dat Rusland alle vroegere privileges dat tsaristisch Rusland via geweld had verkregen, zou terugschikken. Deze poging mislukte en een tweede vertegenwoordiger werd gezonden. Deze verklaarde wegens de Bolsjewikische leiding dat alle schulden die de Perzische regering had ten aanzien van tsaristisch Rusland werden kwijtgescholden. Ook zouden de Russische bank, de spoorwegen, enz. Perzische eigendom worden. Maar ook deze diplomatieke missie mislukte.¹¹⁴

De Perzische leiders waren niet langer geïnteresseerd in relaties met de Sovjet-Unie. Zelfs de uitholling van het verdrag van 1907 kon hen niet verleiden. Het leek alsof de belangrijkste doelstelling van Perzië was de Sovjet-Unie tegen te werken. Twee gebeurtenissen demonstreerden de totaal gewijzigde context en dito verhouding. Ten eerste besliste Teheran unilateraal op 30 juli 1918 om alle Russische concessies af te schaffen zonder enige verwijzing naar de Russische revolutie of enige erkenning van het feit dat het sovjetleiderschap al deze concessies reeds nietig had verklaard. De tweede, nog

¹¹³ Ibid., pp. 11-14.

¹¹⁴ REZUN, M., o.c., pp. 11-14.

frappantere uiting van de Perzische minachting voor de Sovjet-Unie, was de claim van Perzië op Russisch gebied (oa. Baku, Erivan, Karabagh) in een memorandum aan de Parijse Vredesconferentie. Formeel werden deze ‘fantastische’ claims nooit overwogen omdat Perzië geen partij was in de oorlog en dus niet het recht had om deel te nemen aan de Parijse conferentie.¹¹⁵ De Iraanse regering had gehoopt door de nationalistische kaart te trekken, populariteit te winnen bij zijn bevolking.¹¹⁶

De Sovjet-Unie werd niet door Perzië erkend wat een serieuze tegenslag was voor het Bolsjewikische bestuur. Een misschien nog grotere frustratie was de dominante positie van de Britten in de regio. De Britten controleerden niet enkel het koninkdom van de sjah maar ook Turks Armenië en Mesopotamië waren onder de Britse knoet. Britse schepen voeren ongestoord op de Kaspische Zee.¹¹⁷

De Anglo-Perzische Overeenkomst.

De Britten begonnen systematisch geheel Perzië onder Britse administratieve voogdij te plaatsen. De Anglo-Perzische Overeenkomst was eigenlijk het resultaat van het beleid van Lord Curzon die erin was gelaagd om bepaalde Anglofielen binnen de Perzische regering te overtuigen dit akkoord te sluiten (de zomer van 1919).¹¹⁸ Het had de bedoeling om de Britse controle over Iran te formaliseren. Iran was nuttig voor olie en tegen Rusland. Britse controle zou Iran deel maken van een cordon sanitaire rond de Bolsjevieken.¹¹⁹ Terwijl het verdrag de politieke ‘onafhankelijkheid’ van Perzië garandeerde, werd het land niet meer dan een protectoraat. De publieke opinie en andere grote Europese mogendheden reageerden afwijzend. Voor de Perzische nationalisten werd imperialisme gelijkgesteld met de Britten. De sovjets reageerden kritisch en ontgoocheld. Kritisch ten aanzien van de Britten die een stevige basis hadden gevonden om de Russische veiligheid in het gedrang te brengen. Ontgoocheld waren ze in de regering te Teheran die zich zo gewillig en alomvattend overgaf aan de Britten en de sovjets niet wilden erkennen. Georgi Tsjitsjerin, de Commissaris voor Buitenlandse zaken sprak op 28 augustus 1919

¹¹⁵ KAPUR, H., o.c., pp. 154-159.

¹¹⁶ KEDDIE, N.R., o.c., pp.76-80.

¹¹⁷ KAPUR, H., o.c., pp. 160-167.

¹¹⁸ REZUN, M., o.c., pp. 14-15.

¹¹⁹ KEDDIE, N.R., o.c., pp.76-80.

rechtstreeks met de Perzische arbeiders en boeren en stelde dat de Perzische heersers hun ziel hadden verkocht aan Britten.¹²⁰

Pré- Communistische Partijen

Onrust en ontevredenheid aan de basis.

Een aantal elementen zorgden ervoor dat de voedingsbodem waarin nationalistische/socialistische ideeën konden groeien. Concreet beschrijft **Keddie** er vier:

a) De Eerste Wereldoorlog.

De oorlog had een verwoestend effect gehad op het land. Het had gediend als slagveld voor verschillende legers, velen hadden het leven gelaten en veel landbouwland was vernietigd door de oprukkende leger. Boeren waren verplicht geweest aan militaire projecten deel te nemen en irrigatiesystemen waren afgebroken. De oorlog schudde vele Perzen wakker waarop deze de nood voor een sterke en onafhankelijke regering deed opwellen. De meest serieuze anti-regeringsbeweging ontstond in de Kaspische provincie Gilan. Een lokale leider Kuchek Khan leidde er een beweging die een meer democratisch en egalitair bestuur voorstond. De partizanen van deze beweging werden de Jangalis genaamd. Tegen 1918 controleerden ze de provincie Gilan en delen van aangrenzende provincies.

b) De Russische Revolutie van 1917.

Eind 1917 hadden de Sovjets alle ongelijke overeenkomsten en concessies van tsaristisch Rusland nietig verklaard. Sociaalnationalistische bewegingen die de Britse suprematie hekelden herleefden. Bv. in Teheran en Tabriz werden vakbonden opgericht.

¹²⁰ REZUN, M., o.c., pp. 14-15.

c) De hongersnood van 1918-19.

De hongersnood zou 1/4de van de bevolking in Noord- Perzië het leven kosten. Het tekort was te wijten aan de oorlog, verslechterde distributie, verminderde landbouwgrond en een slechte oogst.

d) Het Anglo-Perzische Verdrag van 1919.

Doorheen het jaar 1919 werd de Iraanse reactie op het verdrag vijandiger. Het verzet tegen het verdrag groeide doorheen de jaren 1920 en in sommige gebieden ontstonden populaire democratische bewegingen. Deze bewegingen groeiden vooral in Azerbajdzjan, een regio beïnvloed door Westerse ideeën. Een democratische partij werd daar gevormd onder Shaikh Mohammad Khiabani, een leider van de 1905-1911 beweging in Azerbajdzjan. Tegen april 1920 waren ze sterk genoeg om de agenten van de regering Tabriz te doen verlaten. Het succes van de Azeri-beweging bemoedigde gelijkaardige krachten elders.

De Britten gedroegen zich alsof het niet-geratificeerde verdrag van kracht was en zonden militaire, administratieve adviseurs. Een tariefwet van 1920 was voordelig voor Britse importen maar zeer nadelig voor de Russische. De Russisch-Iraanse handel stopte bijna volledig. De afhankelijkheid van de Britse handel zorgde ervoor dat de handelsbalans negatief uitviel. De rechtvaardiging voor de Britse controle, Irans financiële problemen oplossen, gebeurde echter niet.

De groei van ontevredenheid en de linksere oriëntering ervan manifeseerde zich in de consolidering en veranderingen in Kuchek Khan-beweging in Gilan. Deze beweging was gekrompen wanneer de Britten en de Witte Russische krachten het grootste deel van Iran bezetten maar groeide terug in de winter van 1919-1920. In de lente van 1920 landden de troepen van het Rode Leger in Anzali om de resten van de Witte legers daar weg te jagen. Dit leidde ertoe dat troepen die vijandig stonden tegen de jangalis, verdwenen. Kuchek Khan kreeg steun van linkse bewegingen en de goedkeuring van de Bolsjewieken. Dankzij deze hulp konden de strijders van Kuchek Khan terug controle

krijgen over geheel Gilan. Deze controle uitte zich in juni 1920 tot de oprichting van de Perzische Sovjet Socialistische Republiek.¹²¹ De oprichting van een communistische partij ten spijt (zie hieronder) kende Khan veel ideologische tegenstellingen met de Perzische communisten die een radicalere lijn voorstonden. Hij wilde echter enkel zijn Gilan model toepassen op geheel Perzië.

Een Communistisch partij (Adalat)

De partij hield zijn eerste congres in juli 1920. Het werd gezien als een resultaat van de revolutionaire politiek vanuit de Sovjet-Unie. Het Centraal Comité verklaarde dat het aan de Perzische communisten was om samen met sovjet Rusland te strijden tegen het wereldkapitalisme. Ze moesten daarenboven alle krachten ondersteunen die de Engelsen en de sjahs regering tegenwerkten. Revolutionaire agitatie werden in Perzië belangrijker na de Bolsjewikische verovering van Russisch Azerbeidzjan en andere Trans-Kaukasische republieken. De partij was echter een kort leven beschoren. Met het sluiten van het verdrag op 26 februari 1921 tussen de sovjet en Perzische regering kwam er een einde aan de Sovjetinteresse in een Perzische Communistisch partij. De Republiek van Gilan verdween dan ook in oktober 1921 door toedoen van Reza sjah.¹²²

Geen ‘wereldrevolutie’ maar pragmatisme: de aanloop naar het verdrag van 1921.

De breuklijnen binnen de Sovjet van Gilan en het weigeren van Khiabani (net als Khan) om samen te werken met de Sovjet-Unie, zorgden ervoor dat de Unie zich bedacht dat een revolutionaire oplossing voor een land als Perzië onmogelijk was. De leiding in Moskou realiseerde zich dat de Perzische Communistische partij te klein was, de economie te zwak, de invloed van de islam te sterk en het traditionele wantrouwen ten aanzien van Rusland, een proletarische revolutie moeilijk maakte.¹²³

We vroegen ons eerder al af of het pragmatisme bv. onder Tsjitsjerin zich ook uitte ten aanzien van Perzië. **Vanden Berghe** had gesteld dat de Sovjet-Unie na 1920 geen

¹²¹ KEDDIE, N.R., o.c., pp.76-80.

¹²² REZUN, M., o.c., pp. 14-15.

¹²³ KAPUR, H., o.c., pp. 178-179.

buitenlandse beleid meer voerde in functie van een wereldrevolutie.¹²⁴ **Keddie** antwoordt hier volmondig ‘ja’ op. Het bewijs hiervoor ziet hij in het feit dat in 1920 Lenin geheime onderhandelingen startte met de Iraanse regering.¹²⁵

Waarom was de Perzische regering nu wel geneigd om te onderhandelen met de Sovjets?

De druk van de bevolking om de invloed van de Britten terug te dringen, wat zich uitte in de opkomst van linkse en nationalistische partijen is zeker één element. Tegen begin 1921 hadden de Britten dan ook gestopt met het pushen van de majles om het verdrag van 1919 te ratificeren. Daarnaast deed de sovjetregering alle moeite om een positieve indruk te laten in Teheran nog voor de onderhandelingen aanvatten. Zo werden alle Perzische officials die werden vastgehouden, vrijgelaten; beloofden ze de evacuatie van de Enzeli haven, enz. Hoewel deze ‘concessies’ niet zo significant waren, leidde het ongetwijfeld tot een positiever klimaat voor het openen van onderhandelingen tussen de twee landen.¹²⁶

De coup van Reza sjah.

Daarnaast speelde nog een ander Perzisch binnenlands feit: de militaire coup d’état van 1921.¹²⁷ (Met de hulp van de Britten)¹²⁸ De ontevredenheid van de bevolking met het gevoerde beleid maakte het vrij gemakkelijk de zittende Sepahdar regering aan de kant te zetten. Sayyed Zia ad-Din, gekend als een pro-Britse gematigde, leidde de civiele kant van de beweging. Belangrijker was de participatie van de Kozakken Brigade leider Reza Khan. Met de intocht van de Kozakken in februari 1921 in Teheran werd Sayyed Zia eerste minister en Reza Khan minister van Oorlog. De controle over de Kozakken Brigade werd de machtsbasis voor de nieuwe regering, zeker voor Reza Khan. Deze regering toonde een nieuwe onafhankelijkheid tegenover het Westen in vele zaken en de westerse invloed manifesteerde zich nu op een indirectere manier. De uitbouw van een sterke,

¹²⁴ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pp. 34-35.

¹²⁵ KEDDIE, N.R., o.c., pp.76-80.

¹²⁶ KAPUR, H., o.c., pp. 178-179.

¹²⁷ GHODS, R. M., o.c., pp. 70-71.

¹²⁸ REZUN, M., o.c., pp. 16-17.

gecentraliseerde staat stond centraal.¹²⁹ Sayyed Zia verklaarde zeer snel na het aan de macht komen dat het verdrag van 1919 niet meer geldig was.

Het verdrag met de Russen werd reeds 1 week na de coup ondertekend. Ondanks het afsluiten van het verdrag zagen de sovjets Sayyed Zia als een marionet van de Britten, hij was een obstakel voor echt vriendschappelijke relaties tussen de Sovjet-Unie en Perzië en voor de terugtrekking van de Britse troepen uit Perzië. Deze externe maar ook interne factoren zorgden voor het ontslag van Sayyed Zia als eerste minister. Reza Khan concentreerde hierdoor meer en meer macht wat zich finaliseerde in zijn ‘verkiezing’ tot sjah in 1925.¹³⁰ Na een politieke pelgrimstocht naar Najaf, waardoor hij aanzienlijke steun bij de clerus verwierf, werd hij door de majles tot Reza sjah Pahlavi gekroond.¹³¹ Hiermee kwam er een einde aan de Kadjaren dynastie, de Pahlavi dynastie was geboren.

Zowel de Russen als de Britten konden sympathie opbrengen voor de dictator Reza sjah. Door zichzelf te presenteren als een sterke, nationalistische leider die Perzië zijn onafhankelijkheid kon verzekeren tegen iedere mogendheid in, kreeg hij applaus vanuit zowel het Britse als Russische kamp. De Britten geloofden dat hij een muur zou vormen tegen het communisme. De sovjets dachten dan weer dat Reza sjah een muur zou vormen tegen het imperialisme en dat hij de Britse hegemonie in Perzië zou omverwerpen.¹³² De sovjetleiding was tevreden over de centralisatie politiek van Reza sjah. Op die manier werden de decentraliserende ambities van een aantal feodale groeperingen die onder Brits patronaat vrij spel hadden, ingeperkt. Een gecentraliseerd leiderschap in Perzië zou de Britse invloed in het land tegengaan.

De interne situatie in Rusland zelf na de dood van Lenin was vrij verwarrend. En tot het moment dat de Stalinistische dictatuur werd geïnstalleerd, was er de mogelijkheid voor leidende partijleden om hun verschillende meningen te formuleren. Dit zorgde ervoor dat bij Reza Khans kroning tot sjah er wel enige tevredenheid te merken was binnen bepaalde Marxistische groeperingen. Zij zagen Reza sjahs regime als een nationale bevrijding

¹²⁹ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 80-83.

¹³⁰ GHODS, R. M., o.c., pp. 70-71.

¹³¹ KEDDIE, N.R., o.c., pg. 86.

¹³² GHODS, R. M., o.c., pp. 93-99.

beweging met een anti-imperialistische en semi-bourgeoisie karakter. ¹³³En dus een potentiële ‘ally’.

3.2.2. *Vrolijke Vrienden: Het Sovjet-Iraanse Vriendschapverdrag van 1921.*

Algemeen.

Een verdrag was eigenlijk nodig om verschillende redenen. Er moest een formalisering komen van de sovjetafstand van de tsaristische concessies. Een normalisering van de handelsbetrekkingen was nodig (zie tariefwet 1920). De onderhandelingen liepen echter niet van een leien dakje. Zeker wanneer Perzië vroeg om de teruggave van het territorium dat het had verloren aan de Russen in de 19de eeuw, werden de onderhandelingen tijdelijk afgebroken. Een ander heikel punt was de Russische aanwezigheid in Perzië. Tijdens de onderhandelingen stelden de Russen dat een terugtrekking afhankelijk was van een Britse terugtrekking. Schoorvoetend gaven de Britten toe waardoor de Sovjet-Unie de weinige revolutionaire ideeën dat het nog koesterde jegens Perzië, liet varen.

Op 26 februari 1921 werd het verdrag gesloten. Het betekende het einde van een duale politiek dat de Sovjet-Unie had gevolgd. Enerzijds trachtte het diplomatieke relaties aan te knopen met de Perzische regering en anderzijds gaf men steun aan de Perzische revolutionairen tegen diezelfde regering in. ¹³⁴

Het verdrag inhoudelijk:

Art. I en II van het verdrag bevatte de sovjetafstand van een imperiale politiek en alle tsaristische verdragen met Perzië. Art. III erkende de Russisch-Iraanse grens van 1881, wat eigenlijk een minieme afstand van territorium was door de sovjets. In art. IV beloofde Rusland een non-interventie koers in Perzië zijn interne zaken. De laatste artikels V en VI waren de meest omstreden artikels. ¹³⁵

- Art. V verbiedt in beide landen:

¹³³ KAPUR, H., o.c., pp. 200-202.

¹³⁴ KAPUR, H., o.c., pp. 180-181.

¹³⁵ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 80-81.

- De vorming of aanwezigheid van groepen die vijandige intenties hebben.
 - De overschepping door derden met vijandige bedoelingen tegen een andere staat.
 - De aanwezigheid van 'troepen' van een derde partij die als een bedreiging voor de grenzen, de belangen of de veiligheid van de andere contractsluitende partij kunnen worden aanzien.
- Art. VI is geen wederzijdse bepaling; het geeft enkel de Sovjet-Unie het recht om unilateraal te interveniëren of om militaire operaties op te zetten op Iraans grondgebied om activiteiten te stoppen die Perzië zelf niet kan stoppen en die potentiële schade zouden kunnen veroorzaken aan Rusland. Waarna de Sovjet-Unie zich zou terugtrekken uit het Perzisch grondgebied. Rusland zou zelf beslissen wanneer een bepaalde activiteit bedreigend is, of Perzië deze activiteiten kan stoppen.¹³⁶

De ratificering van het verdrag door de majles werd pas één jaar later effectief van kracht (op 15 december 1921) vanwege dit laatste artikel. De Perzen vreesden dat de sovjets arbitrair hun grondgebied zouden invallen en bezetten. Pas wanneer de Russen verzekerden in een statement dat “art. V en VI are intended to apply only to cases in which preparations have been made for a considerable armed attack ... by the partisans of the tsarist regime which has been overthrown or by its supporters” was de majles gerustgesteld en werd er geratificeerd.¹³⁷

Gevolgen van het verdrag.

Kapur stelt dat beide partijen in het verdrag toegevingen hadden gedaan. Zo had de Sovjet-Unie vele voordelen uit het tsaristisch verleden afgestaan maar had het ook de Perzische politieke soevereiniteit kunnen inperken (art. VI). Ook de economische soevereiniteit werd beperkt waardoor de Perzische commerciële relaties (met kaviaar als

¹³⁶ COVEY, O., Getting the Senators to Accept the Reference of Treaties to Both Houses for Approval by Simple Majorities. In: *The American Journal of International Law*, vol. 74, no. 1, pp. 142-144.

¹³⁷ KEDDIE, N.R., o.c., pp. 80-81.

exportproduct) met de Europese landen werd bemoeilijkt.¹³⁸ De sluiten van zo'n verdrag was een grote triomf voor de sovjetdiplomatie. Het had niet alleen normale betrekkingen met het land opgebouwd maar geopolitiek Perzië ook compleet neutraal gemaakt.

Het verdrag betekende een (evidente) serieuze aderlating voor de Britten. Alles wat Brits was, werd bekritiseerd en er werden geen inspanningen (via propaganda) gespaard om resterende Britse invloed in het land te ondermijnen. In mei '21 trokken ze zich terug uit Perzië. Zoals afgesproken met de Perzen vertrokken ook de Russen in diezelfde maand (tegen september '21 waren ze allemaal het land uit). Met de Russische terugtrekking van de troepen was het einde bezegeld van alle revolutionaire bewegingen in noordelijk Perzië.

139

Economisch

De verbetering van de handelsrelaties is een ander gevolg van het Vriendschapverdrag. Expliciet stond er in het verdrag dat beide landen: "will take steps for the renewal of commercial relations within the shortest possible period after the signing of the treaty". Dit was nodig om dat onderlinge handel sterk was verminderd. Drie factoren liggen aan de basis. Ten eerste de onbeschikbaarheid van de haven van Enzeli, door de onrust in noordelijk Perzië. Ten tweede de tariefwet van 1920 (zie supra). Ten laatste was de buitenlandse handel vanuit de Rusland stil komen te staan door een scherpe daling in de industriële productie en dit ten gevolge van de revolutie van 1917.¹⁴⁰

Goede economische relaties met de Perzië hadden voor de sovjets ook belangrijke politieke voordelen. De Sovjet-Unie vreesde dat indien de Perzen geen toegang kregen tot hun markt, ze economisch afhankelijk bleven van de Britten. Wat deze laatste dan ook politieke invloed zou verschaffen, iets wat de sovjets ten allen tijden wilden vermijden. In buitenlandse handel bleef de Britse invloed groot. De Imperial Bank bleef functioneren in Perzië, ook kon de Anglo-Perzische Oliemaatschappij zijn werk verder zetten.¹⁴¹

¹³⁸ KAPUR, H., o.c., pp. 182-183.

¹³⁹ Ibid., pg. 186-187.

¹⁴⁰ Ibid., pp. 194-200.

¹⁴¹ GHODS, R. M., o.c., pg. 116.

De onderhandelingen over een handelverdrag startten reeds in juni '22 maar dreigden al vrij snel spaak te lopen: de Perzische regering en zakenwereld wensten geen zaken te doen met de 'Vneshtorg' (=staatsorgaan voor de buitenlandse handel). Uiteindelijk gaven de sovjets toe en stelden ze een lijst op van producten die vrij Iran binnenkonden. De Perzen profiteerden ten volle van de verkregen uitzondering op de handelsmonopolie. In de handel met Perzië sprong de Sovjet-Unie van de 4de naar de 2de positie bv. tegen '25 was Perzië de grootste exporteur van Aziatische goederen naar de Sovjet-Unie. De Kaspische Zee werd een belangrijke handelsroute, een Sovjet-Iraanse Bank werd in '25 opgericht om de handel tussen beide landen te financieren, olie werd naar noord-Perzië geëxporteerd. Ondanks de verbeterde commerciële relaties, bleef het sluiten van een handelsakkoord een lastige zaak. Pas wanneer in '26 de sovjets unilateraal de uitzonderingen op het handelsmonopolie herzagen en er dus *de facto* een sovjetembargo op Perzische goederen werd ingesteld kwam er schot in de zaak.

Volgens **Kapur** wensten de sovjets om snel het akkoord af te sluiten om te ontsnappen aan het gevoel van isolement ten gevolge van het Locarno Verdrag ('25).¹⁴²

Gevolgen van het Locarno Pact

Zonet werd gesteld dat het Locarno Pact aan de basis lag van het verdrag van 1921 tussen de twee hoofdactoren. Op 16 oktober 1925 werd dit Locarno Pact gesloten. Net op diezelfde dag kondigde Reza Sjah aan om naar Duitsland af te reizen om een aantal politieke zaken te bespreken. De Sovjet-Unie percipieerde deze twee manoeuvres als pogingen van het Westen (zeg maar Groot-Brittannië) om de twee grote gaten (Duitsland en Perzië) in een cordon rond de Sovjet-Unie op te vullen. Een tegenreactie van de sovjets kon niet uitblijven. Concreet begon de Sovjet-Unie zelf met de creatie van netwerken van verdragen om zijn positie te beschermen.¹⁴³

De sovjetdoelstellingen van de nieuwe verdragen waren de volgende, volgens **Beloff**:

- Vriendschappelijke contacten opbouwen met die landen die de Unie konden helpen bij zijn economische heropbouw.

¹⁴² Ibid., pp. 194-200.

¹⁴³ Ibid., pp. 200-202.

- Het vermijden van de vorming van een anti-sovjetblok van imperialistische-kapitalistische staten.
- Het uitbreiden van het veiligheidssysteem met de burens van de Sovjet-Unie om buitenlandse interventie te vermijden.¹⁴⁴

Ten aanzien van Perzië werd er eerst op een andere manier gereageerd. Men hoopte dat door een harde houding aan te nemen, men Reza sjah zou kunnen overtuigen zijn ‘westersgericht’ beleid af te zweren. Concreet verklaarde de sovjetregering dat de materiële steun aan Perzië tijdelijk was opgeschort en het ministerie van Buitenlandse Zaken strooide hints rond dat Rusland in het grensdispuut tussen Turkije en Perzië wel eens de Turkse kant zou kunnen kiezen. Teheran was hier allerm minst van onder de indruk en de hele padstelling zorgde voor een verslechtering van de Sovjet-Iraanse relatie.

Omdat de sovjets zagen dat deze tactiek niet werkte, wisselden ze het geweer van schouder in de hoop hun doelstelling alsnog te halen. In het grensdispuut ging de Sovjet-Unie zich neutraal opstellen en later zelfs meehelpen om een diplomatieke oplossing te vinden. Deze positievere instelling leidde tot verbeterende relaties in 1926. Deze verbetering manifesteerde zich dan ook in de oprichting van een Sovjet-Perzische Consulaire Conventie. De Sovjet-Unie steunde Perzië ook in andere claims bv. m.b.t. Bahrein. Dit gebied werd zowel door de Britten als de Perzen opgeëist wat had geleid tot vijandigere relaties met Groot-Brittannië. Dit schiep de mogelijkheid om de bestaande hindernissen binnen de relatie Sovjet-Unie – Perzië (die nog niet waren geregeld in het verdrag van 1921) naar de onderhandelingstafel te brengen. Op 1 oktober '27 werd een nieuw verdrag gesloten.¹⁴⁵

Een eerste verdrag waarin ‘neutraliteit’ centraal stond was echter gesloten met Turkije op 17 december 1925. Op 1 oktober 1927 werd eenzelfde soort verdrag getekend met Perzië. Het verdrag bevatte een wederzijdse belofte van non-agressie; een belofte van neutraliteit wanneer één van beide partijen werd aangevallen; een belofte dat geen van beiden overeenkomsten zou sluiten met anderen die direct gericht zijn tegen de andere partij.

¹⁴⁴ BELOFF, M., *The Foreign policy of Soviet Russia*. Oxford University Press, 1949, pg. 9.

¹⁴⁵ KAPUR, H., o.c., pp. 204-205.

Beloff concludeerde dan ook, niet ten onrechte, dat het Locarno Pact ook aan de basis lag van het verdrag van 1927 tussen Perzië en Rusland.¹⁴⁶

Kapur besluit dat het sovjetbeleid tegenover Perzië, in de eerste 10 jaar van zijn bestaan, defensief van aard was. Het beleid was er vooral op uit de nationalistische elementen in Perzië te gebruiken om er de Britse invloed te elimineren. Daarnaast wenste men Perzië tot een bufferzone te maken tussen het sovjetterritorium en Brits-Indië. Om dit te bewerkstelligen werden verschillende methoden gebruikt: proberen diplomatieke relaties aan te knopen met Teheran, steun geven aan de Sovjet Republiek van Gilan, het Vriendschapsverdrag van 1921. Eens de sovjets zeker waren dat Teheran een anti-Brits kantje herbergden zegden ze hun revolutionaire politiek vaarwel. **Kapur** is het eens met **Vanden Berghe** en **Keddie** wanneer hij concludeert dat in de vorming van het dagdagelijkse beleid tegenover Perzië de veiligheid van de sovjetstaat veel centraler stond dan ‘het imperialisme verslaan’.¹⁴⁷

3.2.3. Stalin veroverd de macht.

3.2.3.1. De aanstelling van Stalin: Sovjet democratie ten top.

Lenin stierf op 21 januari 1924, na 5 jaar regeren. Voor zijn dood had hij laten optekenen tegen Stalin gekeerd te zijn. Hij en de rest van de bevolking zagen in Trotski de bekwaamste opvolger. Stalin zette Trotski echter buiten spel met de steun van Zinovjev en Kamenev (beiden Bolsjewieken van het eerste uur). Ondanks Lenins advies werd Stalin niet afgezet als secretaris-generaal. Na Trotski werden ook Kamenev en Zinovjev uitgeschakeld. Stalin-getrouwen Vjatsjevslav Molotov, Kliment Vorosjilov, ... werden in het Politbureau opgenomen. Trotski, Kamenev en Zinovjev probeerden nog een gezamenlijke oppositie te vormen maar een verbod op ‘fractievorming’ werd hen fataal. In ’27 werden ze uit de partij gezet.¹⁴⁸Tegen 1929 had Stalin alle macht in de Sovjet-Unie naar zich toe getrokken.¹⁴⁹

¹⁴⁶ BELOFF, M., o.c., pp. 14-15.

¹⁴⁷ KAPUR, H., o.c., pp. 211-213.

¹⁴⁸ DETREZ, R., o.c., pg. 154.

¹⁴⁹ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pg. 41.

3.2.3.2. *Het binnenlands beleid van Stalin.*

Op economisch vlak stelde hij een snelle industrialisering ten koste van de boeren centraal. Hij maakte een einde aan het NEP en pakte de economische ontwikkeling ‘planmatig’ aan: de Gosplan (=Staatsplancommissie) ontwikkelde het eerste vijfjarenplan. Het voorzag een utopisch hoge industriële groei. Die zou moeten gerealiseerd worden indien de landbouwproductie toenam maar de landbouwcollectivisatie (= vorming kolchozen en sovchozen, eind ‘29) die dit moest bewerkstelligen veroorzaakte enkel chaos. Daarnaast zorgde de wereldcrisis ervoor dat de prijzen van de landbouwprijzen in elkaar zakten. Stalin liet de bevolking van de Sovjet-Unie enorme inspanningen leveren voor de zware industrie (steenkool, staal, waterkrachtcentrales, machines,...). Dit ging echter ten koste van de levensstandaard in het algemeen. ¹⁵⁰ De hongersnood van ’32-’33 was hier een voorbeeld van. ¹⁵¹

Op institutioneel vlak werd op 5 december 1936 de Stalin-grondwet aangenomen. Deze was één van de meest liberale grondwet ter wereld. Maar omdat de ‘vertegenwoordigende organen’ (=Opperste Sovjet) zelden vergaderde, werd er in feite geregeerd door het Centraal Comité van de Communistische Partij USSR, d.w.z. het dagelijks bestuur, het Politbureau. Beslissingen werden genomen door secretaris-generaal Stalin en een handvol vertrouwelingen.

Terreur en personencultus zijn nog twee aspecten van het ‘stalinisme’. Deze terreur zorgde ervoor dat circa 10 miljoen mensen werden gearresteerd en als ‘vijanden van de partij’ in de archipel GOeLag werden ondergebracht. ¹⁵² De periode van de ‘Grote Terreur’ had ook zijn gevolgen voor de werking van de Narkomindel. De structuur van het organisatie werd volledig omvergegooid, weinig ‘oude’ diplomaten overleefden deze raids. Zij werden vervangen door vertrouwelingen van Stalin. ¹⁵³ Ook vele Iraanse communisten werden tijdens de terreur van de jaren ’30 vermoord. ¹⁵⁴ Zowel Stalin als Reza sjah probeerden alle macht naar zich toe te trekken.

¹⁵⁰ DETREZ, R., o.c., pg. 155-158.

¹⁵¹ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pg. 41.

¹⁵² DETREZ, R., o.c., pg. 155-158.

¹⁵³ (ed.) JOHNSTON, R.H., o.c., pp. 6-18.

¹⁵⁴ GHODS, R. M., o.c., pg. 113.

3.2.3.3. Het buitenlands beleid van Stalin tot '40.

Politiek

Stalin beleed ten volle de stelling: 'opbouw van socialisme in één land'. Hij interesseerde zich weinig voor revolutionaire acties buiten de Sovjet-Unie. Stalin was bovendien bezield met een bijna panische angst voor het uitbreken van een oorlog tussen de Sovjet-Unie en een grote kapitalistische mogendheid of alliantie van kapitalistische naties. **Vanden Berghe** concludeert dat de buitenlandse politiek van Stalin in de periode '30-'36 zich beperkte tot een zorgvuldig laveren om te proberen een conflict te vermijden.¹⁵⁵

Donaldson stelt dat in de periode '28-'38 de Sovjet-Unie zich in een, relatief, geïsoleerde positie bevond. Dit was niet enkel te wijten aan externaliteiten (mislukte revolutionaire pogingen,..) maar ook aan interne ontwikkelingen, nl. snelle industrialisering en collectivisering van de landbouw (zie hierboven). De concentratie op de ontwikkeling van de economie werd gezien als noodzakelijkheid voor het opbouwen van militaire macht. Daarvoor had het een stabiele internationale omgeving nodig. De sovjets moesten hun buitenlandse handel vergroten (meer exporteren) om met de verkregen inkomsten de aankoop van zware machinerie (importen) te betalen. Buitenlandse avonturen moesten vermeden worden op een moment waarop men het zwakst was.¹⁵⁶

Het Kellogg-Briand Pact gaf de sovjetregering een nieuwe kans om een veiligheidsbeleid uit te bouwen en betekende een nieuwe periode van activiteit in de sovjetdiplomatie. De sovjets nodigden hun burens uit voor het tekenen van een protocol. Dit zou het Pact in werking laten treden zonder te wachten op de ratificatie van het Pact. Het Litvinov Protocol werd in Moskou op 9 februari 1929 getekend. In juli van dat jaar had Perzië zich ingeschreven in het protocol.¹⁵⁷

¹⁵⁵ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pp. 42-44.

¹⁵⁶ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., *The Foreign Policy of Russia. Changing Systems, Enduring Interests*. M.E. Sharpe, 1998, pp. 45-47.

¹⁵⁷ BELOFF, M., o.c., pg. 9.

Zelf noemde Stalin zijn beleid een ‘politiek van collectieve veiligheid’. Door het sluiten van niet-aanvalspacten met Italië, Frankrijk en anderen schreef hij zich in de bestaande status quo.¹⁵⁸

Economisch

Het commercieel verdrag van 1927 met Perzië liep af in '29 en de volgende twee jaar verliepen de commerciële activiteiten tussen beide landen zonder enige conventionele basis. Tegen het begin van 1931 concludeerde de Perzische regering dat de private handelaars de concurrentie niet aankonden met het gecentraliseerde sovjetsysteem. In februari 1931 besloot Perzië zelf een monopolie op buitenlandse handel in te stellen. En in oktober van dat jaar werd een nieuw handelsakkoord afgesloten. Het afsluiten van het nieuw verdrag viel samen met een sovjetcentralisering van zijn ‘Oosterse’ handel door de creatie van de *Gosvostorg* (= staatsonderneming voor oostelijke handel). Perzië was hier echter niet volledig tevreden mee, want het principe dat de onderlinge handel gebaseerd was op de uitwisseling van Perzische grondstoffen voor afgewerkte sovjet goederen was niet langer in het Perzische belang. Russische goederen werden gedumpt op de Perzische markten, tegen prijzen significant lager dan de wereldmarktprijs wat noordelijk Perzië economisch afhankelijk hield van de Russische economie.

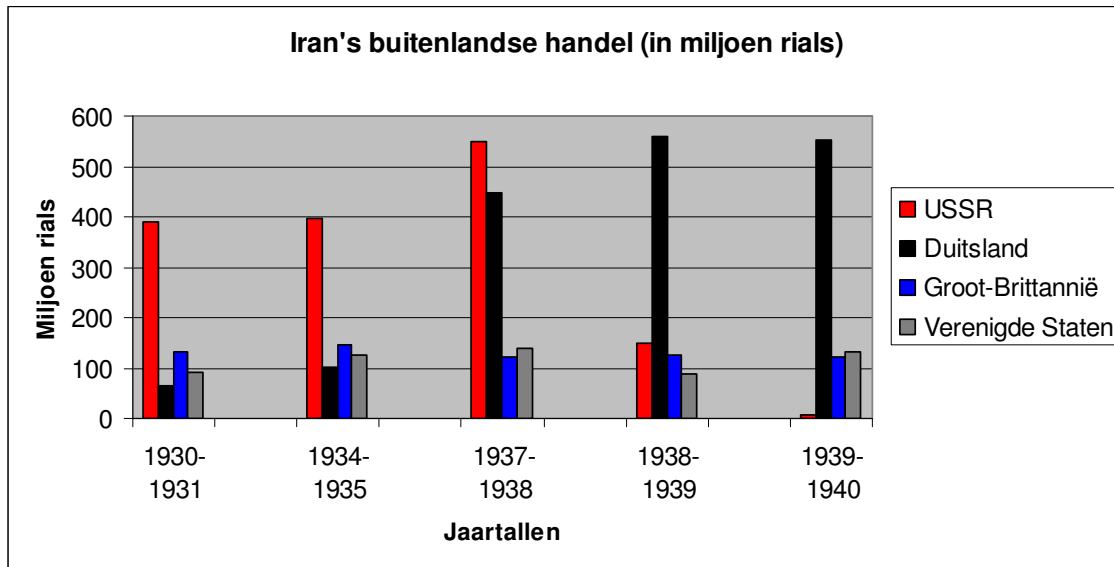
In '31-'32 was de Perzische handel met de Sovjet-Unie goed voor 17% van de totale Russische buitenlandse handel. Daarop werd in 1935 een nieuw handelsverdrag gesloten dat ten einde liep in 1938. Het zorgde er de facto voor dat de Sovjet-Unie zijn favorabele handelsbalans met Iran kon behouden.¹⁵⁹

Volgende grafiek op basis van gegevens uit het boek van **Lenczowski**¹⁶⁰ toont welk land de belangrijkste handelspartner was met Perzië/Iran in de periode '30-'40.

¹⁵⁸ DETREZ, R., o.c. , pg. 155-158.

¹⁵⁹ LENCZOWSKI, G., *Russia and the West in Iran, 1918-1948*. Cornell University Press, 1949, pp. 94-95.

¹⁶⁰ LENCZOWSKI, G., o.c., pg. 328.

In de periode '30-'35 waren de USSR inderdaad de belangrijkste handelspartners van Perzië. Deze handel steeg gestaag en kende zijn hoogtepunt in de periode '37-'38. Echter tussen '35-'37 had er zich een significante nieuwe speler op de Perzische markt begeven. Nazi-Duitsland nam dan ook vanaf '38 de leiding van de USSR over.

Lenczowski geeft hiervoor twee verklaringen. Ten eerste werd het handelsverdrag van '35 tussen de USSR en Perzië niet verlengd (Reza sjah weigerde dit). Ten tweede was Nazi-Duitsland bezig met een intense economische activiteit ter voorbereiding van de oorlog.¹⁶¹

3.2.4. Als twee honden (Britten & Russen) vechten om een been (Perzië), loopt Duitsland ermee heen?

In de laatste jaren van zijn heerschappij probeerde Reza sjah zijn positie in de wereld te versterken door gebruik te maken van zijn 'drie-machten-beleid'. Hij hoopte nazi-Duitsland te gebruiken als een tegengewicht voor de dominante positie die de Britten op politiek vlak innamen en de sovjets op economisch vlak. In '36 werd er een handelsverdrag tussen beide landen gesloten wat leidde tot een verbetering van de politiek-culturele banden. Deze nauwere band tussen Iran en Duitsland zorgde er o.a. voor dat in '35 Reza

¹⁶¹ Ibid., pp. 94-95.

Sjah de naam van Perzië in Iran. ¹⁶²**Lenczowski** stelt dat Duitsland niet succesvol kon geweest zijn indien Perzië (en dus Reza Sjah) niet had ingegaan op diens avances. ¹⁶³

¹⁶² GHODS, R. M., o.c., pp. 116-119.

¹⁶³ LENCZOWSKI, G., o.c., pg. 167.

3.3. Wereldoorlog II en de Koude Oorlog.

3.3.1. Tijdens de oorlog.

Geheime Sovjet-Duitse onderhandelingen.

In november 1940 bespraken de Duitsers en de sovjets in het geheim de verschillende territoriale claims die ze hadden in Oost-Europa en Azië. **Atkin** stelt, in tegenstelling tot wat algemeen werd aangenomen (zijzelf noemt het een ‘mythe’), dat de Sovjet-Unie in deze onderhandelingen geen blijk gaf van uitgesproken ambities jegens de Perzische Golf. Von Ribbentrop probeerde echter wel Moskou in deze termen te laten redeneren om zo de aandacht van de sovjets af te schuiven van Oost- en Centraal Europa. Toen deze pogingen mislukten begon Hitler met het maken van zijn aanvalsplannen tegen de USSR.¹⁶⁴

Operatie Barbarossa: Iran komt centraal te staan.

Op 22 juni 1941 viel Nazi-Duitsland de Sovjet-Unie binnen (=operatie Barbarossa). Hiermee schonden de Duitsers direct het Von Ribbentrop-Molotov niet-aanvalspact van 23 augustus 1939. De Sjah had zich bij het uitbreken van de oorlog neutraal verklaard maar zowel de Russen als de Britten hadden hun twijfels over de *echtheid* van deze verklaring. Deze twijfels bleken later terecht te zijn wanneer uitlekte dat op 18 oktober 1939 de Duitsers en de Iraniërs een geheim protocol hadden ondertekend. Iran zou volgens dit protocol Duitslands belangrijkste leverancier zijn van grondstoffen voor de oorlogsinspanningen van Duitsland.

Na de Duitse inval in Rusland werd het geografische belang van Iran nog aanzienlijker. Aangezien de Russische noordelijke havens waren omsingeld door de Asmogendheden, werd Iran een belangrijke route voor de aanvoer van Brits oorlogsmateriaal naar Moskou. De sjah wilde niet tegemoetkomen aan de vraag van de Geallieerden om de transport via Iran te laten verlopen en om Duits personeel het land uit te zetten (de eis was 80% van de aanwezige Duitsers). De Britten waren eerst terughoudend om over te gaan tot een invasie

¹⁶⁴ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., *Neither East nor West: Iran, the Soviet Union and the United States*. Yale University Press, 1990, pp. 109-111.

omdat hierdoor de invloed van de Sovjet-Unie zou worden versterkt. In augustus 1941 zonden de Britten en Russen een gezamenlijk ultimatum naar de sjah. Toen hieraan niet werd tegemoetgekomen vielen de sovjet en Britse troepen Iran binnen. Het Iraanse leger, waarin de sjah veel geld had geïnvesteerd, bood amper weerstand. De sjah werd afgezet en opgevolgd door zijn zoon, Mohammad Reza.¹⁶⁵

Iran terug onderverdeeld in drie stukken.

Iran werd eens te meer onderverdeeld in drie zones : een Britse, Russische en een neutrale zone. Het enige nieuwe was dat de onderverdeling nu oorlogsdoeleinden diende. Op 29 januari 1942 tekenden de Britten, Russen en Iraniërs een alliantiepact. De Geallieerden beloofden om Irans economie te beschermen voor de negatieve gevolgen van de oorlog en om 6 maanden na het einde van de oorlog, Iran te verlaten.¹⁶⁶ Het dagdagelijkse leven in de Britse en Russische zone verschilden al van bij het begin. Het werd duidelijk dat de Russen bezig waren met de uitbouw van een lange termijn beleid om de politieke, economische en sociale gang van zaken in Iran te doen wijzigen. **Lenczowski** spreekt zelfs van een IJzeren Gordijn dat reeds was neergedaald over Iran nog voor Churchill hierover sprak. De Sovjet-Unie sloot zijn bezettingsgebieden zowel economisch als politiek af van de rest van Iran. In deze gebieden werd er een heuse propaganda machine uitgebouwd. Deze machine diende om de sovjetoverwinningen in de oorlog ‘voldoende’ te benadrukken (wat de meeste belligerenten doen) maar ook om de sovjetverwezenlijkingen in de Kaukasus te verheerlijken. Dit laatst moest zowel de gelijkheid (etnisch) als de verscheidenheid (Perzen : arm, mensen uit Kaukasus: rijk) tussen deze beide gebieden aantonen.

De nederlaag voor Duitsers in Iran (en dus ook het einde van de Duitse invloed aldaar) werd duidelijk wanneer laatstgenoemde de oorlog verklaarde aan Duitsland op 9 september 1943.¹⁶⁷

¹⁶⁵ GHODS, R. M., o.c., pp. 116-120.

¹⁶⁶ KEDDIE, N.R., o.c., pp.105-110.

¹⁶⁷ LENCZOWSKI, G., o.c., pp. 216-223.

Op de conferentie van Teheran¹⁶⁸ (28 november '43 - 1 december '43) stemde Stalin in om de sovjetbezetting van Iran, kort na het einde van de oorlog te beëindigen.¹⁶⁹ Hiermee bevestigde hij dus het alliantieakkoord van '42.¹⁷⁰

Ontstaan van de Tudeh Partij

Een direct gevolg van de geallieerde inval was het ontstaan van de Tudeh ('massa') Partij. Na het afzetten van dictator Reza sjah, ontstond er een politiek vacuüm. Dit leidde o.m. tot het ontstaan en de groei van deze partij. Op 29 september 1941 werd de partij gesticht door mensen die voorheen waren gevangen genomen omdat ze door Reza sjah als Marxisten werden aanzien. In de begin jaren van het bestaan van de Tudeh, vermeed de leiding om zich expliciet communistisch te noemen. De in 1931 afgekondigde anti-communistenwet was nog steeds in voege en Tudeh wilde de ulama niet al te veel verontrusten. Het eigenlijke programma was eerder socialistisch dan communistisch te noemen. Concrete hervormingen ten voordele van de arbeiders en de boeren stonden centraal. Revolutionaire middelen wenste men niet gebruiken. Maar dat ze een pro-sovjetlijn voerden stond buiten kijf.¹⁷¹ In '49 werd de Tudeh Partij buiten de wet gesteld tot groot protest vanuit Moskou.¹⁷² Dit betekende echter niet dat de rol van de partij was uitgespeeld wat later in de uiteenzetting zal blijken.

De oliecrisis van 1944.

Tijdens WOII waren er twee olieconcessies toegestaan vanwege Iran. Een eerste aan de eerdergenoemde Anglo-Iraanse Oliemaatschappij en een tweede (veel kleinere) concessie aan de Kavir-i-Khurian firma (gezamenlijk Russisch-Iraans project). Echter in herfst '43 begon het Britse Shell te onderhandelen over nieuwe olieconcessies en wanneer in de lente van '44 twee Amerikaanse bedrijven (Standard Vacuum Oil Company en Sinclair Oil

¹⁶⁸ The Teheran Conference, November 28-December 1, 1943. The Avalon Project at Yale Law School, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/tehran.htm>, laatst geconsulteerd op 4/05/07.

¹⁶⁹ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L. Soviet Foreign Policy since World war II. Pergamon Press, 1981, pg. 62.

¹⁷⁰ RAMAZANI, R. K., Iran's Foreign Policy 1941-1973. A Study of Foreign Policy in Modernizing Nations. University Press of Virginia, 1975, pg. 45.

¹⁷¹ GHODS, R.M., o.c., pp. 126-133.

¹⁷² (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pg. 65.

Company) ook probeerden een concessie te verkrijgen kwam er protest vanwege de Tudeh.¹⁷³ Ghods stelt dat gedurende de laatste jaren van WO II, het Amerikaans buitenlands beleid was geëvolueerd van een non-interventie in binnenlandse aangelegenheden in de landen van het Midden-Oosten naar een noodzakelijke actieve betrokkenheid om het Brits imperialisme in te perken. De Sovjet-Unie kreeg in grotere mate een nieuwe concurrent met betrekking tot Iran met name de VS.¹⁷⁴

De tegenzet van de sovjets kwam in september '44 toen de vice-volkscommissaris voor Buitenlandse Zaken, S. Kavtaradze op bezoek ging naar Teheran om over de olie - exploitatie in Semnan te praten. Maar tijdens zijn bezoek werd duidelijk dat zo'n kleinschalig project (binnen de Kavir-Khurian concessie) niet de hoofdreden voor zijn reis was. Hij wenste wel een olieconcessie af te sluiten voor alle vijf de provincies die aan de Sovjet-Unie grensden. De Iraanse regering onder leiding van Saed besliste dan maar op 16 oktober '44 om alle aanbiedingen voor concessies te verwerpen. Een duidelijke sovjetreactie bleef niet uit. Bij monde van S. Kavtaradze verklaarde de Sovjet-Unie dat Iran een "very unfavorable impression" had nagelaten. Vooral premier Saed moest het zwaar ontgelden: "the disloyal and unfriendly position taken up by Premier Saed toward the Soviet Union excluded the possibility of further collaboration with him". Premier Saed verklaarde kort na de uitspraken van Kavtaradze dat de regering de concessies enkel had uitgesteld tot na de oorlog en niet tegen de Sovjet-Unie was bedoeld. Maar nadat hij toegaf dat de beslissing was genomen na onderhandelingen met de Amerikanen en de Britten werd hij door de sovjets afgeschilderd als een marionet van de Angelsaksische belangen. Ook de Tudeh reageerde zeer heftig tegen de Iraanse beslissing. Straatprotest en propaganda door de tandem Tudeh/Sovjet-Unie moesten de bevolking beïnvloeden en zo ook premier Saed. Dit lukte echter niet meteen en de situatie werd er nog moeilijker op toen de VS verklaarden dat Iran het recht had om geen olieconcessies toe te staan.¹⁷⁵

De druk op premier Saed bleef groeien en op 8 november '44 moest hij ontslag nemen. In deze atmosfeer van spanning diende één van de leidende vertegenwoordigers van de majles, Dr. Mosaddeq een wetsvoorstel in waardoor het een misdaad zou worden wanneer

¹⁷³ LENCZOWSKI, G., o.c., pp. 216-223

¹⁷⁴ GHODS, R. M., o.c., pp. 133-138.

¹⁷⁵ LENCZOWSKI, G., o.c., pp. 216-223

een minister onderhandelingen zou starten of olieconcessies zou afsluiten zonder toestemming van de majles. Het voorstel werd op 2 december '44 goedgekeurd. Felle kritiek van Kavtaradze volgde want aan de oude (Britse) concessies in het zuiden werd niets veranderd. Hij concludeerde dat gezien de verslechterende relaties tussen de Sovjet-Unie en Iran hij het land moest verlaten (op 9 december).¹⁷⁶

3.3.2. *Na Wereldoorlog II.*

Noordelijke revoluties

Zowel in Azerbeidzjan als in Koerdistan braken er net na de oorlog (zomer '45) onlusten uit. De slechte economische omstandigheden, het bevrijdend effect van de geallieerde inval en een oplopend nationalisme hadden zich met elkaar vermengd en hadden een explosieve mix opgeleverd. Beide gebieden wensten op basis van hun etnische specificiteit bepaalde (linguïstische) autonomie verkrijgen. Gesteund door de financiële en militaire steun van het Rode Leger verklaarden beiden regio's zich autonoom (dec. '45). Teheran weigerde dit te erkennen maar de Sovjet-Unie kon verhinderen dat Teheran troepen naar de regio's zond. In Moskou schatte men de situatie als volgt in: vanuit het centrale bestuur in Teheran moest geen vriendschappelijk beleid worden verwacht (cfr. oliecrisis). Dus gaf men beter steun aan lokale initiatieven al waren deze niet communistisch geïnspireerd (de Tudeh stond vrij sceptisch). Binnen de Sovjet-Unie was er geen consensus over de te volgen strategie: de Azerbeidjaanse Sovjet Republiek gaf de volle steun maar Molotov was veel voorzichtiger. Stalin volgde Molotov in zijn redenering dat Iran enkel als één geheel een bufferstaat kon zijn.¹⁷⁷

Terugtrekking van sovjettroepen uit Iran.

De sovjets hadden geweigerd in de conferenties van Jalta (4-11 februari 1945) en van Potsdam (17 juli-2 augustus 1945) om nog verder te discussiëren over de terugtrekking

¹⁷⁶ LENCZOWSKI, G., o.c., pp. 216-223

¹⁷⁷ GHODS, R.M., o.c., pg. 146.

van de sovjettroepen in Iran. Te samen met het feit dat de Iraanse premier Hakimi zich verzoenend opstelde tegenover de Sovjet-Unie, zorgde voor een ‘red alert’ bij de Britten.¹⁷⁸

Toen de Britse minister van Buitenlandse Zaken, Bevin een voorstel deed om een ‘tripartide commissie’ op te richten om de *de facto* verdeling van Iran te institutionaliseren, weigerde de Sovjet-Unie. Molotov, Minister van Buitenlandse Zaken verklaarde niet deel te willen nemen aan zo’n commissie omdat er geen vertegenwoordigers van Iran aanwezig zouden zijn. Een sterk, onafhankelijk Iran bleef de doelstelling van de sovjetbeleidsmakers.

Zoals zijn voorganger Tsjitsjerin, was het Molotov er vooral om te doen de westerse invloed in Iran te reduceren. En terwijl sommige ideologische elementen dit beleid ondersteunden, was strategie van een groter belang.

Na een resolutie van de Verenigde Naties (onder druk van de Amerikanen) in januari 1946¹⁷⁹ begonnen de sovjets en Iraniërs zelf aan onderhandelingen over de terugtrekking van de troepen (dus niet rechtstreeks door de resolutie). Op 4 april kwamen ze het volgende overeen:

- Het Rode Leger zou zich binnen de 6 weken na 24 maart 1946 terugtrekken.
- Een gezamenlijk Irano-Sovjet oliebedrijf zou worden opgericht.
- De Azerbeidjaanse revolutie zou als een intern Iraans probleem worden aanschouwd.

Tegen 9 mei waren alle sovjettroepen uit Iran weg. De onderhandelingen hadden geleid tot verbeterde onderlinge relaties.¹⁸⁰ Eens de sovjettroepen vertrokken waren voelde Iran zich sterk genoeg om zich niet langer te houden aan de afspraken. Tegen het einde van ’46 had Iran de separatistische elementen in het noorden geliquideerd en de Tudeh Partij verloor haar plaats in de regering. In ’47 weigerde de majles om de concessies voor een gezamenlijk

¹⁷⁸ GHODS, R.M., o.c., pg. 146.

¹⁷⁹ UN, Resolutions adopted and decisions taken by the security council in 1946. The Iranian question, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/036/65/IMG/NR003665.pdf?OpenElement>, laatst geconsulteerd op 04/04/07.

¹⁸⁰ GHODS, R.M., o.c., pg. 147.

Irano-Sovjet oliebedrijf te ratificeren. **Donaldson** concludeert dat reeds twee jaar na het einde van WOII de Sovjet-Unie bijna geen invloed meer had bij de zuidelijke buur, Iran.

181

Waarom trok de Sovjet-Unie uit Iran in '46? **Hermann** contesteert het traditionele argument dat Amerikaanse druk hiervoor zorgde (zoals Truman in '52 verklaarde). Volgens hem konden noch de Britten noch de Amerikanen manifeste druk zetten op de Sovjet-Unie. Ze hadden er simpelweg niet de middelen voor op dat gegeven moment. Hij brengt naar voren dat het zuidelijke front, meer specifiek Iran, niet in het centrum van de sovjetbelangen lag. Het Europese theater genoot de prioriteit. Daarnaast werd een aanstelling van (de nationalistisch ingestelde) Qavam as-Saltaneh als eerste minister van Iran positief in Moskou gepercipieerd.¹⁸² Deze elementen zorgden effectief voor de terugtrekking.

Het effect van de crisis rond Iran waarin de Sovjet-Unie, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten de hoofdactoren waren, was echter wel verstrekkend. Het zorgde voor een versnelling in de wijzigende perceptie van het Westen op zijn vroegere bondgenoot, de Sovjet-Unie.¹⁸³

3.3.3. De Koude Oorlog en Iran.

3.3.3.1. Iran ingeschakeld in de Koude Oorlog.

De Fulton-speech.

De oliecrisis van 1944 en de problemen rond de terugtrekking van de sovjettroepen uit Iran waren reeds tekenen van de wijzigende percepties tussen de Geallieerden, nl. de VS en Sovjet-Unie.

¹⁸¹ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., *Soviet Foreign Policy since World war II*. Pergamon Press, 1981, pg. 62.

¹⁸² (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 64-67.

¹⁸³ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pg. 62.

In '46 sprak Winston Churchill zijn bekende Fulton-speech uit. Hierin verklaarde hij dat er een IJzeren Gordijn over Europa was nedergedaald die een tweedeling van het continent met zich mee had gebracht. Er werd echter ook verwezen naar de situatie in Iran:

“Turkey and Persia are both profoundly alarmed and disturbed at the claims which are being made upon them and at the pressure being exerted by the Moscow government.”¹⁸⁴

De sovjet ‘Long Telegram’: De Zhdanov-speech.

In de openingspeech van Andrei Zhdanov bij de oprichting van de Cominform (= Communistische Informatie Bureau) in september '47 stelde hij dat de wereld nu verdeeld was in twee grote kampen. Enerzijds had men het imperialistische en anti-democratische kamp geleid door de VS (ook Turkije was lid van dit kamp). Anderzijds had men het anti-imperialistische en democratische kamp geleid door de Sovjet-Unie(met oa. Egypte, Syrië en India). ¹⁸⁵Iran werd ogenschijnlijk niet onderverdeeld in één van deze kampen. (ook in ‘The Long Telegram’¹⁸⁶ staat ze niet vermeld.)

3.3.3.2. Evoluties binnen de Sovjet-Unie.

Vaarwel vadertje Stalin.

Stalin overleed op 5 maart 1953 aan een beroerte. Hij werd eerst bijgezet in het mausoleum naast Lenin. (later werd hij uit het mausoleum gehaald) De leden van het Politbureau vestigden een ‘collectief leiderschap’ (zoals na de dood van Lenin), maar stredden intussen om de opvolging. De strijd tussen Lavrenti Beria (minister Binnenlandse Zaken), Georgi Malenkov (premier) en Nikita Chroesjtsjov, eindigde in de overwinning van laatstgenoemde. In september 1953 benoemde het Centraal Comité Chroesjtsjov tot

¹⁸⁴ CHURCHILL, W., *Sinews of Peace*. The Churchill Centre, <http://www.winstonchurchill.org/i4a/pages/index.cfm?pageid=429>, laatst geconsulteerd op 7/04/07.

¹⁸⁵ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pp. 66-67.

¹⁸⁶ KENNAN, G., *The Long Telegram*. The George Washington University, The National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>, website laatst geconsulteerd op 7/04/07.

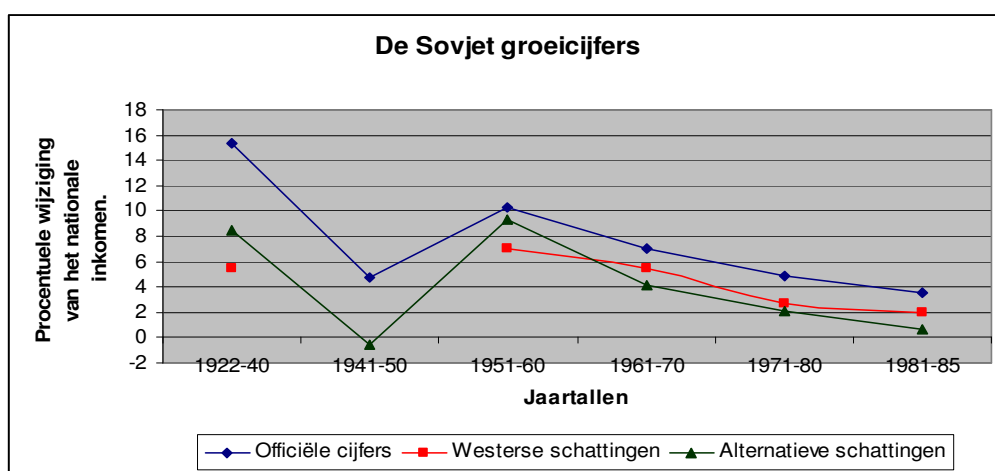
eerste secretaris van de Communistische Partij van de USSR. Pas enkele jaren later zou hij de macht meer in zijn eigen handen hebben.¹⁸⁷

Het binnenlands beleid van Chroesjtsjov.

Economische hervormingen.

In mei 1957 decentraliseerde hij het economisch leven door de verantwoordelijkheid over de planning toe te vertrouwen aan provinciale raden en het Staatsplancomité nog slechts een coördinerende rol te laten spelen. Vooral met de landbouw had Chroesjtsjov grootse plannen: hij wilde binnen enkele jaren Amerika inhalen. Chroesjtsjov vergrootte de kolchozen maar verminderde het aantal ervan. Het aantal sovchozen nam toe. Hij poogde de privé-productie terug te dringen om de boeren meer te doen werken op de collectieve en staatsgronden. In ruil verhoogde hij de lonen.¹⁸⁸ De sovjetconsument zag zijn levensstandaard verhogen, de industriële output groeide en de race naar de ruimte werd gewonnen. De hervormingen zorgden echter niet voor duurzame groei.¹⁸⁹

Volgende grafiek schetst de economische prestaties van de Sovjet-Unie in de periode '22-'85 naargelang bron.¹⁹⁰

¹⁸⁷ DETREZ, R., o.c., pg. 168.

¹⁸⁸ DETREZ, R., o.c., pg. 169.

¹⁸⁹ (ed.) HERSPRING, D. R., *Putin's Russia. Past Imperfect, future uncertain.* Rowman & Littlefield Publishers, 2005, pp. 123-124.

¹⁹⁰ LAVIGNE, M., *The Economics of Transition. From Socialist Economy to Market Economy.* Palgrave Macmillan, 1999, pg. 45.

Ongeacht de bron moeten we concluderen dat zijn regeerperiode zorgde voor een verbetering van de economische toestand van de Sovjet-Unie.

De-Stalinisering.

Zelden zullen congresleden zo geschrokken zijn als tijdens het twintigste congres van de sovjetcommunisten. De eerste secretaris van de partij, Chroesjtsjov, voerde er op 24 februari 1956 het woord en begon plots het onaantastbare imago van Stalin te bekladden. Hij achtte Stalin medeverantwoordelijk voor de Koude Oorlog omdat hij het dogma van de onvermijdelijkheid van een oorlog met het kapitalisme niet had willen opgeven. Chroesjtsjov zelf verdedigde de theorie van de 'vreedzame co-existentie': terwijl de ideologische strijd voortging, was het mogelijk in vrede met het kapitalisme te leven. Hij maakte echter wel duidelijk dat kritiek op de partij uit den bozen was en bleef. De de-Stalinisering was begonnen.¹⁹¹

Noch repressie, noch vrijheid.

Aan de stalinistische repressie kwam een einde, maar daarmee werd de Sovjet-Unie nog geen democratische rechtstaat. Allerlei vormen van politieke, economische en intellectuele onvrijheid bleven bestaan. In het bijzonder de kerk kreeg het onder Chroesjtsjov zwaar te verduren. Veel kerken werden gesloten en de atheïstische propaganda werd opgevoerd.¹⁹²

Het buitenlands beleid van Chroesjtsjov.

Het beleid van de Sovjet-Unie, 'the absent'.

De Sovjet-Unie was amper betrokken in de zaken die zich in het Midden-Oosten afspeelden vanaf het einde van Stalins pogingen om een communistische enclave te vestigen in Iran tot zijn dood in '53. Moskou percipieerde het Arabische Midden-Oosten als gelegen binnen de Westerse invloedssfeer. De communistische partijen in de regio waren zwak en het sovjets hadden geen penetratiekanalen ter hunner beschikking. Zelfs

¹⁹¹ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pp. 167-169.

¹⁹² DETREZ, R., o.c., pg. 170.

het omverwerpen van de Iraanse premier Mossadegh (met CIA betrokkenheid, ‘Operatie Ajax’) en de voortdurende vervolging van de Iraanse communistische partij (=Tudeh) werd maar lauw onthaald. Verder dan wat routineprotest ging het niet.

Na Stalins dood (maart '53) poneerde premier Malenkov in zijn speech van augustus '53 wel dat hij met Arabische staten op een vriendschappelijke basis wilde samenwerken. Maar voor '55 was er geen echte activiteit te melden.¹⁹³ **Freedman** bevestigt deze stelling wanneer hij zegt dat “ the real change in Soviet policy did not emerge until Khrushchev ousted Malenkov from premiership in February 1955.”¹⁹⁴

Chroetsjov en het Baghdad Pact.

Algemeen.

Het buitenlands beleid van Chroesjtsjov tegenover het westen stond bekend onder de noemer: ‘vreedzame co-existentie’. Concreet betekende dit dat de strijd tussen het kapitalisme en het socialisme gewoon verder ging en door de Sovjet-Unie zou gewonnen worden maar dat deze strijd niet op een *gewelddadige* manier zou worden uitgevochten.¹⁹⁵ Deze politiek leidde tot de periode, tussen '53-'61, waar er volgens **Vanden Berghe** een ‘détente’ of ontspanning ontstond in de Koude Oorlog.¹⁹⁶ Ten aanzien van de Derde Wereld probeerde Chroesjtsjov vriendschappelijke betrekkingen aan het knopen met ‘progressieve’ Derde Wereldlanden (bv. in '55 met India, Afghanistan).

Chroesjtsjov en Iran.

De omverwerping van het Iraans nationalistische Mossaddeq-regime in augustus '53 door een coup (gesteund door de Britten en Amerikanen) had wel belangrijke consequenties voor de rol van de Sovjet-Unie in Iran. De VS werd de belangrijkste buitenlandse mogendheid in het land. De VS verkreeg langzamerhand de dominante plaats in Irans

¹⁹³ KEDDIE, N., o.c., pg. 132.

¹⁹⁴ FREEDMAN, R. O., Soviet Policy toward the Middle East since 1970. Praeger Publishers, 1978, pp. 12-19.

¹⁹⁵ DETREZ, R., o.c., pg. 170.

¹⁹⁶ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pp. 154-193.

handelsactiviteiten en leverde militaire goederen en verschillende adviseurs. De Amerikaanse steun aan de sjah werd een constant gegeven. Het beleid van de sjah was zelf ook westersgericht. ¹⁹⁷ De VS was bereid om uitgebreide financiële hulp en advies te geven aan een regime dat ‘erkend’ werd als sterk anti-communistisch. ¹⁹⁸

Het Baghdad Pact (later CENTO) ('54-'55), met Iran als ondertekenaar in oktober '55, zorgde voor een ommekeer. De Sovjet-Unie werden terug wakker met betrekking tot Iran. De Verenigde Staten en de Britten sloten bilaterale ‘collectieve veiligheids’ overeenkomsten met landen aan de zuidgrens van de USSR. Protest vanuit Moskou volgde omdat ze deze verdragen als gericht tegen de USSR werden beschouwd. ¹⁹⁹

Volgende figuur uit Time Magazine schetste de situatie treffend (vanuit VS perspectief):

200

In april '55 stelde het Ministerie van Buitenlandse Zaken dat “since the formations of these blocs and the establishment of foreign military bases on the territory of the countries of the Near and Middle East have a direct bearing on the security of the USSR, the Soviet Union cannot remain indifferent to the situation arising in the region of the Near and

¹⁹⁷ KEDDIE, N., o.c., pg. 132.

¹⁹⁸ Ibid. pg. 136.

¹⁹⁹ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pp. 150-151.

²⁰⁰ The University of North Carolina, Iran and Time Magazine, Vestiges of Imperialism, Rise of Soviet Containment 1950-1969, <http://www.unc.edu/~bsweezy/iran/ben.html>, laatst geconsulteerd op 12/04/07.

Middle East.” De Sovjet-Unie begon met het sluiten van wapenverkoopovereenkomsten met o.a. Egypte, Syrië en Jemen.²⁰¹

Een Sovjet-Iraanse toenadering tijdens de Koude Oorlog begon vrij vroeg. Officieel waren de onderlinge relaties zelfs nooit verslechterd geweest. Het omverwerpen van Mossaddeq en de onderdrukking van de Tudeh werden wel veroordeeld maar het verhinderde Moskou niet om met de Iraanse regering te praten. Het Baghdad Pact werd ook afgewezen en er werd fijntjes op gewezen dat volgens de verdragen van '21 en '27 Iran niet mocht deelnemen aan een anti-sovjetpact. Klaarblijkelijk geloofde Moskou nog dat Iran te overtuigen viel, en de sovjetkant zou kiezen.²⁰²

Al mislukte het Pact van Baghdad vrij snel (Irak stapte eruit), toch kende de Sovjet-Unie in '59 een tegenslag.²⁰³ (**Vanden Berghe** is het niet eens met de stelling van Donaldson, volgens hem ligt het einde van de CENTO in de Iraanse Revolutie van '79.²⁰⁴) De sjah was in '56 naar Moskou gereisd voor een staatsbezoek en had er een commercieel akkoord afgesloten (voor drie jaar geldig). Dit leidde ertoe dat in '57 reeds 21% van de Iraanse export naar de Sovjet-Unie ging. De sovjetregering had voorgesteld aan Iran om een vriendschapsverdrag en een non-agressiepact te sluiten, wat de sjah weigerde. Hij sloot echter wel in maart '59 een bilateraal defensie-akkoord met Washington.

De sovjets waren furieus: Iran had gekozen om zich in het andere kamp te begeven. De gespannen situatie verbeterde reeds tegen augustus '60. In onderlinge briefwisselingen maakten zowel Chroesjtsjov als de sjah duidelijk dat ze wilden streven naar een détente. In het begin wilde Moskou enkel over détente praten wanneer Iran zijn akkoorden met de VS opblies maar omdat Moskou zich realiseerde dat dit een onmogelijke zaak was, kozen ze een andere weg. De Sovjet-Unie maakte duidelijk dat 'toenadering' mogelijk was zonder dat Iran zijn banden met het Westen verbrak maar Iran moest een stap in de goede richting zetten.²⁰⁵

²⁰¹ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pp. 150-151.

²⁰² LAQUEUR, W., *The Struggle for the Middle East. The Soviet Union and the Middle East 1958-68.* Penguin Books, 1972, pp. 44-45.

²⁰³ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pp. 152-153.

²⁰⁴ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pg. 187.

²⁰⁵ LAQUEUR, W., o.c., pp. 45-46.

De verklaring van '62.

In 1962 verklaarde de sjah dat installatie van (westerse) nucleaire raketten op zijn grondgebied niet zou worden toegelaten. Dit was voor de Sovjet-Unie die juiste stap. Wanneer Breznev in november '63 een staatsbezoek bracht aan Iran (en met hem een lening voor Iran ter waarde van 38,9 miljoen \$) poneerde hij dat de onderlinge relaties zo waren verbeterd dat andere grootmachten daar een voorbeeld aan konden nemen. Economische akkoorden werden afgesloten, een Sovjet-Iraanse Culturele Relaties Gemeenschap opgericht...

De verbeterde relaties in de periode '60-'63 moesten gezien worden tegen de achtergrond van de situatie in Iran zelf. Het waren jaren van diepe interne crisis: de majles kwam niet bijeen tussen '61 en '63, het land kende een grote financiële crisis. Volgens **Laqueur** was het *natuurlijk* dat Iran alle externe spanning probeerde tot een minimum te reduceren in een periode van interne problemen. Vandaar de Iraanse inspanningen om de relaties met de USSR te verbeteren. Na de garanties van '62 verminderde de USSR zijn anti-Iraanse propaganda in de veronderstelling dat door betere onderlinge contacten, de Iraanse banden (militaire,...) met het Westen zouden verslappen.²⁰⁶

Einde Chroesjtsjov en balans van zijn beleid.

Op 15 oktober 1964 vernam de wereld dat Chroesjtsjov door het Centraal Comité van de Communistische Partij was ontslagen en met pensioen gestuurd. Hij werd beschuldigd van 'avonturistisch' optreden (Cuba-crisis) en eigenzinnigheid. De echte oorzaak van zijn val was het feit dat hij niet meer gesteund werd door de provinciale partijfunctionarissen en de legertop. Deze laatste voelde zich door Chroesjtsjovs buitenlandse avonturen voor schut gezet.²⁰⁷ Hij werd de eerste leider van de Communistische Partij die niet horizontaal zijn post moest verlaten.

Een van de belangrijkste erfenissen die Chroesjtsjov had achtergelaten op vlak van het buitenlands beleid was de sovjetherontdekking van de Derde Wereld als het 'vitale

²⁰⁶ LAQUEUR, W., o.c., pp. 46-52.

²⁰⁷ DETREZ, R., o.c., pg. 173.

strategische reserve van imperialisme'. Hij stelde dat hulp bieden aan nationalistische en neutrale Derde Wereld landen Moskou hielp in zijn strijd tegen het imperialisme. Een tijdelijke alliantie werd gevormd: een 'vredeszone'.²⁰⁸

Concluderend stelt **Freedman** vast dat Chroesjtsjovs beleid tegenover Iran veel minder uitgewerkt was dan bv. ten aanzien van Egypte, Algerije, ... Iran was en bleef een militaire 'ally' van de Verenigde Staten maar aan het einde van zijn beleid verbeterden de onderlinge relaties. De positie van de Sovjet-Unie in het Midden-Oosten ten tijde van Chroesjtsjov in oktober '64 was significant beter dan voor hij aan de macht kwam.²⁰⁹

3.3.3.3. Leonid Breznev (en Kosygin): 'de triomf van de bureaucraten'?²¹⁰

Na de afzetting van Chroesjtsjov werd (opnieuw) een collectief leiderschap ingesteld met

- Leonid Breznev als eerste secretaris (een functie die vanaf '66 weer secretaris-generaal heette) van het Presidium (vanaf 1966 weer Politbureau).
- Aleksej Kosygin als premier (voorzitter van de Ministerraad), in '80 opgevolgd door N. Tichonov.
- M. Soeslov als partijsecretaris, verantwoordelijk voor ideologie.

Het was pas vanaf '70 dat Breznev zich intens ging bezighouden met de buitenlandse politiek in de plaats van de premier, al bleef die zijn post behouden. De economie liet Breznev aan anderen over, met alle gevolgen van dien (zie pg. 74)²¹¹.

Evaluatie binnenlands beleid.

De periode van Breznev wordt algemeen beschouwd als een periode van stagnatie.²¹² De output van zowel de industriële productie als de landbouw verminderen gestaag. Het land verstikte onder de druk van de aartsconservatieve bureaucraten, die Breznev aan de

²⁰⁸ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pg. 77.

²⁰⁹ FREEDMAN, R. O., Soviet Policy toward the Middle East since 1970. Praeger Publishers, 1978, pp. 12-19.

²¹⁰ FREEDMAN, R. O., Soviet Policy toward the Middle East since 1970. Praeger Publishers, 1978, pg. 19.

²¹¹ DETREZ, R., o.c., pp. 175-178.

²¹² (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., pp. 124-125.

macht had gebracht met de eenvoudige opdracht alles te laten zoals het was. Daarom streefde hij naar ontspanning en ontwapeningsakkoorden met de VS. Moskou kon de concurrentie met de VS niet langer aan. In de landbouw was de toestand ongemeen slecht. Door een gebrek aan opslagplaatsen en transportmogelijkheden bereikte de helft van de geproduceerde gewassen de consumenten niet. Het land had een detente nodig om uit het Westen machines en voedsel te kunnen importeren. Dit was de enige mogelijkheid om de levensstandaard van de sovjetbevolking niet nog méér te laten dalen. Om zichzelf in stand te houden was de bureaucratie dus de detente genegen.²¹³ **Millar** besluit dat “ Brezhnev lacked enthusiasm for fundamental economic reform”.²¹⁴

Buitenlandse Politiek van Breznjev.

Ideologische positie Breznjev.

Zonet stelden we dat ‘vreedzame co-existentie’ en de vorming van een ‘vredeszone’ die elementen waren die Chroesjtsjov naar voren schoof. Naar aanleiding van de Praagse Lente van 1968 ontstond de ‘Breznjevdoctrine’. Deze ideologie, die op 26 september 1968 in *Pravda* (= partijblad CPSU) geformuleerd werd, erkende voor ieder land het recht op een eigen weg naar het socialisme. Het was evenwel de plicht van de socialistische broederlanden tussende te komen wanneer door contrarevolutionaire activiteiten de socialistische verworvenheden bedreigd werden, of de veiligheid van bepaalde socialistische buurlanden in het gedrang kwam.²¹⁵ We moeten de vraag stellen in hoeverre dit, ideologische getint, concept in de realiteit werd omgezet (na de Praagse Lente).

Volgens **Atkin** werd de doctrine minstens tweemaal effectief toegepast (met betrekking tot Iran): in de verklaring van november ’78 en de sovjetinvasie in Afghanistan.²¹⁶

²¹³ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pp. 289-290.

²¹⁴ (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., pp. 124-125.

²¹⁵ VANDEN BERGHE, Y., o.c., pp. 227-228.

²¹⁶ (ed.) LAQUEUR, W., o.c., pp. 111-112.

Economische banden smeden met Iran.

Was het beleid van de tandem Breznev-Kosygin tussen '64 en '70 een aberratie van dat van Chroesjtsjov? Volgens **Detrez** alvast niet. Chroesjtsjovs politiek van politieke en militaire aanwezigheid in de Derde Wereld werd onder Breznev gewoon verdergezet. ²¹⁷Wat wel een significante wijziging was door Chroesjtsjovs opvolger op het vlak van sovjetbeleid in het Midden-Oosten, was de *intensifiëring* van de campagne om de relaties tussen Moskou en de landen van de 'noordelijke corridor' (Turkije, Iran en Pakistan) te verbeteren. In elk van de drie landen maakten de sovjets gebruik van de vermindering in de oost-west spanningen en de groeiende Amerikaanse betrokkenheid in Vietnam om deze landen een neutralere positie te laten innemen. ²¹⁸ De Israëliëse overwinning in de Zesdaagse Oorlog had daarenboven geleid tot een vermindering van de Amerikaanse positie bij de radicale Arabische Staten. De sovjets verdubbelden hun inspanningen om hun recentelijk verbeterde relatie met Iran te consolideren.

Het sovjetstreven naar macht en invloed in deze landen werd meer en meer duidelijk in de jaren '65-'66, toen o.a. Iran een grote ontvanger werd van sovjeteconomische hulp. ²¹⁹ Concreet bezocht de Iraanse monarch in juni 1965 Moskou en sloot er een kredietovereenkomst van 290 miljoen dollar. In januari '66 tekenden de sovjets een verdrag waardoor Iraans gas aan de USSR zou worden geleverd. ²²⁰ Deze gaslevering diende als betaalmiddel voor de sovjetconstructie van een staalfabriek (Arya Mehr) in Isfahan en een fabriek voor de productie van machines.²²¹

In hetzelfde jaar ('66) werd nog een, diplomatiek zeer belangrijke, overeenkomst gesloten. De Russen beloofden Iran te voorzien van militaire apparatuur (vnl. kleine wapens, transportmateriaal) ter waarde van 110 miljoen \$, in ruil voor Iraans gas. Terwijl het Westen afwijzend reageerde, leek het alsof de sjah de sovjetwapendeal gebruikte voor zijn eigen doelstellingen. Ten eerste om de Verenigde Staten te overtuigen om aan Iran meer

²¹⁷ DETREZ, R., o.c., pp. 175-178.

²¹⁸ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pp. 154-155.

²¹⁹ FREEDMAN, R. O., Soviet Policy toward the Middle East since 1970. Praeger Publishers, 1978, pp. 19-20.

²²⁰ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pp. 154-155.

²²¹ VALKENIER, E. K., New trends in Soviet Economic Relations with the Third World. In: World Politics, Vol. 22, issue 3, 1970, pg. 419.

gesofisticeerde wapens te verkopen (de Kennedy-administratie had beslist om zijn militaire steun aan Iran te verminderen).²²² Ten tweede had de USSR impliciet de sjah geholpen in zijn conflicten met Irak. Een land waarmee de USSR zeer goede banden had.²²³ In '67 werd een 5 jaar durend, handelspact besloten met Iran.²²⁴ De potentiële problemen van de Russisch-Iraanse toenadering deerden de USSR blijkbaar niet want in nog een bezoek van april 1968 bood Kosygin nog een nieuwe lening aan (waarde 300 miljoen \$).²²⁵ In de 5 jaar van 1966 tot 1970 verkocht de Sovjet-Unie voor 344 miljoen \$ militaire hardware aan Iran, 12% van de totale wapenimport van het land. In deze periode kwam 85% van de wapen vanuit Washington.²²⁶

Terwijl de nadruk binnen hun relatie dus op de ontwikkeling van commerciële relaties rustte, hadden deze ook politieke consequenties. Het leek namelijk dat de banden tussen de Verenigde Staten en Iran verzwakt waren.²²⁷

Er werd een Russisch beleid van 'toenadering' in plaats van 'revolutie' in de jaren'60 en '70 gevolgd.²²⁸

Breznev nam (i.t.t. Chroesjtsjov) ook een duidelijker standpunt in wat betreft de rol van de communistische partijen van het Midden-Oosten. Hij geloofde niet langer dat één van de communistische partijen de macht zouden grijpen in de regio. De Sovjet-Unie legde meer de nadruk op goede interstatelijke relaties, bv. de Tudeh Partij werd volledig links gelaten in de relaties met Iran.²²⁹ Wat was het nettoresultaat van de aangeboden Russische hulp aan Iran? De onderlinge relaties verbeteren weliswaar fel maar Iran bleef in het westers alliantiesysteem.²³⁰

²²² (ed.) AHRARI, M.E., *The Gulf and International Security. The 1980s and Beyond*. St. Martin's Press, New York, 1989, pg. 162.

²²³ FREEDMAN, R. O., *Soviet Policy toward the Middle East since 1970*. Praeger Publishers, 1978, pp. 22-23.

²²⁴ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pp. 154-155.

²²⁵ FREEDMAN, R. O., *Soviet Policy toward the Middle East since 1970*. Praeger Publishers, 1978, pp. 22-23.

²²⁶ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 70-71.

²²⁷ DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L., o.c., pp. 154-155.

²²⁸ RUBINSTEIN, A.Z., *The Soviet Union and Iran under Khomeini*. In: *International Affairs*, 1981, vol. 57, no. 4, pg. 614.

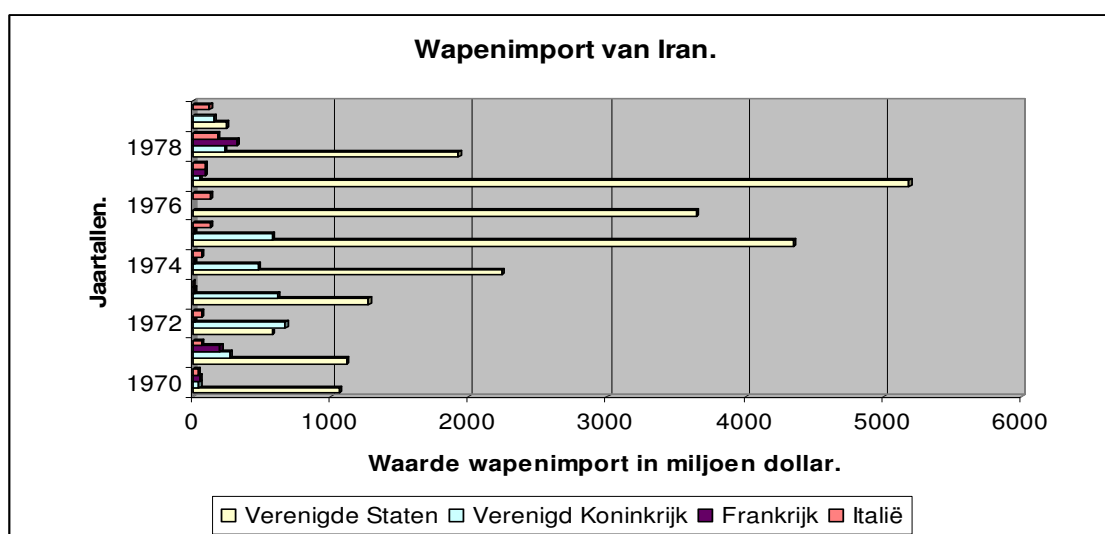
²²⁹ FREEDMAN, R. O., o.c., pp. 22-23.

²³⁰ *Ibid.*, pg. 26.

‘Dansen op een slappe koord’: het sovjetdiplomatiek ballet tussen Iran en Irak.

Militaire opbouw van Iran.

Een uitbouw van een heus defensieapparaat in Iran werd bewerkstelligd door ‘grote broer’ de VS. Deze actie viel te verklaren vanuit de ‘Nixon-doctrine’ dat de Verenigde Staten naar voren schoof. De doctrine stelde dat Amerikaanse betrokkenheid in perifere conflicten moest vermeden worden door de defensieapparaten van zijn medestanders te versterken. De sjah was dan ook meer dan welwillend om te dienen als regionale politieman in de Perzische Golf.²³¹ Iran werd door deze doctrine een onderdeel van de twee pilaren die de VS daar ‘oprichtten’ voor regionale veiligheid (met Saoedi-Arabië als de andere). De VS was bereid om de sjah alle wapens te verkopen, behalve nucleaire. Zo werden de Iraanse strijdkrachten, reeds de sterkste in de Golf regio, nog verder gemoderniseerd.²³² Gedurende de jaren ’70 echter werd het beperkte evenwicht (economische akkoorden met de Sovjet-Unie en militaire opbouw door VS) teniet gedaan door de sjah die terug een éézijdig pro-Westers (of Amerikaans) beleid ging voeren. De sjahs wapeninkopen namen een grote vlucht met de stijging van de olie-inkomsten, de VS bleef de grootste leverancier.²³³ Volgende figuur op basis van SIPRI-gegevens toont de Amerikaanse dominantie (periode ’70-’78) aan:

²³¹ GHODS, R.M., o.c., pg. 201.

²³² COSSA, R., o.c., pg. 42.

²³³ GHODS, R.M., o.c., pp. 201-202.

Over Russische wapenimporten zijn geen cijfers beschikbaar.²³⁴ **Herrmann** bevestigt deze trend. Tijdens de Nixon-Kissinger jaren van '70-'76 stegen de Amerikaanse wapenexporten exponentieel. Dit zorgde ervoor dat Moskou slechts 2% (waarde 210 miljoen \$) meer van de totale Iraanse wapenimport vertegenwoordigde.

Er is weinig bewijsmateriaal dat suggereert dat de sovjetleiding gealarmeerd was door de militaire opbouw van Iran. De directe akkoorden met de Sjah (bv. '62) en eigen doelstellingen van de Sjah zelf (een regionale grootmacht worden) moeten de sovjets overtuigd hebben dat ze strategisch weinig te vrezen hadden en ze wel winsten konden halen uit de onderlinge handel.²³⁵

De banden tussen de Sovjet-Unie en Irak.

Diplomatieke relaties tussen beide landen werden vanaf '44 opgebouwd. In januari '55 werden de diplomatieke connecties verbroken na sovjetkritiek op de Irakese beslissing tot toetreding tot het Baghdad Pact. Wanneer de Westersgezinde monarchie werd omvergeworpen in '58 door een militaire coup (o.l.v. Generaal Qasim) werden de banden direct terug aangehaald en begon de aankoop van sovjetwapens.²³⁶

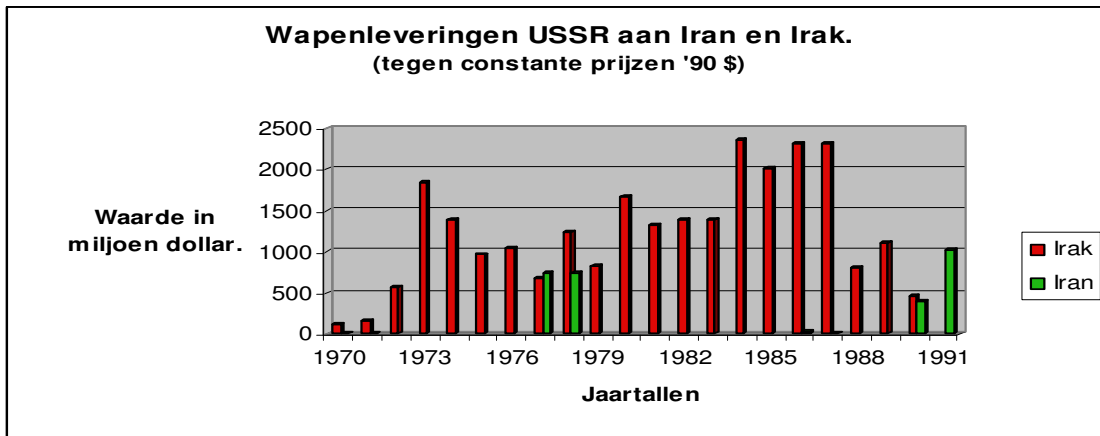
Volgende figuur op basis van SIPRI-gegevens stelt grafisch de waarde van de sovjet wapenleveringen in de periode '70-'91.²³⁷

²³⁴ Tabel gemaakt op basis van gegevens van de SIPRI-website, TIV of transfers of major conventional weapons to Iran 1995-2005: <http://www.sipri.org/contents/armstrad/access.html#ira>, laatste geconsulteerd op 12/02/07.

²³⁵ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 70-71.

²³⁶ KREUTZ, A., *Russia in the Middle East. Friend of Foe?* Praeger Security International, London, 2007, pp. 79-82.

²³⁷ Tabel gemaakt op basis van gegevens van het SIPRI, TIV of transfers of major conventional weapons from USSR 1970-2005. Data request op 12/02/07.

De periode '68-'75 vormden het hoogtepunt van hun samenwerking met het Vriendschaps – en Samenwerkingsverdrag van april '72 als het absolute orgelpunt. Eind jaren '70 en begin jaren '80 werden de relaties koeler. Verschillende redenen lagen hier aan de basis: de sovjeterkenning van de Israëliische staat, de Irakese vervolging van de communisten ('78) en later de sovjetinvasie in Afghanistan. Ondanks deze spanningen bleven de onderlinge relaties voornamelijk vriendschappelijk van aard tot het einde van de jaren '80. Een illustratie hiervan: het verdrag van '72 werd pas in '90 nietig verklaard.²³⁸

Het voorspel van een oorlog: Ruslands positie in de spanningen tussen Iran en Irak.

Conflicten tussen Iran en Irak waren al lang schering en inslag. Het dispuut over de rivier Shatt al-Arab was reeds lang vóór de 20ste eeuw aan de gang. Getuige hiervan zijn: het Vredesverdrag van 1639, het Tweede Erzerum Verdrag van 1847, het Protocol van Constantinopel (1913) en het Verdrag van 1937.²³⁹

De Sovjet-Iraanse (politieke) spanningen vergrootten sterk wanneer in april 1972 het Sovjet-Iraaks verdrag werd getekend. De sovjetbeslissing(om Irak meer wapens te geven) van september '72 gooide nog meer olie op het vuur. Daarenboven steunden beide landen in het conflict in de Dhofar regio in Oman verschillende groepen.²⁴⁰ Waarschijnlijk om de indruk te vermijden dat de Sovjet-Unie kant had gekozen tussen Iran en Irak, nodigde de

²³⁸ KREUTZ, A., o.c., pp. 79-82.

²³⁹ (ed.) EL AZHARY, The Iran Iraq war. Croom Helm, London, 1984, pp. 8-19.

²⁴⁰ FREEDMAN, R. O., Soviet Policy toward the Middle East since 1970. Praeger Publishers, 1978, pg. 116.

Russische leiders de sjah uit voor een bezoek aan Moskou op 10 oktober 1972.²⁴¹ De twee landen sloten ‘een verdrag inzake ontwikkeling van economische en technische samenwerking’ (voor 15 jaar), wat ervoor zorgde dat het sovjetaandeel in de Iraanse handel sterk groeide. (de VS en West-Duitsland bleven wel de belangrijkste handelspartners van Iran). Ook zouden de sovjetinspanningen voor een uitbreiding van de staalfabriek in Isfahan vergroot worden.²⁴²

Sella beschreef de positie van de Sovjet-Unie als volgt: “the USSR was deeply committed to supply arms tot Iraq and equally deeply committed to Iran by economic agreements of mutual interest.”²⁴³ Bv. tussen ’63 en ’79 tekenden Moskou en Teheran maar liefst 68 economische overeenkomsten.²⁴⁴

De sovjetevenwichtsoefening tussen Iran en Irak zou in de onderlinge oorlog van de jaren ’80 nog meer problemen opleveren. Maar eerst zou een interne Iraanse evolutie de onderlinge relaties met de Sovjet-Unie fundamenteel beïnvloeden...

²⁴¹ Ibid., pg. 108-110.

²⁴² (ano.), Sjah in de SU. Ondertekening verdrag i.z. ontwikkeling van economische en technische samenwerking. In: Keesings Historisch Archief, 1973, pg. 199-200.

²⁴³ SELLA, A., Soviet Political and Military conduct in the Middle East. The Macmillan press ltd, London, 1981, pg. 38.

²⁴⁴ DRACE-FRANCIS, C. D. S., Irano-Soviet economic relations 1962-1983. In: Asian Affairs, februari 1985, vol. 16, issue 1, pg. 1.

4. Geschiedenis.

4.1. De Iraanse (Islamitische) Revolutie van 1979.

4.1.1. De Revolutie, Inval in Afghanistan en Iran-Irak oorlog.

In februari 1979 werd de pro-westerse sjah afgezet. Het regime zou niet worden vervangen door één met sovjetsympathieën zoals tot hiertoe maar door een tot dan toe ongekend experiment: een Islamitische republiek onder leiding van de charismatische geestelijke ayatollah Khomeini.²⁴⁵

De Sovjet-Unie blind voor de Iraanse interne evoluties.

Volgens **Atkin** hadden de sovjets de ervaring, sinds het pact met Duitsland tijdens WO II, om zich in hun buitenlands beleid een weg te banen tussen het ideale en pragmatisch aanvaardbare. Terwijl ze ervan overtuigd bleven dat het Marxisme uiteindelijk in Iran zou zegevieren, konden ze zich verzoenen met het idee dat het regeerschap van Mohammed Reza sjah binnenkort ‘verlicht’ en progressief zou worden.

Deze houding bleven de sovjets vasthouden tot in de lente van 1978 wanneer Moskou de overweging maakte dat de sjah zijn opponenten deze keer misschien niet de baas kon. Pas wanneer Moskou zich realiseerde dat de revolutionairen zouden gaan winnen in Iran en dat ze anti-Amerikaans waren ingesteld, verleende Moskou steun aan deze beweging.²⁴⁶

Herrmann stelt dat het tijdstip van de sovjet ‘bewustwording’ iets later kwam. Hij baseert zich op de (sovjet)krantenpublicaties die over de grote Iraanse demonstratie van juni en juli ’78 amper verslag uitbrachten. Over het januariprotest in Qom en de rellen van februari ’78 in Tabriz werd al helemaal niets vermeld. Tegen het einde van oktober ’78

²⁴⁵ DE CORDIER, B., *Blinde regen: Centraal-Azië in de frontlijn*. Academia Press, Gent, 2005, pg. 17.

²⁴⁶ (ed.) LAQUEUR, W., *The Pattern of Soviet Conduct in the Third World*. Praeger Special Studies, New York, 1983, pg. 110-111.

sloeg de stemming echter om. Er werd nog geen kritiek gegeven op de sjah zelf maar een *open* discussie startte over de factoren die aan de basis lagen van de onlusten.²⁴⁷

Verklaring Breznev van november 1978.

Op 19 november 1978 verklaarde Breznev dat geen enkele buitenlandse interventie in Iran door de Sovjet-Unie zou worden getolereerd omdat het ook een bedreiging zou vormen voor de veiligheid van de SU zelf.²⁴⁸ Door deze uitspraak nestelde de Sovjet-Unie zich in een vrij comfortabele positie. Indien de VS Iran niet zou binnenvallen dan kon het claimen dat dit dankzij de Sovjet-Unie was. Indien de interventie toch zou gebeuren en de sjah zijn positie zou terugkrijgen, zou Moskou zijn relaties met de sjah gewoonweg kunnen verderzetten alsof er niets gebeurd was.²⁴⁹

Van november '78 tot februari '79 waarschuwde Moskou Washington herhaaldelijk dat directe interventie niet aanvaard zou worden. Het is echter zeer twijfelachtig of dit een Amerikaanse tegenreactie effectief heeft verhinderd. Amerikaanse plannen voor interventie bestonden maar bepaalde variabelen in Iran zelf (en niet de sovjetdreiging) beletten de uitvoering van deze plannen.²⁵⁰

Nadat de sjah op 16 januari '79 gedwongen werd het land te verlaten zag de Sovjet-Unie zijn kans schoon. Vanaf 21 januari begon *Pravda* de sjah aan te vallen en hem als een corrupte en brutale dictator te bestempelen. Met het aan de macht komen van de regering Barzagan (ter vervanging van Bakhtiar) sloeg de Sovjet-Unie eerst een zucht van verlichting. De thuiskomst van Khomeini op 1 februari 1979 werd tevens met goedkeuring ontvangen. De lofzangen voor Khomeini ten spijt (van o.a. minister van Buitenlandse Zaken Gromyko, Brezhnev(secretaris-generaal) een antwoord van de geestelijke leider kwam er niet...²⁵¹

²⁴⁷ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 75-78.

²⁴⁸ (ed.) LAQUEUR, W., o.c. , pg. 110-111.

²⁴⁹ SICKER, M. ,o.c., pp. 110-114.

²⁵⁰ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 75-78.

²⁵¹ SICKER, M., o.c., pg. 111.

Terwijl de sovjets propaganda voerden waarin ze de Iraniërs probeerden te overtuigen dat Moskou aan hun kant stond, stonden de Iraanse revolutionairen langzamerhand sceptischer tegenover Moskou. Had de Sovjet-Unie geen 15 jaar meegeheuld met de Sjah of blijk gegeven van enige sympathie jegens de Islam in Centraal-Azië? ²⁵² Zolang het nieuwe regime geen reactie had gegeven op de uitspraken van Moskou, bleef deze in het ongewisse over de (best) te volgen strategie. Gedurende de regeerschap van Barzagan (februari-november '79) bleef de vrees bestaan dat een restauratie van de relaties met de VS en Iran mogelijk was. De sovjets vreesden dat de Islamitische revolutie van Khomeini niet zou kunnen omgeturnd worden tot een socialistische revolutie zolang Barzagan de lakens uitdeelde. Dit zorgde ervoor dat Moskou actief de samenwerking tussen de Iraanse linkerkzijde en de religieuze groeperingen, ging promoten. Deze krachtenbundeling zou Barzagan moeten kunnen ondermijnen. De Tudeh moedigde de fundamentalisten aan om de seculiere elementen binnen de beweging te elimineren. Op 4 november 1979 kwam alles plots in een stroomversnelling terecht. ²⁵³

Gevolgen van de Revolutie voor de sovjets.

Moskou bekeek de ondergang van de sjah en de ontplooiing van de revolutie met gemengde gevoelens. Nergens in de Derde Wereld had interne onrust zo'n directe mogelijkheden geschapen. Het einde van de stabiliteit in Iran creëerde tevens ook nieuwe problemen...

Rubinstein onderscheidt zes positieve ontwikkelingen (voor de sovjets) die hij samenbrengt onder de noemer 'ontwestelijking'. Ten eerste werden de (voornamelijk Amerikaanse) MNO's (=multinationale ondernemingen) het land uitgezet. Volgens Khomeini waren zij verantwoordelijk voor de economische achteruitgang van Iran. Als een tweede element brengt Rubinstein de sluiting van twee Amerikaanse stations van de inlichtingendiensten naar voren. De Amerikanen waren niet meer in staat om data te vergaren omtrent de testen van nucleaire raketten van de sovjets. Ten derde verminderde Iran direct de wapenaankopen en weigerde het nog de rol van politieagent van de Perzische Golf te spelen. Ten vierde opteerde Iran voor een politiek van niet-gebondenheid: het trok zich

²⁵² (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 75-78.

²⁵³ SICKER, M., o.c., pg. 112.

terug uit CENTO (zie voorheen), maar had bv. tegen 1981 zijn verdrag met de VS van '59 nog niet opgezegd. **Sicker** stelt echter dat op 3 november 1979 Iran unilateraal het sovjet verdrag van '21 en het veiligheidsverdrag met de VS van 1959 had opgezegd.²⁵⁴ **Reisman** bevestigde dit in zijn werk: 'Termination of the USSR's Treaty Right of Intervention in Iran'.²⁵⁵ Moskou negeerde deze actie simpelweg (op 22 januari 1980 deed Iran hetzelfde met hetzelfde resultaat).²⁵⁶ Een vijfde element is de steun die Khomeini verleende aan de anti-Amerikaanse groeperingen in de Arabische Wereld. Zo stopte Iran met de verkoop van olie aan Israël, erkende het de PLO en verbrak het de diplomatieke relaties met Egypte. Een laatste element was de toestemming die de Tudeh Partij had gekregen om terug in het openbaar actief te zijn. En dit nadat ze lang (sinds '49) in de illegaliteit hadden vertoefd, ten tijde van de sjah.

Het Khomeini –regime had zo bijna alle bestaande bronnen van ergernis tussen de Sovjet-Unie en Iran weggehaald. Er bestonden echter ook limieten op een normalisatie van de onderlinge banden.²⁵⁷

Moskou verwelkomde wel het aan de macht komen van Khomeini en steunde vooral zijn anti-Amerikaans beleid. Echter tegen 1980 (straks hierover meer) werd het duidelijk dat zijn anti-Amerikaanse beleid, geen pro-sovjet beleid impliceerde. De USSR werd als de andere 'Satan' afgeschreven.²⁵⁸

Reeds in '64 had Khomeini gesteld dat Amerika slechter was dan de Britten en dat de Britten slechter waren dan de Amerikanen. Maar dat de Sovjet-Unie slechter waren dan beiden.²⁵⁹ Volgende figuur van Time Magazine van 17 augustus 1987 kan het beleid 'Neither East nor West' wat beter visualiseren.²⁶⁰

²⁵⁴ SICKER, M., o.c., pg. 112.

²⁵⁵ REISMAN, M. W., Termination of the USSR's Treaty Right of Intervention in Iran. In: The American Journal of International Law, jan. 1980, vol. 74, no. 1, pp. 144-145.

²⁵⁶ SICKER, M., o.c., pg. 112.

²⁵⁷ RUBINSTEIN, A.Z., The Soviet Union and Iran under Khomeini. In: International Affairs, vol. 57, no. 4, herfst 1981, pp. 599-602.

²⁵⁸ (ed.) AHRARI, M.E., o.c., pg. 162.

²⁵⁹ SICKER, M., o.c., pg. 109.

²⁶⁰ TIME Magazine Cover: Ayatullah Khomeini, Aug. 17, 1987 (Time Archive),

<http://www.time.com/time/covers/0,16641,19870817,00.html>, website laatst geconsulteerd op 20/04/07.

Wat zorgde er uiteindelijk voor dat de vrij gunstige voortekenen voor samenwerking tussen beide landen toch mislukte? Wat waren de limieten op een normalisatie? **Rubinstein** schuift er een aantal naar voren: de Afghaanse crisis, de Iran-Irak oorlog, de prijs van aardgas.²⁶¹

A. De sovjetinvasie in Afghanistan.

Afghanistan was reeds sinds de communistische coup in Kaboel van april '78 een struikelblok binnen de Russisch-Iraanse relaties, maar de toenmalige regering had geen tijd om zich hiermee bezig te houden in de laatste chaotische maanden van de regeerperiode van de sjah. Het Khomeini-regime bekritiseerde reeds in de eerste dagen na de revolutie de sovjetinterventie in de interne aangelegenheden van Afghanistan. De sovjetaanwezigheid in Kaboel werd een prominent probleem vanaf 12 juni 1979 toen Khomeini ambassadeur Vinogradov waarschuwde over de sovjetinmenging (in Afghanistan maar ook in Khuzistan, een olierijke provincie in zuidelijk Iran). De ambassadeur ontkende elke betrokkenheid maar Khomeini en de Iraanse leiding hadden geen illusies over de aanwezigheid van zijn noordelijke buur.

Gijzeling van de Amerikaanse ambassade.

Op 4 november 1979 kreeg de Sovjet-Unie de unieke kans om zijn steun voor het revolutionaire regime te tonen en de Iraanse aandacht (en kritiek) over Afghanistan te doen verschuiven. Op deze dag bezetten Iraanse militanten de Amerikaanse ambassade in Teheran, waarmee ze een 444 dagen durende crisis startten. De officiële sovjetattitude was

²⁶¹ RUBINSTEIN, A. Z., o.c. , pp. 602-616.

eerst vrij correct: het land steunde de VN-resoluties voor de vrijlating van de Amerikaanse gevangenen maar noch steunde noch veroordeelde de gijzeling expliciet. Het werd vrij snel duidelijk dat Iran de goodwill van de sovjets genoot. De positie van Moskou tegenover de gijzeling zorgde er niet voor dat de kritiek vanuit Teheran over de sovjetbetrokkenheid in Afghanistan wegdeemsterde.²⁶² Moskou maakte de inschatting dat, de povere Amerikaanse reactie op de gijzeling in een land (Iran) waar veel Amerikaanse belangen op het spel stonden, een inval in Afghanistan niet zo'n hevige Amerikaanse reactie zou teweegbrengen.²⁶³

Deze inschatting resulteerde in de sovjetinval van 27 december 1979 in Afghanistan. Voorheen werd reeds gesteld dat deze inval een schoolvoorbeeld was van de Breznev-doctrine. De inval had namelijk de bedoeling om de kleine en onpopulaire pro-sovjet - regering van de Volksdemocratische Partij van Afghanistan terug steviger aan de macht te krijgen. Een langdurige oorlog met de Islamitische mujahideen zou, volgens officiële cijfers tegen 1980, 13310 doden tot gevolg hebben gehad, wat de oorlog hoogst onpopulair maakte bij het sovjetpubliek.²⁶⁴ Twee dagen na de inval (29 december 1979) poneerde de Iraanse minister van Buitenlandse Zaken, Sadeq Ghotbzadeh, dat: “the Islamic government of Iran cannot agree with military intervention... by a superpower in a small country... because Afghanistan is a Moslem country and a neighbour of Iran, the intervention ... is considered a hostile measure ... against all Moslems of the world.”²⁶⁵

Ondanks de garanties vanwege Moskou in *Pravda* van 10 januari 1980 dat inmenging in de binnenlandse zaken van Iran niet zouden getolereerd worden en het gebruik van zijn veto (14 januari 1980) in de Veiligheidsraad van de VN tegen economische sancties voor Iran, zwol de kritiek vanuit Teheran aan. Het einde van de gijzeling op januari 1981 werd door de sovjets als een ontgoocheling opgevat. Moskou had er niet kunnen voor zorgen dat Iran de sovjetzijde had gekozen.²⁶⁶ Op 3 februari 1980 was Bani-Sadr tot president verkozen, hij was kritisch over de sovjetbeloften van niet-interventie. Een, later beruchte, brief die

²⁶² Ibid.

²⁶³ FREEDMAN, R. O., *Moscow and the Middle East: Soviet policy since the invasion of Afghanistan*. Cambridge University Press, 1991, pp. 69-70.

²⁶⁴ SAIKAL, A., *Russia and Afghanistan: a turning point?* In: *Asian Affairs*, 1989, vol. 20, issue 2, pp. 173-175.

²⁶⁵ RUBINSTEIN, A. Z., o.c., pp. 606-607.

²⁶⁶ Ibid., pp. 607-609.

zijn minister van Buitenlandse Zaken Ghotbzadeh had verstuurd naar Gromyko, waarin stond dat “ our Imam, has discribed the US as a great satan...you too have proved...that you are no less satanic”, had tot verhitte reacties in Moskou geleid. In april '80 stegen de spanningen toen Bani-Sadr gaf te kennen dat Iran terug wapens zou kopen van de VS. Tegen mei '80 draaide de sovjetpropaganda tegen de president op volle toeren, een maand later werd hij (en zijn minister van Buitenlandse Zaken) aan de kant geschoven.²⁶⁷

Omdat de Sovjet-Unie een offensief startte in Afghanistan eind 1979 bleken de nettowinsten van de gijzelingsactie minimaal voor Moskou.

B. De Irak-Iran oorlog.

In het vorige stuk werd gesteld dat de Sovjet-Unie reeds lang moest schipperen tussen Iran en Irak. Naast de historische rivaliteit tussen het Arabisch Irak en het Perzisch Iran, stonden ook twee ideologisch verschillende toekomstperspectieven tegenover elkaar. Irak wenste leider te worden van de Arabische wereld, pan-Arabisme stond centraal. Iran daarentegen maakte er onder Khomeini geen geheim van de Islamitische revolutie over de gehele wereld te willen exporteren, de Islam zou de Moslimwereld beheren.²⁶⁸

De spanningen tussen Iran en Irak kenden hun climax in de Irakese invasie in Iran op 22 september 1980.²⁶⁹ Saddam Hussein stelde Moskou voor een keuze: ofwel steunde het de aanval, kon het bepaalde Iraanse etnische issues (Koerden, Turkmenen,...) uitbuiten ofwel veroordeelde het de aanval, hielp het Iran militair om de regering aan hun zijde te krijgen en misschien kon het zelfs een nieuwe regering in het verslagen Irak aan de macht brengen. Een derde optie was dat Moskou beide zijden zou helpen en dus de verderzetting van de oorlog zou promoten, om nadat beide partijen verzwakt zouden zijn, ‘interne’ communistische revoluties te laten plaatsvinden. De risico's verbonden met één van deze opties waren vrij beperkt en de potentiële geostrategische winsten groot. Desondanks koos Moskou voor een andere optie: het veroordeelde de oorlog vanaf het begin en riep op tot een directe beëindiging. De Iraanse leiding achtte Moskou en Washington

²⁶⁷ SICKER, M., o.c., pp. 114-119.

²⁶⁸ FREEDMAN, R. O., o.c., pp. 86-97.

²⁶⁹ RUBINSTEIN, A. Z., o.c., pp. 607-609.

verantwoordelijk voor Baghdads aanval. De Sovjet-Unie ageerde tegen de ‘Golfoorlog’ maar zolang de VS ook niet betrokken partij was, bleef de issue een secundaire rol spelen, stelt **Herrmann**.²⁷⁰

Freedman somt summier de redenen op waarom Moskou voor ene of gene kant kon kiezen:

	Irak	Iran
Elementen pro.	<ul style="list-style-type: none"> • Het Verdrag van Vriendschap en Samenwerking van '72. • Hulp zou de sovjeteconomie blijven voorzien van olie. • Hulp zou bewijs zijn van betrouwbaar van Moskou tegenover Arabische wereld. • Irak werd geacht leider te kunnen zijn van de Arabische wereld tegen het imperialisme. 	<ul style="list-style-type: none"> • De revolutie van '79 verzwakte de voorheen nauwe banden met de VS. • Indien SU kant Irak koos, zou Iran meer steun geven aan rebellen in Afghanistan. • Economische overwegingen: hoop om aardgasleveringen terug op gang te krijgen.
Elementen contra.	<ul style="list-style-type: none"> • Voortdurende vervolging van Irakese communisten. • De verminderende relaties sinds '72 door o.a. de kritiek op de inval in Afghanistan, stijgende banden met Westen. (bv. Frankrijk) 	<ul style="list-style-type: none"> • Behandeling Tudeh door Islamitische fundamentalisten. • Behandeling minderheden waarmee SU goede relaties wilde. • Irans leidende anti-sovjet rol in Islamitische conferenties.

Omdat de sovjet‘evaluatie’ van beide landen afhing van de mate waarin ze anti-Amerikaans waren en dus de positie van de VS in het Midden-Oosten verzwakten, had Moskou een goede relatie met beiden nodig. **Freedman** concludeert dat het niet verrassend was dat Moskou een neutrale positie innam in het conflict.²⁷¹

Deze positie werd op 23 september 1980 verduidelijkt in *Izvestia*: het conflict was een overblijfsel van het koloniale verleden van beide landen; de VS wilde de oorlog gebruiken om controle te krijgen op de olie uit de regio; dat Iran minder weerstand zou kunnen bieden tegen de ‘imperialistische’ druk; dat de VS verwachtte dat de oorlog, het buitenlands beleid van Irak pro-Amerikaans zou kunnen maken. Het sovjetbeleid van

²⁷⁰ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 80-81.

²⁷¹ FREEDMAN, R. O., o.c., pp. 86-97.

1980 suggereerde dat men meer overhelde naar Iran dan naar Irak. Een illustratie hiervan zou het sovjetaanbod van wapens aan Iran van 4 oktober 1980 zijn (wat door Iran werd geweigerd).²⁷² De oorlog had tevens economische vernietigende gevolgen die samen met de Westerse restricties²⁷³ op handel met Iran, het land afhankelijk maakte van Moskou voor zijn handel -en transitroutes. Hierdoor floreerde de onderlinge handel.²⁷⁴

C. De prijs van aardgas.

Moskou anticipeerde op een snel herstel van de uitgebreide economische samenwerking na de Iraanse Revolutie. Tegen eind '78 was de Iraanse olieproductie echter verminderd en de verschepping van aardgas verstoord.²⁷⁵ De hoeveelheid gas dat kon overgebracht worden was namelijk afhankelijk van de olieproductie. Om in te spelen op deze gasleveringsproblemen wilde men de IGAT-2 bouwen.²⁷⁶

Revoluties belopen echter meestal grillige paden en kort na de revolutie beschuldigde de nieuwe leiding van Iran, de sovjets ervan geprofiteerd te hebben (van de Iraniërs) door goedkoop Iraans gas aan te kopen en deze driemaal duurder te verkopen. Sovjetbronnen verklaarden hierop dat de gasexport voor beiden landen voordelig was en herinnerden Teheran aan de overeenkomst van '74 (voor de constructie van een tweede Iraanse Aardgas Pijpleiding of IGAT-2). Moskou was blij met het heropstarten van de gasleveringen via IGAT-1 in april 1979, hoewel tegen verlaagde capaciteitsgebruik. De Iraanse onvrede over de aardgasprijs bleef aanwezig en toen de sovjets tegen juni '79 nog geen aanstalten hadden gemaakt tot een prijsverhoging, verklaarde Khomeini dat de constructie van IGAT-2 werd opgeschort. Kort hierop eiste Iran formeel een hogere prijs voor de aardgas via IGAT-1.

Gebrand om zijn economische relaties met Teheran uit te breiden, begonnen onderhandelingen. Moskou verwierp de Iraanse vraag (van maart 1980) om de prijzen te

²⁷² RUBINSTEIN, A. Z., o.c., pp. 609-611.

²⁷³ United States Department of the Treasury, Office of Terrorism and Financial Intelligence (TFI), Office of Foreign Assets Control, Legal documents, Iran, Executive Order 12170, <http://www.treas.gov/offices/enforcement/ofac/legal/eo/12170.pdf>, laatst geconsulteerd op 27/04/07.

²⁷⁴ SICKER, M., o.c., pp. 122-123.

²⁷⁵ RUBINSTEIN, A. Z., o.c., pp. 611-614.

²⁷⁶ SICKER, M., o.c., pp. 119-121.

vervijfvoudigen (om op wereldmarktprijs te brengen).²⁷⁷ Waarop op 6 april 1980 Iran zijn gasleveringen stopzette. Een sovjetvergeldingsactie liet niet op zich wachten: Moskou stopte de vrije doorgang (transit) van Iraanse goederen voor de Europese markt. De economische gevolgen voor Iran waren nefast, het land bleek zich niet in een politieke of economische positie te bevinden om de economische banden met de USSR te verbreken. Wat wel mogelijk was, was (eco.) afspraken maken op een gelijkere onderlinge basis. Vanaf april '80 startte Teheran met onderhandelingen.²⁷⁸ Op 20 juni 1980 werd wel een handelsprotocol afgesloten en een transitovereenkomst op 16 september. De Sovjet-Unie was er tegen '81 niet in geslaagd om Amerikaans-Iraanse spanningen te exploiteren om de Sovjet-Iraanse economische relaties te versterken. Integendeel, Moskou had Teheran in het nauw gedreven door de problemen omtrent de aardgasprijs (wat nog niet was opgelost).²⁷⁹

D. Sovjetbemoeyenis in interne Iraanse zaken.

Moskou bleef hameren op de geldigheid van de artikelen 5 en 6 van het Sovjet-Iraanse verdrag van 1921, terwijl Iran zelf dit verdrag meermaals als ongeldig bestempelde. Deze artikelen gaven de sovjettroepen het recht om te interfereren in Iran.²⁸⁰

4.1.2. Andere bazen, andere wetten? Exit Breznev.

Wanneer in november 1982 ex-KGB'er Andropov de leiding van de Sovjet-Unie overnam van Breznev, erfde hij verslechterde relaties met Iran.²⁸¹ Volgens **Herrmann** liggen twee factoren hier aan de oorsprong. Ten eerste veranderde het uitzicht van de oorlog door de Iraanse overwinningen op Irak sedert juli 1982. Doordat Iran in het offensief ging, werden de sovjetwapenleveringen aan Irak hervat ('83).²⁸² Sovjetwapens bleven echter ook Iran

²⁷⁷ RUBINSTEIN, A. Z., o.c., pp. 611-614.

²⁷⁸ SICKER, M., o.c., pp. 121-123.

²⁷⁹ RUBINSTEIN, A. Z., o.c., pp. 611-614.

²⁸⁰ RUBINSTEIN, A. Z., SMOLANSKY, O. M., o.c., pg. 28.

²⁸¹ FREEDMAN, R. O., o.c., pp. 150-161.

²⁸² (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., 81-83.

binnenstromen via ‘intermediaire’ staten zoals Libië, Noord-Korea en Syrië.²⁸³ (zie bv. SIPRI-gegevens van 1987, wie de leveranciers waren van wapens aan Iran.)²⁸⁴

Na deze leveringen ging Teheran over tot vernietiging van de Tudeh Partij, waartegen Khomeini en zijn aanhangers reeds lang wantrouwig stonden. In februari 1983 werd het hoofd van de Tudeh Nureddin Kianuri gearresteerd en 18 sovjetdiplomaten het land uitgezet.²⁸⁵ Hierdoor verslechterden de relaties terug, echter vooral op het retorisch niveau want op commercieel niveau werd de samenwerking niet stopgezet.²⁸⁶ Op dat retorische vlak kwamen steeds dezelfde elementen terug naar voren: de vervolging van de Tudeh Partij, de anti-sovjetpropaganda in Iran, de steun van Iran aan de Afghaanse guerrilla’s en de voort durende oorlog met Irak.²⁸⁷

Van ’83 tot ’86 veranderde het sovjetbeleid versus Iran niet substantieel. De wijzigingen van het leiderschap hielden de sovjets meer bezig. Moskou bleef Irans klerikale dictatuur bekritisieren enerzijds maar anderzijds trachtte het de diplomatieke en economische relaties met Teheran te behouden. Moskou nodigde afwisselend Iraanse of Irakese vertegenwoordigers uit en bezocht beide landen ook meermaals. Tot diep in 1987 bleef Moskou zijn beleid- van praten met beide zijden en het benadrukken van de nood aan een diplomatieke oplossing voor het Iran-Irak conflict - behouden.²⁸⁸

4.1.3. Gorbatsjov, het ‘Nieuwe Denken’ en Iran.

Op 10 november 1982 overleed Breznev en werd hij opgevolgd door Joeri Andropov, die reeds in ’84 overleed. Zijn opvolger Konstantin Tsjernenko stierf nog sneller en regeerde slechts tot ’85. Op 11 maart 1985, een dag na de dood van Tsjernenko, verkoos het Politbureau de jonge Gorbatsjov als de nieuwe secretaris-generaal van de CPSU. Vrij snel zorgde hij voor veranderingen in de leidende structuur m.b.t. het buitenlands beleid. Minster van Buitenlandse Zaken, Andrej Gromyko werd aangesteld als president van de

²⁸³ SICKER, M., o.c., pp. 124-126.

²⁸⁴ SIPRI YEARBOOK. Oxford University Press, 1987, pg. 763.

²⁸⁵ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., 81-83.

²⁸⁶ SICKER, M., o.c., pp. 124-126.

²⁸⁷ FREEDMAN, R. O., o.c., pp. 194-195.

²⁸⁸ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 81-83.

USSR. Eduard Sjeverdnadze, de secretaris-generaal van Georgië, werd de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken. Gorbatsjov wenste een nieuwe koers te varen met de USSR omdat hij constateerde dat het vroegere gevoerde beleid er niet voor had gezorgd dat Moskou de eerste wereldmacht was.²⁸⁹

Wat was het ‘Nieuwe Denken’?

Deze nieuwe koers werd het ‘Nieuwe Denken’ genaamd. In het sovjet buitenlands beleid bestond dit uit vijf basisprincipes die Gorbatsjov naar voren schoof:

1. De gevaren van een nucleaire oorlog zijn zo groot dat de supermachten zich moesten realiseren dat het overleven van de mensheid belangrijker is dan staatsbelangen of ideologieën.
2. Bepaalde concepten uit de internationale politiek moesten gebannen worden bv. bepaalde invloedssferen, machtsposities, ...
3. Een nieuw concept was nodig: ‘belangenevenwicht’, dat de belangen van de USSR, de VS en andere regionale staten in overweging neemt.
4. Conflicten moesten via politieke middelen opgelost worden. Met een centrale rol weggelegd voor de VN.
5. Omdat de grootmachten vaak aan de basis liggen van regionale conflicten moesten ze samen voor een oplossing zorgen.

Gezien het Nieuwe Denken-discours van het Kremlin kon verwacht worden dat Moskou actief zou gaan samenwerken met de VS om te komen tot een staakt-het-vuren in de oorlog tussen Iran en Irak. Het beleid gaf echter meer blijk van continuïteit dan verandering met betrekking tot Iran.²⁹⁰

Stilaan verbeterende relaties.

Vanaf '86 verschenen de eerste tekenen van herstel in de onderlinge relaties. In februari '86 had vice-premier Georgii Kornjenko Teheran bezocht. Een tegenbezoek van de Iraanse minister van olie in augustus van dat jaar was het gevolg. Iran beloofde bij dit

²⁸⁹ DETREZ, R., o.c., pp. 182-183.

²⁹⁰ Ibid., pp. 115-120.

tegenbezoek terug aardgas te leveren aan de Sovjet-Unie en om de olie-exploitatie in de Kaspische Zee gezamenlijk uit te voeren. Tevens verminderde de vervolging van de Tudeh Partij.²⁹¹ In december '86 kwam de Iraanse-Sovjet Commissie voor Economische Samenwerking voor het eerste in 6 jaar terug bijeen.²⁹² Op het retorisch niveau bleef de situatie hetzelfde: zo veroordeelde Rafsanjani in december '86 de wapenleveringen naar Irak. **Sicker** geeft economische en politieke factoren als verklaring voor de toenadering aan. De val van de olieprijs en de Irakese aanvallen op Iraanse olie-installaties hadden Irans olie-inkomsten van 20 miljard \$ in 1978 naar 6 miljard \$ in 1986 doen herleiden. Met beperkte financiële reserves en toegang tot krediet, werd de nood aan handel met de Sovjet-Unie nog nijpender. De belangrijke politieke factor was het openlijke Amerikaanse pro-Irak standpunt. Iran voelde zich geïsoleerd door de stijgende westerse vijandigheid. Moskou was niet ongevoelig voor de Iraanse overwegingen. Tegen '87 kon Iran geen kant meer uit tenzij zich richten tot Moskou.²⁹³

Net zoals Breznev tijdens de Iran-Irak oorlog eerst Iran steunde en daarna Irak, deed Gorbatsjov in '86 (pro-Iran) (om tegen '87 terug pro-Irak te pleiten), een slingerbeweging in zijn steun aan de strijdende partijen. Net zoals zijn voorgangers poogde hij tevergeefs de strijd te beëindigen. Het staakt-het-vuren van augustus '88 was eerder te wijten aan oorlogsmoeheid vanwege Iran dan aan sovjetdiplomatie. Al zullen de wapenleveringen aan Irak wel bijgedragen hebben tot de Iraanse beslissing. Ook probeerde Gorbatsjov (zoals zijn voorgangers) de economische zwakheid van Iran uit te buiten, maar telkens weer slaagde Iran erin deze situatie in zijn eigen voordeel om te buigen. **Freedman** besluit met te stellen dat ondanks de vele continuïteiten in het Gorbatsjov-beleid, er toch één discontinuïteit te noteren valt. De centrale rol die de Gorbatsjov toedichtte aan de VN en de secretaris-generaal (met bv. resolutie 598) als een absoluut nieuw gegeven. Al hadden politieke overwegingen zeker een invloed. Meer flexibiliteit ja, maar substantiële verandering? Neen.²⁹⁴

²⁹¹ SICKER, M., o.c., pp. 128-133.

²⁹² RUBINSTEIN, A.Z., SMOLANSKY, O.M., *Regional Power Rivalries in the new Eurasia. Russia, Turkey and Iran.* M.E. Sharpe, 1995, pg. 27-30.

²⁹³ SICKER, M., o.c., pp. 128-133.

²⁹⁴ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pp. 135-137.

In de periode '79-'88 werd vanwege de Sovjet-Unie het grootste belang gehecht aan het vermijden van politieke en economische toenadering tussen Iran en de VS. De onzachte sovjetreactie op 'Irangate' dient hier als illustratie. Het schandaal (dat de VS wapens had verkocht aan Iran) leek een voordeel te zijn voor Moskou, maar deze vreesde vooral een verzoening tussen de 'Grote Satan' en Iran. Wat later onterecht bleek.²⁹⁵

Een andere constante, de economische samenwerking tussen de SU en Iran, valt volgens **Freedman** vanuit twee sovjetmotieven te verklaren. Ten eerste hoopte Moskou door economisch versterkte banden, politieke invloed te verwerven. Daarnaast zou geen samenwerking Iran in de armen duwen van Amerika.²⁹⁶ Reeds in februari '86 op het 27ste Partijcongres van de CPSU beschreef Gorbatsjov het conflict met Afghanistan als een 'bleeding wound'.²⁹⁷ **Daley** stelt dat vanaf '86 Gorbatsjov geconfronteerd werd met een 'diminishing prospect of victory' in het sovjetconflict tegen de Afghaanse mudjahedin. En dat de uiteindelijke kosten van een terugtrekking toch kleiner moesten geweest zijn dan de kosten van blijven vechten. Afghanistan werd stilaan het Vietnam van de sovjets op vele vlakken.²⁹⁸

Versnelling in de goede relaties.

Het was in het laatste gedeelte van de Gorbatsjov-periode dat de samenwerking tussen Iran & Sovjet-Unie pas echt van start ging. Tegen juli 1987 leunde de voorkeur van de Sovjet-Unie naar Iran over in de oorlog met Irak.²⁹⁹ Wanneer de VN Veiligheidsraad in '86 en '87 dreigde sancties op te leggen aan Iran, weigerde Moskou hiermee akkoord te gaan. En dit voornamelijk uit strategische overwegingen nl. de invloed van de VS beperken.³⁰⁰

²⁹⁵ Ibid., pp. 120-122.

²⁹⁶ FREEDMAN, R. O., o.c., pg. 123.

²⁹⁷ LAPIDUS, G.W., The USSR and Asia in 1986: Gorbachev's New Initiatives. In: Asia Survey, 1986, vol. 27, no. 1, pg. 9.

²⁹⁸ DALEY, T., Afghanistan and Gorbachev's Global Foreign Policy. In: Asian Survey, 1989, vol. 29, no. 5, pp. 497-498.

²⁹⁹ FREEDMAN, R. O., Russian-Iranian relations in the 1990s. In: Meria, vol. 4, no. 2, juni 2000.

³⁰⁰ RUBINSTEIN, A. Z., SMOLANSKY, O.M., o.c., pg. 29.

Een aantal elementen zorgden ervoor dat de reeds positief evoluerende relatie versneld werd:³⁰¹

a) Het einde van de Irak-Iran oorlog. (augustus '88)

Met het einde van de oorlog op 20 augustus 1988 was Moskou vrij goed geplaatst om relaties met Iran verder uit te bouwen. ³⁰² Reeds 6 maanden na het staakt-het-vuren in de Iran-Irak oorlog van augustus 1988, begonnen Moskou en Teheran nauwere banden te ontwikkelen. Het bezoek van januari '89 van Ayatallah Abdollah Amoli, de persoonlijke gezant van Khomeini, was een eerste teken aan de wand. Amoli droeg een brief bij zich van Khomeini aan de sovjetleider gericht. In deze brief gaf Khomeini ideologisch advies aan Gorbatsjov (wat voorheen zou geleid hebben tot giftige reacties vanuit het Kremlin). Nu echter, reageerde Gorbatsjov vrij rustig hierop. ³⁰³ In februari 1989 gaf Eduard Sjvardnadze persoonlijk het antwoord van Gorbatsjov aan Khomeini. Hierin werden de vooruitzichten voor meer samenwerking bevestigd. Een maand later bezocht minister van Buitenlandse Zaken van Iran, Ali Akbar Velayati, Moskou ter voorbereiding van het bezoek van Rafsanjani. ³⁰⁴

b) Het einde van de sovjetbezetting in Afghanistan. (februari '89)

De aanwezigheid van sovjettroepen in Afghanistan vormde één van de grootste belemmeringen voor de verbetering van de internationale betrekkingen, stelt **Detrez**. In de Sovjet-Unie bestond echter de vrees dat het vacuüm, dat zou ontstaan na de terugtrekking van het Rode Leger, zou opgevuld worden door de VS. In april '88 werd na bemiddeling van de VN een akkoord bereikt (=de Geneve-akkoorden) waarbij beide supermachten afspraken dat Afghanistan 'neutraal' zou blijven en ze zich zouden weerhouden van "any form of interference and intervention" in de interne aangelegenheden van het land. In mei '88 begon de aftocht van de sovjettroepen ook effectief; alle troepen hadden het Afghaanse grondgebied verlaten tegen februari 1989. ³⁰⁵

³⁰¹ SHAFFER, B., Partners in Need. The strategic Relationship of Russia and Iran. The Washington Institute for Near East Policy, 2001, pg. 11.

³⁰² RUBINSTEIN, A. Z., SMOLANSKY, O.M., o.c., pg. 29.

³⁰³ FULLER, G.E., The Emergence of Central Asia. In: Foreign Policy, lente 1990, issue 78, pp. 49-67.

³⁰⁴ RUBINSTEIN, . Z., SMOLANSKY, O.M., o.c., pg. 30.

³⁰⁵ DETREZ, R., o.c., pg. 189.

De overeenkomsten (na resolutie 598) werden gesloten tussen Afghanistan, Pakistan met de USSR en de VS als garanten. Het groeiend verlangen van Moskou om zich uit het conflict te trekken had een regeling mogelijk gemaakt.³⁰⁶

c) De dood van Khomeini. (4 juni 1989)

Khomeini zou op zijn sterfbed zijn opvolgers het advies hebben gegeven om “de relaties met de noordelijke buur te verbeteren”.³⁰⁷ De twee staten consolideerden hun banden wanneer in juni 1989 (kort na Khomeini's dood) Irans president Hashemi Rafsanjani Moskou bezocht en een aantal grote overeenkomsten sloot o.a. over militaire samenwerking. Iran zou gesofisticeerd militair materiaal van de Sovjet-Unie kunnen kopen waarnaar het dringend op zoek was. De Iraanse luchtvloot was zwaar beschadigd geweest na de 8 jaar durende oorlog met Irak en het kon natuurlijk geen materiaal krijgen van de Verenigde Staten.³⁰⁸ In ruil voor het wapentuig zou Iran 3 miljard m³ aardgas per jaar leveren aan Moskou. De hele operatie zou een waarde hebben gehad van 6 miljard \$. Verder zou Iran de verkregen buitenlandse gelden aanwenden voor de heropbouw van het land en voor essentiële importen.³⁰⁹ Shaffer concludeert dat in de sovjetperiode het beleid van Moskou tegenover Iran toonde dat het Iran eerder als een buur zag, dan als een deel van het Midden-Oosten of de Derde Wereld.³¹⁰

Ideologisch werden de verbeterde relaties (in de overeenkomst) als volgt uitgelegd:

“The emergence of the new political thinking in the Soviet Union on the one hand, and the victory of the Islamic revolution in Iran on the other hand, have created a basis for deepening ties and good-neighbourly cooperation, proceeding from respect for sovereignty, territorial integrity, equality, and mutually beneficial constructive cooperation.”³¹¹

³⁰⁶ United Nations Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan, http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/ungomap/background.html, website laatst geconsulteerd op 30/04/07.

³⁰⁷ HIRO, D., The Ayatollahs and the Bar. Russia and Iran make up. In: The Nation, 16 oktober 1989, pg. 414.

³⁰⁸ FREEDMAN, R. O., Russian-Iranian relations in the 1990s. In: Meria, vol. 4, no. 2, juni 2000.

³⁰⁹ HIRO, D., o.c., pg. 415.

³¹⁰ SHAFFER, B., o.c., pg. 7.

³¹¹ FULLER, G.E., o.c., pg. 49-52.

Volgende figuur uit 'The Nation' toont de toenadering tussen *vredesduif* Khomeini en de *beer* (Sovjet-Unie):³¹²

4.1.4. De Golfoorlog.

Gorbatsjov had gepoogd om ook na de Iran-Irak oorlog beide partijen te vriend te houden. De Irakese inval en bezetting van Koeweit op 2 augustus 1990 maakte hier een definitief einde aan. In deze crisis, de eerste na de Koude Oorlog, steunde de USSR openlijk de VS en de meerderheid van de internationale gemeenschap. Terwijl Moskou probeerde Saddam Hussein ervan te overtuigen om niet in confrontatie te gaan met de VS, waren de inspanningen tevergeefs en het resultaat nefast. Een direct gevolg van de Golfoorlog was dat Moskou en Teheran nog nauwer gingen samenwerken. Allebei steunde ze de VN Veiligheidsraad resoluties tegen Irak; beiden hielden wel diplomatieke contacten met Bagdad tijdens de crisis en erna; geen van beiden participeerde in militaire operaties tegen Irak. Tijdens en na de oorlog consulteerden ze elkaar veelvuldig, om te vermijden dat Washington voordeel zou halen uit de situatie.³¹³ Volgens **Freedman** groeide de Iraanse militaire afhankelijkheid van Rusland ten gevolge van de Golfoorlog. De Verenigde Staten, die Irans grootste vijand was, werd de dominante militaire mogendheid in de Perzische Golf, met defensie-overeenkomsten met een aantal staten van de GCC (= Gulf Cooperation Council). Daarnaast kreeg Saoedi-Arabië, Irans grootste Islamitische uitdager, militair materiaal van de VS.³¹⁴

³¹² HIRO, D., o.c., pg. 415.

³¹³ RUBINSTEIN, . Z., SMOLANSKY, O.M., o.c., pg. 30-31.

³¹⁴ FREEDMAN, R. O., Russia, Iran and the nuclear question: the Putin Record. Strategic Studies

Het einde van de Koude oorlog ('89) en de implosie van de Sovjet-Unie ('91) hadden specifieke gevolgen voor het Russisch buitenlands beleid jegens Iran.

5. De Sovjet-Unie is dood, leve de Russische Federatie?

5.1. Binnenlands beleid van president Jeltsin.

5.1.1. Een rijk stort in.

In de herfst van 1991 werd Rusland een onafhankelijke staat, verantwoordelijk voor haar eigen politieke toekomst. President Boris Jeltsin had de democratie in Rusland laten zegevieren na een mislukte staatsgreep die het ‘ancien régime’ van het sovjetcommunisme opnieuw in ere wilde herstellen. De staatsgreep was een vrij eigenaardig iets. Een aantal leidende figuren van augustus 1991 uit de geheime diensten, het leger en de staatsorganen dachten dat zij de plicht hadden het sovjetregime en de Communistische Partij te redden door sovjetpresident Michail Gorbatsjov in zijn hervormingsdrang een halt toe te roepen. Zij bereikten juist het tegendeel: het oude regime werd eens en voorgoed uitgeschakeld.

Het onvoorziene gevolg van de staatsgreep in 1991 was het bliksemsnel ineensstorten van een machtig en dwingend totalitair systeem. Het systematisch ‘afhaken’ van al haar republieken, die klaarstonden om een eigen onafhankelijke koers te varen, ontdeed het centrum en zijn leider Gorbatsjov van elke verdere legitimiteit. Gorbatsjov verdween van het politieke toneel en Jeltsin werd de politieke leider van een staat die op zoek moest gaan naar een postimperiale bestemming en identiteit.³¹⁵

5.1.2. Economische toestand

De mislukte privatisering en opkomst van de oligarchen.

Het nieuwe regime wilde een einde maken aan de staatscontrole van de economie door te privatiseren, maar er bestond geen privé-sector die het staatsvermogen kon kopen tegen marktprijs. De privatisering werd niet het redmiddel voor alle kwalen maar zorgde ervoor dat het staatsbezit in handen kwam van grote monopolisten. De architect van deze

³¹⁵ MALFLIET, K., Rusland na de Sovjet –Unie. Een normaal land? Lannoo Campus, Leuven, 2004, pg. 11-12.

privatisering was Anatoli Tsjoebajis die momenteel ook een vertrouwensman is van Poetin.

De bevolking begon in die jaren '90 stilaan te begrijpen dat de neoliberale hervormingen die Jeltsin opzette op weg naar een markteconomie, slechts een bepaalde elite dienden. Gewone burgers voelden een gebrek aan orde toe ze na een maand werken geen loon kregen of hun spaargeld plotseling waardeloos werd door de inflatie. In de periode '92-'93, tijdens een periode van enorme inflatie werden aan de sovjetburgers gratis 'vouchers' (waardebonnen of titels aan toonder) uitgereikt om in een onderneming of beleggingsfonds te investeren of om gewoon door te verkopen. Deze eerste vorm van privatiseren was bedoeld om het perspectief van het volkskapitalisme te symboliseren. Elke burger kreeg zo'n voucher maar dat maakte hem nog niet noodzakelijk aandeelhouder. De vouchers werden al snel ingeruild voor tastbare zaken zoals een fles vodka. Wie wel geïnteresseerd was in deze vouchers waren investeringsfondsen die met officiële steun waren opgezet door de oligarchen.

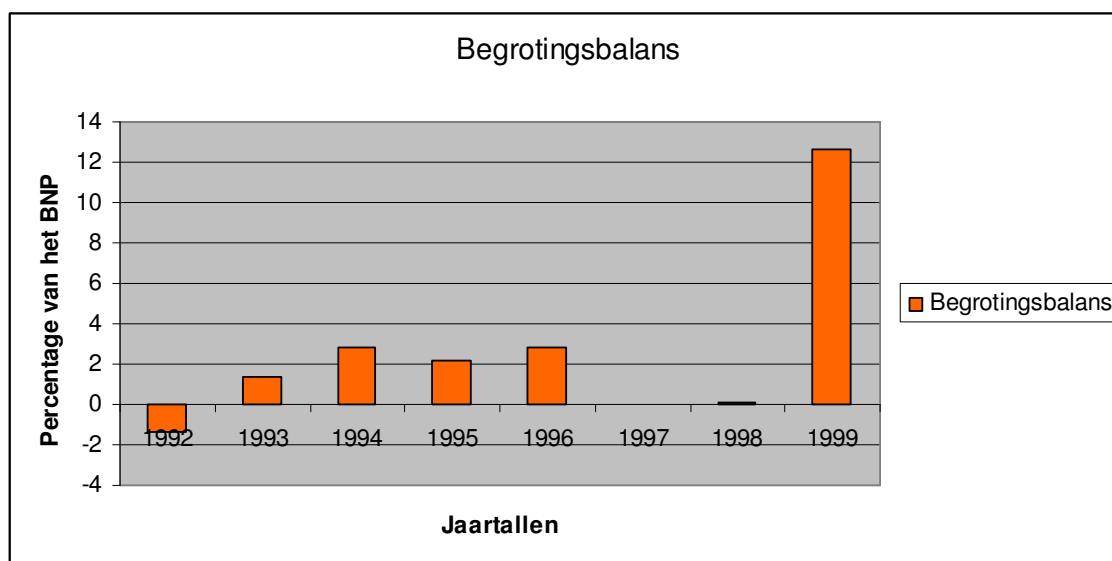
De tweede vorm van privatisering was de 'leningen voor aandelen'-schema. Dit was een privatiseringsprogramma waaraan Jeltsin in augustus 1995 toestemming voor gaf. Deze procedure leek perfect in orde. Maar de gevolgen ervan werden sterk onderschat. Het zorgde voor de overdracht van grote bedrijven aan een groep van insiders: ondernemers en bankiers. De 'bankiers' (een groep van 7 grote bankdirecteurs) stonden leningen toe om het grootste gedeelte van het begrotingsdeficit van 1995 te dekken. Als tegenprestatie kregen zij het recht om tegen zeer gunstige voorwaarden ondernemingen in de energiesector (zoals het latere Joekos, Gazprom en Norilsk Nickel) te beheren, terwijl deze in naam nog staatsondernemingen bleven. Na de zomer van 1996 moest de regering de leningen terugbetalen of de ondernemingen zouden bij opbod worden verkocht. De betrokken ondernemers zouden echter slechts de eigendom verwerven wanneer Jeltsin werd herverkozen. Die herverkiezing lukte o.a. door massale steun van de 'oligarchen' tegen de communist Zjoeganov. De staat gaf de oligarchen dus volledig vrijgeleide om zich staatsvermogen toe te eigenen.³¹⁶

³¹⁶ MALFLIET, K., o.c., pp.47-48.

Deze twee vormen van privatisering waren deel van wat gekend staat als de shock-therapie bij de overgang van een plan- naar een markteconomie. Onder invloed van westerse economen en Yegor Gaidar had Jeltsin in januari 1992 deze koers ingeslagen. De verwachting was dat binnen 9 maanden het ergste economische leed zou zijn geleden, het werden er echter 9 jaar. Millar concludeert dat de “ economic depression of those years was deeper and more devastating than any in recorded peacetime period anywhere”.³¹⁷

De Russische economische crisis van '98.

Dat op 17 augustus 1998 Rusland in een financiële crisis terechtkwam was dus niet totaal onverwacht. De depreciatie van de roebel leidde tot het insolvent geraken van een groot deel van het Russische bankwezen, ... Rusland had zich voor de nabije toekomst afgesneden van leningen op de internationale financiële en economische wereldorde.³¹⁸ En dit terwijl Rusland op dat moment krap bij kas zat, zo blijkt uit IMF-gegevens (periode '92-'99):³¹⁹

Dirksen geeft drie oorzaken aan voor de crisis. Ten eerste het wegvallen van het overheidsapparaat. Een evolutie die sinds Gorbatsjovs beleid van glasnost en perestrojka

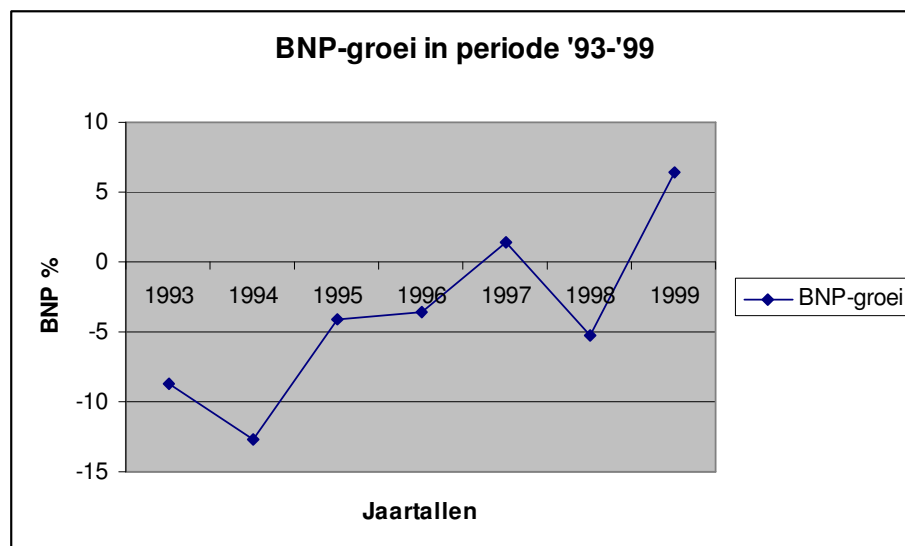
³¹⁷ (ed.) HERSPRING, R. D., o.c., pp. 128-129.

³¹⁸ DIRKSEN, E., De Russische economische crisis. Het gewicht van interne oorzaken. In: Internationale Spectator, no. 1, januari 1999, pg. 37.

³¹⁹ Tabel gemaakt op basis van de gegevens van: IMF, World Economic Outlook Database april 2007.

was ingezet. Alles was te koop en de overheid had geen middelen om de corruptie in te dijken. Een tweede pijnpunt noemt hij het te grote en vaak verouderde industriële apparaat. Omdat er nooit een drive geweest is richting efficiënt werken, zijn de technologische innovaties in de industriële structuur achterwege gebleven. Het plan dat vroeger alles regelde, was weggefallen. Een laatste oorzaak was het ontbreken van de scheiding der machten (geen 'rule of law'). Ondernemen was niet mogelijk omdat er geen wetgevend kader voor bestond. Het rechtssysteem kon zich niet ontwikkelen omdat het ondergeschikt (en niet nevenschikt) was aan de uitvoerende macht (de Partij).³²⁰ Maar zoals ik in het deel over het binnenlands beleid van Poetin verder zal verduidelijken was de devaluatie van de roebel niet persé een slecht iets.

Deze grafiek op basis van de IMF-cijfers over de Russische BNP-groei tonen dat Rusland net na de implosie door een economisch dal moest.³²¹

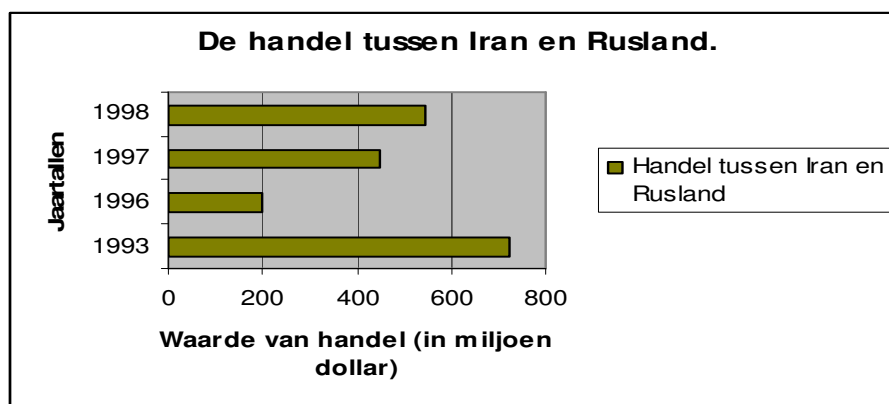

³²⁰ DIRKSEN, E., o.c., pp. 38-42.

³²¹ Tabel gemaakt op basis van de gegevens van: IMF, World Economic Outlook Database september 2006, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=1989&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=922&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CPCPI%2CPCPIPCH%2CLP%2CBCA&grp=0&a=&pr1.x=51&pr1.y=10#download, laatst geconsulteerd op 13/01/07.

Handel met Iran.

Sinds de implosie van de Sovjet-Unie was de handel tussen Iran en Rusland beperkt. **Shaffer** analyseert twee oorzaken hiervoor. Ten eerste de schulden van Teheran tegenover Moskou (die vrij hoog opliepen) en ten tweede Iran die er niet in slaagde om zijn financiële afspraken na te komen. En terwijl de handel met de andere ex-sovjetstaten terug werd aangewakkerd, bleef de handel met Rusland beperkt. Volgende figuur toont de evolutie ³²²:

Naast de financiële uitdagingen die het nieuwe regime moest aangaan waren er ook vele politieke uitdagingen.

5.1.3. Politieke instabiliteit.

5.1.3.1. Strijden tegen de communisten.

De verkiezing van 12 juni 1991 had Jeltsin vrij gemakkelijk gewonnen (58,56%). Maar in de verkiezingen voor de Doema van 12 december 1993 bleek de Communistische Partij (12,4%) allesbehalve dood te zijn. Twee jaar later werden ze zelfs de grootste partij met 22,3% van de stemmen.³²³ **Remington** schetst twee redenen voor de sterkte van deze partij: hun omvang en hun onderlinge cohesie (discipline van stemmen). In de eerste twee

³²² SHAFFER, B., o.c., pg. 59.

³²³ (ano.) Political Transformation and the Electoral Process in Post-Communist Europe, Elections Results, <http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexCountry.asp?country=RUSSIA&opt=elc>, laatst geconsulteerd op 07/05/07.

Doema's was het bijna onmogelijk om een meerderheid te verkrijgen zonder de steun van de Communisten.³²⁴

Dit had grote gevolgen voor de hervormingspogingen van Jeltsin. Telkens wanneer 'gevoelige' hervormingen naar voren werden gebracht (landhervorming, politieke partijen, ratificatie van START), werd dit afgeblokt door een Doema die vijandig stond tegenover Jeltsin. Om zijn wetgeving toch erdoor te duwen dreigde hij met het gebruik van decreten (ukazy), met de ontbinding van het parlement of kocht hij hen om met materiële voordelen. En op bepaalde punten liet hij, door hem geprefereerde wetgeving, een stille dood sterven opdat de regionale actoren en wetgeving, het machtsvacuüm konden opvullen.³²⁵ Deze voerden meer en meer federale bevoegdheden uit zodat Jeltsin op hun parlementaire steun kon rekenen. Ook was hun steun voor zijn herverkiezing van 1996 cruciaal stelt **Petrov & Slider**. Maar even vaak lag hij in conflict met hen.³²⁶ De hulp van de oligarchen en de regionale leiding leidde tot de overwinning van Jeltsin (53,8%), terwijl zijn communistische uitdager Zjoeganov slechts 40,3% haalde.³²⁷

5.1.3.2. Strijden in Tsjetsjenië.

Sovjetgeschiedenis.

De problemen die Rusland heeft met Tsjetsjenië zijn allesbehalve een nieuw gegeven. Sedert het einde van de 18de eeuw heeft deze bevolkinggroep zich, ononderbroken, verzet tegen de Russische overheersing. Toen ze in 1859 gekoloniseerd werden door de Russen gedroegen ze zich allesbehalve als een rustig volk. (bv. Stalins deportatie van ruim 400000 Tsjetsjenen naar Kazachstan in '44, als bewijs van zijn wantrouwen tegen dit eigenzinnige volk.)³²⁸In 1957 liet Nikita Chroetsjov de Tsjetsjenen terugkeren naar hun thuisland. Tsjetsjenië en Inghusetië werden administratief samengevoegd tot de Tsjetsjeense-

³²⁴ (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., pg. 35-36.

³²⁵ (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., pg. 31.

³²⁶ Ibid., pp. 237- 239.

³²⁷ (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., 146-147.

³²⁸ VAN DEN HEUVEL, M., Rusland en Tsjetsjenië. Een drama zonder einde? In: Internationale Spectator, november 2000, LIV, nr. 11, pp. 569 -575.

Ingusetische Autonome Republiek. De politiek van verdelen en heersen werd op die manier verder gezet.³²⁹

De eerste oorlog met Tsjetsjenië (1994-1996).

Toen Gorbatsjov probeerde de Sovjet-Unie te redden via *glasnost & perestroika*, zagen de Tsjetsjeense nationalisten een nieuwe kans om zelfbestuur te bereiken. In de chaos en implosie van de Sovjet-Unie gaf Jeltsin aan grotere autonomie te geven aan de republieken binnen de nieuw gevormde Russische Federatie. In november 1990 kwamen tijdens een nationaal Tsjetsjeense conferentie, de delegaties van de verschillende etnische groepen van Tsjetsjenen bijeen. Deze conferentie verklaarde de onafhankelijkheid en soevereiniteit van Tsjetsjenië. Op 27 november 1990 besliste de Sovjet van de Tsjetsjeense - Ingusetische Republiek unaniem om de unie tussen beide republieken te ontmantelen en zich onafhankelijk en soeverein te verklaren.

Generaal Dzhokar Dudaev kwam al snel naar voren als de leider van de Tsjetsjeense regering. Dudaev had gediend in Afghanistan en was commandant van een strategische ‘bomber unit’ in de Baltische Zee. In juni 1991 kende het Tsjetsjeense en Russische nationalisme een opstoot met de verkiezingsoverwinning van Jeltsin. In de nadagen van de augustus coup van 1991 en het mislukken van de pogingen om de Sovjet-Unie te hervormen, stemden de Tsjetsjenen massaal voor onafhankelijkheid en verkozen ze generaal Dudaev als president. De Jeltsin regering reageerde hier niet adequaat op. In december 1991 implodeerde de Sovjet-Unie. Tsjetsjenië werd een probleem voor de Jeltsin regering van de Russische Federatie.

Al vrij snel zag Jeltsin de Tsjetsjeense onafhankelijkheid als een bedreiging voor Ruslands territoriale soevereiniteit en integriteit en een voorbeeld voor andere republieken. Initieel echter schonk men in Rusland weinig aandacht aan het Tsjetsjeense probleem. De implosie van het sovjetsysteem, de opbouw van een regering, de transformatie van de economie door privatisering en marktforming waren de topprioriteiten. De Tsjetsjenen konden dankzij corrupte Russische officials, grote hoeveelheden sovjetwapens

³²⁹ (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., pg. 212.

bemachtigen. Dudaev verdeelde deze wapens maar kon geen effectief, regulier militair apparaat vormen.³³⁰

Tsjetsjenië onder Dudaev werd een moeras van criminaliteit en terrorisme dat negatieve effecten had op de Russische economie en politieke belangen...

5.2. Het Jeltsin's Russische buitenlands beleid in periode 1991-1999.

5.2.1. Wie vormde het buitenlands beleid?

Het is evident om te stellen dat de Minister van Buitenlandse Zaken het buitenlands beleid vorm geeft. Volgens de Russische Grondwet³³¹ van 1993 zit de situatie ietwat anders in elkaar.³³² Letterlijk staat er het volgende: "de President van de Russische Federatie zal de basislijnen van het buitenlands beleid bepalen". Volgens deze grondwet (art. 84, paragraaf f) wordt de Federale Raad jaarlijks toegesproken door de President over de situatie van het land en de richtlijnen van het buitenlands- en binnenlands beleid.³³³ Onder Jeltsin gebruikten de adviseur van de president deze jaarlijkse 'state of the union' om hem op een aantal punten te wijzen die zijn belangrijk vonden...³³⁴ Freedman onderscheidt 8 verschillende actoren die een invloed hadden op het buitenlands beleid ten tijde van Jeltsin (Jeltsin en de presidentiële staf, ministerie Buitenlandse Zaken, energie conglomeraten, ministerie van Defensie, ministerie van Atoomenergie en van Buitenlandse Economische relaties, Rosvooruzheniye en zelfs de oligarchen).³³⁵

Chronologisch behandelen we twee ministers van Buitenlandse Zaken van de Russische Federatie: A. Kozyrev, Y. Primakov. Igor Ivanov bekleedde tevens in deze periode deze

³³⁰ (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., pg. 213.

³³¹ Website van de Russische president, de Grondwet van Rusland, <http://www.kremlin.ru/eng/articles/ConstEng1.shtml>, laatst geconsulteerd op 06/02/07.

³³² Website van de Russische president, Foreign policy, The President of the Russian Federation shall define the basic guidelines of the state's foreign policy, <http://www.kremlin.ru/eng/articles/president05.shtml>, laatst geconsulteerd op 06/02/07.

³³³ Website van de Russische president, de Grondwet van Rusland, <http://www.kremlin.ru/eng/articles/ConstEng1.shtml>, laatst geconsulteerd op 06/02/07.

³³⁴ (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., pg. 32.

³³⁵ FREEDMAN, R. O., Russian-Iranian relations in the 1990s. In: Meria, vol. 4, no. 2, juni 2000, pg. 2.

functie maar omdat zijn *hoofdverwezenlijkingen* plaatsvonden onder de Poetin-administratie, behandel ik zijn beleid dan ook onder het deel ‘Poetins buitenlands beleid’.

Vooraleer we de evolutie schetsen van hun beleid met betrekking tot Iran zal ik pogen enkele ‘richtsnoeren’ aan te geven die het beleid mee hebben vorm gegeven.

5.2.2. *Determinanten van het post-sovjet tijdperk.*

De plotselinge verrijzenis van 15 soevereine staten uit het as van de Sovjet-Unie zorgde voor compleet nieuwe veiligheidsoverwegingen voor zowel Rusland als Iran. De sovjetimplosie was een nooit eerder vertoonde gebeurtenis: geen enkel rijk in de geschiedenis was verdwenen in zo’n snel tempo zonder een oorlog of burgeroorlog. De ultieme ironie was dat de neergaan gebeurde door een leiding die vooral wilde hervormen. Iran, dat gedurende de 19de en 20ste eeuw moest leven met de alomtegenwoordige aanwezigheid van Ruslands militaire macht en expansionistische ambities, zat niet langer meer met Rusland aan zijn noordelijke grenzen. Voor de eerste keer in eeuwen werd Iran van Rusland gescheiden door een geografisch significante etno-linguïstische strategische bufferzone. Beide landen moesten nu overeenkomen met nieuwe regionale actoren en socio-politieke, religieuze krachten waarover geen van beiden veel invloed op hadden.

De mogelijkheden van beide landen om bepaalde gebeurtenissen vorm te geven waren beperkt door economisch en socio-politieke limieten: in het geval van Rusland, door de vernietigende consequenties van Gorbatsjovs *perestrojka* en *glasnost* en door de zwakke hervormingen van Jeltsin. In Irans geval door de kostelijke naweeën van 8 jaar oorlog met Irak. Veel hing af hoe de nieuwe republieken zich zouden gedragen.³³⁶

Smolansky & Rubinstein stellen dat er zeven *determinanten* zijn die het beleid ten aanzien van Iran gedurende de Gorbatsjov en Jeltsin periode sterk hebben beïnvloed. Deze determinanten zijn sterk vergelijkbaar met de katalysatoren die **Shaffer** vooropstelt (geografische ligging, perceptie compatibele belangen in bepaalde regio’s, politieke

³³⁶ (ed.) SMOLANSKY, O.M., RUBINSTEIN, A.Z. *Regional Power Rivalries in the new Eurasia. Russia, Turkey and Iran.* ME Sharpe, 1995, pg. 27.

isolering van beiden, koper/verkoper van wapens, anti-Amerikaanse hegemonie positie).

337

Ten eerste geografische determinanten. Met de implosie kwam er een einde aan de 1931 kilometer lange grens tussen beide landen. Rusland was geen directe bedreiging meer voor Iran: een bufferzone van acht landen scheidde de twee. Of Rusland de territoriale status quo in de Transkaukasus en Centraal-Azië zou blijven accepteren hing in grote mate af van het lot van de Russen die leven in dit deel van het *Near Abroad*. Iran wou deze strategische buffer behouden en stimuleerde dit door natievorming in de nieuwe republieken te ondersteunen.

In volgende figuren zien we de evolutie die heeft plaatsgevonden.

(figuur A) 338

(figuur B) 339

Ten tweede waren er strategische determinanten van belang. Het einde van de Sovjet-Unie betekende ook dat de strategische situatie werd veranderd. Rusland bleef een nucleaire macht, maar zijn kleinere oppervlakte, populatie, enz. zorgden ervoor dat de veiligheidsoverwegingen van Jeltsin heel verschillend waren met die van Gorbatsjov. Twee elementen zijn hierin van belang: a) De veiligheidsoverwegingen waren voornamelijk regionaal geworden en b) Het strategische partnership met de VS werd veranderd.

337 SHAFFER, B., o.c., pg. 29.

338 Figuur A: Soviet-Union administrative divisions 1989. Perry Castañeda Library, Map Collection, <http://www.lib.utexas.edu/maps/commonwealth.html>, laatst geconsulteerd op 06/02/07.

339 Figuur B: Caucasus and Central Asia (Political 2003). Perry Castañeda Library, Map Collection, <http://www.lib.utexas.edu/maps/commonwealth.html>, laatst geconsulteerd op 06/02/07.

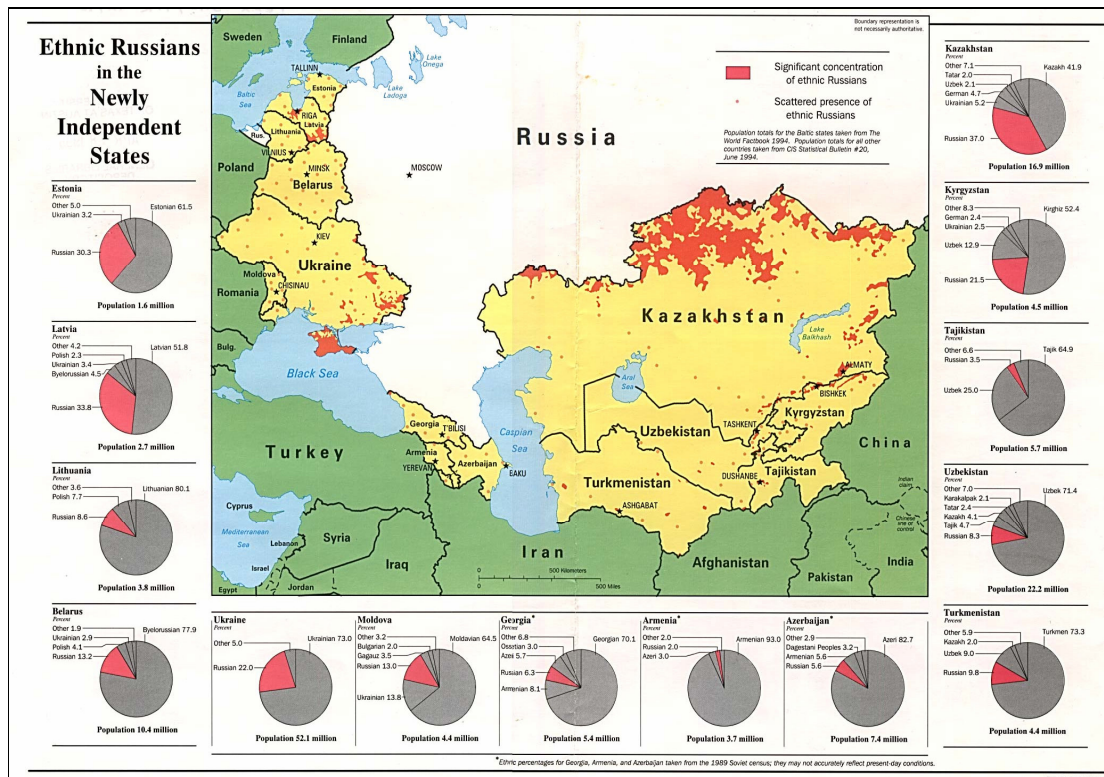
- a) **Fuller** beschreef welke strategieën succesvol waren in Rusland en welke niet. Hij concludeerde dat de imperiale strategie het succesvolst was in de 17de en 18de eeuw maar vanaf midden 19de eeuw niet langer in het belang van het land lag. In de periode 1960-1970, verzwakte Moskou's neo-imperiale koers de macht van het centrum, al werd dit niet meteen duidelijk. Tijdens de laatste jaren van de tsaristische en communistische heerschappij was er een kloof tussen de ambities en de mogelijkheden van de leiding. Welke keuze de huidige leiders zullen maken laat **Fuller** in het midden.
- b) Terwijl er bij Gorbatsjov respect was van één supermacht ten aanzien van een ander en een wil om de mondiale spanningen te verminderen, was er Jeltsin een oppervlakkige verzoening gebaseerd op de openlijke 'commitment' naar democratisering en marktgerichte economie samen met een ongemakkelijk gevoel aan beide kanten. Iran was een belangrijk gebied waarin de Russische en Amerikaanse belangen eerder tegenstrijdig waren.

Iran en Rusland waren beide bezig met het herbepalen van hun strategische doelstellingen, niet alleen ten aanzien van elkaar maar ook ten aanzien van de Transkaukasus en Centraal-Azië, waar ze, net als in de 18de en 19de eeuw, rivalen waren. Rusland was beter geïnformeerd in deze regio doordat ze deze gebieden zolang bestuurd hadden, maar Iran daarentegen kon bepaalde linguïstische, religieuze, culturele affiniteiten aanwenden. Hun competitie zou volgens **Smolansky & Rubinstein** van politiek-economische aard zijn en niet van militaire.

Een derde determinant was van *etnische* inslag. Ten tijde van de Sovjet-Unie werd etniciteit en religie onderdrukt waardoor ze geen invloed hadden op beslissingen aangaande het buitenlands beleid. Maar nu zou het lot van de vele Russen die in Kazachstan en Oekraïne leven, een invloed hebben op Ruslands beleid ten aanzien van deze landen. Van de nieuwe republieken ging niet direct een militaire dreiging uit ten aanzien van Rusland. Maar Russische onafhankelijkheidsbewegingen bv. in noord Kazachstan zouden snel een prioriteit worden op de agenda van het land. Wat gebeurde in

Turkmenistan, Oezbekistan en Tadjikistan zou belangrijke gevolgen hebben voor de Russisch- Iraanse relatie. De moslimelite in deze landen moest rekening houden met de Russische minderheid die er leefde, een restant van Stalins tactiek om republieken te ontwerpen met een diffuus etnisch patroon om de komst van nationalisme te verhinderen.

Volgende figuur³⁴⁰ toont hoe zeer Centraal-Azië een etnisch lappendeken is.

Een *Islamitische determinant* was ook aanwezig. De islam was geen onbekende voor Rusland. Gedurende eeuwen was er interactie tussen de twee. Welke vorm Islam kon aannemen in de nieuwe republieken zou voornamelijk afhangen van interne omstandigheden in deze landen, waarop Rusland geen invloed had. De Islamitische factor bepaalde het Russisch buitenlands beleid op drie manieren: Rusland moest rekening houden met de aspiraties van de miljoenen moslims die in de Federatie wonen (bv. Tatarstan en Tsjetsjenië); het lot van de Russen in ‘the Near Abroad’ onder moslimleiding; de inspanningen die de Islamitische landen deden om de ontwikkelingen in Centraal-Azië en de Kaukasus te beïnvloeden.

³⁴⁰ Ethnic Russians in the Newly Independent States 1994. Perry Castañeda Library, Map Collection, website van de University of Texas, laatst geconsulteerd op 07/02/07.

Economische determinanten zijn geëvolueerd van onbelangrijk naar topprioriteit. In de sovjetperiode speelden economische overwegingen weinig rol in het beleid ten aanzien van het Midden-Oosten. Handel was wel gewenst, en de relaties met Iran in de late jaren '60 en '70 waren voornamelijk vruchtbaar op economisch vlak maar ze dienden vooral om diplomatieke doeleinden te bereiken. In de jaren '70 verkochten Iran en Afghanistan aardgas aan de Sovjet-Unie aan prijzen zwaar onder de wereldmarktprijs omdat deze landen geen alternatieve kopers hadden.

De post-sovjet Russische leiding maakte van de ontwikkeling van winstgevende economische relaties een topprioriteit. Er was een nood aan markten en betrouwbare bronnen van inkomsten. Op dat vlak leek er geen enkel land belangrijker dan Iran met name door handel in wapens, Iraans aardgas, industrieel gereedschap en geavanceerde technologie.

Een voorlaatste determinant waren binnenlandse overwegingen. In principe was het zo dat de bepaling van het buitenlands beleid in de Russische Federatie niet langer de exclusieve bevoegdheid was van een beperk groepje maar nu onderhevig was aan druk vanwege de media en parlement. Ondanks het feit dat volgens de grondwet, gestemd in december 1993, de exclusieve autoriteit over het buitenlands beleid lag bij de president, kan het parlement, wanneer een bepaald consensus bereikt tussen haar leden, een welbepaald invloed uitoefenen.³⁴¹ Straks zal ik aantonen welke totaal verschillende impact deze twee drukkingsgroepen hebben op het beleid van Jeltsin en Poetin.³⁴²

Doorheen mijn uiteenzetting zal ik proberen aan te geven of deze determinanten aanwezig zijn in het gevoerde beleid en op welke manier ze eventueel het beleid hebben gestuurd. Maar vooraleer dit te doen wil ik dieper ingaan op enkele algemeenheden van de relatie.

5.2.3. *Convergerende en divergerende elementen binnen de 'nieuwe' relatie.*

Smolansky & Rubinstein stelden dat er drie gebieden zijn waar de Iraanse en Russische belangen convergeerden en drie waar ze divergeerden in het Jeltsin-tijdperk. Hun relatie werd beschreven als complex, steeds meer omvattend en werd aangedreven door een

³⁴¹ (ed.) SMOLANSKY, O.M., RUBINSTEIN, A.Z., o.c., pp. 32-36.

³⁴² Ibid., pp. 36-37.

aangevoelde noodzakelijkheid en pragmatisme. De samenwerking werd versterkt door de volgende drie gebieden waar hun belangen samenvielen nl. a) een streven naar wederzijdse economische voordelen; b) gezamenlijk belang bij stabiliteit aan hun grenzen; c) de gezamenlijke wens om de Amerikaanse invloed in de regio te beperken. Deze belangen waren ook in de periode van de jaren '60-'70 van belang en waren met het verdwijnen van de Sovjet-Unie terug belangrijker geworden.

a) Streven naar wederzijdse economische voordelen.

Op dat moment (jaren'90) zaten beide economieën in problemen. (zie tabel Annex II). En op drie terreinen zou samenwerking economisch voordelig zijn. Ten eerste de uitwisseling van Russische wapens voor Iranees aardgas en olie. Ten tweede Russische industriële machinerie voor olie en andere goederen. Ten slotte de ontwikkeling van infrastructuur (wegen, pijpleidingen,...) die de handel onderling maar ook met de republieken Azerbeidzjan, Turkmenistan, Oezbekistan, Tadjikistan en Kazachstan zou vergroten. Voor Iran waren wapens de belangrijkste soort goederen dat Rusland aan hen verkocht. Rusland was de enige grootmacht dat kon en wou wapens leveren met de bedoeling om de militaire zwakheid die Iran had opgelopen in de oorlog met Irak te overbruggen.³⁴³

a. Conventionele wapens

Bukkvoll schetst de verschillende drukkingsgroepen die potentieel het beleid van Rusland, via verkoop van conventionele wapens, ten aanzien van Iran zouden kunnen beïnvloeden. De hypothese die hij naar voren schuift is dat wanneer de invloed van de betreffende sectoren groot is, Iran een meer geprefereerde handelspartner is voor de verkoop van wapens. Er is geen wetenschappelijke consensus over deze binnenlandse druk maar zelf geeft hij drie redenen aan waarom hij vermoedt dat in bepaalde perioden een invloed van drukkingsgroepen op het beleid mogelijk was.

³⁴³ Ibid., pp. 37 -43.

De internationale variabelen bleven, naar zijn mening, namelijk constant. Iran was niet gewijzigd in Ruslands perceptie, de druk van de VS om de verkoop te stoppen bleef constant aanwezig en Iran bleef constant een vragende partij voor de wapenhandel.³⁴⁴

Drie fases waren te onderscheiden: begin jaren '90, midden jaren '90 en tenslotte tijdens de Poetin-periode.

De *eerste fase* startte, zoals zonet gesteld, in 1989. Het intergouvernementeel akkoord met betrekking tot militaire en technische samenwerking werd op 5 november 1989 getekend en begin jaren '90 leverde Rusland substantiële hoeveelheden van militaire hardware.³⁴⁵

In Annex I geef ik een overzicht over welke soort militaire hardware het gaat. (op basis van SIRPI-gegevens).

De wapenhandel tussen beide landen startte dus in 1989. Het einde van het Warschau -Pact zorgde ervoor dat Rusland zijn Oost- en Centraal Europese klanten aan de NAVO verloor. Dus moest men op zoek naar nieuwe afzetmarkten. Hierin bleek een blijvende samenwerking met Iran noodzakelijk. In de periode '90-'95 was het Russische Industrieel-Militair complex (=VPK) echter niet tevreden met deze handel want Iran bleek een 'slechte betaler' te zijn; van de verschuldigde 5 miljard dollar werd slecht 1 miljard in cash betaald. Dit zorgde ervoor dat de afgesloten contracten niet echt als lucratief werden aangevoeld. Om drie redenen bleef de handel in conventionele wapens toch doorgaan. Doordat de Iraanse olie-inkomsten in de tweede helft van de jaren '90 stegen, verwachtte het VPK dat Iran meer in cash en op tijd zou betalen. Daarnaast vreesde het VPK dat, met het aan de macht komen van de gematigde president Khatami in 1997, een Iraanse-Amerikaanse toenadering het Russische marktdeel in wapenhandel op de

³⁴⁴ BUKKVOLL, T., Arming the Ayatollahs. Economic Lobbies in Russia's Iran Policy. In: Problems of Post-Communism, vol. 49, no. 6, November/December, 2002, pg. 30.

³⁴⁵ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 33.

helling zou zetten. Tenslotte werd de lijst van potentiële klanten voor dit complex kleiner. (sinds 2001 is die echter weer groter geworden). Zodat Iran als enige alternatief voor China & India werd aanzien.³⁴⁶ Iran was ook één van de weinig landen die het grootste deel van hun aankopen in cash betaald.³⁴⁷

De VPK lobby zal in deze periode aan belang winnen in de regering zelf. Het was het eerste complex dat echt invloed kon uitoefenen op het Kremlin. Enkele voorbeelden op welke manier deze invloed kon vermoed worden: in juni 1992 werd Georgii Khizha die directeur was van de ‘Leningrad Engels’-fabriek (produceerde militaire elektronica), vice-eerste minister. Viktor Glukhikh, vice-directeur van de Leningrad Metallurgical onderneming, werd lid van de Statelijke Commissie voor het Militaire-Industriële Complex. Naast industriëlen werden ook academici met nauwe banden met dit complex deel van de regering. Als voorbeeld kunnen we de aanstelling van Glazev Sergei, als vice-minister van Buitenlandse Handel nemen. Ook andere lobbyisten van het VPK, zoals Skokov en Lobov, werden respectievelijk vice-eerste minister ('90-91) (daarna Jeltsin's adviseur over economische zaken) en Secretaris van de Veiligheidsraad. **Dunlop** noemde deze groep “ the party of war” (met o.a. ook Soskovets Oleg en Nikolai Egorov).³⁴⁸

Tegen 1992 was er een sterke invloed van het complex waarneembaar. Deze invloed werd geïnstitutionaliseerd in de ‘Liga voor de Steun aan de Militaire Industrie’. De verre gaande invloed van deze liga was het resultaat van de vele arbeiders die in de wapenindustrie tewerkgesteld waren en die hun stemmen gebruikten pro dit complex. De pro-hervormingen regering van Yegor Gaidar zagen deze lobbygroep als een bedreiging voor hun ideeën van vrije markt. Daar deze groepen vroegen staatshulp voor de VPK.

³⁴⁶ Ibid., pp. 31-32.

³⁴⁷ MAIN, S., The Russian Eagle & The Persian Peacock: Russo-Iranian Cooperation 1995-2005. In: Russian Series, januari 2005, pg. 2.

³⁴⁸ DUNLOP, J. B., The Party of War and Russian imperial nationalism. In: Problems of Post-Communism, vol. 43, issue 2, maart/april 1996, pg. 1.

De invloed bleef desondanks bestaan door een aantal redenen: het complex stelde 2 miljoen mensen tewerk, het vormt een belangrijk element in het beeld van de bevolking van Rusland als grootmacht, de Russische technologie en know-how lag vooral in deze sector. Dit zorgde ervoor dat bijna iedere wijziging van eerste minister of regering gedurende de Jeltsin administratie, snel gevolgd werd door een wijziging in het bestuur van Rosvoorouzhenie, het staatsagentschap verantwoordelijk voor de wapenverkoop.

De lobby behield zijn gunstige positie echter niet voor lang. Hoewel het complex zichzelf voorstelde als de redder van de Russische economie, slaagde het er niet in om de nodige herstructureringsplannen voorop te stellen. Maar het feit dat het belang van het complex afnam en het complex eerder verlieslatend was voor de economie dan stimulerend zorgde ervoor dat andere lobbygroepen zoals de olie en gas industrie belangrijker werden.

In andere landen is de militaire top vaak een medestander van het militaire-industriële complex aangezien ze beiden voorstander zijn van nieuwere wapens. In Rusland is dit echter niet zo; sinds de sovjettijden bestond er een divergentie tussen de beide belangen. Twee splijtzwammen waren aanwezig: welke wapens geproduceerd moesten worden (“ we will give the military not the arms they want but the arms they need”) en hoe het dramatisch verkleinde budget voor defensie moest worden besteed. De veiligheidsdiensten waren echter wel een ‘ally’, zowel de FIS (= Foreign Intelligence Service of Buitenlandse Inlichtingen Dienst) als de FSB (= Federal Security Service). Belangrijke officials i.v.m. wapenhandel hebben vaak een achtergrond in deze veiligheidsdiensten. Ze zien deze wapenhandel als een middel om het Russische internationaal prestige te vergroten. Ook vrezen ze dat de neergang van de defensie-industrie, door de vele werklozen, zou kunnen leiden tot sociale onrust. Deze diensten hebben echter ook goede contacten met de olie – en gasector (bv. FSB & Gazprom).

De tweede fase: Verval & (Her)opkomst van het VPK?

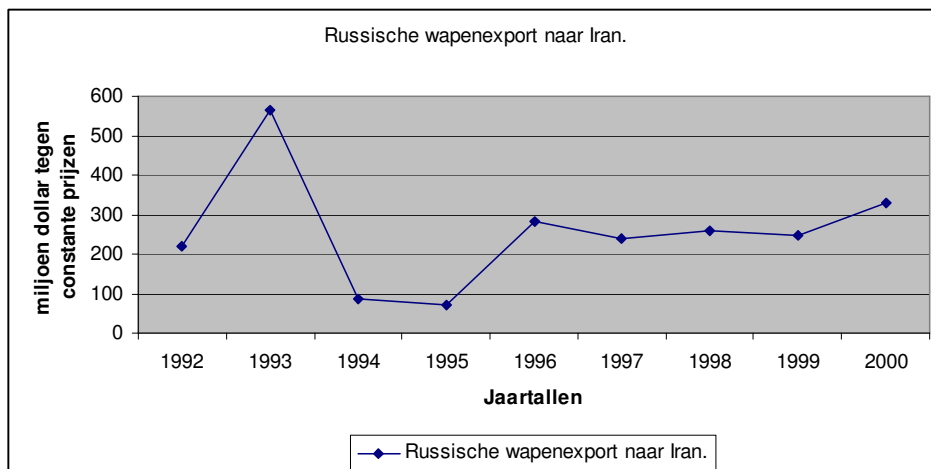
De strijd om invloed verhardde door het stijgend belang van gas en olie in de economie. De aanstelling van Viktor Tsjernomyrdin, hoofd van Gazprom, als nieuwe eerste minister in december 1992 was een teken aan de wand dat de strijd in het voordeel van de energiesector zou beslecht worden. Ook Shafranik van Langepasneftegaz (later deel van LUKoil)³⁴⁹ werd minister van Olie en Gas, Kvasov lid van Gazprom werd hoofd van de presidentiële administratie. Wanneer in mei '93 Khizha ontslagen werd uit de regering kende de invloed van het VPK een dieptepunt. De regering werd tussen '93-'96 dan ook gedomineerd door de gas -en olie industrie.

Dit overwicht in de regering werd echter minder belangrijk want als het gevolg van het conflict in 1993 tussen Jeltsin en de Doema over de nieuwe grondwet, werd de macht van de president substantieel groter. In november van dat jaar werd de verantwoordelijkheid voor wapenhandelbeleid getransfereerd van regering naar de presidentiële administratie en het staatsbedrijf Rosvoorouzhenie. Dit bedrijf kreeg het monopolie op wapenverkoop doordat het optrad als de verplichtte tussenpersoon tussen enerzijds de Russische wapenproducenten en anderzijds de buitenlandse staten. Jeltsins eigen Presidentiële Veiligheidsdienst stond in voor de controle van de transacties. De VPK-lobby diende zich nu te concentreren op de presidentiële administratie om invloed te kunnen uitoefenen op het beleid. Tussen '94-'95 was deze lobbygroep zeer actief met in het centrum Aleksandr Korzhakov, Jeltsins invloedrijke bodyguard. Ook Aleksandr Kotelkin, directeur in '94 van Rosvoorouzhenie, Boris Kuzyk, de presidents persoonlijke adviseur over militair-technische samenwerking met andere landen in 1994, waren deel van het netwerk rond de president. De Russische militaire exporten stegen gedurende deze periode.³⁵⁰

³⁴⁹ LUKoil website, Company History, <http://www.lukoil.com/static.asp?id=12>, laatst geconsulteerd op 18/02/07.

³⁵⁰ BUKKVOLL, T., o.c., pp. 34-35.

Volgende tabel bevestigt dat niet alleen de algemene Russische exporten stegen maar ook de exporten naar Iran. Het dieptepunt van de export lag in 1994 waarna het bleef stijgen.³⁵¹

Gore-Tsjernomyrdin akkoord.

Ondanks het relatieve overwicht van het VPK in de presidentiële administratie kon het niet vermijden dat in '94-'95 het geheime Gore-Tsjernomyrdin verdrag werd afgesloten met de VS. In juli '95 werd het document getekend waarin twee elementen betrekking hadden met Iran. Rusland zou geen nieuwe contracten meer tekenen met Iran i.v.m. militaire-technologische samenwerking. Daarnaast zou Rusland tegen 1999 alle bestaande akkoorden afsluiten. Als tegenprestatie zou de VS Russische raketten gebruiken om Amerikaanse commerciële satellieten te lanceren. Dit akkoord was verlieslatend voor Rusland maar blijkbaar waren goede bilaterale relaties met de VS belangrijker dan geld.

De deal met de VS was geen aberratie in het beleid maar eerder een voortzetting van een beleid dat al in 1994 door Jeltsin werd naar voren geschoven. In september van dat jaar had hij verklaard dat Rusland alle

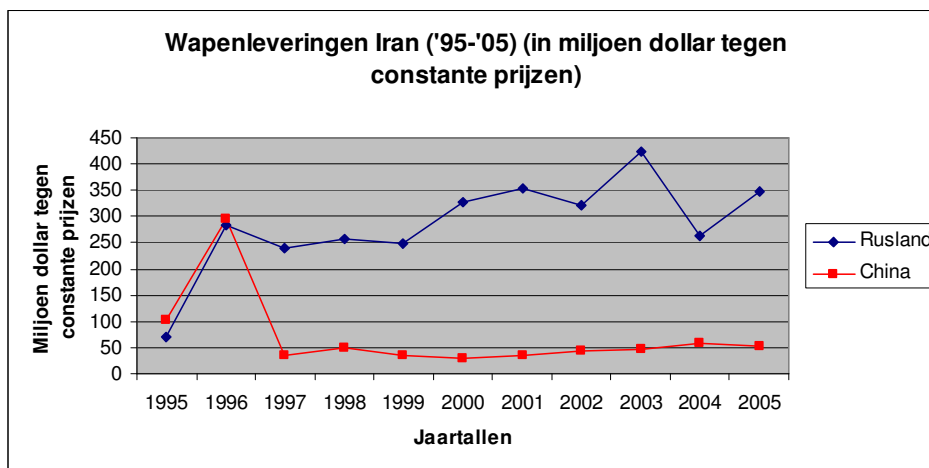
³⁵¹ Tabel gemaakt op basis van gegevens van de SIPRI-website, TIV of transfers of major conventional weapons to Iran 1995-2005: <http://www.sipri.org/contents/armstrad/access.html#ira>, laatste geconsulteerd op 12/02/07.

militaire-technologische samenwerking zou stopzetten wanneer de bestaande contracten waren afgelopen. Het VPK was geschokt over deze beslissing maar hij rechtvaardigde zijn beslissing door te verwijzen naar de wens van Rusland om deel te nemen aan de ontwikkeling van een post-COCOM (= Coordinating Committee for Multilateral Export Controls) systeem van export controle. De beslissing van Rusland om lid te worden van de Waassenaar Overeenkomst, dat een pact is dat de proliferatie van militaire technologie beheert (via hoge mate van transparantie) maar geen verbod op export beleid met betrekking tot conventionele wapens, moet ook in deze context geschetst worden.

De macht van de VPK in de presidentiële administratie werd echter vernietigd met het ontslag van Korzhakov ('De Raspoetin van het Kremlin') in juni '96, Kotelkin in augustus '97 en Kuzyk in februari 1998. Wanneer in '97 Kuzyk in de pers werd beschuldigd van corruptie in verband met wapenhandel, transfereerde Jeltsin de bevoegdheid voor de controle op de handel terug naar de regering en Eerste Minister Tsjernomyrdin. De interne cohesie binnen die VPK zou verzwakt zijn geweest door een conflict tussen diegenen die wapens exporteren en die producenten die leverden voor de binnenlandse markt. De financiële, gas en delen van de olie lobby streefden naar de pro-Westers beleid daar het Westen de grootste afnemer was van hun producten. Zij vreesden dat een te sterke overhelling naar Iran toe, bepaalde negatieve reacties van het Westen tot gevolg hebben. Dit zou dan ook consequenties hebben voor hun handel met het Westen. Na Jeltsins herverkiezing in 1996 regeerde de door oligarchen gedomineerde financiële lobby op een hegemoniale manier. Desondanks bleef Tsjernomyrdin Eerste minister tot maart 1998, wat de invloed van de gas –en oliesector bestendigde.³⁵²

³⁵² BUKKVOLL, T., o.c., pp.35-37.

Volgende grafiek op basis van de SIPRI-gegevens van 2006 gaat over de waarde van de Iraanse wapenimport van Rusland en China (conventionele wapens):

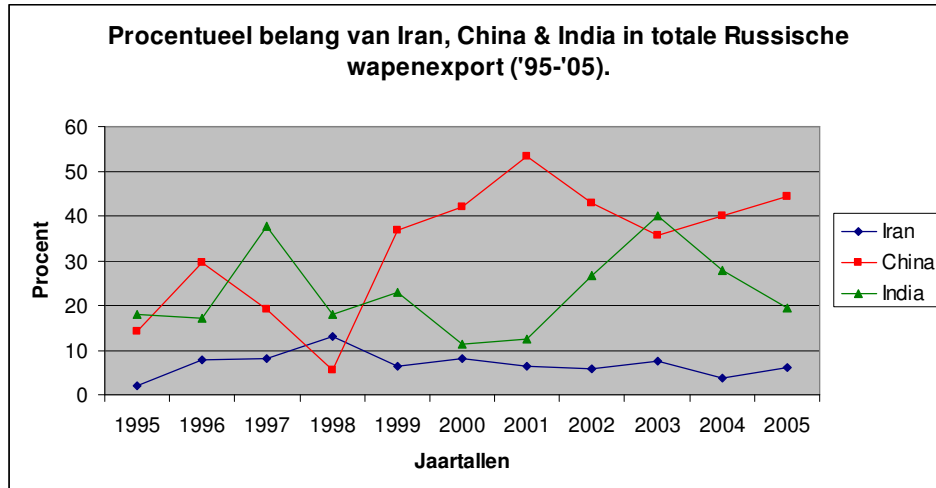
Hieruit kunnen we concluderen dat vanaf '95 er een spectaculaire stijging waar te nemen is van de invoer van conventionele wapens.³⁵³ Deze evolutie is ietwat verrassend als we weten dat in 1995 Rusland onder druk van de VS een geheim akkoord tekende (= het Gore- Tsjernomyrdin akkoord). Met het verslechteren van de VS-Rusland relatie ondervond Moskou gaandeweg meer schade van het akkoord.³⁵⁴ Wel zou het de, weliswaar korte, stijging van Chinese wapenimporten kunnen verklaren.

Wanneer we echter de rollen omdraaien en kijken hoe belangrijk de export van conventionele wapens naar Iran is in de totale Russische wapenexport over de periode '95-'05 (tevens op basis van SIPRI-cijfers) komen we tot volgende figuur: ³⁵⁵

³⁵³ Tabel gemaakt op basis van gegevens van de SIPRI-website, TIV of transfers of major conventional weapons to Iran 1995-2005: <http://www.sipri.org/contents/armstrad/access.html#ira>, laatste geconsulteerd op 12/02/07.

³⁵⁴ KATZ, M.N., Losing Balance: Russian Foreign Policy toward Iraq and Iran. In: Current History 2004, pg. 343.

³⁵⁵ Tabel gemaakt op basis van gegevens van de SIPRI-website, TIV of transfers of major conventional weapons from Russia 1995-2005, <http://www.sipri.org/contents/armstrad/access.html#rus>, laatst geconsulteerd op 12/02/06.

Uit deze figuur moeten we concluderen dat de export van conventionele wapens naar Iran voor Rusland niet levensbelangrijk is voor zijn industriesector. China en India zijn substantieel belangrijker maar deze export varieert sterk terwijl deze naar Iran vrij evenwichtig blijft. De 3de grootste importeur van Russische conventionele wapens is Iran.

Met de aanstelling van Evgenii Primakov als Eerste Minister (later over hem meer) in september 1998 tot mei 1999, kwam er terug een heropleving van het belang van de VPK-lobby. Met een achtergrond als ‘Hoofd van de Russische Buitenlandse Inlichtingendiensten’ in ’91 en de goede band tussen het FIS en de VPK die ik voorheen schetste, was Primakov gevoelig voor de belangen van de VPK. De communist Iurii Masliukov werd eerste vice-minister, hij had het grootste deel van zijn loopbaan in de defensie industrie gewerkt maar ook Sergei Glazev (zie supra) werden aangesteld. Een mogelijke reden voor de aanstelling van Primakov was de financiële crash die in 1998 plaatsvond. Na deze financiële crash moest Jeltsin op zoek naar steun uit andere hoeken. Wanneer Primakov deze crisis vrij goed aanpakte, werd de populariteit van Primakov echter verbonden met deze van Jeltsin. Deze politieke verzwakking van Jeltsin gaf de Primakov-administratie een

manoeuvrerruimte die groter was dan tevoren. ³⁵⁶In deze ruimte konden Primkovs ideeën met betrekking tot Iran een cruciale rol spelen.

Over de laatste fase zal ik in het volgende deel over het buitenlands beleid van Poetin verder bespreken.

b. Nucleaire samenwerking

De basis voor de contacten Iran en Rusland m.b.t. de nucleaire industrie, liggen in de intergouvernementele overeenkomsten van 25 augustus 1992. In deze overeenkomsten beloofde men samen te werken voor het civiele gebruik van nucleaire energie en voor de constructie van een nucleaire faciliteit in Iran. Het Bushehr project startte reeds onder de sjah in 1974, wanneer een West-Duitse firma (Siemens³⁵⁷) begon met de bouw van de reactor. Met de Iraanse Revolutie van '79 werd het project stopgezet. De werken rond Bushehr werd hervat door de overeenkomst van januari 1995 ter waarde van 780 miljoen \$ tussen Rusland en Iran. In het contract stond dat Rusland zowel de twee lichtwaterunits van 1300 MW als voor de voorziening van twee moderne VVER-440 units zou zorgen. ³⁵⁸ De kritiek van de minister van Defensie Igor Radionov in december 1996 dat Iran een potentiële militaire bedreiging was voor Rusland (naar aanleiding van de nucleaire samenwerking) toonde de inconsistentie van het vorming van het Russische buitenlandse beleid. ³⁵⁹

Zoals straks zal verduidelijkt worden, bleef deze samenwerking onder Poetin een belangrijke component van de onderlinge verstandhouding.

³⁵⁶ BUKKVOLL, T., o.c., pp. 37-38.

³⁵⁷ ARAS, B., OZBAY, F., Dances with wolves: Russia, Iran and the Nuclear Issue. In: Middle East Policy, vol. 13, no. 4, winter 2006, pg. 133.

³⁵⁸ SMITH, M. A., The Russo-Iranian Relationship. In: Occasional Brief no. 93, Conflict Studies Research Centre, 1 augustus 2002, pp. 1-3.

³⁵⁹ FREEDMAN, R. O., Russian-Iranian relations in the 1990s. In: Meria, vol. 4, no. 2, juni 2000, pg. 3.

c. Pijpleidingen of 'pipeline politics'.

De Kaspische Zee

De geografische determinant waarover **Rubinstein & Smolansky** spreken is hier zeker van toepassing. Voor de implosie deelden Iran en Rusland de soevereiniteit over de zee, ze noemden het zelfs de 'Sovjet-Iraanse Zee' en met de verdragen van 26 oktober 1921 en 25 maart 1940 werd het statuut van de zee verdragrechtelijk vastgelegd. Moskou hield dit verdrag voor geldig, zeker na de Alma Ata verklaring van 1991 waarin de ex-sovjet staten stelden alle internationale verdragen gesloten door de USSR te zouden respecteren. Het probleem was dat geen van beide verdragen gewag maakte over mineralen. Het is pas sinds de ontdekkingen in het begin van de jaren '90 dat men zag dat onder de zeebodem 's werelds 3de grootste reserves aan aardgas en olie lag. Nu waren er nog andere kapers op de kust namelijk Azerbeidzjan, Kazachstan en Turkmenistan. Want ook wie de opgepompte olie zou gaan transporteren werd een heikel punt.

Organisation for Cooperation of Caspian Sea Littoral States of 'Groep van Kaspische-Zeestaten' is een groep die werd opgericht in 1992 op initiatief van Iran, Rusland, Kazachstan, Turkmenistan en Azerbeidzjan voor regionale samenwerking in de handel en de scheepvaart. De Iraanse economie had door deze samenwerking gemakkelijker toegang tot een grote markt. ³⁶⁰ Volgende figuur toont de situatie anno 2002 ³⁶¹:

³⁶⁰ RAMEZANZADEG, A., COPPIETERS, B., o.c., pp. 91-93.

³⁶¹ Caspian Region Oil Pipelines, U.S. Central Intelligence Agency, april 2002 (PCL Map Collection), website van de Universiteit van Texas, http://www.lib.utexas.edu/maps/map_sites/oil_and_gas_sites.html, laatst geconsulteerd op 13/02/07.

Centraal in het dispuut over deze natuurlijke rijkdommen was de vraag of de Kaspische Zee gezien moest worden als een zee of als een meer. Indien het een zee was, zouden de internationale maritieme wetten van toepassing zijn waarbij ieder land met een kuststreek aan de zee bepaalde exclusieve rechten en vrijheden zou verkrijgen met betrekking tot de exploitatie van de natuurlijke rijkdommen. Het gevolg hiervan zou geweest zijn dat de Russische controle over de Kaspische Zee zou afnemen en ze (samen met Iran) de delen zouden krijgen die minder rijk zijn aan mineralen. Daarom zag Rusland het gebied liever als een internationaal meer, waar de verantwoordelijkheid over de natuurlijke rijkdommen gezamenlijk zou moeten opgenomen worden. Rusland zou zijn zegje hierin dus hebben en terug controle verwerven over de ‘betere’ stukken.³⁶²

Het Russische beleid

De positie van Rusland is gedurende de jaren gewijzigd. Initieel stelden ze dat de Kaspische Zee geen zee was en dus de Conventie over de Zeewet van de Verenigde Naties niet van toepassing was. En dat de regionale verdragen

³⁶² GOLAN, G., Russia and Iran. A strategic Partnership? Discussion Paper 75. Selwood Printing Ltd, 1998, pp. 11-13.

van 1921 (Vriendschapsverdrag met Iran) en van 1940 (Verdrag van Handel en Zeevaart) nog van toepassing waren.

Rusland moest echter noodgedwongen zijn positie veranderen wanneer de andere kustlanden onderling verschillende akkoorden afsloten of met internationale oliemaatschappijen. In 1996 stelde Moskou voor om ieder land een kustzone te geven van 45 mijl waarin dit land exclusieve en soevereine rechten kon uitbaten ook over de minerale bronnen onder de zeebodem. Het centrale gedeelte van de zee zou gezamenlijk bezit blijven en door een gezamenlijk bedrijf worden geëxploiteerd.

Dit voorstel echter werd niet in dank afgenomen door Azerbeidzjan, Kazachstan en Turkmenistan. Daarop veranderde Moskou terug zijn positie op het einde van de jaren '90. Het stelde voor om de zeebodem en zijn rijkdommen te verdelen onder de 5 betreffende staten. De geprefereerde methode van verdelen werd de 'gewijzigde middellijn' -methode. Op basis van deze methode werd er in 1998 een akkoord gesloten tussen Kazachstan en Rusland. De zeebodem zou volgens deze methode verdeeld worden maar op het wateroppervlakte zou men qua visserij enzo, gezamenlijk instaan voor het beheer. Rusland volgende eenzelfde pragmatische koers ten aanzien van Azerbeidzjan, wat leidde tot een overeenkomst met Baku in 2001.

Na de ratificatie van deze bilaterale overeenkomsten verklaarden ze het noordelijk deel van de Kaspische Zee geopend voor investeringen. Iran en Turkmenistan verklaarden echter dat de gesloten bilaterale verdragen niet geldig waren omdat de Kaspische Zee een vijfstaten akkoord nodig zou hebben. Rusland en Iran zaten dus duidelijk niet op éénzelfde lijn.³⁶³

³⁶³ BAHGAT, G., Central Asia and Energy Security. In: Asian Affairs, vol. 37, no. 1, maart 2006, pp. 4-5.

Het Iraanse beleid

Iran heeft een consistentere beleid gevoerd dan Rusland inzake de Kaspische zeebodem. Het verwierpt namelijk elk bilateraal akkoord en wilde enkel een multilaterale oplossing. Maar de laatste jaren is Iran hierdoor een eenzame klager geworden. Hun belang is vrij evident, de Iraanse kust aan de Kaspische Zee bezit veel minder olie en gas dan die van de andere kustgebieden. Dit gegeven, dit feit had verschillende consequenties voor hun beleid.

Sinds de implosie van de Sovjet-Unie had Iran vastgehouden aan de verdragen van 1921 en 1940. Iran beschouwde enkel deze als valide totdat de vijf kustlanden een nieuwe overeenkomst sloten. Alle andere overeenkomsten bestempelde het als ongeldig. Het land was voorstander van een ‘appartement’-benadering, waarin een gezamenlijk beheer van de Kaspische energiebronnen centraal stond.³⁶⁴ Tot zover stonden ze op gelijke voet met de Russen maar deze wijzigden hun beleid, weg van de visie van Iran.

Het land stelde de laatste jaren voor om de zeebodem gelijk te verdelen in nationale sectoren, dus elke land 20% van de zeebodem. Iran had echter noch de middelen noch het moreel gezag om zijn wil door te drijven. De Russische militaire superioriteit en de veiligheidsoverwegingen van Iran in de Perzische Golf zorgde ervoor dat Iran absoluut niet in een bewapeningswedloop rond de Kaspische Zee wilde terechtkomen. Daarom riep Iran op voor demilitarisering van de regio. Het tegenovergestelde gebeurde. Sinds 2000 zijn de militaire capaciteiten van de kustlanden toegenomen.

Vreemd genoeg was Iran toch gaan participeren in de ontwikkeling van de Azerbeidjaanse bodemgrondstoffen en was het akkoorden beginnen afsluiten met internationale oliebedrijven voor de ontginning van olie en gas in zijn

³⁶⁴ Ibid., pp. 5-6.

sector van de Kaspische Zee. Zelf verklaarde Iran deze ‘shift’ door erop te wijzen indien men zijn houding niet zou veranderen men potentiële klanten en investeringen zou mislopen.

De Iraanse positie toonde de huidige economische en politieke realiteiten in Teheran. In laatste 20 jaar is de Iraanse bevolking bijna verdubbeld terwijl de economische omstandigheden substantieel zijn verslechterd. Een compleet gebruik van het land zijn olie en gas reserves, ook onder de Kaspische Zee, zou de economische ontwikkeling enorm helpen en de binnenlandse politieke druk verminderen.³⁶⁵

b) Stabiliteit aan hun grenzen.

Moskou en Teheran erkenden dat om te handel te kunnen laten floreren, er stabiliteit moest zijn in de regio die hen scheidt. In het volgende deel over Kozyrevs beleid bespreek ik een aantal casussen nl. Tadjikistan, Afghanistan en Nagorno-Karabach waar de samenwerking tussen Iran en Rusland een significante factor bleek om conflicten te stabiliseren en de rust in de regio gedeeltelijk te laten terugkeren. Wanneer **Rubinstein & Smolansky** over het Tadjikische conflict schrijven zijn we 1995, het conflict was op dat moment verre van beslecht, klasseerden ze het conflict als een domein waarin de Russisch-Iraanse belangen zouden convergeren.

c) Amerikaanse invloed terugdringen.

Andranik Migranian, lid van Jeltsins Presidentiële Raad had harde kritiek op het prowesterse beleid van Kozyrev. Het sovjetoptreden in de Golfcrisis waarbij Rusland volgens hem een belangrijke stem had in de VN Veiligheidsraad die onderhandelde over een mandaat voor militaire interventie, volgde de Sovjet-Unie een ‘romantisch’ buitenlands beleid. Dit beleid zou steun gegeven hebben aan de Amerikanen en het Westen, gebaseerd op utopische overwegingen, waarvoor het

³⁶⁵ Ibid., pp. 5-6.

niets in de plaats kreeg. Maar sinds 1993 heeft Rusland zijn positie ten aanzien van Irak verandert, meer onafhankelijk en los van de VS. Rusland deelde de mening dat wat ook de fouten zijn geweest van het Irak-regime van S. Hoesein, de VS niet gemachtigd was om de problemen in de regio op te lossen. Maar in tegenstelling tot Iran maakte Rusland hier geen breekpunt van. Zo had Rusland geen bezwaren tegen het Defensie Samenwerkingsverdrag dat de VS en Koeweit in september 1991 afsloten. Zelf sloot het één met Koeweit in november 1993, tot ongenoegen van Iran.

Door de Amerikaanse invloed in de regio te beperken zouden ze zelf meer invloed kunnen uitoefenen.³⁶⁶ Dus het feit dat Rusland in 2003 de Verenigde Staten niet volgden in hun keuze voor een nieuwe Irak-oorlog is vanuit dit opzicht niet zo verwonderlijk. Wat ook zéér hedendaags klinkt is het feit dat anno 1995 gesteld werd dat vanuit Moskou's perspectief een verzoening tussen Iran en de VS, een beangstigend beeld was, daar Rusland op die manier terug het buitenbeentje zou worden in het Midden-Oosten. Ook verwierpen ze de uitbreiding van de NAVO naar vroeger sovjetstaten en wensten om de invloed van de VS in de Kaspische Zee te limiteren. In '93 zei de Russische ambassadeur in Iran : “ we consider our relations with Iran an element of our independent foreign policy”.³⁶⁷

De relatie tussen beide landen werd echter ook beïnvloed door drie divergenties volgens **Rubinstein & Smolansky**. Op strategisch-militair vlak, cultureel-politiek en regionaal. Op dit eerste vlak, stond de zienswijze van Kozyrev (zie infra) centraal. De nadruk van zijn beleid werd gelegd op het ontwikkelen van banden met de VS en andere Westerse landen. Een versterking van de relaties met de burens en het verminderen van de militaire arsenalen zou de nationale veiligheid bevorderen. Dit betekende echter niet dat Rusland zich niet wilde inlaten met het Midden-Oosten. Men zou echter een strategie volgen die niet enkel steunde op de radicale, anti-Amerikaanse staten (zoals Irak toen) om invloed te hebben in deze regio. Iran zelf wilde niet dat er nog een grootmacht in zijn regio zich installeerde. Zolang dat Rusland aspiraties had in de regio zouden spanningen te wijten aan verschillende percepties en agenda's, onvermijdelijk zijn.

³⁶⁶ (ed.) SMOLANSKY, O.M., RUBINSTEIN, A.Z., o.c., pp. 47 -49.

³⁶⁷ SHAFFER, B., o.c., pp. 36-37.

Op cultureel-politieke domeinen zouden ook divergenties mogelijk zijn. Sinds de laatste periode van de Sovjet-Unie waren beleidsmakers in Moskou meer bezorgd geworden over islam voor zowel binnenlandse als buitenlandse redenen. Men argumenteerde echter dat islamfundamentalisme geen echte dreiging is voor Rusland omdat militante Islam in het verleden amper invloed had op de moslims in Rusland.³⁶⁸ De Islamitische determinant die de auteurs naar voren brengen, is hier sterk aanwezig. Het is ook niet verwonderlijk wanneer **Bukkvoll** stelt dat doorheen de hele post-sovjet periode, Rusland Iran steeds heeft aanzien als een ‘culturele alien’, maar geopolitiek en economisch handig.³⁶⁹

De laatste divergentie namelijk regionale ‘issues’ zal ik hier niet dieper op ingaan, het betrof de conflicten in Nagorno-Karabach, Tsjetsjenië, Tadjikistan en Bosnië waar ik in de volgende stukken uitgebreider op inga.

5.2.4. *De rol van Kozyrev ('90 – '96).*

1. *Theoretisch kadering.*

In 1990 werd Kozyrev de *eerste* minister van Buitenlandse Zaken van de Russische Federatie. Er wordt gesteld dat het Kozyrev was die Iran voor het eerst als een ‘strategische partner’ beschreef tijdens zijn bezoek aan Teheran in 1993. Met hem, bracht hij een ‘Verdrag van Basis Relaties en Principes van Goed Nabuurschap’ dat werd getekend tijdens dit bezoek maar dat de nodige ondertekening van beide presidenten nooit kreeg en dus dode letter bleef. Er werd toen gesuggereerd dat de voornaamste bedoeling van het bezoek was een overeenkomst te vinden om Irans hulp aan de Tadjikische oppositie stop te zetten. Na zijn bezoek stelde hij dat de vriendschap tussen Iran en Rusland niet gebaseerd is op een antiwesters gevoel of anti-Amerikanisme.³⁷⁰

Op 25 januari 1993 gaf het Ministerie van Buitenlandse Zaken een document uit getiteld: ‘Concept of Foreign Policy of the Russian Federation’, dat in algemene termen ‘s lands buitenlands beleid naar voren bracht. In dit document staat er een paragraaf die het

³⁶⁸ (ed.) SMOLANSKY, O.M., RUBINSTEIN, A.Z., o.c., pp. 49 – 57.

³⁶⁹ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 30.

³⁷⁰ GOLAN, G., o.c., pp. 52-55.

belang van de Arabische wereld benadrukt tevens de Perzische Golf, Afghanistan en Turkije maar bijna niets over Iran. Desondanks bleef de agenda van de relatie vol: de onrust in de Kaukasus, Tadjikistan, de burgeroorlog in Afghanistan, de veiligheid van de Golf, wapens en handel.

Tijdens een bezoek van Minister Kozyrev in maart 1993 aan Iran stelde hij dat Ruslands assistentie aan Iran gebaseerd is op de blijvende goedkeuring van de 'safeguards' door het Internationale Atoom Energie Agentschap en het respecteren van het NPT verdrag (=Non-Proliferatie Verdrag).³⁷¹

2. *Regionale conflicten.*

- Crisis in de Balkan.

Iran en Rusland verschilden van mening met betrekking tot de Balkancrisis van midden jaren '90. Zoals in Centraal-Azië en de Kaukasus waren beide landen wel verbonden door een wederzijdse wens om de Amerikaanse invloed uit die regio te verwijderen.³⁷²

In Bosnië speelde Iran een relatief belangrijke rol door de Bosniërs te helpen tegen de Servische dominerend. Irans militaire hulp aan de Bosnische moslims, temidden internationale sancties tegen de strijdende partijen, werd niet geapprecieerd in Moskou.

Ook met betrekking tot Kosovo waren er verschillen merkbaar. Ondanks het feit dat ze beiden de NAVO interventie veroordeelden, was het duidelijk dat er onenigheid was over de Servische wreedheden ten aanzien van Kosovaarse en Albanese moslims. Omdat Iran enerzijds criticus was van de Westerse interventie en anderzijds zelfuitgeroepen beschermheer van de moslim 'ummah' kwam Iran in een moeilijke positie terecht. De perceptie zou kunnen ontstaan zijn dat Iran samenwerkte met een Pan-Slavisch Rusland tegen de moslims. Tot een openlijk conflict tussen Iran en Rusland kwam het echter nooit.³⁷³

³⁷¹ (ed.) SMOLANSKY, O.M., RUBINSTEIN, A.Z., o.c., pp. 37-43.

³⁷² SHAFFER, B., o.c., pg. 58.

³⁷³ ESPOSITO, J. L., RAMAZANI, R. K., Iran at crossroads. Palgrave Macmillan, 2001, pp. 153-154.

- Afghanistan

De vrij verrassende militaire overwinning van de Taliban in Afghanistan in september 1996 zorgde voor sterke samenwerking tussen beide landen, volgens **Freedman**. Gegeven het feit dat de soennitische Taliban vijanden waren van de door Iran gesteunde shi'itische groepen en de obscure natuur van de Talibanislam (dat het Iraanse leiderschap beschaamde) zocht Iran om een coalitie te vormen om het Taliban-offensief te stoppen. Iran organiseerde een regionale conferentie in Teheran, die Rusland bijwoonde, omtrent de situatie. Rusland zelf was bevreesd voor de invloed die de Taliban zou kunnen hebben op delen van Centraal-Azië of zelfs in Rusland (20% van de bevolking is moslim). Wanneer in december 1996 Primakov Teheran bezocht stond Afghanistan dan ook hoog op de politieke agenda. En omdat het land een grote producent van opium was en zowel Iran als Rusland hadden te kampen met grote drugsproblemen, was Afghanistan een belangrijk punt op beide agenda's. In 1999 tekenden ze dan ook een overeenkomst om de strijd tegen de handel in verdovende middelen samen te voeren.³⁷⁴

- Nagorno-Karabach

³⁷⁴ FREEDMAN, R. O., Russian-Iranian relations in the 1990s. In: Meria, vol. 4, no. 2, juni 2000.

Doordat Turkmenistan en Azerbeidzjan de thuislanden zijn voor enkele etnische groepen die ook in Iran wonen, is de politieke toekomst van deze beide nieuwe staten, een van de belangrijkste zorgen voor Irans buitenlandse beleid. De Azeris zijn in Iran de op één na grootste gemeenschap en zij zijn bijzonder gevoelig voor het lot van hun etnische broeders in de Azerbeidzjaanse republiek. De politieke leiding van Iran moest om die reden wel een actief standpunt innemen bij elke belangrijke crisis in Azerbeidzjan en dat gelde met name voor de oorlog om Nagorno-Karabach.

Na de implosie van de Sovjet-Unie en de installatie van een pan-Turkse regering in Baku, Azerbeidzjan verslechterden de betrekkingen met Iran. Het beleid van de regering Elcibey bedreigde Irans territoriale integriteit. De val van deze regering, als gevolg van belangrijke nederlagen in de oorlog met Armenië, betekende een ommekeer van dit proces ten koste van Turkije. Iran werd echter geconfronteerd met het gevaar van een spill-over van etnische conflicten vanuit de buurlanden. En dit wilden ze absoluut vermijden.³⁷⁵

Iran bemiddelt.

Iran nam de eerste initiatieven om te bemiddelen in maart 1992, toen het hooggeplaatste delegaties uit Armenië en Azerbeidzjan uitnodigde in Teheran voor onderhandelingen. Er werd gesproken over een tijdelijk staakt-het-vuren, een opheffing van de blokkade van Armenië door de Azeris, de stationering van waarnemers en een uitwisseling van krijgsgevangenen en slachtoffers. Op 15 maart ondertekende de delegaties in Teheran een verklaring over de oplossing van het conflict. Een zeven dagen durend staakt-het-vuren werd aangekondigd als een eerste stap in het vredesproces. Het einde van dit staakt-het-vuren bracht geen halt toe aan Irans bemiddelingsinitiatieven. Op 10 mei ontmoette president Rafsanjani de presidenten van Azerbeidzjan en Armenië in Teheran. Ook de Russische ambassadeur in Iran nam ook deel aan de bijeenkomst. Ondanks de gemeenschappelijke verklaring ging de oorlog door en intensiverde deze zelfs. Met de inname van Shusha namen de Armeense strijdkrachten heel Nagorno-Karabach over. Deze overwinning werd gevolgd door de inname van Lachin, waardoor een corridor tussen Armenië en Nagorno-Karabach werd geopend. De Iraanse minister van Buitenlandse

³⁷⁵ RAMEZANZADEG, A., COPPIETERS, B., Op zoek naar vertrouwen. Iran als bemiddelaar in de crisis rond Nagorno-Karabach. In: Oost-Europa Verkenningen, maart 1996, pp. 91-93.

Zaken uitte zijn bezorgdheid over de gebeurtenissen in Shusha, keurde de bezetting van nieuwe gebieden af en nodigde beide partijen uit om te handelen in overeenstemming met de Verklaring van Teheran. Na de overwinning van het Azerbeidjaanse Volksfront (AVF) bij de presidentiële verkiezingen van juni 1992, werd Irans bemiddelende rol opgeschort, doordag de nieuwe president Elcibey elke poging van Iran verwierp. Na interne politieke druk nam de Iraanse regering een harder standpunt in tegen Armenië. Ze keurde de Armeense aanval op Nachitsjevan af. Ondanks deze officiële kritiek leidde een verdere verslechtering van Irans betrekkingen met Azerbeidzjan tot een toenadering tot Armenië. De verslechtering van de betrekkingen met Azerbeidzjan leidden er desalniettemin toe dat Iran op goede voet kwam te staan met Gajdar Alijev, toen leider van Nachitsjevan. Ondanks zijn communistische verleden en zijn band met Rusland, steunde Iran zijn pogingen om de vrede in de autonome regio te handhaven door Nachitsjevan financieel te steunen en door Armenië onder druk te zetten. In juni 1993 werd de AVF de macht ontnomen; Elcibey werd vervangen door Alijev. Irans leider Ayatollah Khamenei bezocht eind juli 1993 Tabriz. Om Irans steun voor de nieuwe Azerbeidjaanse leiding te tonen, verklaarde hij dat Iran verdere schendingen van dat land zijn grenzen niet ongemoeid zou laten en hij viel het Armeense beleid aan.

In september 1993 voerden de Armeniërs een nieuwe aanval uit op Nachitsjevan. Iraanse troepen staken toen de grens over. Rusland beantwoordde deze militaire actie onmiddellijk. Het waarschuwde Iran niet in het conflict te interveniëren. De Iraanse interventie werd gevolgd door een expansie van Ruslands aanwezigheid in de Kaukasus.

In 1994 en 1995 gingen Rusland en Iran steeds nauwer met elkaar gaan samenwerken. Beide landen hadden het over de vorming van een ‘strategische alliantie’.³⁷⁶

- Tsjetsjenië

Het zou u kunnen verwonderen dat bij de bespreking van het buitenlands beleid onder Jeltsin, ik een binnenlands Russisch probleem naar voren breng. Maar bij het onderzoeken van het buitenlands beleid volg ik een uitspraak van Vladimir Lenin. Deze stelde dat: “er geen fouter en schadelijker idee is dan de scheiding tussen buitenlands van binnenlands

³⁷⁶ RAMEZANZADEG, A., COPPIETERS, B., o.c., pp. 91-93.

beleid.”³⁷⁷ En in deze casus lijkt dit inderdaad zo. De Tsjetsjeense kwestie kent enkele gelijkenissen met de problemen in Tadjikistan, bv. Iraanse steun aan moslimrebellens zou Teheran in conflict kunnen gebracht hebben met Moskou. Twee verschilpunten zijn echter aanwezig. Ten eerste is er het feit dat terwijl Tadjiki, etnische Perzen zijn, de Tsjetsjenen Kaukasisch (en soennitisch) zijn en hierdoor zowel cultureel als linguïstisch minder sterk gelinkt zijn aan de Iraniërs. En ten tweede dat Tsjetsjenië geen onafhankelijke staat was zoals Tadjikistan maar een deel van de Russische Federatie. Hulp aan deze rebellen zou de Russische territoriale integriteit en soevereiniteit schenden en zou separatistische elementen in Iran aanmoedigen, twee zaken die potentieel desastreus zouden zijn voor het land.

Net zoals in het geval van Tadjikistan waren er geruchten dat Iran actief steun verleende aan de Tsjetsjenen. Er kwam wel degelijk druk vanwege een deel van de publieke opinie om dit te doen. Officieel verklaarde men zijn bezorgdheid voor de negatieve gevolgen van de voortdurende gevechten in de republiek zeker voor de moslimbevolking. Verder stelden ze dat de Russische militaire inval de problemen niet oplosten. Ondanks de duidelijke beschuldigingen vanwege Iran zei Velayati in maart 1995 dat Iran Rusland vertouwde om de Tsjetsjeense crisis adequaat op te lossen. In maart 1996 verklaarde president Jeltsin aan Velayati dat hij Irans positie versus het Tsjetsjeense conflict als positief beschouwde.³⁷⁸ De Russen hadden Iran nodig om de mosliminvloed in Tsjetsjenië in te dammen, terwijl Iran nood had aan Russische steun opdat Azerbajdzjan niet te sterk zou worden. En dit zorgde ervoor dat de beperkte kritiek vanuit Teheran enkel retorische consequenties had en de praktische samenwerking niet in de weg stond.³⁷⁹

- Tadjikistan

In het eerste jaar van de Tadjikische onafhankelijkheid had Iran een goede relatie met het land vooral wanneer de Islamitische Renaissance Partij (=IRP) aan de macht kwam in de herfst van 1992. Cultureel heeft het meer banden met Perzen dan met Turken, dus het was niet verwonderlijk dat Tadjikistan meer dan andere Centraal-Aziatische landen

³⁷⁷ REZUN, M., o.c., pg. 21.

³⁷⁸ GOLAN, G., o.c., pp. 13-14.

³⁷⁹ SHAFFER, B., o.c., pp. 32-33.

toenadering zocht tot Iran. De burgeroorlog die over het land woedde vanaf de begin jaren '90 tot 27 juni 1997 was een complex gegeven. Het was een conflict dat van buitenaf werd gezien als zowel een culturele als een politieke strijd tussen communisten en democraten of tussen secularisten en islamisten, terwijl het, ook en misschien vooral, een strijd was tussen verschillende regio's en clans waarbij sommigen steun kregen van Oezbekistan en anderen van Afghanistan. De manier waarop Rusland hierop reageerde, was vooral in het begin eerder twijfelend en ambivalent te noemen. Sommige democraten in Moskou hadden wel enige sympathie voor de Tadjikische oppositie omdat deze bestond uit democratische krachten maar ook uit nationalist en islamisten die samen stredden tegen de heersende sovjetnomenklatura die aan de macht was gebleven na de implosie van de Sovjet-Unie. Maar de Russische twijfel duurde echter niet lang en Moskou intervenieerde door zijn 'personeel' als peacekeepers vooral naar de Tadjikische grens met Afghanistan te zenden. Volgens bepaalde bronnen zou Teheran aanvankelijk vrij scherp hebben gereageerd op de Russische steun aan de Tadjikische communisten. Er waren rapporten die verklaarden dat Iran zelf de oppositie, waarvan de IRP een deel was, ondersteunde. In september 1992 waarschuwde Rusland Iran dat ze uit het Tadjikische conflict moesten blijven. Iran verklaarde hierop dat zij dit niet deden en ook niet van plan waren. Een aantal maanden later verzekerde Rafsanjani zelf een non-interventie koers vanwege Iran.

Toch waren er tekenen dat Iran zich inhield met meer dan humanitaire hulp aan de oppositie, zo zou het de oppositieleiders een thuishaven hebben gegeven en misschien zelfs financiële en materiële steun hebben verleend. Rusland was hierover niet tevreden en drong erop aan bij Iran om zijn 'morele en politieke invloed' op de moslims in Tadjikistan aan te wenden om een einde te maken aan de oorlog.

Intussen was Kozyrev ontslagen en had Primakov in januari 1996 zijn plaats ingenomen. Wanneer in maart 1996 Primakov en Velayati (toenmalige minister van Buitenlandse Zaken van Iran) elkaar spraken werd er overeengekomen dat Iran zijn invloed zou aanwenden om de Tadjikische oppositie ervan te overtuigen een einde te maken aan de strijd. De meeste experten zijn er zeker van dat Teheran inderdaad afzag van steun aan de oppositie, uit eerbied voor Rusland en om, de zelf als noodzakelijk aangevoelde, stabiliteit in de regio terug te brengen. Vaak onderhandelend tussen beide partijen heeft Iran belangrijke inspanningen gedaan om een einde te brengen aan de burgeroorlog. Teheran

werd samen met Rusland één van de vele garanten van het vredesverdrag dat op 27 juni 1997 werd getekend en een einde bracht aan de Tadjikische burgeroorlog.³⁸⁰

In dit conflict speelden volgens mij twee determinanten een cruciale rol. De Islamitische is vrij evident; het Islamitische Iran steunt de IRP dat deel uitmaakt van de oppositie. Maar Rusland steunt de zittende regering. Deze situatie is slechts mogelijk voornamelijk dankzij de strategische en geografische determinanten die ervoor zorgden dat Rusland deze kant koos. Dit leidde dus potentieel tot een conflict tussen beide landen maar het feit dat zowel Rusland als Iran baat hadden bij stabiliteit aan hun grenzen, was het de convergerende kracht die ertoe geleid heeft dat beide landen samen tot onderhandelen zijn overgegaan.

Irans militaire afhankelijkheid van Moskou groeide door de Golfoorlog van '90-91. De VS, Irans grootste vijand, werd de belangrijkste militaire macht in de Golf doordat het verschillende defensieve overeenkomsten sloot met landen in de regio. Amerikaanse militaire uitrusting zou in deze landen geplaatst worden. Saoedi-Arabië, Irans belangrijkste islamitische uitdager kreeg grote hoeveelheden Amerikaanse wapens. En Irak zou zich dankzij zijn olierijkdom zich snel terug herstellen op militair gebied eens de sancties tegen het land werden opgeheven.

Gezien Irans nood aan wapens was Rafsanjani dan ook voorzichtig noch de Sovjet-Unie noch de Russische Federatie een strohalm in de weg te leggen. Wanneer Azerbeidzjan in november 1991 zijn onafhankelijkheid uitriep weigerde Iran het land te erkennen, in tegenstelling tot Turkije, voor de eigenlijke implosie van de Sovjet-Unie.³⁸¹

5.2.5. De Primakov era ('96-'98): de geknipte man voor Iran?

Aanstelling en theoretische invalshoek.

De aanstelling van Yevgeny Primakov als jnister van Buitenlandse zaken, toont volgens **Tsygankov** dat er een opleving kwam van Ruslands meest dominante denkkader met betrekking tot het buitenlands beleid die vooral de nadruk legde op de grootmachtstatus

³⁸⁰ GOLAN, G., o.c., pp. 11-13.

³⁸¹ FREEDMAN, R. O., Russian-Iranian relations in the 1990s. In: Meria, vol. 4, no. 2, juni 2000.

van Rusland en de Russische staat. Deze ervaring was mogelijk doordat er zowel binnenlandse als buitenlandse veiligheidsproblemen waren. Het binnenlandse probleem was Tsjetsjenië; Jeltsin had bij de onafhankelijkheidsverklaring van Tsjetsjenië in 1991 geen afdoend antwoord hierop kunnen geven. Daarenboven was zijn beslissing om in 1994 de deelstaat toch binnen te vallen een politieke beslissing. Deze twee elementen zorgden ervoor dat het een lange en bloedige confrontatie werd. Voor Jeltsin had deze beslissing de bedoeling om de publieke aandacht af te wenden van zijn eigen beloftes om de levensstandaarden van de Russen te verbeteren, tenminste te behouden. Want deze verslechterden in feite (zie tabel BNP Rusland). De militaire actie kreeg weinig steun van het publiek en het Russische leger was niet in staat om het probleem op te lossen, politieke wanorde en terrorisme verspreidden zich razendsnel. De buitenlandse problemen waren de instabiliteit en etnische conflicten in Moldavië, Centraal Azië en de Kaukasus. *En plus* kwam er de Westerse beslissing om de NATO uit te breiden, ondanks de Russische oppositie.

De combinatie van zowel binnenlandse als buitenlandse veiligheidsproblemen versterkte het denken in termen van ‘de staat’. Statisme is volgens **Tsygankov** de overtuiging dat respect en erkenning (voor staten) enkel voortvloeit uit macht en dat zwakheid geen respect verdient.

Primakov beriep zich op de historische notie van Rusland als een *Derzhava*, een houder van het internationale machtsevenwicht. Als *Derzhava* is Rusland in staat om zichzelf te beschermen op basis van zijn eigen sterkte en zijn doel is het behoud van zijn status van grootmacht. Alhoewel vele ‘statisten’ vroeger ‘westernizers’ waren, waren zij niet langer akkoord met de idee dat Rusland een deel werd van het Westen, Rusland had namelijk zijn eigen belangen om te verdedigen. De ‘statist’ Primakov was volgens Tsygankov in het begin een ondersteuner van het ‘Nieuwe Denken’ van Gorbatsjov (’86 –’87) en dus niet antiwesters ingesteld. Het Westen was slechts één van de partners en men mocht niet enkel met hen samenwerken.³⁸²

³⁸² TSYGANKOV, A. P., o.c., pp. 91 -95.

De aanstelling van Primakov was, volgens Schippers, het gevolg van de verkiezingsoverwinning van de communisten en nationalisten bij de Doema-verkiezingen van december 1995. In tegenstelling tot, de als te pro-westers aanschouwde, Kozyrev was de oud-communist Primakov voor hen aanvaardbaar.³⁸³

Steunpilaren van zijn beleid.

Twee elementen stonden centraal die de bedoeling hadden Rusland terug een grootmacht te maken binnen een multipolaire wereld: ten eerste de unipolaire ambities van de VS ‘balancing’ of counteren door coalities aan te gaan met andere landen (hier wordt Iran belangrijk) en de voormalige sovjetregio terug dichterbij het centrale gezag van Moskou brengen. Primakov beseftte dat Rusland slechts beperkte middelen had om zo’n beleid te voeren, toch ging hij een actief buitenlands beleid voorstaan (= aktivnaya vneshnyaya politika). Het werd een multi-vector of multilateraal beleid want “Russia’s geopolitical interests include China, India, and Japan, and not just the US or Europe. They also include the Middle East and the ‘Third World’”. Expliciet stelde hij dat zijn beleid een terugkeer was naar staatskanselier Aleksander Gorchakovs ‘concentratie’-koers na Ruslands nederlaag in de Krim-oorlog. (zie supra)³⁸⁴

Met de verhuis van de voormalige sovjetspecialist Primakov met betrekking tot het Midden-Oosten als hoofd van de Buitenlandse Inlichtingendienst naar de post van minister van Buitenlandse Zaken in januari 1996, groeide de speculatie dat Iran belangrijker zou worden in het beleid. Dit vermoeden was gebaseerd op Primakovs goede relatie met Iran en de regio als een geheel, te samen met zijn competitief beleid (onafhankelijk van de US) tijdens de Golfoorlog, toen hij adviseur was van Gorbatsjov.

Daarenboven zag hij de goede Iran - Rusland relaties als een belangrijke reden waarom Rusland zou kunnen moeten worden geherintroduceerd in Palestijns-Israëliësch vredesproces, omdat Teheran dit proces zou kunnen beïnvloeden. (specifiek: het door Iran gesteunde terrorisme tegen Israël).³⁸⁵

³⁸³ SCHIPPERS, A., o.c., pg. 313.

³⁸⁴ Ibid., pp. 91 -95.

³⁸⁵ GOLAN, G., o.c., pp. 4-5.

In zijn visie van een multipolaire wereld speelde de defensiegerelateerde industrie een sleutelrol. Rusland kon geen grootmacht worden zonder een sterke defensiepoot. Wapenexport zou gebruikt worden om de politieke invloed in verschillende regio's te vergroten.³⁸⁶

Primakov heeft de term 'strategische partner' om Iran aan te duiden niet gebruikt in tegenstelling tot Kozyrev. Wanneer Jeltsins woordvoerder Sergei Yastrzhembskii aan de pers verklaarde dat Rusland het terrorisme bestreed (Duitse hof had Teheran veroordeelt voor de link die ze hadden in een moord op Iraanse Koerden in Berlijn) maar dat isoleren van staten zoals Iran, hen enkel maar meer radicaal zouden maken, klinkt dat verdacht recent in de oren.³⁸⁷

In Primakovs visie speelden drie andere landen dan het Westen een belangrijke rol: China, Iran en India. In het kader van mijn onderzoek zal ik mij beperken tot Iran. Op drie terreinen vond hij Iran een potentiële 'ally': politiek, mondiaal en economisch. Politiek zag hij het land als een regionale medestander om de invloed van het Taliban-regime in Afghanistan en Turkije op de Centraal-Aziatische staten en Azerbeidzjan in te perken. Mondiaal was Iran een partner in zijn verzet tegen de unipolaire dominantie van de VS. Economisch was Rusland bezig met de bouw van nucleaire reactoren, levering van industrieel materiaal, en een gezamenlijke planning aan het ontwikkelen met betrekking tot energiepíplijnen in de Kaspische regio.³⁸⁸ Tijdens zijn bezoek aan Teheran in november '96 verklaarde hij dat "the relations between the two were developing along an ascending curve" en dit vooral dankzij Irans steun in het verkrijgen van een staakt-het-vuren in Tadjikistan.³⁸⁹

Het resultaat van deze samenwerking is niet eenzijdig positief stelt **Tsygankov**. Beide zijden werkten samen op economisch vlak en in het bereiken van een staakt-het-vuren in Tadjikistan en het verzet tegen de Taliban in Afghanistan. En ondanks de weigerachtige houding van de VS heeft Rusland blijven samenwerken met Iran, ze verworpen de idee

³⁸⁶ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 37.

³⁸⁷ GOLAN, G., o.c., pp. 4-5.

³⁸⁸ TSYGANKOV, A. P., o.c., pp. 107-108.

³⁸⁹ DONALDSON, R. H., NOGEE, J. L., o.c., pg. 259.

dat Iran bezig was met het bouwen van een nucleair wapen in schending met het NPT(=Non Proliferation Treaty). Maar hun relatie vertoonde ook bepaalde limieten. Politiek wilde Rusland Iran niet zien opkomen als een militaire bedreiging in de regio. Terwijl Iran samen met Rusland de Baku-Ceyhan en Trans-Kaspische pijplijn probeerden te blokkeren, werd Iran stilaan meer een alternatieve route voor aardgas en olie uit de Centraal-Aziatische staten. Daarenboven waren noch Jeltsin noch Primakov bereid om te ver te gaan in het testen van het Amerikaanse geduld. Het finale resultaat is wat **Freedman** noemt een ‘minimax’ beleid namelijk een minimale schade aan de Amerikaans-Russische relaties en terzelfder tijd een maximale invloed behouden in Iran.

Bij de presidentsverkiezingen in Iran werd het duidelijk dat Rusland de voorkeur gaf aan Nateq-Nuri, een majles spreker die Moskou vaak aandeed en persoonlijke banden had met bepaalde politici. Wanneer in de lente van 1997 echter de hervormingsgezinde Khatami werd verkozen, duurde het vier dagen vooraleer Rusland dit officieel erkende.³⁹⁰ Rusland werd geconfronteerd met een mogelijke verzoening tussen Iran en de Verenigde Staten. En de vrees om zijn invloed in Iran te verliezen aan de VS zat er diep in.³⁹¹

De resultaten van zijn beleid.

Het buitenlands beleid van Primakov heeft volgens **Tsygankov** een aantal successen gekend, zeker op het vlak van veiligheid. Meer nadruk op het voormalige sovjetgebied en intensieve diplomatieke betrokkenheid, maakten een verschil in het vredesproces in Moldavië en Tadjikistan (maar niet in Georgië). Doorheen zijn besturen heeft hij bepaalde attributen van een autonoom buitenlands beleid hersteld. Over bepaalde issues zoals wapen verkoop nam hij een hardere houding aan dan zijn voorganger, die hij verweet teveel in de sporen van de Amerikanen te willen lopen. Hij was, ondanks de scherpe daling in macht van Rusland, toch vrij succesvol geweest.³⁹²

Er waren echter ook een aantal mindere punten aan zijn ‘balancing’-perspectief: hij faalde om zijn visie te laten gelden in Irak en Kosovo. Ook de driehoek Rusland, China, India

³⁹⁰ TSYGANKOV, A. P., o.c., pp. 118-120.

³⁹¹ FREEDMAN, R. O., Russian-Iranian relations in the 1990s. In: Meria, vol. 4, no. 2, juni 2000.

³⁹² TSYGANKOV, A. P., o.c., pp. 118-120.

kon geen tegenhegemon vormen tegen VS. De welvaart heeft hij niet kunnen verbeteren, hoewel dit de premisse was om terug een grootmacht status te krijgen.³⁹³

Primakov van het strijdtoneel.

Primakov bleef minister van Buitenlandse Zaken tot september 1998 maar bleef in zijn hoedanigheid als eerste minister tot mei 1999 zijn invloed hebben op het buitenlands beleid (tot op heden). De meeste huidige spelers met betrekking tot het buitenlands beleid zijn studenten van Primakov geweest en hebben zijn zienswijze overgenomen. Schippers stelde dat het deels dankzij het feit dat Primakov het Russisch buitenlandse politiek terug een eigen gezicht had gegeven, hij in augustus 1998 door Jeltsin tot minister-president werd benoemd. Zijn opvolger op Buitenlandse Zaken, de beroepsdiplomaat Ivanov, zette de actieve Midden-Oostenpolitiek voort.³⁹⁴

Primakov werd in mei 1999 vervangen door Sergei Stepashin. Deze voormalige agent van de veiligheidsdienst werd echter 4 maanden later al vervangen door Vladimir Poetin. Stepashin overtuigde echter Jeltsin ervan de verantwoordelijkheid over de defensie-industrie over te laten aan een vice-eerste minister.³⁹⁵

De laatste drie premiers onder Jeltsin hadden een verleden bij de veiligheidsdiensten, wat de VPK een gunstige positie gaf bij het aan de macht komen van Vladimir Poetin.³⁹⁶

³⁹³ TSYGANKOV, A. P., o.c., pp. 118-120.

³⁹⁴ SCHIPPERS, H., Rusland en het Midden-Oosten. Continuïteit en verandering. In: Internationale Spectator, vol. 54, no. 6, juni 2000, pg. 314.

³⁹⁵ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 38.

³⁹⁶ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 38.

6. Vladimir Vladimirovich Poetin aan de wankele stuur.

6.1. Het binnenlands beleid van Poetin.

6.1.1. Verschijning op het politieke toneel: Who is Mr. Putin?

Op 9 augustus 1999 verraste de Russische president Boris Jeltsin de wereld door Vladimir Poetin als eerste minister aan te duiden. Voor het buitenland was dit een onbekend persoon en voor de Russen was dit niet zo verschillend. Hij had in de laatste jaren voor de implosie van de Sovjet-Unie als geheimagent voor de KGB gewerkt in Dresden, Oost-Duitsland. In 1989 keerde hij terug naar Rusland en werd hoofd van de Buitenlandse Afdeling aan de Staatsuniversiteit van Leningrad, waar hij voorheen rechten had gestudeerd. Binnen dit instituut was hij assistent van Anatoly Sobchak die de rector van deze universiteit was. Toen Sobchak een jaar later verkozen werd tot burgemeester, werd Poetin hoofd van het Comité Buitenlandse Betrekkingen van de stad St. Petersburg. Het was in deze periode 1991-1996 dat Poetin het imago opdeed van een ‘doener’.

In 1996 verloor Sobchak echter de verkiezingen (corruptieschandalen). De carrière van Poetin leek ten einde. Anatoly Chubais, een adviseur van Jeltsin, had echter van Poetin’s reputatie gehoord, wat ervoor zorgde dat Poetin in de administratie van Jeltsin werd opgenomen. De loyaliteit die Poetin in deze functie tentoonspreidde leidde ertoe dat in het woelige jaar 1998, hij eerste afgevaardigde werd van de presidentiële administratie, waar hij verantwoordelijk was voor de relaties met de regio’s. Later dat jaar wordt hij zelfs hoofd van de FSB (= Federal Security Bureau), de opvolger van de KGB. Kort na deze aanstelling verkreeg hij de controle over een orgaan dat alle veiligheids – en inlichtingenministeries coördineert.

Op de eindejaarstoespraak van president Jeltsin op 31 december 1999 kondigde deze zijn ontslag aan. Daarnaast zorgde hij ervoor dat Poetin de plaatsvervangende president werd. De fel verzwakte Jeltsin wilde ervoor zorgen dat zijn protégé de beste kansen zou hebben om de komende verkiezingen van maart 2000 te kunnen winnen.³⁹⁷

³⁹⁷ (ed.) HERSPRING, D.R., o.c., pp. 2-3.

De vlotte manier waarop Poetin er in geslaagd is om op vrij korte termijn zich in de hoogste politieke regionen te vestigen is een verdere uitdrukking van het volatiele regeringsbeleid van toenmalig president Jeltsin, maar misschien ook deels van de capaciteiten van Poetin zelf. Het leek wel ‘The American Dream’ in post- Sovjet Rusland.

6.2. Balans van twee termijnen binnenlands beleid.

Bij het analyseren van het binnenland beleid is het cruciaal te schetsen in welk soort Rusland Poetin baas werd. Economisch was het uit een diep dal aan het klauteren (Roebelcrisis '98), de Doema was in de handen van de Communisten, het land was geregeerd geweest door een president die niet alles in handen kon houden (wegens slechte gezondheid, drankproblemen, regionale baronnen), corrupte ambtenaren en oligarchen kenden topjaren... Chaos was Ruslands' deel. Bij het beschrijven van het binnenlands beleid van Jeltsin kwam dit al aan bod.

Toen Poetin verkozen werd in maart 2000 verwachtte het Russische volk op binnenlands vlak stabiliteit, rust en rechtvaardigheid. Op buitenlands vlak stond het herstellen van de grootmacht-status centraal. Om deze stabiliteit in de Russische maatschappij te verkrijgen, deed Poetin al zeer snel na zijn aanstelling vele en diepgaande hervormingen. Deze hervormingen, maar ook andere factoren, zorgden voor een bepaalde stabiliteit die Poetin's populariteit immens deed stijgen.

6.2.1. 'Verticalisering van de macht'.

In mei 2000 vormt Poetin **7 nieuwe regionale 'super' districten.** (= okroegi) De gouverneurs werden persoonlijk benoemd door de president. De bedoeling van deze rechtstreekse benoeming was om meer federale wetten effectief te laten uitvoeren in de regio's. Voorheen was dit absoluut niet het geval. Deze gouverneurs (= polpredy) kregen de controle over alle federale beampten in die regio. Gouverneurs waren ten tijde van Jeltsin in sterke mate afhankelijk van de lokale besturen. Poetin wilde hieraan paal en perk stellen. Twee opmerkingen over deze intuïtief positieve evolutie zijn echter op zijn plaats.³⁹⁸ Ten eerste

³⁹⁸ McFAUL, M., Putin in Power. In: Current History, oktober 2000, pp. 307-314.

komt de verdelingslijn van deze districten zeer sterk overeen met de militaire administratieve indeling van Rusland.³⁹⁹Ten tweede hebben 5 van de 7 nieuw aangestelde gouverneurs, een militaire/politiële/FSB of KGB verleden. Slechts twee zijn echte burgers.⁴⁰⁰

In juli 2000 wordt een wet gestemd waardoor de president de macht verkreeg om verkozen gouverneurs, waartegen een juridisch – crimineel onderzoek liep, uit hun functie te zetten. Formeel gezien kan hij deze gouverneurs slechts tijdelijk uit functie zetten totdat het onderzoek is beëindigd. Maar informeel geeft deze wet de president de mogelijkheid om de verkozen gouverneurs uit hun functie te ontzetten wanneer hij dit wenst.⁴⁰¹

Nog een andere wet geeft de president de mogelijkheid om regionale wetgeving die federale wetgeving overtreedt, ongedaan te maken. Daarnaast kan hij burgemeesters van steden met meer dan 50.000 inwoners uit het zadel liften. Een laatste institutionele hervorming die vrij snel na zijn aantreden door de Doema werd gejaagd, zorgde ervoor dat een groter deel van de inkomsten van de regionale belastingen (=oestavy) naar Moskou gingen. Regio's die vroeger hierin fraudeerden en geen of weinig belastingen doorstortten deden dit nu wel, schoolvoorbeeld is de regio Bashkortostan.⁴⁰²

Zoals uit de bespreking van Jeltsin's termijn bleek, was de **Doema**, het Russisch Lagerhuis een 'center of opposition'. Hieraan wilden Poetin en zijn bondgenoten in de herfst een einde maken en ervoor zorgen dat het parlement een loyaler instituut werd. Dit bekwamen ze door gebruik te maken van het electorale proces. In de aanloop naar de parlementaire verkiezingen van december **1999** richtte het Kremlin, met Poetin als eerste minster, een nieuwe 'machtspartij' op: "Unity". Deze partij was volledig afhankelijk van het Kremlin voor de financiering en organisatie van de campagne. De nieuwe partij schuwde niet om de oude machtspartijen te schofferen en kreeg hierin de 'welwillende' hulp van twee nationale televisiestations, die gecontroleerd werden door het Kremlin (ORT en RTR), die zich

³⁹⁹ (ed.) GIELEN, A., SOS Rusland. Van Ijzeren Gordijn tot rookgordijn. In: MO* noordzuid Cahier, juni 2005, pp. 70-74.

⁴⁰⁰ McFAUL, M., Putin in Power. In: Current History, oktober 2000, pg. 312.

⁴⁰¹ Ibid.

⁴⁰² Ibid.

vooral negatief uitlieten over de partij 'Fatherland-All Russia'(OVR). Deze partij mikte net als Unity op de niet-ideologische stemmer.

Unity haalde een zeer sterke uitslag van 23%, amper 1% minder dan de Communistische Partij van de Russische Federatie, en dit voor een partij die tot enkele weken voor de verkiezingen nog niet bestond. Unity versloeg Fatherland-All Russia (12%), dat geleid werd door ex- eerste minster Yevgeny Primakov en de burgemeester van Moskou, Yuri Luzhkov. Daarnaast profiteerde Poetin van het verassende resultaat van het liberale blok (9%), de Unie van Rechtse Krachten (= SPS). Unity en SPS vormden samen een coalitie, wat ervoor zorgde dat Poetin zijn economisch beleid gemakkelijker kon doorvoeren (in vergelijking met Jeltsin). De Communistische Partij controleerde nog altijd een groot deel van de zitjes maar kon geen obstructie meer vormen voor initiatieven vanuit het Kremlin. Daarnaast zorgde Poetin voor verdeeldheid binnen deze partij wat ertoe leidde dat Seleznyov Gennady een nieuwe partij stichtte: 'Rossiya' (gesteund door het Kremlin). De combinatie van een loyale partij, Unity, een verzwakte en verdeelde Communistische Partij en een soms ondersteunende SPS, zorgde voor de nodige parlementaire steun voor Poetin op bepaalde belangrijke kwesties.

In de parlementaire verkiezingen van 7 december 2003 werd deze trend nog versterkt. In 2001 was Unity samengesmolten met Fatherland-All Russia die samen de grootste fractie werd in de Doema (nieuwe naam is: 'United Russia' of 'Edinaya Rossia'). United Russia kreeg 37% van de stemmen i.v.m. 23% een aantal jaar eerder. Op die manier verkreeg de partij een absolute meerderheid in de Doema (120 zetels tegen 105).⁴⁰³

Men kan echter, misschien terecht, opmerken dat het plotse succes van een organisatie zonder historische achtergrond, zonder duidelijk platform en leden, de vorming van een echt meerpartijen- systeem in Rusland ondermijnt.

De **Federatie Raad**-hervorming was tot ieders verassing één van Poetin's topprioriteiten bij zijn aanstelling. Volgens de Russische Grondwet mogen twee afgevaardigden van elke regio van de Russische Federatie lid zijn van deze Raad; een lid voor het representatieve

⁴⁰³ CLARK, A.W., Russia at the Polls. Potemkin Democracy. In: Problems of Post-Communism, maart/april 2004, pp. 22-29.

orgaan en één voor het uitvoerende orgaan van deze raad. De Grondwet specificceert echter niet hoe deze vertegenwoordigers geselecteerd dienen te worden. In de eerste termijn van de Federatie Raad (1993 -1995) werden de leden direct verkozen, maar na de verkiezingen van 1993 slaagden de regionale leiders erin de wet betreffende de vorming van de Raad te veranderen.⁴⁰⁴Ten eerste werden regionale leiders nu verkozen door het volk, waar Jeltsin vroeger velen zelf aanduidde. Ten tweede zetelde regionale executieven nu ex officio in de Federatie Raad. Dit zorgde ervoor dat de gouverneurs meer lokale legitimiteit en grotere autonomie kregen ten aanzien van Jeltsin en Moskou. De Federatie Raad werd een lobby voor regionale belangen. In juli 2000, na het overstemmen van het veto van Raad door de Doema, duwde Poetin een hervorming van dit orgaan door. De leden werden niet langer gekozen maar aangeduid, om die manier kwamen vooral Poetin gezinden in de Raad, wat ervoor zorgde dat potentieel oppositie tegen het beleid werd in de kiem gesmoord.

Terug moeten we misschien de vraag stellen of deze hervorming voor meer democratie, volksinspraak heeft gezorgd.⁴⁰⁵

De kiesdrempel voor politieke partijen werd opgetrokken van 5% naar 7% en politieke partijen moeten aan bijkomende voorwaarden voldoen om aan de komende (2007) parlementsverkiezingen deel te nemen.⁴⁰⁶

6.2.2. Tsjetsjenië, een binnenlands probleem?

Een spook uit het verleden

Uit het binnenlands beleid van Jeltsin is gebleken dat Rusland nog zeer veel problemen had met de Tsjetsjenen. Maar dat Iran geen al te grote problemen hiervan maakte. Dit veranderde niet ten tijde van Poetin. In september 1999, enkele maanden nadat Poetin als premier werd aangeduid door Jeltsin, brak de tweede Tsjetsjeense Oorlog uit. De aanleiding voor de oorlog was de inval van kleine groepen islamitische rebellen in de naburige republiek Dagestan. Drie dorpen hadden zich tot ‘onafhankelijk islamitisch

⁴⁰⁴ McFAUL, M., o.c., pp. 309-311.

⁴⁰⁵ (ed.) HERSPRING, D.R., o.c., pp. 16 -17.

⁴⁰⁶ WORLDREPORT 2006, Human Right Watch, Events of 2005. Human Right Watch, 2006, pp. 380-387.

gebied' uitgeroepen. Slechts een heel kleine groep Dagestanen kon zich in dit soort 'religieus extremisme' vinden. Na een onbezonnen harde reactie van de Dagestaanse overheid vluchtten enkele 'religieuze extremisten' naar Tsjetsjenië, waar ze de steun van Shamil Basajev ontvingen. In september 1999 begonnen Russische troepen vanuit Dagestan, doelwitten op Tsjetsjeens grondgebied te bombarderen. In de maanden augustus en september van 1999 werd het Russische volk zelf opgeschrikt door bomaanslagen.⁴⁰⁷ Deze aanslagen werden direct op naam van de 'Tsjetsjeense rebellen' geschoven, hoewel het bewijs daarvoor nooit echt is geleverd.⁴⁰⁸ Er werd zelfs gefluisterd dat de FSB (= vroeger KGB) achter de aanslag zat om de oorlog in Tsjetsjenië te legitimeren.⁴⁰⁹

De Russische militaire campagne verliep beter en hier liggen verschillende oorzaken aan de basis van. Ten eerste was de publieke steun voor de oorlog veel groter, want de inval in Dagestan werd gezien als directe schending van de Russische veiligheid. Het volk vroeg om een antwoord, ook op de bomaanslagen, en Poetin gaf die. Ten tweede gebruikte het Russische leger andere 'technieken', waarbij meer werd gerekend op luchtaanvallen dan in de eerste oorlog. (Gevolg was wel dat Grozny, de hoofdstad van Tsjetsjenië, zwaar werd toegetakeld). Ten derde was de verslaggeving van de oorlog op een totaal verschillende manier ingevuld i.v.m. die in de eerste oorlog; de Russische staat oefende grote mate van controle uit op deze verslaggeving bv. strikte toegangsbeperkingen op het terrein. Het vrij neutrale beeld (dus gruwelijk) dat de Russen kregen van de eerste oorlog, werd drastisch verandert dmv censuur en veel anti-Tsjetsjeense propaganda. Het relatieve succes van de operatie, dat tot op heden nog niet volledig is beslecht, zorgde voor een stijging in Poetin's populariteitpolls.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ The Blasts which shook Russia. BBC News World Edition, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/448993.stm>, laatst geconsulteerd op 22/11/06.

⁴⁰⁸ VAN DEN HEUVEL, M., Rusland en Tsjetsjenië. Een drama zonder einde? In: Internationale Spectator, november 2000, LIV, nr. 11, pp. 569 -575.

⁴⁰⁹ (ed.) HERSPRING, D.R., o.c., pg. 206.

⁴¹⁰ McFAUL, M., Putin in Power. In: Current History, oktober 2000, pp. 309-311.

Poetin linkt 9/11 aan Tsjetsjenië.

Op 11 september 2001 wordt de Verenigde Staten getroffen door terroristische aanslagen op de WTC torens en het Pentagon. Poetin was de eerste leider die Bush contacteerde om zijn medeleven te betuigen en om een ongenueanceerde veroordeling van de terroristische actie uit te spreken. Los van de gevolgen voor het buitenlands beleid, heeft 9/11 ook binnenlandse consequenties gehad. De gebeurtenis gaf Rusland de kans om zijn acties in Tsjetsjenië te legitimeren, daar het conflict in de zomer van 2001 voor zware wrevel met Europa en in mindere mate met de Verenigde Staten had gezorgd.⁴¹¹ Poetin benadrukte dat de oorlog tegen de terroristen in Tsjetsjenië bijdroeg tot de wereldwijde strijd tegen het terrorisme. Hij zocht de garantie van de Verenigde Staten om de vrije hand te hebben in zijn strijd tegen de “bandieten en terroristen”, zonder buitenlandse inmenging.⁴¹²

Binnenlands of Buitenlands?

De Tsjetsjeense kwestie is technisch gezien een binnenlands probleem (het is een deel van het Zuidelijk Federaal District als republiek binnen Rusland) maar het probleem kent zijn gevolgen voor het buitenlands beleid van het land met betrekking tot Iran. Enkel om praktische redenen zal ik de link Tsjetsjenië – Iran bij het buitenlandse beleid behandelen.

6.2.3. Strijd leveren met Oligarchen of toch niet?

In het hoofdstuk betreffende het binnenlands beleid van Jeltsin hebben we al gesproken over de ‘oligarchen’ en hun opkomstperiode. We moeten constateren dat de komst van Vladimir Poetin en de financiële crisis van 1998, het de facto einde inluidde van een deel van de ‘Oligarchen’.

Terwijl sommigen begin juli 2000 nog dachten dat Poetin aan een vredesdans bezig was met de oligarchen⁴¹³, zou het tegendeel bewaarheid worden. Enkele oligarchen, vooral Berezovsky, hadden Jeltsin voorgesteld om Poetin eerste minister te maken. De bevolking

⁴¹¹ (ed.) HERSPRING, D.R., o.c., pp. 272 -274.

⁴¹² Ibid., pp. 228-229.

⁴¹³ BEGUN, B., GORDAN, D., MEADOWS, S., Putin’s Peace dance With the Oligarchs. In: Newsweek, 8 juli 2000, vol. 136, issue 6, pg. 6.

wilde graag de ‘loans-for-shares’ veilingen terugdraaien en Poetin was voor de oligarchen de beste garantie dat dit niet zou gebeuren. Zoals bleek uit het vorige deel, was hun rijkdom en status opgebouwd via dit systeem.⁴¹⁴ Poetin zelf beloofde bij zijn aanstelling dat hij een ‘gelijke’ behandeling met de oligarchen zou respecteren, net zoals met andere mensen (“bakkers,...”). Dit klonk zeer redelijk maar toch sprak hij regelmatig af met deze oligarchen. Poetin’s positie ten aanzien van de oligarchen is niet eenduidig. Terwijl hij de ene (bv. R. Abramovitch) liet begaan, trad hij fors op tegen andere (V. Gusinsky, B. Berezovsky en later Khodorkovsky M.).

Dit is voor een deel het gevolg van drie verschillende rivaliserende groepen die men kan onderscheiden binnen Poetin’s administratie. Ten eerste had je de ‘Familie’. Deze groep van oligarchen rond Jeltsin en vooral zijn dochter Tatiana Diachenko, bleven een rol spelen. Ten tweede waren er de ‘ St-Peterburgs Liberalen’, die verschillende functies met betrekking tot economie invulden in Poetin’s administratie. De laatste groep, de ‘Veiligheidsmensen’ die vaak ook uit St-Petersburg kwamen, bezetten de functies m.b.t. veiligheid en defensie. Er werd verwacht dat het tot een open clash ging komen tussen deze groepen maar dit bleef uit. Wel was er een transitie te zien waarin Poetin meer en meer mensen uit de laatste twee groepen op belangrijke functies plaatste ten nadele van de ‘Familie’⁴¹⁵.

De eerste oligarch die het aan de stok kreeg met Poetin was **Vladimir Gusinsky**. Deze mediamagnaat (eigenaar van Media-MOST) had tijdens de verkiezingen van december 1999 de OVR alliantie gesteund via zijn televisiekanaal NTV. Daarnaast was het televisiestation kritisch ten aanzien van Poetin’s campagne in Tsjetsjenië. Op verdenking van belastingsontduiking werd Gusinsky opgepakt op 13 juni 2000. Na drie dagen werd hij terug vrijgelaten, maar verloor hierdoor wel de controle over NTV. In november 2000 werd NTV volledig overgenomen door Gazprom-Media. Gusinsky zelf mocht het land verlaten en woont sindsdien in het buitenland. Gazprom is nog voor 40% in handen van de staat en heeft goede banden met het Kremlin en NTV had nog een uitstaande schuld tav. Gazprom .⁴¹⁶ In juli van 2000 had Poetin een vergadering met 21 oligarchen waarin hij

⁴¹⁴ (ed.) GIELEN, A., o.c., pp. 30 -32.

⁴¹⁵ (ed.) HERSPRING, D.R., o.c., pp.166-167.

⁴¹⁶ Ibid, pg. 168.

hen vertelde dat hij geen pogingen zou doen om de corrupte privatiseringen van vorige jaren ongedaan te maken, zolang ze zich niet inlieten met politiek (en dus kritisch werden).

Maar één van de afwezigen op deze vergadering zou Poetin's tweede target worden. **Boris Berezovsky** was in 2000 al een aantal keer ondervraagd in verband met de 'Aeroflot'-zaak (i.v.m. fraude). Kort daarvoor had hij een politieke beweging proberen op te richten tegen Poetin in. Hij vluchtte naar het buitenland en bleef vandaar uit een 'oorlog' voeren tegen de president. Hij suggereerde voornamelijk dat de FSB verantwoordelijk was voor de bomanslagen op de Moskovitische appartementsblokken van september 1999⁴¹⁷. Ook ging Poetin volgens hem niet vrijuit in de Kursk-zaak.

Berezovsky was tevens voor 74% eigenaar van TV-6, een televisiestation waarin de ex-leden (o.l.v. Y. Kisilev) van NTV (zie deel Gusinsky) deel gingen van uitmaken. Met de komst van deze groep, diende een andere eigenaar van het bedrijf LUKoil (waarschijnlijk onder invloed van het Kremlin) een klacht in tegen het televisiestation i.v.m. slecht beheer en niet uitbetalen van dividenden. Het federale gerechtshof maakte de beslissing van het Moskovitische hof ongedaan en op 11 januari 2002 werd TV-6 gesloten. Politiek was Berezovsky van een toppositie onder Jeltsin naar de (rijke) afvallige onder Poetin gedegradeerd in een tijdspanne van enkele jaren. Voor Berezovsky was politiek een gevaarlijk iets geworden, vandaar zijn uitspraak: "Russian Politics is like Russian Roulette".

Poetin's offensief tegen de oligarchen bleef beperkt tot diegenen die onafhankelijk en dus kritische media-instrumenten bezaten en diegenen die zich met politiek zouden bezighouden. Diegenen die zich uit dit alles hielden maakten grote kans om gewoon verder te werken, 'business as usual'.

Er zijn echter beweringen dat de groep van de oligarchen, die grotendeels van het toneel zijn verdwenen, vervangen zijn geweest door een groep van silovarchen.⁴¹⁸ Deze groep zou bestaan uit de siloviki (letterlijk 'machtsmensen') en hebben allemaal een achtergrond bij de veiligheidsdiensten. Silovarchieën zouden dan staten zijn waarin oudgedienden van de

⁴¹⁷ Ibid, pg. 169.

⁴¹⁸ TREISMAN, D., Putin's Silovarchs. In: Orbis, winter 2006, pg. 141.

veiligheidsdiensten en van het leger, zowel de politiek als de grote zakenwereld zouden domineren. (bv. in Zuid-Korea, Indonesië). Treisman bestempelt de Poetin-administratie als een administratie met silovarchische neigingen.

Volgende figuur zou de evolutie van oligarchen naar silovarchen aantonen.⁴¹⁹

Table 1. From Oligarchs to Silovarchs

Oligarchs	Key oligarch-controlled companies, c. 1996	Key oligarch-controlled companies, c. 2006	Key silovarch-controlled companies, c. 2006	Silovarchs
Boris Berezovsky, Roman Abramovich	<i>Autovaz, Aeroflot, ORT, Sibneft</i>		<i>Aeroflot, Almaz-Antei</i>	Viktor Ivanov
Vladimir Gusinsky	<i>NTV</i>		Rosoboron-export, <i>Autovaz</i>	Sergei Chemezov
Rem Vyakhirev	<i>Gazprom</i>		<i>Gazprom, Sibneft, NTV, OMZ</i>	Alexei Miller
Mikhail Khodorkovsky	Yukos (including <i>Yuganskneftegaz</i>)		Rosneft, <i>Yuganskneftegaz</i>	Igor Sechin
Vladimir Potanin	Norilsk Nickel, Silovye Mashiny	Norilsk Nickel	Russian Railroads	Vladimir Yakunin
Mikhail Fridman	Alfabank, TNK	Alfabank, TNK-BP		

Zoals voorheen beweert hebben een aantal ‘oude’ oligarchen hun positie weten te behouden: Vladimir Potanin behield Norilsk Nickel, Mikhail Fridman Alfabank (5de grootste bank van Rusland) en TNK-BP(een oliemaatschappij) . Maar een groot aantal wijzigingen hebben toch plaats gegrepen. Berezovsky, Abramovich, Gusinsky, Khodorkovsky zijn hun bedrijven kwijt gespeeld ten voordele van Viktor Ivanov, Sergei Chemezov, Alexei Miller, Igor Sechin die allen een achtergrond hebben bij de inlichtingendienst. Ten tijde van Jeltsin werd de groep van oligarchen en officials die hem bijstonden, de ‘Familie’ of Semya genoemd. Momenteel wordt het netwerk rond Poetin de ‘Onderneming’ of Korporatsia genoemd. Ondanks de schijnbare oorlog tussen Poetin en de oligarchen wordt er gespeculeerd over een (beperkte) alliantie tussen de ‘Onderneming’ en de ‘Familie’.⁴²⁰

⁴¹⁹ Ibid.,pg. 145 -146.

⁴²⁰ TREISMAN, D., Putin’s Silovarchs. In: Orbis, winter 2006, pg. 147.

White & Kryshantovskaya noemen dit de ‘militocratie’ van Poetin. Volgende figuur toont aan hoe de Russische elite onder Jeltsin en Poetin sociologisch was samengesteld.⁴²¹

Table 1. The Russian Elite under Yel'tsin and Putin (in percent)

	Yel'tsin's elite, 1993	Putin's elite, 2002
Average age (in years)	51.3	51.5
Women	2.9	1.7
Of rural origin	23.1	31.0
With a higher education	99.0	100.0
With a higher degree	52.5	20.9
With a military education	6.7	26.6
With an economic or legal education	24.5	25.7
With an elite higher education	35.4	23.4
From St. Petersburg	13.2	21.3
Business representatives	1.6	11.3
Military/security representatives	11.2	25.1

Het valt op dat het aantal vertegenwoordigers uit de militaire of veiligheidsdiensten meer dan verdubbeld is. De mensen die Poetin's elite vormen hebben vaker een militaire opleiding genoten en zijn vaker van St. Petersburg afkomstig. Ze komen ook veel vaker uit de zakenwereld.

Er is hier sprake van een recentralisatie. Onder Jeltsin was een groot deel van de macht in handen van de oligarchen gevallen, wat ervoor zorgde dat Rusland een ‘zwakker’ buitenlands beleid moest voeren. Bv. Jeltsin kon in '95 niet onder de druk uit van de Amerikanen omdat zijn eigen machtspositie allesbehalve sterk was. Poetin zag deze zwakheid en stelde de oligarchen voor de keuze. Ofwel hield men zich koest en behield men alles, ofwel deed men aan politiek en kregen ze het zwaar. Poetin is in staat gebleken om zich te laten omringen door diegenen die hij het meest vertrouwt.

⁴²¹ WHITE, S., KRYSHANTOVSKAYA, O., Putin's militocracy. In: Post-Soviet Affairs, vol. 19, no. 4, 2003, pp. 289 -306.

Het voeren van een duidelijk buitenlands beleid kon pas wanneer intern de macht absoluut was. We kunnen dus tot dezelfde conclusie komen als in het vorige deel: centraliseren van de macht intern om extern een beleid te kunnen voeren in functie van de Russische belangen.

6.2.4. Het economisch beleid

“Algemene stabiliteit” en een “gerespecteerde plaats in de wereld” die Poetin voor ogen had, zou worden bekomen door economische stabiliteit. Economie stond in functie van een krachtig buitenlands beleid.

Volgend citaat is veelzeggend:

“A stable economy is the main guarantor of a democratic society, and the very foundation of a strong nation that is respected in the world.” V.Poetin⁴²²

Van bij de aanstelling van zijn regering was duidelijk dat economie een zéér belangrijke pijler was voor Poetin, ook in zijn binnenlands beleid. Aan het hoofd van de regering kwam Mikhail Kasyanov, een ex-minister van financiën onder Jeltsin en met pro-markt ambities. De Minister van Financiën werd Alexksei Kudrin, Minister van Economische Ontwikkeling en Handel werd German Gref en de persoonlijke adviseur van de president voor economische zaken Andrei Illarionov. Stuk voor stuk voorstanders van radicale markthervormingen. Het was dan ook niet verwonderlijk dat deze ploeg hoge ambities als einddoel had.

Het verdubbelen van het BNP binnen 10 jaar was de ondubbelzinnige doelstelling die Poetin in 2003 zich voorop stelde. Daartoe was een jaarlijkse groei van 7% nodig.⁴²³

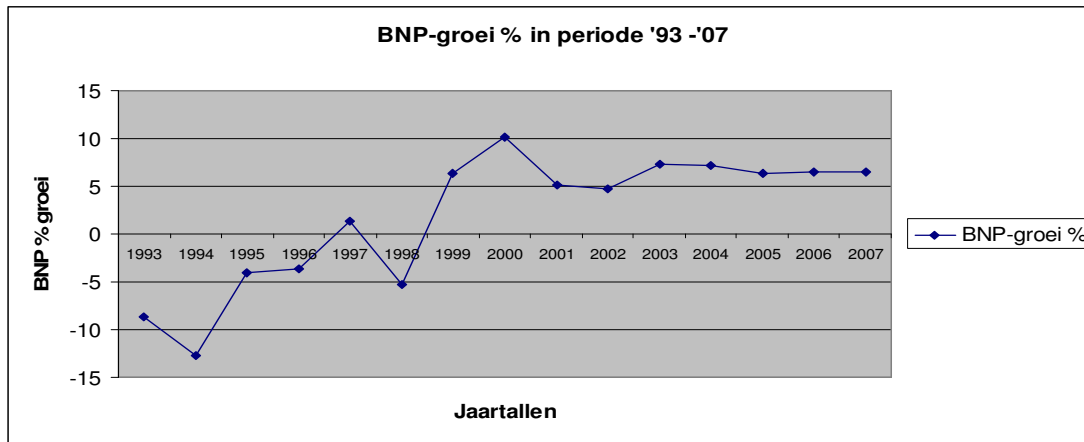
⁴²² POETIN, V., State of the Union van 8 juli 2000 aan de leden van de Doema en Federale Raad, http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2000/07/08/0000_type70029type82912_70658.shtml, laatst geconsulteerd op 21/11/06.

⁴²³ POETIN, V., State of the Union van 16 mei 2003 aan de leden van Doema en Federale Raad, http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2003/05/16/0000_type70029type82912_44692.shtml, laatst geconsulteerd op 21/11/06.

	2000	2001	2002	2003	2004
BNPgroei ⁴²⁴	10%	5.1%	4.7%	7.3%	7.2%

Uit de cijfers kunnen we concluderen dat Poetin er , in de eerste 4 jaar aan de macht, op een haar na niet in geslaagd is om dat doel van 7% te halen (nl. 6.86% groei).

Volgende tabel op basis van IMF-gegevens tonen de BNP-groei in periode '93-'07. ⁴²⁵

Wel kende hij een aantal ‘voordelen’ die ervoor zorgden dat de kleine groei van 1997 of de negatieve groei van 1998 werden weggewerkt, waardoor de eerste tekenen van economisch herstel al te zien waren in 1999 (groei van 6.4%).

Wat veranderde er in de periode 2000-2004 of wat was Poetin’s beleid?

Drie complementaire elementen lijken hier van belang. Ten eerste de devaluatie van de Roebel in augustus 1998. Ten tweede de evolutie in de olieprijs. En ten derde het verstandig begrotingsbeleid van Poetin.⁴²⁶

⁴²⁴ Informatie over Rusland’s economie uitgegeven door OECD:
http://www.oecd.org/infobycountry/0,2981,en_2649_201185_1_70747_1_1_1,00.html, laatst geconsulteerd op 21/11/06.

⁴²⁵ IMF, Report for Selected Countries And Subjects,
http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=1992&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=61&pr1.y=5&c=922&s=NGDP_RPCH%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=, website laatst geconsulteerd op 24/02/07.

⁴²⁶ (ed.) GIELEN, A., o.c., pg.17.

a) De devaluatie van de Roebel in augustus 1998.

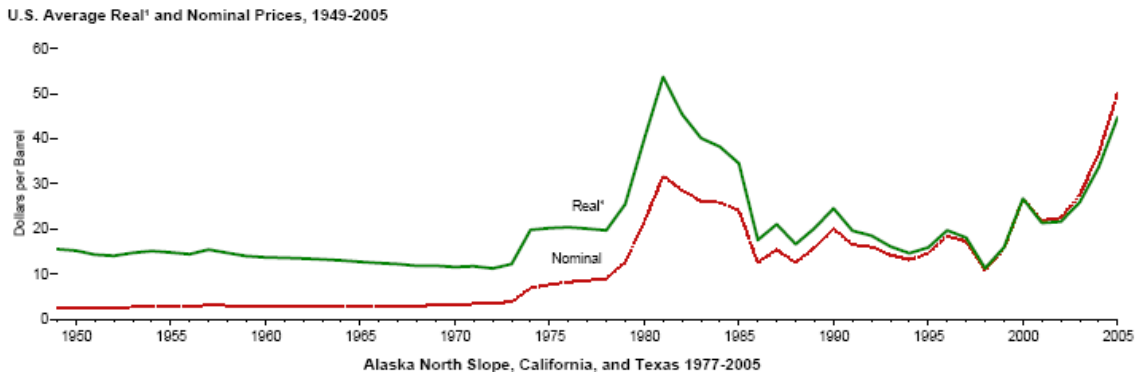
De crisis van 1998 zorgde ervoor dat de Russische economie, die jaren werd gewurgd door een overgewaardeerde munt, bevrijdt was. Het land had sinds 1995 geprobeerd te komen tot monetaire stabiliteit door een hardwisselkoersbeleid. Eerst werd een wisselkoersband met een vaste pariteit ten opzichte van de dollar georganiseerd. Later werd de vaste pariteit vervangen door een ‘corridor’, een glijdende pariteit met de dollar rond een schommelingsmarge. Dit beleid had een dalende inflatie tot gevolg, tot een relatief laag niveau in 1997. Maar de kost van deze stabilisatie was een jarenlange reële opwaardering van de roebel. Het uitblijven van buitenlandse investeringen (door onstabiel politiek klimaat) en van productiviteitsstijgingen leidde tot een rem op uitvoer en een stimulans op de invoer van goederen. Dit zorgde voor een zware druk op de lokale producenten.

De devaluatie in augustus bracht opnieuw een kortstondige monetaire destabilisering en hogere inflatie met zich mee en leidde ook tot import-substitutie: consumptiegoederen die vroeger ingevoerd werden, waren na de devaluatie te duur voor de Russische consument. Hun plaats werd snel ingenomen door Russische producten. De producenten hadden onder druk van buitenlandse concurrentie ook de kwaliteit en de marketing van hun producten sterk verbeterd. Dit leidde uiteindelijk dus tot een heropleving van de Russische verwerkende industrie. Een hogere tewerkstelling en stijgende reële lonen leidden tot een hogere consumptie van lokaal geproduceerde producten, wat dus opnieuw de productie stimuleerde. Daarenboven daalde de inflatie geleidelijk en kwam er een zekere stabiliteit het bankwezen.⁴²⁷

⁴²⁷ Ibid., pp. 17-19.

b) De olieprijs.

De evolutie van de olieprijsen in de periode '49- '05. ⁴²⁸

De Russische economie was in grote mate afhankelijk van de prijs van de olie, iets wat in de toekomst waarschijnlijk nog zal toenemen. Indien de olieprijs stijgt, groeit de industriële productie rechtstreeks (door de hogere waarde van de oliewinning) en onrechtstreeks (omdat er meer investeringen in pijpleidingen en transportinfrastructuur zijn om de olie naar de exportmarkt te krijgen). Ook de roebelwaarde van de export stijgt onmiddellijk bij een hogere olieprijs. Aangezien zowel de industriële productie als de export bijdragen tot het BNP, leidt een stijging in de olieprijs tot een stijging van de economische groei. ⁴²⁹

Het is zeer duidelijk dat een deel van de grotere economische groei dat Rusland kenmerkte in de periode 2000-2004, verklaard kan worden door de hogere olieprijsen. Vier randbemerkingen moeten aantonen dat een hogere olieprijs niet de enige factor is die zorgde voor de heropleving van de Russische economie. Ten eerste was de reële olieprijs in de periode '95-'97 (dus ten tijde van Jeltsin) vergelijkbaar met deze in '02-'03 (onder Poetin) maar leidde dit toen niet tot een hogere groei. Blijkbaar moest er toch iets structureel veranderd zijn. Ten tweede leiden hogere olieprijsen slechts tijdelijk tot een hogere groei, het effect op de economie is dus niet permanent. Ten derde, omgekeerd geredeneerd, is de Russische economie erg kwetsbaar voor zware dalingen in de olieprijs, aangezien dit aanleiding zou geven tot lagere groei. De Russische overheid, onder Poetin,

⁴²⁸ Energy Information Administration (EIA) – Annual Energy Review, <http://www.eia.doe.gov/emeu/aer/contents.html>, laatst geconsulteerd op 07/03/07.

⁴²⁹ (ed.) GIELEN, A., o.c., pg. 23.

was zich bewust van dit risico en richtte daarvoor het stabilisatiefonds op. Ten slotte moeten we opmerken dat het de laatste jaren vooral de particuliere consumptie is die de economische groei drijft, en die is niet zo sterk afhankelijk van de olieprijs.⁴³⁰

c) Verstandig begrotingsbeleid.

Onder president Poetin heeft Rusland alleen maar begrotingsoverschotten gekend, dit staat in fel contrast met de Jeltsin-jaren. De tekorten onder Jeltsin leidden tot voordurende economische en monetaire instabiliteit met de maatschappelijke gevolgen van dien. Het probleem van Jeltsin's beleid lag niet zozeer in hoge overheidsuitgaven (die er wel waren) maar in het feit hij er eenvoudigweg niet in slaagde om de nodige belastingen binnen te rijven. De Russische personen en bedrijven betaalden simpelweg hun belastingen niet of slechts deels.

Poetin's reactie op deze toestand werd vrij snel duidelijk; hij voerde een 'flat tax' in van 13%. Deze verlaagde belastingen gingen wel gepaard met een krachtadiger optreden van fiscale inspecties. Vele bedrijven en personen migreerden van de 'zwarte' economie naar de 'witte'. Ook slaagde de regering erin om een gedeelte van de gestegen olieprijzen voor de staatskas binnen te rijven door de invoering van variabele exportheffingen. En zoals we hierboven al hebben vermeld, werden de fiscale relaties met de regio's herzien en generationaliseerd. Een aantal regio's hadden onder Jeltsin speciale voordelige regimes verkregen om hun politieke steun af te kopen. Na Poetin's hervormingen zijn de fiscale relaties tussen de federatie en de regio's veel transparanter en egalier geworden.

De overtollige opbrengsten werden niet opgesoupeerd zoals in het verleden vaak het geval was geweest. Tot 1999 was het voor de Russische overheid heel gewoon om veel te laat of soms helemaal niet te betalen, om zo de uitgaven aan te passen aan de inkomsten. (=sekwestratie). De pensioenen en lonen van gerechtsmedewerkers, politiemensen, onderwijskrachten en werknemers in de gezondheidszorg zijn nog altijd relatief laag, maar

⁴³⁰ Ibid., pg. 23.

het is tenminste zeker dat ze op tijd uitbetaald worden. Bovendien zijn de overheidslonen de laatste vijf jaar sterk gestegen.⁴³¹

Stabilisatiefonds

Het Poetin-bewind is niet bezweken voor de politieke verleiding om de hoger dan verwachte inkomsten aan te wenden voor bijkomende uitgaven. Die hogere inkomsten uit hoger dan gebudgetteerde olieprijsen werden ongeveer volledig gespaard in de vorm van een fiscaal overschot. Er is een instelling opgericht die het sparen van fiscale meevallers stimuleert. Sedert januari 2003 is in Rusland namelijk een Stabiliteitsfonds in voege.⁴³² Belastinginkomsten die toe te schrijven zijn aan een hogere dan gebudgetteerde olieprijs worden automatisch in een speciaal fonds gestort. Met de bedoeling om een soort buffer te vormen om de fiscale uitgaven te beschermen tegen plotselinge dalingen in de olieprijs en om zo de overheidsuitgaven op peil te kunnen houden. Dit fonds kon slechts aangewend worden wanneer 500 miljard roebel werd bereikt, maar door de enorme vlucht van de olieprijsen gebeurde dit sneller dan verwacht. Daarenboven werd beslist om het geld uit dit fonds niet te gebruiken voor overheidsconsumptie zolang de olieprijsen hoog genoeg bleven. Uitgaven die wel mogelijk werden geacht, waren stortingen aan het pensioensfonds en vervroegde schuldaflossing.⁴³³ Systematisch werd er geld in dit fonds gestopt te wijten aan de vrij constante hoge olieprijsen en de lage budgettering van de verwachte inkomsten. Momenteel bevat het fonds zo'n 34 598 355 325, 48 euro.⁴³⁴

Terugbetaling van buitenlandse schuld.

Een deel van de begrotingsoverschotten is aangewend geweest om de buitenlandse schuld vervroegd af te lossen (schulden voornamelijk opgebouwd in de eerste jaren na de sovjetimplosie). Rusland bereikte op 15 mei 2005 een overeenkomst met de Club van Parijs om eerder dan gepland 12 miljard van de uitstaande schuld van ongeveer 32 miljard

⁴³¹ Ibid., pp. 24-26.

⁴³² Voor meer info ivm dit fonds: Russisch Ministerie van Financiën : http://www1.minfin.ru/stabfond_eng/oststf_eng.htm, laatst geconsulteerd op 19/11/06.

⁴³³ (ed.) GIELEN, A., o.c., pp.27-28.

⁴³⁴ Stabilization Fund of the Russian Federation. Statistics. Funds flow on the Federal Treasury's account in the Bank of Russia in euro 2007. Website: http://www1.minfin.ru/stabfond_eng/eu2007_eng.htm, laatst geconsulteerd op 04/03/07.

€ terug te betalen tegen 20 augustus. Minister van Financiën Kudrin kondigde aan dat Rusland daarvoor middelen van het stabilisatiefonds zou aanwenden. Het fonds bevatte begin mei 2005, 858 miljard roebel. Dankzij deze vervroegde schuldafbetaling kon de inflatie verlaagd worden en zou Rusland tegen 2020 miljarden euro's aan te betalen interesten uitsparen. Dit gegeven leidde tot een fors verbeterde internationale kredietwaardigheid van Rusland en meer vertrouwen in de roebel als munt.^{435 436}

Men mag het psychologisch effect van deze vroegtijdige terugbetalingen niet onderschatten. Het zelfbeeld van de Russen dat onder Jeltsin laag was, wordt nu terug opgepoetst. Rusland trekt als het ware een streep onder het verleden en is niet langer het kneusje op het internationale toneel.

Landcode – douane hervorming – sociale hervorming.

De goedkeuring van de landcode schiep voor het eerst een nationaal kader voor de huur, aankoop en verkoop van grond. Dit leidde tot de ontwikkeling van een meer volwassen immobiliënmarkt, een duidelijker statuut voor bedrijven die geen eigenaar waren van de grond onder hun gebouwen en een duidelijke fiscale status voor transacties met immobiliën. Deze elementen waren noodzakelijk voor de nodige industriële herstructureringen. Daarnaast was de landcode cruciaal voor het aantrekken van buitenlandse directe investeringen, die sinds 2003 sterk gestegen zijn. Ook werd er een landcode voor landbouwgrond goedgekeurd, wat in de toekomst belangrijk zal zijn voor de herstructurering van de landbouw in Rusland, één van de grootste probleemsectoren.

Er werd een douanecode ingesteld om de enorme inefficiëntie en corruptie van de douanediens ten aan te pakken. Helaas werkte die slechts gedeeltelijk.

Ook op sociaal vlak werden geleidelijke hervormingen ingevoerd. De reële lonen van het overheidspersoneel en andere sociale uitkeringen werden omhoog getrokken, zoals het minimumloon.⁴³⁷

⁴³⁵ (ed.) GIELEN, A., o.c., pp.27-28.

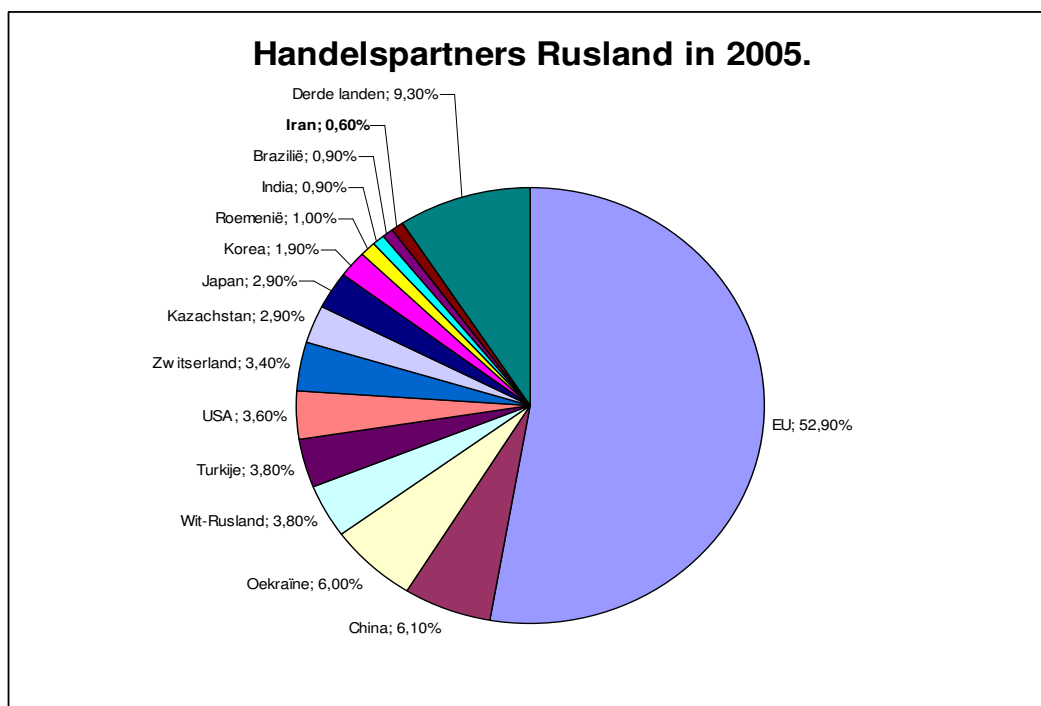
⁴³⁶ Een actuele stand van zaken vinden we terug op site van Club van Parijs: http://www.clubdeparis.org/en/countries/countries.php?CONTINENT_ID=europe_asie_en&PAY_ISO_ID=RU, laatst geconsulteerd op 19/11/06.

⁴³⁷ (ed.) GIELEN, A., o.c., pp. 28 -29.

Begin 2005 werden eindelijk de broodnodige fundamentele sociale hervormingen doorgevoerd om de sociale voordelen in natura (bv. gratis openbaar vervoer, ...) voor sociaal zwakkere groepen (veteranen, gepensioneerden) te vervangen door een geldbedrag. Deze hervorming werd de ‘monetisatie van de sociale voordelen’ genoemd. Maar omdat de operatie niet accuraat werd voorbereid en bovendien slecht werd uitgelegd aan de bevolking, leidde zij tot hevige straatprotesten. De regering zag zich verplicht bepaalde aspecten te herzien en het compenserende bedrag ter vervanging van de voordelen in natura te verhogen. ⁴³⁸

Handel

Iran staat op de 15de plaats en vertegenwoordigt slechts 0,6% van de totale Russische handel. 0,8 % van de totale export gaat naar Iran. De helft van de Russische handel (zowel import als export) gebeurt met de EU. Deze grafiek is tevens gemaakt op basis van cijfermateriaal ter beschikking gesteld door de Europese Commissie: ⁴³⁹

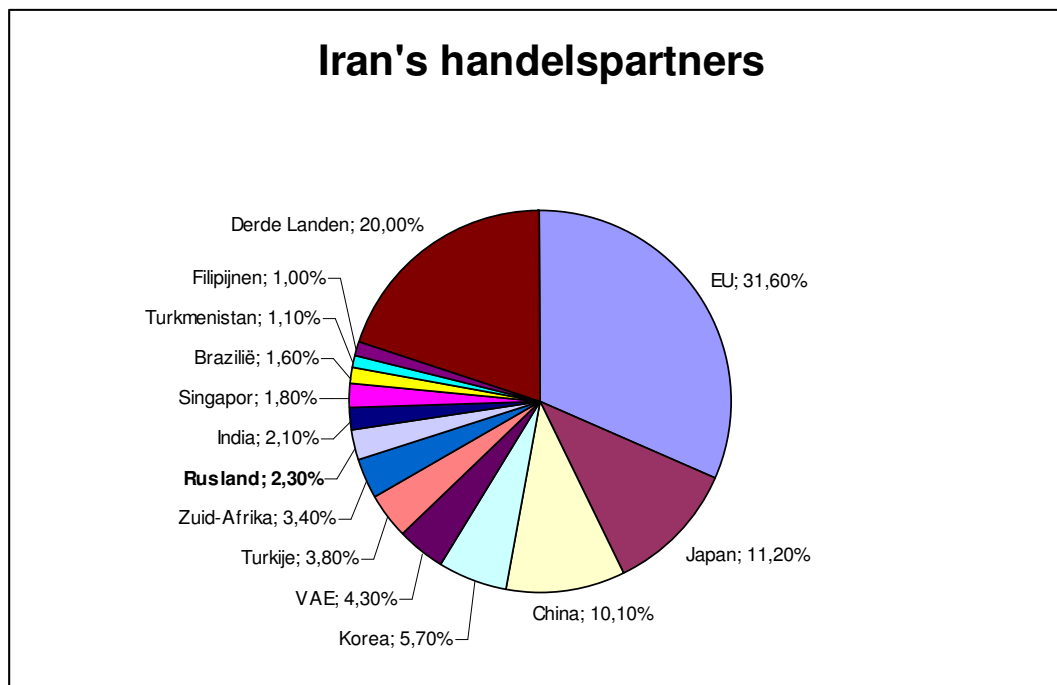

⁴³⁸ (ed.) GIELEN, A., o.c., pp. 29 -30.

⁴³⁹ Website Europese Commissie, EU and the World, External Trade, Russia - Trade statistics http://trade.ec.europa.eu/doclib/cfm/doclib_results.cfm?action=results1, laatst geconsulteerd op 01/03/07.

Rusland is de 8ste belangrijkste handelspartner voor Iran. 2,3 % van de Iraanse handel gebeurt met Rusland. 4,8 % van de producten die Iran invoert zijn van Russische makelei. Hieruit kunnen we vaststellen dat anno 2005 Rusland voor Iran een belangrijke doch niet cruciale handelspartner is. De grootste handelspartner van Iran is tevens de Europese Unie(31%).⁴⁴⁰

Volgende grafiek werd gemaakt op basis van de gegevens van de Europese Commissie:⁴⁴¹

* 'Derde landen' betekent landen die afzonderlijk genomen minder dan de weergegeven procenten vertegenwoordigen in de gehele handel.

Kortweg, in 2005 was Rusland qua handel belangrijker voor Iran dan omgekeerd. Maar in het totale handelspakket betekenen beide landen vrij weinig.

⁴⁴⁰ Website Europese Commissie, EU and the World, External Trade, Iran – Trade statistics http://trade-info.cec.eu.int/doclib/cfm/doclib_section.cfm?sec=124&lev=2&order=date, laatst geconsulteerd op 01/03/07.

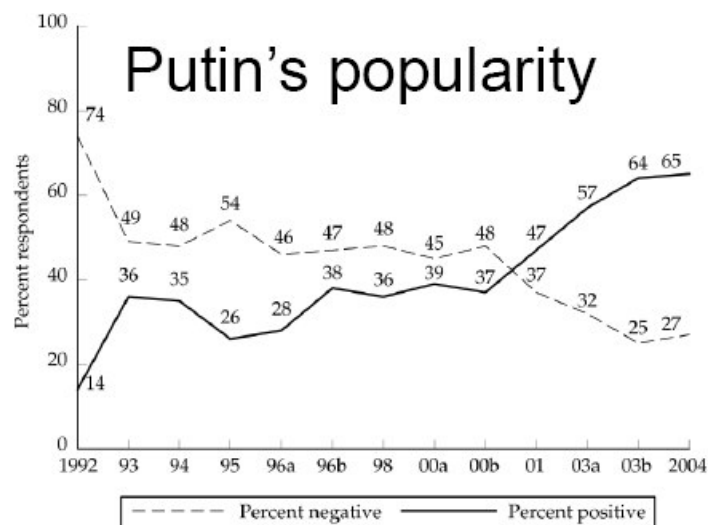
⁴⁴¹ Website Europese Commissie, EU and the World, External Trade, Iran – Trade statistics http://trade-info.cec.eu.int/doclib/cfm/doclib_section.cfm?sec=124&lev=2&order=date, laatst geconsulteerd op 01/03/07.

Conclusie

De goede economische prestaties van Rusland worden in het Westen al te vaak afgedaan als enkel te wijten aan de hoge olieprijsen. Wanneer we de groeicijfers van het land bekeken, zagen we dat reeds voor de periode waar de stijging in de olieprijsen een invloed had ('02-'03) op de economie, deze al aan het groeien was (in '99: 6,4%, '00: 10%, ...). Poetin kan in 2008, op het einde van zijn regeerperiode, een mooi economisch plaatje nalaten. Deze gegevens kunnen verschillende implicaties hebben op het Russisch buitenlands beleid ten aanzien van Iran. Omdat men economisch minder afhankelijk werd van de inkomsten uit de verkoop van wapens en nucleaire technologie (hogere olieprijsen,...), zou men minder interesse in de wapenindustrie en Iran kunnen hebben. Ofwel bleef men Iran in een hoog schuifje houden maar dan om andere redenen.

6.2.5. Populariteit?

Poetin beloofde hervormingen om Rusland terug een grootmacht te laten worden. Hervormingen werden gerealiseerd maar was dit wat de Russen echt wilden? Volgens deze grafiek is in de eerste ambtstermijn de populariteit van Poetin wel degelijk toegenomen. Het snijpunt van de assen ligt tussen 2000- 2001, de periode waarin Poetin voor het eerst als verkozen president van de Russen optrad.

De populariteit van Poetin⁴⁴² in zijn eerste ambtstermijn was aanzienlijk. Maar dat dit geenszins een garantie is voor de volgende ambtstermijn blijkt uit de resultaten van zijn Amerikaanse ‘counterpart’ George W. Bush.

Pew Research Center publiceerde op 6 december 2006 een populariteitsscore van Poetin.

443

	A lot/ <u>Some</u> %	Not too much/ <u>None at all</u> %	<u>DK</u> %
<i>Vladimir Putin</i>			
Russia	75	17	8=100
United States	33	45	22=100
<i>George W. Bush</i>			
Russia	21	65	14=100
United States	50	48	2=100

* "Now I'm going to read a list of political leaders. For each, tell me how much confidence you have in each leader to do the right thing regarding world affairs – a lot of confidence, some confidence, not too much confidence, or no confidence at all?"

Hieruit blijkt dat 75% van de Russen vertrouwen hebben in Vladimir Poetin. Wat significant hoger ligt dan de 50% vertrouwen die de Amerikanen geven aan G. W. Bush. Er kwam in het verleden en ook nu nog veel kritiek van het Westen op de manier waarop Poetin het land herstructureerde. Uit de resultaten van Pew Research Center blijkt dat de Russen zelf liever een ‘sterke leider’ willen om het land te besturen dan een ‘democratisch verkozen regering’. We zien hierin een volledige ommekeer met de resultaten van begin jaren '90 waar men democratisch verkozen regering hoger inschatte qua regeringsvorm.

⁴⁴² SCHOORS, K., Putin's popularity. Onuitgegeven cursus, Ontwikkeling van de Russische Economie, 2006.

⁴⁴³ MORIN, R., SAMARANAYAKE, N., The Putin Popularity Score. Increasingly reviled in the West, Russia's leader enjoys broad support at home. Pew Global Attitudes Project, <http://pewresearch.org/obdeck/?ObDeckID=103>, laatst geconsulteerd op 13/01/07.

	Dem Gov %	Strong Ldr %	Don't Know %
April 2006	29	61	10=100
<i>Spring 2005</i>	<i>28</i>	<i>66</i>	<i>6=100</i>
<i>Summer 2002</i>	<i>21</i>	<i>70</i>	<i>9=100</i>
<i>1991</i>	<i>51</i>	<i>39</i>	<i>10=100</i>

*Respondents were asked whether Russia should rely on a democratic form of government to solve the country's problems or a leader with a strong hand.

Het is zelfs zo dat van die 29% die democratie welgenegen zijn, 81% vertrouwen hebben in de manier waarop Poetin omgaat met de politieke problemen. Diegenen die een sterke leider willen vonden die voor 72% in de persoon van president Vladimir Poetin.⁴⁴⁴ Als Human Right Watch stelt dat Rusland in 2005 dieper in autoritarisme is gevallen door de politieke wijzigingen die president Poetin heeft doorgevoerd, vormt dit echter voor de meeste Russen blijkbaar geen probleem.⁴⁴⁵

6.2.6 *Mission Accomplished?*

Is Rusland na de Sovjet-Unie terug een normaal land, vraagt Malfliet zich af.⁴⁴⁶ Zal Rusland na Poetin een normaal land zijn? En wat is normaal?

Economisch gezien stelt het OESO dat er nog enkele uitdagingen voor de boeg staan. Dé uitdaging is, volgens deze organisatie, om in de Russische economie een transitie door te voeren waardoor deze economie zelfbedruipende, investeringsgericht en innovatieve groei voortbrengt.

Hiervoor is er een goed gebalanceerd macro-economisch beleidskader nodig dat de nodige hervormingen doorvoert om het business klimaat te verbeteren. De OESO geeft vier tips

⁴⁴⁴ MORIN, R., SAMARANAYAKE, N., The Putin Popularity Score. Increasingly reviled in the West, Russia's leader enjoys broad support at home. Pew Global Attitudes Project, <http://pewresearch.org/obdeck/?ObDeckID=103>, laatst geconsulteerd op 13/01/07.

⁴⁴⁵ WORLD REPORT, Human Rights Watch 2006. Events of 2005. Human Right Watch, 2006, pg. 381.

⁴⁴⁶ MALFLIET, K., o.c., pg. 146.

mee aan Rusland:

- Begrotingsdiscipline is noodzakelijk om zich aan te passen aan de hoge olieprijsen. (door bv. het Stabiliteitsfonds te versterken).
- Hervormingen van de publieke administratie zou de Russische economie goed doen (wegwerken corruptie,...)
- Rusland heeft een groot innovatiepotentieel maar moet dit effectiever aanwenden.
- Hervormingen in de gezondheidszorg zijn absoluut nodig om de komende verhoogde uitgaven op te vangen (vergrijzing).⁴⁴⁷

Politiek is de toekomst onzeker. In december 2007 worden parlementsverkiezingen gehouden, maar misschien nog belangrijker is dat er in maart 2008 presidentsverkiezingen zijn. Volgens de Russische grondwet mag president Poetin niet meer deelnemen aan deze verkiezingen omdat hij reeds twee ambtstermijnen uitzat. Zelf gaf hij al verschillende malen aan de grondwet te willen respecteren.

Verschiedende mogelijke scenario's kunnen echter in de volgende maanden voltrokken worden. Eén van de door de media naar voren geschoven kandidaten (D. Medvedev, S. Ivanov,...) zal hoogstwaarschijnlijk verkozen worden na goedkeuring te hebben gekregen van Poetin. Ten tweede zou er een vrij onbekend iemand naar voren kunnen geschoven worden door president Poetin in de loop van het jaar en zou hij in de pole-position zitten voor de verkiezingen in maart. Ten laatste zou president Poetin van idee kunnen veranderen en alsnog de grondwet kunnen wijzigen.⁴⁴⁸

Zoals Herspring het stelde: 'Putin's Russia, past imperfect, future uncertain'.⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development, Economic survey of the Russian Federation: Executive Summary, http://www.oecd.org/document/63/0,2340,en_2649_201185_37722111_1_1_1_1.00.html, website laatst geconsulteerd op 01/03/07.

⁴⁴⁸ (onbekend), Enter a contender. In: The Economist, vol. 380, issue 8484, pp. 45-46.

⁴⁴⁹ (ed.) HERSPRING, D. R., o.c., pg. 315.

6.3. Buitenlands beleid van Poetin.

Bij de bespreking van het buitenlands beleid van Jeltsin concludeerde ik dat er drie terreinen waren waar de Russische en Iraanse belangen convergeerden. Wederzijdse economische belangen (conventionele wapens, nucleaire samenwerking,...), stabiliteit aan de grenzen, de Amerikaanse invloed terugdringen. Ik zal proberen aan te tonen dat deze convergenties ook ten tijde van de Poetin-administratie een cruciale rol speelden.

Iran in het discours.

The Foreign Policy Concept of the Russian Federation werd op 28 juni 2000 goedgekeurd door president Vladimir Poetin. Er werd in dit document weldegelijk gerefereerd naar Iran als een regionale prioriteit: “It is important to develop further relations with Iran.”⁴⁵⁰ Volgens Shaffer was de verkiezing van Poetin en deze zin in het *concept* een bewijs dat “Moscow’s relations with Iran play a role in the attempt at changing the balance of forces”.⁴⁵¹ De convergentie van belangen met betrekking tot het vermijden van Amerikaanse hegemonie, zoals Rubinstein & Smolansky zonet stelden, bleef dus geldig. Al vrij snel werd gevolg gegeven aan dit document. Bv. reeds in september 2000 tekenden India, Rusland en Iran een verdrag waarin ondertekenden geen import taksen en douanerechten meer moesten betalen.⁴⁵²

6.3.1. Theoretische duiding.

In het theoretisch kader positioneerde Tsygankov Poetin als ‘grootmacht-pragmatist’. Dit vormde een kleine breuk met de zienswijze van Primakov. Deze herformulering van het beleid speelde zich af in een veranderde internationale context waarin twee mondiale gebeurtenissen toonaangevend waren. De eerste verandering is positief van inslag en van economische aard. Na de financiële crisis van 1998 kende de Russische economie een herstel. (zie tabel economische groei). Ook commercieel bevond Rusland zich in een betere

⁴⁵⁰ The Foreign policy concept of the Russian Federation, Soviet/Russian doctrine, Documents, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

⁴⁵¹ SHAFFER, B., o.c., pg. 36.

⁴⁵² TSYGANKOV, A. P., o.c., pg. xviii.

positie want door de devaluatie kende de buitenlandse handelbalans een structureel surplus zodat de economie open stond voor investeringen. Daarenboven zorgde de hogere olieprijs voor verdere mogelijkheden. De tweede verandering was minder positief en had te maken met de intensifiëring van terroristische activiteiten in de Kaukasus en wereldwijd. In augustus 1999 hadden de Tsjetsjeense rebellen onder leiding van Shamil Basayev en de Arabier Khattab delen van het naburige Dagestan bezet. Daarnaast explodeerde twee bommen in appartementsblokken in Moskou. Het was op dit moment dat het binnenlandse gevoel van onzekerheid werd versterkt door 9/11. De daden zorgden volgens Tsygankov voor een principiële verschillende socio-politieke atmosfeer binnenin Rusland. Deze ontwikkelingen gaven Poetin de schitterende mogelijkheid om zijn internationaal en nationaal imago te verbeteren en zijn visie over veiligheid te behouden.

453

Wanneer Rubinstein & Smolansky verklaren dat ten tijde van Jeltsin de Iran-Rusland relatie voortgestuwd werd door een noodzakelijkheid en een pragmatisme, dan kunnen we dit vergelijken met Tsygankovs beschrijving van Poetin als 'grootmacht-pragmatist'. Ook onder Poetin is de relatie voornamelijk gebaseerd op pragmatisme binnen het verlangen van Poetin om Rusland terug te laten een grootmacht.

6.3.2. De invloed van het militair-industrieel complex.

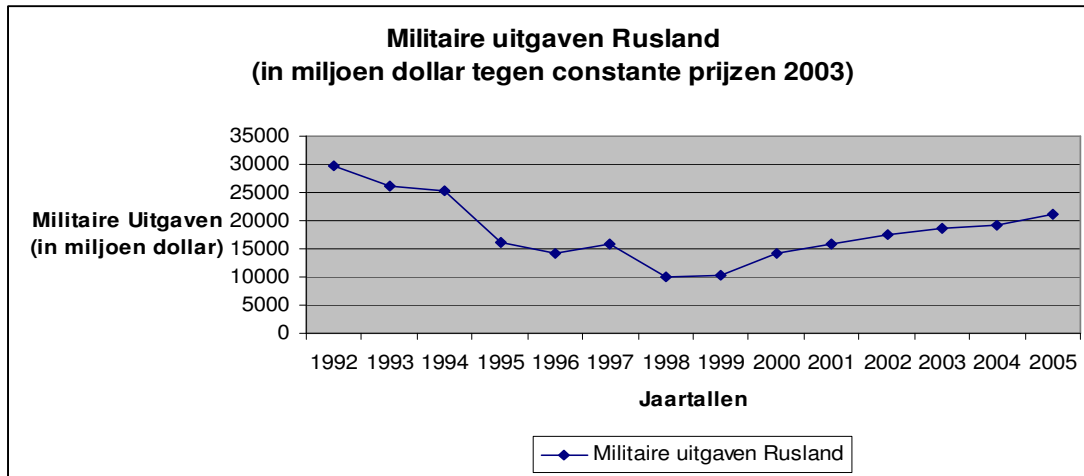
Goede positie ten tijde van Poetin.

Het militair-industrieel complex (=VPK) bleef onder Poetin zijn gunstige positie behouden wat resulteerde in een constante stijging van de militaire uitgaven⁴⁵⁴. Volgende grafiek op basis van SIPRI-gegevens toont dit aan⁴⁵⁵:

⁴⁵³ TSYGANKOV, A. P., o.c., pg. xviii.

⁴⁵⁴ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 38.

⁴⁵⁵ Tabel werd gemaakt op basis van de SIPRI-gegevens, the SIPRI Military Expenditure Database, http://first.sipri.org/non_first/milex.php, laatst geconsulteerd op 19/02/07.

In november 2000 verklaarde Minister van Buitenlandse Zaken Igor Ivanov aan Washington dat Rusland zich niet langer gebonden voelde aan het Gore-Tsjernomyrdin akkoord van 1995. De officiële uitleg voor deze beslissing was tweërlei: de VS had het geheim akkoord publiek gemaakt en er werd een nieuw beleid gevoerd ten aanzien van Iran door de ‘positieve’ wijzigingen in het land zelf. Na deze verklaring vertrok minister van Defensie Sergeev Igor naar Iran met de opdracht om de militaire-technologische samenwerking te bespreken. In maart 2001 kwam president Khatami naar Moskou om een 6,5 miljard dollar wapendeal af te sluiten. In diezelfde maand werd de ‘Overeenkomst over de Basisbeginselen voor Bilaterale Relaties en Principes van Samenwerking’ ondertekend.⁴⁵⁶ In deze overeenkomst werd er gesteld dat “ if one of the sides will be exposed to an aggression of some state, the other side must not give help to this aggressor”. Dit was allesbehalve een wederzijds defensie verdrag en iets wat Moskou toestond om aan de kant van de VS te staan bij een, eventuele, aanval op Iran.⁴⁵⁷

De opzegging van de overeenkomst met de VS werd beschouwd als een overwinning voor de VPK. Er kunnen misschien ook niet-commerciële redenen worden aangehaald voor de heropstart van de handel. Zo zou Rusland potentiële kritiek vanuit Iran op het Tsjetsjeense conflict proberen te vermijden. Maar Teheran heeft gedurende het conflict nog nooit een harde ‘stance’ ingenomen, waarom zou ze dit nu doen? Daarnaast zou

⁴⁵⁶ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 39.

⁴⁵⁷ FREEDMAN, R. O., Russia, Iran and the nuclear question: the Putin Record. Strategic Studies Institute, November 2006, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=737>, laatst geconsulteerd op 02/05/07.

Rusland op die manier de gematigden in Iran steunen maar dit was twijfelachtig. Een laatste mogelijke reden is het Russisch nationaal eergevoel.⁴⁵⁸ De onderschikking van de Gore-Tsjernomyrdin akkoord tegenover de VS maakte plaats voor een eigen koers, in het Russisch eigenbelang.

Gore-Tsjernomyrdin, niets nieuws?

En deze evolutie is niet nieuw. Na de Russische revolutie van 1905 heeft Rusland in 1907 het Anglo-Russische verdrag gesloten. Het land bevond zich in een onstabiele interne situatie en kon de gebeurtenissen in Perzië niet meer volledig beheren. Daarom sloot het dit verdrag met de Britten. Hiermee waren de Russen echter niet tevreden. De Russische positie verbeterde pas een aantal jaren na de Russische Revolutie van 1917. Intern was Rusland tegen die tijd stabiel geworden en bleek het alsof de Bolsjewikische heerschappij zou overleven. In 1921 sloot Rusland het Vriendschapsverdrag met Perzië, een verdrag dat Rusland verregaande invloed verstrekte ten aanzien van Perzië.

En een politiek zwakke president Jeltsin (economische problemen, oligarchen,..) sloot in 1995 onder druk van de Amerikanen de Gore-Tsjernomyrdin Overeenkomst. De in 1999 aan de macht gekomen Poetin versterkte het centraal gezag van Moskou (zie deel 4). En tegen 2000 maakte hij een einde aan het akkoord.

Wanneer Rusland zich in een intern zwakke positie bevond sloot het akkoorden met leidende mogendheden tegen haar intrinsieke belangen in. Eenmaal de positie intern was versterkt, sloot men nieuwe verdragen conform het Russische eigenbelang.

Actoren bij de wapenhandel.

Het VPK was invloedrijk in het eerste jaar van Poetin presidentsschap. Maar tegen de zomer van 2002 had de olie-lobby deze positie al terug overgenomen. Hoe deze lobby staat tegenover de relaties met Iran blijft echter onduidelijk.⁴⁵⁹ In januari 2000 liet president Poetin Rosvooruzhenie en Promeksport (ook een wapenexporterend bedrijf) fusioneren tot

⁴⁵⁸ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 39.

⁴⁵⁹ Ibid., pg. 39.

Rosoboroneksport⁴⁶⁰.⁴⁶¹ In 2004 zorgde het bedrijf voor meer dan 90% van totale Russische wapenexport.⁴⁶²

Rosoboronexport,⁴⁶³ had in 2006 een recordomzet van 5,3 miljard dollar (4,1 miljard euro) verwezenlijkt. Op 19 januari 2007 besliste president Poetin via een decreet dat Rosoboronexport het enige agentschap zou worden dat militaire producten internationaal mocht verhandelen. Russische bedrijven die tot op heden contracten hadden mogen deze uitdoen maar nieuwe mochten niet getekend worden.⁴⁶⁴ Dus een verdere centralisatie van de wapenexport was onder Poetin duidelijk aan de gang.

Nog in januari 2007 bevestigde het bedrijf de levering van Tor-M1 anti-vliegtuig raketten systemen aan Iran. Algemeen Directeur Sergei Chemezov verklaarde dat de levering reeds in december 2006 werd uitgevoerd, wat werd bevestigd door de Russische minister van Defensie Sergei Ivanov. Het contract voor deze levering, met een waarde van 700 miljoen dollar, werd getekend eind 2005, ondanks protest van de VS. Rusland reageerde op de kritiek door te stellen dat de geleverde systemen enkel defensieve doeleinden dienen. De producent van de Tor-M1 is het Russische bedrijf Almaz-Antei.⁴⁶⁵

Bukkvoll stelde dat er twee redenen waren waarom de VS tegen de transfers is tussen Iran & Rusland. Ten eerste vreesde de VS dat Iran de verkregen wapens zou gebruiken om terroristische groeperingen te bewapenen. Ten tweede omdat de verwerving van nieuwe en gesofisticeerde wapens de militaire balans in de Perzische Golf zou wijzigen en de Amerikaanse troepen in de regio zouden kunnen bedreigen.⁴⁶⁶ Recentelijk werd dit ongenoegen nog duidelijk. De VS State Departement verklaarde op 4 augustus 2006 dat ze sancties zou opleggen aan Rosoboronexport en Sukhoi (=staatsbedrijf voor vliegtuigbouw) vanwege hun samenwerking met Iran.⁴⁶⁷

⁴⁶⁰ Rosoboronexport, State Corporation, Company Info, http://www.roe.ru/roe_eng/en_news/roe_en_news.html, laatst geconsulteerd op 21/02/07.

⁴⁶¹ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 35.

⁴⁶² KOMAROV, A., Mixed Fortunes. In: Aviation Week & Space Technology, vol. 160, issue 8, pg. 52.

⁴⁶³ Rosoboronexport, State Corporation, Company Info, Status, http://www.roe.ru/roe_eng/en_company/comp_1.html, laatst geconsulteerd op 10/05/07.

⁴⁶⁴ (onbekend), Rosoboronexport appointed Russia's sole arms exporter. In: RIA Novosti, 19 januari 2007, <http://en.rian.ru/russia/20070119/59395503.html>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

⁴⁶⁵ (onbekend), Tor-M1 anti-aircraft missile delivery to Iran completed. In: RIA Novosti, 23 januari 2007, <http://en.rian.ru/russia/20070123/59533017.html>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

⁴⁶⁶ BUKKVOLL, T., o.c., pg. 29.

⁴⁶⁷ (onbekend), Rosoboronexport unaffected by U.S. sanction – Head 1. In: RIA Novosti, 7 augustus 2006,

We moeten even terug denken aan de uitroep van Berezovsky (“Russian Politics, is like Russian Roulette). De Russische politiek met betrekking tot Iran was (in het verleden) en is (in het heden) en zal (in de toekomst) waarschijnlijk blijven beïnvloed worden door het VPK, het militair – industrieel wapencomplex. Dus het beleid van Rusland naar Iran toe zal een economisch-militaire kant blijven hebben (zoals onder Jeltsin).

6.3.3. De nucleaire samenwerking: een balans.

Met de annulering van het Gore-Tsjernomyrdin akkoord door president Poetin in 2000, werd de nucleaire samenwerking tussen beide landen terug belangrijker. Moskou had het project van de ‘Bushehr’ terug leven ingeblazen en had blijven verklaren dat het Iraans nucleair programma enkel vreedzame doeleinden beoogde. Nadat een Iraanse oppositiegroep in 2002 bekendmaakte dat Teheran een geheim nucleair programma had met bijbehorende uraniumverrijkende faciliteiten, probeerde de Poetin-administratie dit probleem adequaat op te lossen. Ze stelde voor om zelf de Bushehr reactor van verrijkt uranium te voorzien en de gebruikte brandstof te recycleren in Rusland. Dit voorstel werd in februari 2005 goedgekeurd en Rusland startte met de levering aan de Bushehr reactor.⁴⁶⁸ In juli 2002 had Moskou en Teheran nog maar een uitgebreid plan overeengekomen (termijn 10 jaar) waarbij 6 nucleaire reactoren zouden opgebouwd worden. Iraanse wetenschappers werden opgeleid in het Moskovitische “Kurchatov Instituut voor Nucleaire Energie” en honderden Iraanse ingenieurs en technici werden getraind in de Russische Novovoronezh nucleaire faciliteit.⁴⁶⁹

Nog voor de verkiezing van president Ahmadinejad in juni 2005 maakte Iran duidelijk dat het verrijkt uranium wilde gebruiken uit zijn eigen atoomenergiereactor en niet afhankelijk wilde zijn van andere landen. Iran had in 2004 vrijwillig gestopt met de verrijking van uranium door een akkoord met de EU-3 te sluiten (= Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië).

<http://en.rian.ru/russia/20060807/52344653.html>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

⁴⁶⁸ KATZ, M., Putin, Ahmadinejad and the Iranian Nuclear Crisis. In: Middle East Policy, vol. 13, no. 4, winter 2006, pp. 125 -126.

⁴⁶⁹ ADOMEIT, H., Russia’s Iran Policy. Global and regional objectives, political and economic interests. In: Stiftung Wissenschaft und Politik Comments, vol. 9, maart 2006, pg. 3.

President Poetin hoopte dat Iran zou inzien dat de aangeboden optie een botsing met de VS zou vermijden. Daarenboven zou het Rusland belangrijk maken zowel voor de VS (als verzekeraars dat Iran geen wapens produceerde) als voor Iran (beschermheer tegen eventuele Amerikaanse agressie). Ook vandaag vreest Rusland een toenadering tussen Iran en de VS want dit zou zijn geprivilegieerde positie met betrekking tot petroleum, atoomenergie en wapens verliezen.⁴⁷⁰

De verkiezing van de conservatieve Ahmadinejad zorgde voor verdeelde reacties in Moskou. Terwijl bepaalde kranten kopten dat de verkiezingen een ontgoocheling waren voor Washington maar niet voor Moskou, zagen anderen potentiële problemen. Zeker wanneer de aan de gang zijnde onderhandelingen tussen de EU-3 en Iran zouden mislukken en de zaak naar de VN zou gaan. Dan zou Moskou *gevangenzitten*: ofwel steunde men Iran maar was men internationaal geïsoleerd ofwel steunde men het Westen maar verloor het zijn contracten met Iran. De Russische vrees hiervoor werd reëler wanneer in augustus 2005 Teheran aankondigde om zich niet langer te houden aan het vrijwillig afgesloten verbod op verrijking. Er kwam protest van Russische zijde maar deze ageerde wel tegen de verzending van het Iran-dossier van de IAEA naar de VN Veiligheidsraad.

In september 2005 ontmoetten president Poetin president Ahmadinejad in New York bij de jaarlijkse opening van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Poetin zou geprobeerd hebben om Ahmadinejad van ideeën te laten veranderen, wat mislukte. De druk op Rusland om de doorzending van het dossier niet te blokkeren, werd groter. Dit bleef volgens Rusland niet nodig want het land zou het voorstel doen om de verrijking van uranium te laten plaatsvinden in Rusland door een Russisch-Iraanse jointventure.

Terwijl zowel de EU-3 als de VS zich hierin konden vinden, kon dit voor Iran niet. Rusland was ontgoocheld. De Poetin-administratie had gehoopt een echt alternatief en oplossing aan te bieden. Het gebrek aan samenwerking van Iraanse zijde werd niet in dank afgenomen zeker niet nadat Rusland Iran had geholpen met de lancering van een spionagesatelliet en na de verkoop van luchtafweersystemen.

⁴⁷⁰ KATZ, M., o.c., pp. 125 -126.

In januari 2006 liet Moskou weten misschien toch te zullen instemmen met de doorverzending. Hierop reageerde Teheran. Het zond het hoofd van de Iranese Nationale Veiligheidsraad Ali Larijani naar Moskou kort voor de stemming in de IAEA (= Internationaal Atoomenergie Agentschap). Hij vertelde dat Iran nu positiever stond tegen over het Russische voorstel van een jointventure voor de verrijking van uranium. Hij stelde echter wel dat het voorstel nog ‘verfijnd’ moest worden.

Op 4 februari 2006 stemde Rusland in met de doorverzending van de IAEA naar Veiligheidsraad. Reacties bleven niet uit. De Iraanse pers veroordeelde Moskou voor zijn ‘verraad’. President Ahmadinejad verklaarde dat Iran zich zou terugtrekken uit de ‘Additionele Protocollen’ van de IAEA. (= deze lieten verrassingsinspecties door IAEA officials toe). Een paar dagen later verklaarde de Iraanse minister van Buitenlandse Zaken dat Teheran bereidt was om verder te praten over Moskous voorstel maar enkel wanneer de jointventure zich in Iran zou vestigen. Moskou gaf aan dat dit voor de EU-3 en voor de VS niet aanvaardbaar zou zijn maar Iran hield voet bij stuk. Op 26 februari verklaarde Iran toch in te stellen met het initiële Russische voorstel wat het op 12 maart dan weer ontkende.

Met het Iran-dossier in de VN Veiligheidsraad stelde Rusland snel twee zaken duidelijk: (a) dat het geen resolutie zou steunen dat geweld wil gebruiken om het dispuut op te lossen en (b) zelf geen economische sancties wenste tegen Iran (ook China was van dit oordeel).⁴⁷¹ Dit was nu niet de eerste keer in de geschiedenis, zoals voorheen werd gesteld hadden de sovjets in 1980 economische sancties tegen Iran ook al verworpen.

Wanneer in april 2006 Iran uitriep ‘lid te zijn geworden van de nucleaire club’ reageerde Rusland afwijzend. Toch bleef minister van Buitenlandse Zaken Lavrov ervoor pleiten geen geweld te gebruiken ten aanzien van het Iraanse nucleaire probleem.⁴⁷²

Groepen in Rusland hielden wel rekening met Amerikaanse agressie tegenover Iran. Generalen van het Russische Leger stelden voor om in zo’n geval neutraliteit in acht te nemen.

⁴⁷¹ KATZ, M., o.c., pp. 125 -126.

⁴⁷² KATZ, M., o.c., pp. 125 -126.

Op 6 juni deelden de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad en Duitsland een reeks voorstellen mee aan Iran. De bedoeling was om Iran te laten afzien van de verrijking op het eigen grondgebied. Larijani stelde dat erin de voorstellen positieve elementen zaten en Ahmadinejad noemde het zelfs een stap voorwaarts. Toch weigerde Iran pas op deze voorstellen te reageren op het einde van augustus 2006.

De softe houding van Rusland stootte op kritiek van het Westen. Het pareerde deze kritieke door aan te geven de crisis via diplomatieke weg te kunnen oplossen. Poetin was zelf vrij optimistisch na zijn meeting met Ahmadinejad in de bijkomst van de Sjanghai Cooperation Organization te Sjanghai. Dit optimisme zou versterkt kunnen geweest zijn door Ahmadinejads voorstel om Rusland en Iran te laten samenwerken over gasprijzen en geen concurrentie te voeren voor exportmarkten (Rusland zou gas verkopen aan Europa terwijl Iran gas verkocht aan India en zuidelijk China).

Recentste evoluties.

Op 23 december 2006 heeft de VN-veiligheidsraad sancties opgelegd aan Iran omdat het land weigerde zijn kernprogramma stil te leggen. Iran werd ervan verdacht nucleaire wapens te produceren of te willen produceren. In de unaniem goedgekeurde resolutie 1737 werd de levering van nucleair-gerelateerde materialen of technologie aan Iran verboden. Ook enkele mensen werden persoonlijk gevisieerd. Zo werden de financiële tegoeden van twaalf mensen bevroren en werd hun reisevrijheid in het buitenland beperkt. Het ging onder meer over Mohammad Qannadi, vicevoorzitter van het Iraanse Atoomagentschap.⁴⁷³

Iran kreeg 60 dagen de tijd om een einde te maken aan zijn nucleaire activiteiten waaronder de verrijking van uranium. Gebeurde dit niet dan zou de VN nieuwe gepaste maatregelen nemen. Niets wees erop (22 februari 2007) dat het regime van de mollahs in Teheran geluisterd had. Iran liet weten dat het daartoe bereid was als gevolg van onderhandelingen. Terwijl de internationale gemeenschap eiste dat Iran zijn verrijkingsactiviteiten stopzet voor er onderhandeld kon worden.

⁴⁷³ (onbekend), VN leggen Iran sancties op. In: De Standaard, 23 december 2006.

Het kostte maandenlange onderhandelingen met Rusland en China voor die belangrijke leden van de Veiligheidsraad op 23 december 2006 instemden met sancties onder hoofdstuk VII van het VN-handvest. Diplomaten achtten de kans dan ook uiterst klein dat Moskou en Peking direct zin hadden in een nieuw lijstje sancties, die dit keer vooral financieel van aard zouden zijn.⁴⁷⁴

Maar tegen 14 maart 2007 waren al andere signalen op te vangen. Het Russische bedrijf Atomstroyexport verklaarde dat de kerncentrale in Bushehr niet, zoals voorzien, in september zou zijn afgewerkt. Omdat de centrale nog niet klaar zou zijn, had het volgens Atomstroyexport, geen zin om kernbrandstof op te sturen naar Iran. De officiële reden voor de vertraging was volgens het bedrijf dat Iran de jongste maanden niet tijdig betaald had. Iran ontkende dit echter en ook het westen twijfelde over de geldigheid van deze uitleg. Moskou zou de jongste tijd de halsstarrige houding van Iran niet meer pikken en Poetin zelf zou achter deze instelling staan. De onderhandelingen voor nieuwe sancties tegen het land liepen vlotter dan verwacht. Het was zo goed als zeker dat er namen worden toegevoegd aan de lijsten van Iraanse personen en bedrijven die onder de verschillende soorten sancties vallen. Rusland wilde het bereik van de sancties enkel beperken tot de nucleaire sector en wilde de druk gradueel opvoeren. Net tijdens deze onderhandelingen komen de berichten over de vertraging in de bouw van Bushehr. Dit kon gezien worden als een vorm van economische chantage tegenover Teheran.⁴⁷⁵ De spanningen liepen dus op...

Toekomstperspectieven voor de nucleaire samenwerking.

Katz stelt dat ondanks de groeiende realisering in Moskou dat hun nucleaire samenwerking met Iran zou kunnen leiden tot een nucleair gewapend Iran, blijven ze nucleaire reactoren verkopen. Dit valt te begrijpen vanuit een puur economisch standpunt. Het verlies van Iran als klant zou voor de noodlijdende nucleaire sector in Rusland wel eens het einde kunnen betekenen.⁴⁷⁶

⁴⁷⁴ BEIRLANT, B., Analyse. Nieuwe sancties tegen Iran hoeven niet direct. In: De Standaard, 22 februari 2007.

⁴⁷⁵ BEIRLANT, B., Russisch geduld met Iran raakt op. In: De Standaard, 14 maart 2007.

⁴⁷⁶ KATZ, M., Russian Foreign Policy toward Iraq and Iran. In: Current History, oktober 2003, pg. 345.

De andere factor, het terugdringen van de Amerikaanse invloed, staat indirect op het programma. Israël is de enige staat in het Midden-Oosten dat officieus over kernwapens beschikt. Deze technologie zou het niet verworven hebben zonder de hulp van de Verenigde Staten. Het doeleinde van het (eventuele) Iraanse kernwapen zou kunnen zijn, een tegengewicht te vormen tegen dat Israëliërs arsenaal. En dus de facto Amerikaanse invloed counteren.

6.3.4. Gevolgen 9/11 voor het beleid versus Iran.

Poetins beslissing om zich dichterbij de Verenigde Staten (na 9/11) werd niet goed onthaald in Teheran. De beslissing om Amerikaanse troepen toe te laten in Centraal-Azië werd tevens afgekeurd. Een tweede probleem in de onderlinge relaties was de Kaspische Zee. Wanneer in april 2002 de Kaspische *summit* mislukte, probeerde Poetin de Russische autoriteit in de Kaspische Zee verder uit te bouwen. Dit nam drie vormen aan. Ten eerste werd er een akkoord gesloten met Kazachstan in mei '02 waarin beide landen overeenkomen om gezamenlijk de olievelden tussenbeiden te beheren. Ten tweede voerde Rusland een grote overzeese militaire actie uit op de Kaspische Zee (augustus 2002). Ten derde tekende Moskou in september 2002 een verdrag met Azerbeidzjan waarbij de twee landen de bodem tussen beiden verdeelden maar 'het water' gezamenlijk hield. Iran echter, toonde zich niet geïntimideerd en stuurde zijn 'Paykan' rakettenboot in september 2003 de Kaspische Zee op om "de belangen van de Iraanse natie te verdedigen".⁴⁷⁷ De Amerikaanse inval in Afghanistan kon wel zowel op Iraanse als Russische steun rekenen.⁴⁷⁸

In januari 2002 identificeerde de Amerikaanse President Bush, Irak, Iran en Noord-Korea als een 'axis of evil' en maakte hij duidelijk dat hij preventief wilde optreden tegen deze regimes. Vanaf september 2002 werd het duidelijk dat vooral Saddam Hoessein en dus

⁴⁷⁷ FREEDMAN, R. O., *Russia, Iran and the nuclear question: the Putin Record*. Strategic Studies Institute, November 2006, pp. 15-16.

⁴⁷⁸ (ano.) *Conflict history: Iran*. Uit: International Crisis Group, maart 2006, http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search&l=1&t=1&c_country=50http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search&l=1&t=1&c_country=50, laatst geconsulteerd op 05/05/07.

Irak binnen het vizier van de VS stond.⁴⁷⁹ En dit terwijl tijdens de zomer van 2002 Rusland zijn nucleaire samenwerking met Iran had uitgebreid en had verklaard te willen verder werken met Irak (ondanks Amerikaanse kritiek hierop).⁴⁸⁰ Iran werd door de verklaring van Bush, net zoals Rusland, terug een ‘paria’ staat.⁴⁸¹ De dreiging vanuit Amerika zorgden er volgens **Ambrosio** voor dat de term ‘multipolariteit’ terug in de mond werd genomen, na een periode van stilte sinds 9/11.

In februari 2003 schaarde Poetin zich definitief bij de tegenstanders van een oorlog tegen Irak.⁴⁸² Het toekeren van de rug aan de VS was eigenlijk een terugkeer naar zijn beleid voor 9/11. Toen was zijn beleid ook erop gebrand om de Amerikaanse macht te counteren door het promoten van ‘multipolariteit’.⁴⁸³ Op 11 maart 2003 bezocht Igor Ivanov, toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Iran om de economische banden te versterken en de dreiging van een Amerikaanse inval in Irak te bespreken.⁴⁸⁴ Officieel was Iran tegen een Amerikaanse oorlog tegen Irak maar de Iraanse liefde voor Irak was ook niet bijster groot (de Iran-Irak oorlog indachtig). Het land bleef in het begin vrij neutraal om het toekomstige regime niet te beledigen.⁴⁸⁵

In 2004 concludeerde **Ross** het volgende: “ the foreign policy under Putin differs from the course of his predecessor and has a clear Western-oriented drive. From the dynamic multi-vector tossing of the early Putin years ..., it is crystallising into a pragmatic policy with sound economic interests underpinning the process of decision-making.”⁴⁸⁶

⁴⁷⁹ AMBROSIO, T., The Russo–American Dispute over the Invasion of Iraq: International Status and the Role of Positional Goods. In: *Europe-Asia Studies*, vol. 57, no. 8, december 2005, pg. 1197.

⁴⁸⁰ *Ibid.*, pg. 1197.

⁴⁸¹ MAIN, S., o.c., pg. 2,

⁴⁸² AMBROSIO, T., o.c., pg. 1199.

⁴⁸³ *Ibid.*, pg. 1189.

⁴⁸⁴ BRANSTEN, J., Russia: Ivanov in Iran amid warming bilateral ties. In: *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 11 maart 2003, <http://www.rferl.org/features/2003/03/11032003202652.asp>, laatst geconsulteerd op 04/05/07.

⁴⁸⁵ BLUA, A., Iran: Teheran walks a tightrope in Iraqi Conflict. In: *Radio Free Europe/ Radio Liberty*, 1 april 2003, <http://www.rferl.org/features/2003/04/01042003154528.asp>, laatst geconsulteerd op 04/05/07.

⁴⁸⁶ ROSS, C., *Russian politics under Putin*. Manchester University Press, 2004, pg. 227.

6.3.5. *President Mahmoud Ahmadinejad.*

President Poetin verwelkomde de verkiezing van de anti-Amerikaanse, conservatieve Mahmoud Ahmadinejad als president van Iran van juni 2005. Ahmadinejad werd echter een moeilijke partner voor Poetin.⁴⁸⁷ De controversiële uitspraken van de Iraanse president zouden Rusland vaker dan het lief was in een moeilijke positie duwen.⁴⁸⁸ De verkiezing zorgde er volgens **Vakil** voor dat Irans focus op het oosten (met o.a. Rusland) verscherpt werd.⁴⁸⁹

Toen Georgië en Azerbeidzjan in 2005 hun inspanningen vergrootten om lid te worden van de NAVO, hadden zowel Iran als Rusland bezwaren. Want volgens **Adomeit** “ is one of the Russian-Iranian partnership’s goals to keep the U.S. and NATO out of the Caspian region”. Toen Washington het idee opwierp van een Kaspische Wacht van 120000 troepen die zouden moeten instaan om:

- het internationaal terrorisme te bevechten
- de Baku-Tbilisi-Ceyhan pijpleiding te beschermen
- wapen en drugstrafikanten op te sporen

counterde Moskou dit idee met een eigen initiatieven waaronder de opbouw van een gezamenlijke zeemacht van de Kaspische Zee landen, de Casfor.⁴⁹⁰ We kunnen dit initiatief vergelijken met een determinant die onder Jeltsin belangrijk was nl. de Amerikaanse invloed in de regio beperken. (zie 5.3.3.)

In oktober 2005 verklaarde president Ahmadinejad dat Israël van de aardoppervlakte zou moeten geveegd worden. Rusland had deze statement van de president veroordeeld bij monde van Russisch Minister van Buitenlandse Zaken Sergei Lavrov. Hij noemde de uitspraken onacceptabel en in het nadeel van Iran. Dit was de eerste maal dat Rusland dit

⁴⁸⁷ KATZ, M., Policy Watch: Putin and Ahmadinejad. In: United Press International, 13 augustus 2006, http://www.upi.com/International_Intelligence/Analysis/2006/08/11/policy_watch_putin_and_ahmadinejad/, website laatst geconsulteerd op 03/05/07.

⁴⁸⁸ ARAS, B., OZBAY, F., o.c., pg. 139.

⁴⁸⁹ VAKIL, S., Iran: Balancing East Against West. In: Washington Quarterly, vol. 29, no. 4, herfst 2006, pg. 52.

⁴⁹⁰ ADOMEIT, H., o.c., pg. 2.

deed. Voorheen waren ze terughoudend om de nucleaire relaties tussen beide landen niet in het gedrag te brengen.⁴⁹¹

Het radicalisme van de Iraanse president is niet per definitie slecht voor Rusland. Het zorgt er immers voor dat een toenadering met de VS uitgesloten blijft, wat in het vitaal belang is van Moskou.

Dat Iran in 2005 de observer status had gekregen in de Shanghai Cooperation Organisation was volgens Adomeit waarschijnlijk een deel van de Russische strategie om een strategisch partnership met de Islamitische Republiek uit te bouwen.⁴⁹²

In februari 2007 stelde president Poetin voor om een gaskartel te vormen naar het beeld van de OPEC. Het idee werd voor het eerst opgeworpen in de zomer van 2006 na de ondertekening van een alliantie tussen de Russische en Algerijnse gasmaatschappijen Gazprom en Sonatrach, de twee belangrijkste gasleveranciers. Iran was een hevige voorstander van zo'n kartel maar in april 2007 stelde de Russische minister van Energie, op het Gas Exporting Countries Forum, dat een gaskartel niet voor morgen is.⁴⁹³ Enkele dagen later werden wel al de eerste kleine stapjes gezet naar een Gaspec.⁴⁹⁴ Maar in diezelfde maand had Rusland geweigerd om de levering voor de Bushehr centrale uit te voeren (zie supra), wat had geleid tot onderlinge spanningen.

Volgens Vakil is Poetin onwrikbaar geweest met betrekking tot Iran. Hij heeft duidelijke signalen uitgezonden naar Teheran en Washington, dat ondanks Irans nucleaire ambities, Moskou zijn strategische relatie met Teheran niet in gevaar wil brengen.⁴⁹⁵

⁴⁹¹ BOURTMAN, I., Putin and Russia's Middle Eastern Policy. In: Meria, vol. 10, no. 2, art. 1, juni 2006, <http://meria.idc.ac.il/journal/2006/issue2/jv10no2a1.html>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

⁴⁹² ADOMEIT, H., o.c., pg. 2.

⁴⁹³ (ano.), "Gaskartel niet voor binnenkort." In: De Standaard, 6 april 2007, http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=DMF06042007_061&word=Iran+AND+Rusland, laatst geconsulteerd op 04/05/07.

⁴⁹⁴ (ano.), Gasproducenten zetten een klein stapje naar Gaspec. In: De Standaard, 10 april 2007, <http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=5P1AL5F6&word=Iran+AND+Rusland>, laatst geconsulteerd op 04/05/07.

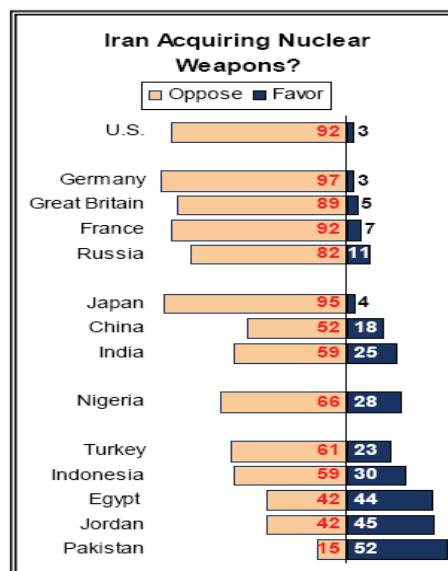
⁴⁹⁵ VAKIL, S., o.c., pg. 59.

6.3.6. Het Russische vox populi.

Hoe staat het *Russische volk* tegenover Iran? Aan de hand van internationale opiniepeilingen kan men hierover een idee krijgen. De (a) figuur van het Pew Research Center toont aan dat de Russen (anno 2006) de Iraanse regering niet direct als een grote bedreiging zien voor de regionale stabiliteit of de wereldvrede (52%). Dit is staat in contrast met de Amerikaanse publieke opinie (80%). (Vele Russen (22%) konden echter niet inschatten of Iran een bedreiging was voor de regionale stabiliteit en wereldvrede).⁴⁹⁶

	Great/ Moderate %	Small/ None %	DK %
<i>N. Korean Govt</i>			
Russia	35	40	26=101
United States	70	17	13=100
<i>Iran Govt</i>			
Russia	52	26	22=100
United States	80	11	9=100
<i>America in Iraq</i>			
Russia	72	14	15=101
United States	70	23	7=101

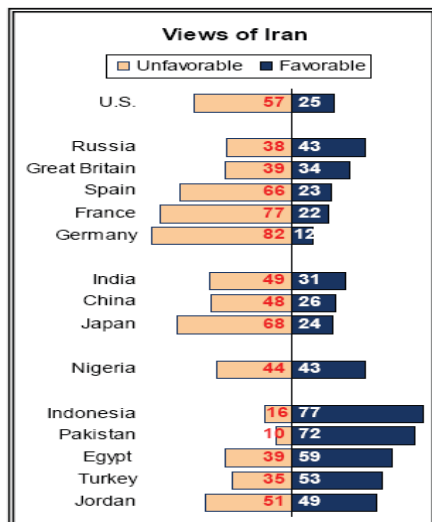
(a)

(b) pg. 4

Betekent de nucleaire samenwerking met Iran dat de Russen willen dat Teheran nucleaire wapens zou verkrijgen? Uit de 'Divided World 2006' van Pew Research Center blijkt dit alvast niet (figuur b). Net zoals de Amerikanen (92%) en de EU-3 zien de Russen (82%) geen voordelen in een nucleair gewapend Iran.

⁴⁹⁶ MORIN, R., SAMARANAYAKE, N., The Putin Popularity Score. Increasingly reviled in the West, Russia's leader enjoys broad support at home. Pew Global Attitudes Project, <http://pewresearch.org/pubs/103/the-putin-popularity-score>, laatst geconsulteerd op 04/05/07.

(c) pg. 17

Country	Percent saying Iran is likely to:				
	Give weapons to terrorists	Use them only defensively	To attack Israel	To attack Europe	To attack US or Muslim nations
United States	80	24	74	63	60
France	78	54	63	48	51
Germany	71	35	65	53	40
Great Britain	64	37	53	48	40
Spain	62	33	60	66	40
Russia	53	72	37	46	26
Turkey	36	55	51	48	29
Indonesia	23	80	49	50	11
Jordan	19	67	65	51	20
Egypt	17	57	61	43	15
Pakistan	7	55	13	19	9
Nigeria	49	37	45	55	15
Japan	52	25	43	36	39
India	33	43	35	36	24
China	29	55	31	34	20

(d) pg. 20

De modale Rus bekijkt Iran wel positiever dan de gemiddelde Amerikaan, Fransman en Duitser (figuur c). Volgens figuur (d) denken Russen dat eens Iran militaire wapens zou in zijn bezit hebben, ze deze vooral voor defensieve doeleinden zouden gebruiken. Terwijl de Amerikanen vrij sterk geloven dat ze deze wapens aan terroristen zouden *geven* of dat ze er Israël zouden mee aanvallen.⁴⁹⁷

6.4. Algemene toekomstperspectieven.

Volgens **Katz** ligt het grootste gevaar voor Rusland erin dat een Amerikaanse of door Amerikanen geleide interventie in Iran zou slagen en het huidige regime zou vervangen. Een pro-westers regime in Iran zou de economische samenwerking met Rusland wel eens op de helling kunnen zetten.⁴⁹⁸ **Shaffer** bevestigde dit reeds in 2001 toen ze poneerde dat :” Moscow actually stands to lose a lot of ground from such a rapprochement and will actively work to thwart it”.⁴⁹⁹ En toen ik het beleid van Gorbatsjov besprak stootte ik op een soortgelijke analyse: “...Soviet leaders actively sought to prevent any rapprochement between the United States and Iran, and this was as evident under Gorbachev as it was

⁴⁹⁷ (ano.) The Pew Global Attitudes Project, *Divided World, Conflicting views in a divided world 2006*, <http://pewglobal.org/reports/pdf/DividedWorld2006.pdf>, laatst geconsulteerd op 04/05/07.

⁴⁹⁸ **KATZ, M.**, Putin, Ahmadinejad and the Iranian Nuclear Crisis. In: *Middle East Policy*, vol. 13, no. 4, winter 2006, pg. 129.

⁴⁹⁹ **SHAFFER, B.**, o.c., pg. 37.

under his predecessors.”⁵⁰⁰ We kunnen dus van een trend spreken die niet ideologisch gebonden is (zowel Gorbatsjov als Jeltsin), en zeker niet persoonsgebonden. Het valt te verwachten dat “ minds [will keep on] triumphing over hearts”.⁵⁰¹

Wat president Bush of president Ahmadinejad zullen doen in de toekomst blijft onzeker. Ze kunnen hun onderlinge conflicten versterken, afzwakken of consolideren. Poetin heeft volgens **Katz** weinig mogelijkheden om de gebeurtenissen hieromtrent vorm te geven. Hij zal zijn buitenlands beleid zo blijven positioneren dat gelijk welke actie er gebeurt, er mogelijkheden voor Rusland liggen. ⁵⁰² Hij zal zich nog voldoende als een ‘grootmachtpragmatist’ kunnen gedragen met betrekking tot Iran...

⁵⁰⁰ (ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., o.c., pg. 167.

⁵⁰¹ MAIN, S., o.c., pg. 2.

⁵⁰² KATZ, M., Putin, Ahmadinejad and the Iranian Nuclear Crisis. In: Middle East Policy, vol. 13, no. 4, winter 2006, pg. 130.

7. Conclusies.

Het Russisch buitenlands beleid tegenover Perzië/Iran in de periode voor de Tweede Wereldoorlog zou men grofweg kunnen beschrijven als één helft van een weegschaal. Zowel de Britten als de Russen probeerden hun invloed in het land zo groot mogelijk te houden. Perzië zelf hanteerde een ‘drie-machten-beleid’⁵⁰³. Dit zorgde ervoor dat o.a. de Amerikanen en de Duitsers bepaalde (tijdelijke) invloed verwierven in Perzië/Iran.

De Russische relaties met Iran zijn over de jaren heen sterk veranderd, van hartelijkheid, zelfs vriendschap naar vijandigheid. In de sovjetperiode, vanaf het moment waarop Stalins pogingen om delen van Iran over te nemen definitief faalden en een aantal kleinere problemen in de jaren '50 werden opgelost, werd de relatie tussen Moskou en de sjah vrij stabiel. Vanaf 1962, voornamelijk door beslissingen in Teheran, vergrootten de landen hun handel sterk tot ongeveer 1 miljard dollar op de vooravond van de Islamitische Revolutie.

Er waren occasionele problemen, zelfs in de economische sfeer. Maar de grootste probleembezorger voor de Sovjet-Unie was de Amerikaanse aanwezigheid en invloed in Iran. Dit is de reden waarom Moskou niet negatief reageerde op de Islamitische Revolutie; het was tevreden met het antiwesters beleid van het nieuwe regime en hoopte om een positieve relatie te ontwikkelen en om misschien zelfs de invloed van de Tudeh (Communistische Partij) te vergroten. Vanuit Iraanse kant nam President Khomeini een vijandige ‘stance’ zowel tegenover het Oosten als tegenover het Westen, wat leidde tot een slechtere relatie tussen beide landen. Deze mindere relatie duurde tot 1986, wanneer Teheran geleidelijk aan zijn houding ten aanzien van Moskou wijzigde (voornamelijk om binnenlandse, economische redenen door de aanhoudende oorlog met Irak). Economische relaties ontwikkelden zich terug en minister van Buitenlandse Zaken Eduard Sjevardnadze bezocht Iran zelfs voor Khomeini's dood in 1989. In juni van dat jaar kwam Rafsanjani, op dat moment voorzitter van het Majles (Iranes Parlement), naar Moskou om een aantal akkoorden af te sluiten o.a. in verband met wapenleveringen.

⁵⁰³ GHODS, M. R., o.c., pg. 10.

Onder de presidentschappen van Rafsanjani en Gorbatsjov verbeterden de relaties, waarbij de Sovjet-Unie vooral handel dreef met Iran in wapens en dit tot in 1991. Vanaf dat moment veranderde de relatie opnieuw door de compleet nieuwe omstandigheden.⁵⁰⁴

Russische belang in Iran.

De Russische belangen in Iran zijn relatief consistent gebleven over de jaren heen, misschien zelfs over eeuwen heen, van de dagen van het Tsaristisch Rusland doorheen de periode van de Sovjet-Unie tot nu, post-Sovjet Rusland.

Ten eerste zorgt de geostrategische positie van Iran ervoor dat Iran altijd een vrij belangrijk element in het buitenlands beleid van Rusland is geweest. Ten tijde van het tsaristisch Rusland en de Sovjet-Unie vormde Iran een belangrijk deel van de zuidelijke grens. Daarnaast is Iran de link tussen de Kaspische Zee en de Perzische Golf die leidt tot de Indische Oceaan. Liefst wilde tsaristisch Rusland en de Sovjet-Unie, Iran controleren ofwel beïnvloeden maar de stabiliteit van de grens was datgene waarnaar ze uiteindelijk streefden. Daarnaast leefden in deze grensstreek verschillende etnische moslingroepen. Dit kon men op twee manieren interpreteren: enerzijds defensief namelijk door de invloed die deze groepen hadden op hun broeders in andere delen van het Russische Rijk maar anderzijds offensief als een Russisch instrument om invloed te verkrijgen in Iran.

Door de implosie van de Sovjet-Unie werd dit geografisch belang ingewikkelder. De Russische relaties met Iran moesten nu rekening houden met de ex-Sovjetstaten. Rusland echter, bleef een grote waarde hechten aan zijn voormalige grens met Iran, waarbij Moskou de grenzen van de CIS (= Commonwealth of Independent States) als de Russische ‘veiligheidsgrenzen’ beschouwde. Op die manier bleef Rusland bezig met de veiligheid van deze grens waar vijandige bewegingen van het zuiden of de verspreiding van instabiliteit (door de opkomst van het Islamisme) zouden kunnen zorgen voor vluchtelingenproblemen en leiden tot een domino-effect (bv. Tsjetsjenië, Dagestan,...). De Russische invloed in dit grensgebied is echter sterk verminderd.

⁵⁰⁴ GOLAN, G., o.c., pg.1.

Een tweede belang dat constant is gebleven zijn de economische relaties. Los van de hoop dat Rusland heeft gehad om toegang te hebben tot de Perzische Golf, bood Teheran een grote en potentieel lucratieve markt voor de Sovjets toen en voor de Russen nu, gezien het feit dat de Russische goederen niet langer konden concurreren met Westerse markten. In de late jaren '80 werd wapenverkoop Moskou 's belangrijkste economisch belang in Iran. Maar zelfs hiervóór, was de samenwerking op het gebied van energiebronnen, inclusief 'joint ventures' of tripartide arrangementen in verband met aardgas en olie, belangrijk. Deze oude belangen bleven een rol spelen in de post-Sovjetperiode. Maar een nieuw handelsgoed vervoegde zich in de bilaterale handel nl. nucleaire knowhow en bijstand.

De implosie van de Sovjet-Unie zorgde tevens voor een complicatie van de economische relaties. Zonder een gemeenschappelijke grens wordt het gebied, waarin het complex van pijpleidingen en transportroutes tussen Rusland en Iran bestond, nu bevolkt door de nieuwe onafhankelijke staten. Nog belangrijker is het feit dat Moskou Iran kan aanschouwen als een concurrent voor de transport van energiemiddelen, wanneer deze onafhankelijke staten alternatieve routes overwegen dan diegenen die lopen doorheen Rusland. Een nieuw maar gerelateerd probleem is dat van de minerale rijkdom van de Kaspische Zee. Terwijl deze zee voorheen werd 'gedeeld' door Iran en Rusland wordt het nu 'gedeeld' door 5 staten (Azerbeidzjan, Kazachstan en Turkmenistan). Moskou heeft de steun van Iran nodig om controle te krijgen over deze grondstoffen ten aanzien van zijn grootste concurrent Azerbeidzjan. Men zou het zelfs zo kunnen stellen dat Moskou 's belang in Iran ligt in het opwerpen van een dam tegen het islamisme en dus gaat samenwerken met Iran. Daarenboven deelt Moskou het Iranese belang om de invloed van Turkije in te binden. (Deze zou invloed kunnen verkrijgen in de Turkse bevolkingen in Centraal Azië (bv. in Azerbaidzjan).

In het verleden was Ruslands grootste politiek (en ook strategisch) belang in Iran dat het een medespeler was in de grootmachtenstrijd om invloed in Centraal-Azië, eerst met de Britten (19de -20ste eeuw), later met de Amerikanen (midden 20ste eeuw). In de periode van de Koude Oorlog was Ruslands belang in Iran het verminderen, neutraliseren en liefst elimineren van de Westerse aanwezigheid en invloed in Iran. In de periode van Khomeini was het doel de antiwesterse natuur van het Iranese regime te versterken en tegelijk,

tevergeefs, een politieke relatie of misschien zelfs invloed op te bouwen met de Islamitische Republiek.

Met het verdwijnen van de Sovjet-Unie werd dit politiek/strategisch belang in Iran, onduidelijker en controversieel in de jaren '90. In zoverre dat handel in wapens en nucleair gerelateerde items politieke en veiligheidsimplicaties hebben, bleven deze belangen dezelfde. Ondanks de druk vanuit de VS, die vijandig stond tegenover Iran, ging Rusland zijn relatie symbolischer gaan aanzien. Het zou een symbool zijn van een waarachtig onafhankelijke buitenlandse politiek, gebaseerd op Russische nationale belangen, wat zou leiden tot een grootmachtstatus. Sommigen stelden dat Iran en Rusland een gemeenschappelijk belang hebben tegen het Westen in. Wat in de post-Koude Oorlog-context zoveel betekende als het blokkeren van de Amerikaanse pogingen om de dominante speler te zijn in de regio op economisch, politiek en militair vlak. Een minder vijandige kijk stelt dat Iran moet bekeken worden als een tegengewicht voor de VS in de regio wanneer Rusland een rol wil spelen in de Golf.⁵⁰⁵

Poetin & Iran.

In mijn inleiding formuleerde ik de hypothese dat Poetin, bij het aan de macht komen, beseftte dat de voordelen van een goede verstandhouding met Iran in het verleden zo groot waren geweest dat hij dit gegeven niet kon negeren. Dat louter economische motieven achter de huidige Rusland -Iran dynamiek zitten, is echter wat te kort door de bocht. De hoge olieprijs en het verstandig economisch beleid hadden er reeds voor gezorgd dat de economische problemen niet meer van die (Jeltsin) grootorde waren. Voor bepaalde industriële sectoren (nucleaire, VPK) is Iran een strategische partner, maar niet voor de gehele economie.

Ik denk dat de symboolwaarde van de relatie met Iran (zoals onder Jeltsin) van een groter belang is. Niet als een symbool van een onafhankelijke Russische buitenlandse koers (“ we consider our relations with Iran an element of our independent foreign policy”) maar een symbool van het ‘nieuwe, grote, machtige’ Rusland.

⁵⁰⁵ GOLAN, G., o.c., pp.1-4.

Iran is eens te meer slechts een balletje op de Russische roulette...

8. Bibliografie.

8.1. Monografieën.

BELOFF, M., *The Foreign policy of Soviet Russia*. Oxford University Press, 1949, pg. 9.

BOBO, L., *Russian Foreign Policy in the Post – Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking*. Palgrave Macmillan, 2002, pg.66.

COOLSAET, R., *Anarchie, orde, dominantie. Inleiding tot de theorie van de internationale betrekkingen*. Academia Press, 2006, pg. 329.

COOLSAET, R., *België en zijn Buitenlandse politiek. 1830-2000*. Uitgeverij Van Halewyck, 2006, pg. 167.

COSSA, R. A., *Iran: Soviet interests, US concerns*. Institute for National Strategic Studies, 1990, pg. 18.

DE CORDIER, B., *Blinde regen: Centraal-Azië in de frontlijn*. Academia Press, Gent, 2005, pg. 17.

DETREZ, R., *Geschiedenis van Rusland. Syllabus. Onuitgegeven cursus, Universiteit Gent, Faculteit Oost-Europese Talen en Culturen*, pp. 148-149.

DONALDSON, R., NOGEE, J.L., *The Foreign policy of Russia. Changing Systems, Enduring Interests*. M.E. Sharpe Inc., 1998, pp.113 –125.

DONALDSON, R.H., NOGEE, J.L. *Soviet Foreign Policy since World war II*. Pergamon Press, 1981, pg. 62.

FLOYD, D., *Rusland in opstand. 1905, de eerste barst in de tsarentroon*. A.W. Sijthoff 's Uitgeversmaatschappij N.V., 1970, pp. 5-6.

FREEDMAN, R. O., *Moscow and the Middle East: Soviet policy since the invasion of Afghanistan*. Cambridge University Press, 1991, pp. 69-70.

FREEDMAN, R. O., *Soviet Policy toward the Middle East since 1970*. Praeger Publishers, 1978, pp. 12-19.

GHODS, M.R., *Iran in the twentieth century. A Political History*. Lynne Rienner Publishers, 1989, pg. 17.

GOLAN, G., *Russia and Iran. A strategic Partnership? Discussion Paper 75*. Selwood Printing Ltd, 1998, pp. 11-13.

HUNTER, T.S., *Islam in Russia. The politics of identity and security*. M.E. Sharpe, 2004, pp.85-86.

ISAKOVA, I., *Russian Governance in the twenty-first century. Geo-strategy, geopolitics and governance*. Cass Contemporary Security Studies Series, 2004, pp. 1-16.

JACKSON, N.J., *Russian Foreign Policy and the CIS. Theories, debates and actions*. Routledge, 2003, pp. 33-50.

KAPUR, H., *Soviet Russia and Asia. 1917-1927*. Imprimerie Genevoise, 1965, p. 144.

KEDDIE, N.R., *Modern Perzië. Roots and Results of Revolution*. Yale University Press, 2003, pp. 37-38.

KLEBNIKOV, P., *Godfather of the Kremlin: Boris Berezovsky and the Looting of Russia*. Hartcourt, 2000.

KREUTZ, A., *Russia in the Middle East. Friend of Foe?* Praeger Security International, London, 2007, pp. 79-82.

LAQUEUR, W., *The Struggle for the Middle East. The Soviet Union and the Middle East 1958-68*. Penguin Books, 1972, pp. 44-45.

LAVIGNE, M., *The Economics of Transition. From Socialist Economy to Market Economy*. Palgrave Macmillan, 1999, pg. 45.

LENCZOWSKI, G., *Russia and the West in Iran, 1918-1948*. Cornell University Press, 1949, pp. 94-95.

MALCOLM, N., LIGHT, M., *Internal Factors in Russian Foreign Policy*. Oxford University Press, 1996.

MALFLIET, K., *Rusland na de Sovjet –Unie. Een normaal land?* Lannoo Campus, Leuven, 2004, pg. 11-12.

RAMAZANI, R. K., *Iran's Foreign Policy 1941-1973. A Study of Foreign Policy in Modernizing Nations*. University Press of Virginia, 1975, pg. 45.

REZUN, M., *The Soviet Union and Perzië. Soviet Policy in Perzië from the Beginning of the Pahlavi Dynasty until the Soviet Invasion in 1914*. Sijthoff & Noordhoff International Publishers BV, 1981, pp. 1-5.

ROSS, C., *Russian politics under Putin*. Manchester University Press, 2004, pg. 227.

RUBINSTEIN, A.Z., SMOLANSKY, O.M., *Regional Power Rivalries in the new Eurasia. Russia, Turkey and Iran*. M.E. Sharpe, 1995, pg. 27-30.

SCHOORS, K., *Putin's popularity. Onuitgegeven cursus, Ontwikkeling van de Russische Economie*, 2006.

SELLA, A., *Soviet Political and Military conduct in the Middle East*. The Macmillan press ltd, London, 1981, pg. 38.

SHAFFER, B., Partners in Need. The strategic Relationship of Russia and Iran. The Washington Institute for Near East Policy, 2001, pg. 11.

SICKER, M., The Bear and the Lion. Soviet Imperialism and Iran. Praeger, 1988, pg. 3.

TSYGANKOV, A. P., Russia's foreign policy. Change and continuity in national identity. Rowman & Littlefield Publishers inc., 2006, pp. 95 -96.

VAN DE MEERSSCHE, P., Internationale Politiek 1815-1945. Overzicht en interpretaties. Acco, 2001, pg. 139.

VANDEN BERGHE, Y., De Koude Oorlog. 1917-1991. Acco, 2002, pp. 34-35.

WADE, R. A., The Russian Revolution, 1917. Cambridge University Press, 2006, pp. 1-3.

8.2. Verzamelwerken.

(ed.) AHRARI, M. E., The Gulf and International Security. The 1980s and Beyond. St. Martin's Press, New York, 1989, pg. 162.

(ed.) EL AZHARY, T. K., The Iran Iraq war. Croom Helm, London, 1984, pp. 8-19.

(ed.) ESPOSITO, J. L., RAMAZANI, R. K., Iran at crossroads. Palgrave Macmillan, 2001, pp. 153-154.

(ed.) GIELEN, A., SOS Rusland. Van IJzeren Gordijn tot rookgordijn. In: MO* noordzuid Cahier, juni 2005, pp. 70-74.

(ed.) HERSPRING, D. R., Putin's Russia. Past Imperfect, future uncertain. Rowman & Littlefield Publishers, 2005, pp. 123-124.

(ed.) JOHNSTON, R.H., Soviet Foreign Policy 1918-1945. A guide to Research and Research Materials. Scholarly Resources, 1991, pp. 6-10.

(ed.) KEDDIE, N., GASIOROWKI, M., Neither East nor West: Iran, the Soviet Union and the United States. Yale University Press, 1990, pp. 109-111.

(ed.) LAQUEUR, W., The Pattern of Soviet Conduct in the Third World. Praeger Special Studies, New York, 1983, pg. 110-111.

(ed.) SMOLANSKY, O.M., RUBINSTEIN, A.Z., Regional Power Rivalries in the new Eurasia. Russia, Turkey and Iran. ME Sharpe, 1995, pg. 27.

8.3. Tijdschriftartikels.

(ano.), Sjah in de SU. Ondertekening verdrag i.z. ontwikkeling van economische en technische samenwerking. In: Keesings Historisch Archief, 1973, pg. 199-200.

(onbekend), Enter a contender. In: The Economist, vol. 380, issue 8484, pp. 45-46.

ADOMEIT, H., Russia's Iran Policy. Global and regional objectives, political and economic interests. In: Stiftung Wissenschaft und Politik Comments, vol. 9, maart 2006, pg. 2.

AMBROSIO, T., The Russo-American Dispute over the Invasion of Iraq: International Status and the Role of Positional Goods. In: Europe-Asia Studies, vol. 57, no. 8, december 2005, pg. 1197.

ARAS, B., OZBAY, F., Dances with wolves: Russia, Iran and the Nuclear Issue. In: Middle East Policy, vol. 13, no. 4, winter 2006, pg. 133.

BAHGAT, G., Central Asia and Energy Security. In: Asian Affairs, vol. 37, no. 1, maart 2006, pp. 4-5.

BEGUN, B., GORDAN, D., MEADOWS, S., Putin's Peace dance With the Oligarchs. In: Newsweek, 8 juli 2000, vol. 136, issue 6, pg. 6.

BERYL, W., Russia 1905. In: History Today, mei 2005, vol. 55, issue 5, pp. 44-51.

BUKKVOLL, T., Arming the Ayatollahs. Economic Lobbies in Russia's Iran Policy. In: Problems of Post-Communism, vol. 49, no. 6, november/december, 2002, pg. 30.

CLARK, A.W., Russia at the Polls. Potemkin Democracy. In: Problems of Post-Communism, maart/april 2004, pp. 22-29.

COVEY, O., Getting the Senators to Accept the Reference of Treaties to Both Houses for Approval by Simple Majorities. In: The American Journal of International Law, vol. 74, no. 1, pp. 142-144,

DALEY, T., Afghanistan and Gorbachev's Global Foreign Policy. In: Asian Survey, 1989, vol. 29, no. 5, pp. 497-498.

DEN HEUVEL, M., Rusland en Tsjetsjenië. Een drama zonder einde? In: Internationale Spectator, november 2000, LIV, nr. 11, pp. 569 -575.

DIRKSEN, E., De Russische economische crisis. Het gewicht van interne oorzaken. In: Internationale Spectator, no. 1, januari 1999, pg. 37.

DRACE-FRANCIS, C. D. S., Irano-Soviet economic relations 1962-1983. In: Asian Affairs, februari 1985, vol. 16, issue 1, pg. 1.

DUNLOP, J. B., The Party of War and Russian imperial nationalism. In: Problems of Post-Communism, vol. 43, issue 2, maart/april 1996, pg. 1.

EDWARDS, M., The New Great Game and the new great gamers: disciples of Kipling and Mackinder. In: *Central Asian Survey*, 2003, vol. 22, issue 1, pp. 83-84.

FREEDMAN, R. O., Russia, Iran and the nuclear question: The Putin Record. Strategic Studies Institute, november 2006,
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=737>, website
laatst geconsulteerd op 02/05/07.

FREEDMAN, R. O., Russian-Iranian relations in the 1990s. In: *Meria*, vol. 4, no. 2, juni 2000.

FULLER, G.E., The Emergence of Central Asia. In: *Foreign Policy*, lente 1990, issue 78, pp. 49-67.

HIRO, D., The Ayatollahs and the Bar. Russia and Iran make up. In: *The Nation*, 16 oktober 1989, pg. 414.

KATZ, M., Putin, Ahmadinejad and the Iranian Nuclear Crisis. In: *Middle East Policy*, vol. 13, no. 4, winter 2006, pp. 125-126.

KATZ, M., Russian Foreign Policy toward Iraq and Iran. In: *Current History*, oktober 2003, pg. 345.

KATZ, M.N., Losing Balance: Russian Foreign Policy toward Iraq and Iran. In: *Current History* 2004, pg. 343.

KOMAROV, A., Mixed Fortunes. In: *Aviation Week & Space Technology*, vol. 160, issue 8, pg. 52.

LAPIDUS, G.W., The USSR and Asia in 1986: Gorbachev's New Initiatives. In: *Asia Survey*, 1986, vol. 27, no. 1, pg. 9.

LASSCHE, H.-P., Perzische Perikelen, De moord op de Russische missie in Teheran. In: Oost-Europa Verkenningen, juni 2000, pp. 73-81.

MAIN, S., The Russian Eagle & The Persian Peacock: Russo-Iranian Cooperation 1995-2005. In: Russian Series, januari 2005, pg. 2.

McFAUL, M., Putin in Power. In: Current History, oktober 2000, pp. 307-314.

MOKHTARI, F., No One Will Scratch My Back: Persian Security Perceptions in Historical Context. In: The Middle East Journal, vol. 59, no. 2, april 2005, pg. 213.

RAMEZANZADEG, A., COPPIETERS, B., Op zoek naar vertrouwen. Iran als bemiddelaar in de crisis rond Nagorno-Karabach. In: Oost-Europa Verkenningen, maart 1996, pp. 91-93.

REISMAN, M. W., Termination of the USSR's Treaty Right of Intervention in Iran. In: The American Journal of International Law, jan. 1980, vol. 74, no. 1, pp. 144-145.

RUBINSTEIN, A.Z., The Soviet Union and Iran under Khomeini. In: International Affairs, vol. 57, no. 4, herfst 1981, pp. 599-602.

SAIKAL, A., Russia and Afghanistan: a turning point? In: Asian Affairs, 1989, vol. 20, issue 2, pp. 173-175.

SCHIPPERS, H., Rusland en het Midden-Oosten. Continuïteit en verandering. In: Internationale Spectator, vol. 54, no. 6, juni 2000, pg. 314.

SMITH, M. A., The Russo-Iranian Relationship. In: Occasional Brief no. 93, Conflict Studies Research Centre, 1 augustus 2002, pp. 1-3.

TREISMAN, D., Putin's Silovarchs. In: Orbis, winter 2006, pg. 141.

TSYGANKOV, A.P., New Challenges for Putin 's Foreign Policy. In: Orbis, A journal of world affairs, vol. 50, December 2005, issue 1, pp. 153 – 165.

TSYGANKOV, A.P., Vladimir Putin 's Vision of Russia as a Normal Great Power. In: Post-Soviet Affairs, vol. 21, no.2, 2005, pp. 132 –158.

VAKIL, S., Iran: Balancing East Against West. In: Washington Quarterly, vol. 29, no. 4, herfst 2006, pg. 52.

VALKENIER, E. K., New trends in Soviet Economic Relations with the Third World. In: World Politics, vol. 22, issue 3, 1970, pg. 419.

VAN DEN HEUVEL, M., Rusland en Tsjetsjenië. Een drama zonder einde? In: Internationale Spectator, november 2000, LIV, nr. 11, pp. 569 -575.

WHITE, S., KRYSHтанOVSKAYA, O., Putin's militocracy. In: Post-Soviet Affairs, vol. 19, no. 4, 2003, pp. 289 -306.

8.4. Websites.

(ano.) Conflict history: Iran. Uit: International Crisis Group, maart 2006,
http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search&l=1&t=1&c_country=50
http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?action=conflict_search&l=1&t=1&c_country=50, laatst geconsulteerd op 05/05/07.

(ano.) Iran marks 20th anniversary of Islamic revolution. In: CNN.com 31 januari 1999.
<http://www.cnn.com/WORLD/meast/9901/31/iran.20th/>, laatst geconsulteerd op 13/04/06.

(ano.) Political Transformation and the Electoral Process in Post-Communist Europe, Elections Results,

<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexCountry.asp?country=RUSSIA&opt=elc>,
laatst geconsulteerd op 07/05/07.

(onbekend), Rosoboronexport appointed Russia's sole arms exporter. In: RIA Novosti, 19 januari 2007, <http://en.rian.ru/russia/20070119/59395503.html>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

(onbekend), Rosoboronexport unaffected by U.S. sanction – Head 1. In: RIA Novosti, 7 augustus 2006, <http://en.rian.ru/russia/20060807/52344653.html>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

(onbekend), Tor-M1 anti-aircraft missile delivery to Iran completed. In: RIA Novosti, 23 januari 2007, <http://en.rian.ru/russia/20070123/59533017.html>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

BLUA, A., Iran: Teheran walks a tightrope in Iraqi Conflict. In: Radio Free Europe/
Radio Liberty, 1 april 2003, <http://www.rferl.org/features/2003/04/01042003154528.asp>,
laatst geconsulteerd op 04/05/07.

BRANSTEN, J., Russia: Ivanov in Iran amid warming bilateral ties. In: Radio Free
Europe/Radio Liberty, 11 maart 2003,
<http://www.rferl.org/features/2003/03/11032003202652.asp>, laatst geconsulteerd op
04/05/07.

Caspian Region Oil Pipelines, U.S. Central Intelligence Agency, april 2002 (PCL Map
Collection), website van de Universiteit van Texas,
http://www.lib.utexas.edu/maps/map_sites/oil_and_gas_sites.html, laatst geconsulteerd
op 13/02/07.

CHURCHILL, W., Sinews of Peace. The Churchill Centre,
<http://www.winstonchurchill.org/i4a/pages/index.cfm?pageid=429>, laatst geconsulteerd op
7/04/07.

Club van Parijs:

http://www.clubdeparis.org/en/countries/countries.php?CONTINENT_ID=europe_asie_europa&PAY_ISO_ID=RU, laatst geconsulteerd op 19/11/06.

Encyclopedia Britannica Online, History > The Qajar Dynasty,

<http://www.britannica.com/ebi/article-225444>, laatst geconsulteerd op 18/10/06.

Energy Information Administration (EIA) – Annual Energy Review,

<http://www.eia.doe.gov/emeu/aer/contents.html>, laatst geconsulteerd op 07/03/07.

Federation of American Scientists.

<http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, laatst geconsulteerd op 31 maart 2006.

FREEDMAN, R. O., Russia, Iran and the nuclear question: the Putin Record. Strategic Studies Institute, November 2006,

<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=737>, laatst geconsulteerd op 02/05/07.

IMF, Report for Selected Countries And Subjects,

http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=1992&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&prl.x=61&prl.y=5&c=922&s=NGDP_RPCH%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=, website laatst geconsulteerd op 24/02/07.

Informatie over Rusland's economie uitgegeven door OECD:

http://www.oecd.org/infobycountry/0,2981,en_2649_201185_1_70747_1_1_1,00.html, laatst geconsulteerd op 21/11/06.

KENNAN, G., The Long Telegram. The George Washington University, The National Security Archive, [http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-](http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm)

[1/kennan.htm](http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm), website laatst geconsulteerd op 7/04/07.

Library of Congress Country Studies, Perzië, The Qajars. [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0020\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0020)), laatst geconsulteerd op 18-10-06.

LUKoil website, Company History, <http://www.lukoil.com/static.asp?id=12>, laatst geconsulteerd op 18/02/07.

MORIN, R., SAMARANAYAKE, N., The Putin Popularity Score. Increasingly reviled in the West, Russia's leader enjoys broad support at home. Pew Global Attitudes Project, <http://pewresearch.org/obdeck/?ObDeckID=103>, laatst geconsulteerd op 13/01/07.

Organisation for Economic Co-operation and Development, Economic survey of the Russian Federation: Executive Summary, http://www.oecd.org/document/63/0,2340,en_2649_201185_37722111_1_1_1_1,00.html, website laatst geconsulteerd op 01/03/07.

POETIN, V., State of the Union van 16 mei 2003 aan de leden van Doema en Federale Raad, http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2003/05/16/0000_type70029type82912_44692.shtml, laatst geconsulteerd op 21/11/06.

POETIN, V., State of the Union van 8 juli 2000 aan de leden van de Doema en Federale Raad, http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2000/07/08/0000_type70029type82912_70658.shtml, laatst geconsulteerd op 21/11/06.

Rosoboronexport, State Corporation, Company Info, http://www.roe.ru/roe_eng/en_news/roe_en_news.html, laatst geconsulteerd op 21/02/07.
Russisch Ministerie van Financiën : http://www1.minfin.ru/stabfond_eng/oststf_eng.htm, laatst geconsulteerd op 19/11/06.

The Foreign policy concept of the Russian Federation, Soviet/Russian doctrine, Documents, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, laatst geconsulteerd op 03/03/07.

The Peace Treaty of Brest-Litovsk, Harold B. Lee Library, Brigham Young University Library, <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/1918/brestlitovsk.html>, laatst geconsulteerd op 22/03/07.

The Teheran Conference, November 28-December 1, 1943. The Avalon Project at Yale Law School, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/tehran.htm>, laatst geconsulteerd op 4/05/07.

The University of North Carolina, Iran and Time Magazine, Vestiges of Imperialism, Rise of Soviet Containment 1950-1969, <http://www.unc.edu/~bsweezy/iran/ben.html>, laatst geconsulteerd op 12/04/07.

TIME Magazine Cover: Ayatullah Khomeini, Aug. 17, 1987 (Time Archive), <http://www.time.com/time/covers/0,16641,19870817,00.html>, website laatst geconsulteerd op 20/04/07.

UN, Resolutions adopted and decisions taken by the security council in 1946. The Iranian question, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/036/65/IMG/NR003665.pdf?OpenElement>, laatst geconsulteerd op 04/04/07.

United Nations Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan, http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/ungomap/background.html, website laatst geconsulteerd op 30/04/07.

United States Department of the Treasury, Office of Terrorism and Financial Intelligence (TFI), Office of Foreign Assets Control, Legal documents, Iran, Executive Order 12170,

<http://www.treas.gov/offices/enforcement/ofac/legal/eo/12170.pdf>, laatst geconsulteerd op 27/04/07.

Website Europese Commissie, EU and the World, External Trade, Russia - Trade statistics http://trade.ec.europa.eu/doclib/cfm/doclib_results.cfm?action=results1, laatst geconsulteerd op 01/03/07.

Website van de Russische president, de Grondwet van Rusland, <http://www.kremlin.ru/eng/articles/ConstEng1.shtml>, laatst geconsulteerd op 06/02/07.

Website van de Russische president, Foreign policy, The President of the Russian Federation shall define the basic guidelines of the state's foreign policy, <http://www.kremlin.ru/eng/articles/president05.shtml>, laatst geconsulteerd op 06/02/07.

8.5. Krantenartikels.

(ano.) The Blasts which shook Russia. BBC News World Edition, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/448993.stm>, laatst geconsulteerd op 22/11/06.

BEIRLANT, B., Analyse. Nieuwe sancties tegen Iran hoeven niet direct. In: De Standaard, 22 februari 2007.

BEIRLANT, B., Russisch geduld met Iran raakt op. In: De Standaard, 14 maart 2007.

KATZ, M., Policy Watch: Putin and Ahmadinejad. In: United Press International, 13 augustus 2006, http://www.upi.com/International_Intelligence/Analysis/2006/08/11/policy_watch_putin_and_ahmadinejad/, website laatst geconsulteerd op 03/05/07.

(ano.), VN leggen Iran sancties op. In: De Standaard, 23 december 2006.

(ano.), “Gaskartel niet voor binnenkort.” In: De Standaard, 6 april 2007.

(ano.), Gasproducenten zetten een klein stapje naar Gaspec. In: De Standaard, 10 april 2007,
<http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=5P1AL5F6&word=Iran+AND+Rusland>, laatst geconsulteerd op 04/05/07.

8.6. Andere.

SIRPRI YEARBOOK. Oxford University Press, 1987, pg. 763.

WORLDREPORT 2006, Human Right Watch, Events of 2005. Human Right Watch, 2006, pp. 380-387.

9. Bijlagen.

Annex I

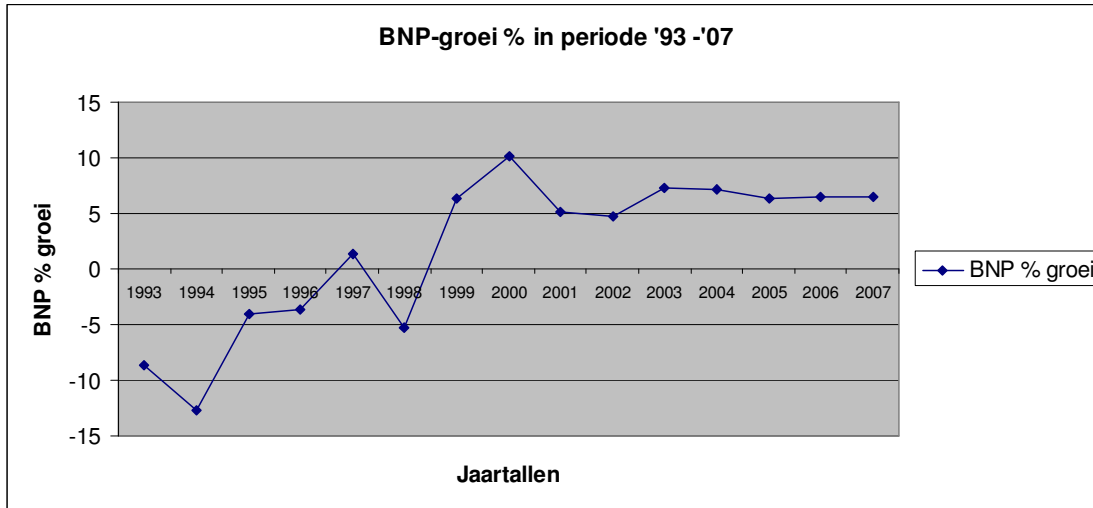
Overzicht van de conventionele wapens die volgens SIPRI de laatste jaren werden verhandeld tussen Iran & Rusland.

- In SIPRI 1984 werd er geen gewag gemaakt van directe wapenverkoop tussen beiden landen maar wel indirect via Libië, Noord-Korea en Syrië tijdens de Irak-Iran oorlog.
- 1 Submarine, type Kilo Class, jaar van bestelling 1993, jaar van levering onbekend. (status hiervan onbekend). Uit: SIPRI 1996.
- 21 Helicopter, type MI-17/HIP-H, jaar van bestelling 1999, jaar van levering: periode 2000-2001. 21 stuks geleverd. Uit: SIPRI 2002.
- 20 (schatting) Helicopter, type MI-17/HIP-H, jaar van bestelling 2001, jaar van levering 2002. (waarde deal 150 miljoen \$, men schat 10 hiervan geleverd. Uit: SIPRI 2003.
- 540 (schatting) Anti-tank raketten, type AT-6 Spiral/9M114, jaar van bestelling 1999, jaar van levering: periode 2000-2002, men schat 425 hiervan geleverd. Uit: SIPRI 2003.
- 1500 IFV , type BMP2, jaar van bestelling 1991, jaar van levering periode '93 –'04. 650 geleverd. Deal kende waarde van 2.2 miljard \$. Uit: SIPRI 2004
- 1000 (schatting) tanks, type T72-MI, jaar van bestelling 1991, jaar van levering periode '93 –'04. 686 geleverd, was deel van bovenstaande deal. Uit: SIPRI 2004
- 15000 (schatting) anti-tankraketten, type AT-4 Spigot, jaar van bestelling 1991, jaar van levering periode '93 –'04. 8250 (schatting) geleverd. Uit: SIPRI 2004.
- Onbekend aantal, anti-tankraketten, type AT-5 Spandrei, jaar van bestelling 1998, jaar van levering: periode 1999- 2004. 1000 geleverd (schatting). Uit: SIPRI 2004
- Licentie om anti-tankraketten te maken(aantal onbekend), type AT-3 Sagger, jaar van bestelling 1995 (schatting), jaar van levering: periode 1996 – 2004. 2250 geleverd(schatting). Uit: SIPRI 2004

Annex II

Economische groei Rusland en Iran.

Rusland:

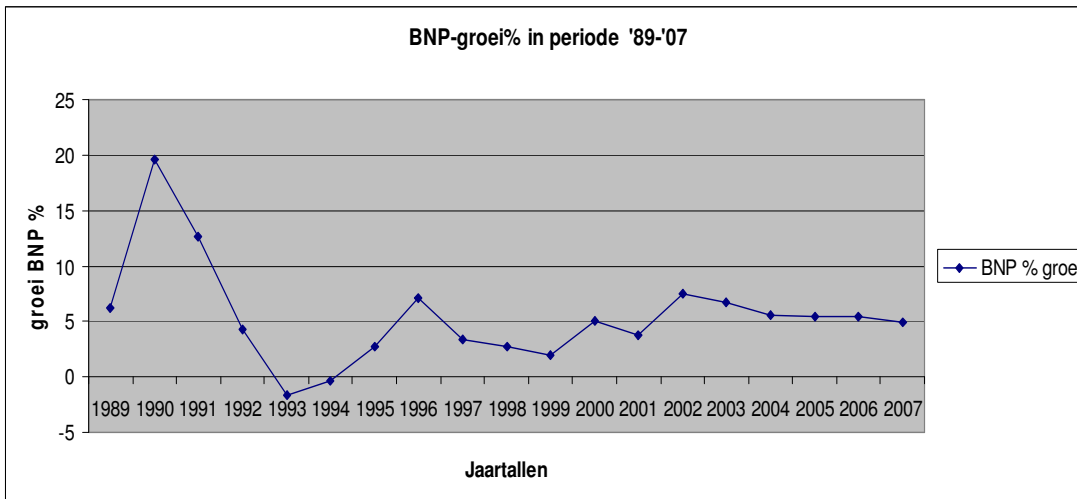

Grafiek op basis van gegevens IMF, vanaf 2005 schattingen van de groeicijfers.

(website IMF:

[http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=1980&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=80&pr1.y=13&c=922%2C429&s=NGDP_RPCH%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=\)](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=1980&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=80&pr1.y=13&c=922%2C429&s=NGDP_RPCH%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=))

Iran:

Grafiek op basis van gegevens IMF, vanaf 2005 schattingen van de groeicijfers.

(website IMF:

[http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=1980&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=80&pr1.y=13&c=922%2C429&s=NGDP_RPCH%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=\)](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=1980&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=80&pr1.y=13&c=922%2C429&s=NGDP_RPCH%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=))